

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGE PLANI 2014-2023

BEBKA
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin hür, müstakil, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin belkemiğidir.

M. Atatürk

Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2014-2023

BEBKA
Yeni Yalova Yolu
4.Km Buttim İş Merkezi
Buttim Plaza Kat 6
16250 Osmangazi/Bursa TÜRKİYE
T. 0224 211 13 27
F. 0224 211 13 29
bebka@bebka.org.tr
www.bebka.org.tr

Grafik Tasarım: Bursa Kiraz Halkla İlişkiler Ltd. Şti.
www.kiraziletisim.com

Basım Yılı ve Yeri: Eylül 2015 Bursa

Tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGE PLANI 2014–2023

2014-2023 Bursa, Eskişehir, Bilecik Bölge Planı Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu tarafından 30.12.2014 tarih ve 2014/1 sayılı karar ile onaylanmıştır.

HAZIRLAYANLAR

Tamer Değirmenci, *Endüstri Mühendisi, Genel Sekreter*

Jülide Alan, *Şehir ve Bölge Plancısı, Birim Başkanı*

Emine Arslan Pauli, *İstatistikçi, Uzman*

İnan Ayrıbaş, *İşletme, Uzman*

Adem Bölükbaşı, *Sosyolog, Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü*

Yasin Dalgıç, *İktisatçı, Uzman*

Faruk Ömer Katmer, *Endüstri Mühendisi, Uzman*

Nalan Tepe Şençayır, *Çevre Mühendisi, Uzman*

Özge Yıldız, *Şehir ve Bölge Plancısı, Uzman*

KATKIDA BULUNANLAR

Tuğçe Afşaroğulları, *Hukuk, Uzman*

Melehat Altun, *İngiliz Dili ve Edebiyatı, Destek Personeli*

Elif Boz, *İktisat, Uzman*

Neslihan Hasret, *İşletme, Uzman*

Erhan Hepyaşar, *Elektronik Mühendisi, Uzman*

Seher İleritürk, *Endüstri Mühendisi, Uzman*

İçindekiler

Kısaltmalar ..... *iv*
Tablolar ..... *ix*
Haritalar ..... *xi*
Şekiller ..... *xii*
YÖNETİCİ ÖZETİ *1*
BÖLGENİN DÜNYA ve TÜRKİYE'DEKİ YERİ *5*
GENEL *7*
Yer Şekilleri- Bitki Örtüsü- İklim *9*
Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarihi *12*
Sosyo-Ekonomik Durum *15*
Endekslerde TR41 Bölgesi *19*
Kalkınma Bakanlığı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) *19*
URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi *19*
BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 ..... *19*
ULUSAL KALKINMA HEDEFLERİ, PLAN ve POLİTİKALAR *21*
Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) *23*
Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2013-2023) *25*
Avrupa 2020 Stratejisi *26*
BÖLGE PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ ve KATILIMCILIK *28*
Paydaş Analizi *28*
Mevcut Durum Analizi *29*
İlçe Ziyaretleri *29*
Kalkınma Endeksi *31*
Kümelenme Analizleri *32*
Özel İhtisas Komisyonu Toplantıları *34*
Bölge Planı Çalıştayı *36*
Bölgesel Kalkınma Öncelikleri Anket Çalışması *38*

PESTLE Analizi Anket Çalışması *39*
Bölge Planı Faaliyetleri Sürecinde Katılımcılık *39*
Onay Süreci *40*
BÖLGENİN YAPISI ve EĞİLİMLER *41*
Demografik Yapı *43*
Beşerî Gelişme ve Kurumsal Yapı *46*
İşgücü Yapısı ve İstihdam *52*
Ekonomik Görünüm ve Sektörel Yapı *54*
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık *61*
Hizmetler *66*
Mekânsal Gelişme ve Yerleşimler *68*
Ulaşım *72*
Çevre ve Doğal Kaynaklar *75*
Enerji *78*
Yatırımlar *79*
PESTLE ANALİZİ *81*
Değerlendirme *84*
BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGESİNİN VİZYONU *87*
PLANIN GELİŞME EKSENLERİ, ÖNCELİKLERİ VE TEDBİRLERİ *91*
Gelişme Ekseni 1. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü *94*
Gelişme Ekseni 2. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme *125*
Gelişme Ekseni 3. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre *144*
MEKÂNSAL GELİŞME PLAN KARARLARI *171*
Amaç *173*
Kapsam *173*
Bölge Planı Mekânsal Gelişme Şeması Tanımları *173*
Bölge Planı Mekânsal Gelişme Stratejileri *175*
ALT BÖLGE ÖNCELİK ve TEDBİRLER *181*
Bursa Merkez Alt Bölgesi (Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Kestel, Gürsu, Mudanya) *183*
Orhaneli-Harmancık-Keles-Büyükorhan (Dağ Yöresi) Alt Bölgesi *192*

Gemlik Alt Bölgesi *195*
Orhangazi-İznik-Yenişehir Alt Bölgesi *197*
İnegöl Alt Bölgesi *199*
Mustafakemalpaşa-Karacabey Alt Bölgesi *202*
Eskişehir Odunpazarı-Tepebaşı Alt Bölgesi *206*
Alpu-Beylikova-Mihalıççık Günyüzü- *210*
Sivrihisar Alt Bölgesi *210*
Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler Alt Bölgesi *213*
Bilecik Merkez–Osmaneli Alt Bölgesi *215*
Bozüyük-Pazaryeri-İnönü Alt Bölgesi *220*
Orta Sakarya Vadisi (Gölpazarı-Yenipazar-İnhisar-Söğüt-Mihalgazi-Sarıcakaya) Alt Bölgesi *226*
PERFORMANS GÖSTERGELERİ *256*
Kaynaklar *259*
EK-1 ULUSAL POLİTİKA BELGELERİ *263*
EK-2 MEVCUT DURUM ANALİZİ *271*
EK-3 İLÇE KALKINMA ENDEKSİ 2012 ..... *273*
EK4. TANIMLAR ve KAVRAMLAR *283*
EK5. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) *295*
EK6. TEŞEKKÜR LİSTESİ *297*

Kısaltmalar

AAT	Atıksu Arıtma Tesisi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇSAP	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması
ADF	Ankara Demiryolu Fabrikası
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AHCI	Art and Humanities Citation Index (Sanat ve İnsan Bilimleri Atıf Endeksi)
ANT	Akaryakıt İkmal ve NATO POL Tesisleri
Ar-Ge	Araştırma - Geliştirme
ARİS	Arazi İzleme Sistemi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AŞ	Anonim Şirketi
ATAP	Anadolu Teknoloji Araştırma Vakfı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BESOB	Bursa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BİLSEM	Bilim ve Sanat Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BOİ	Bursa Otobüs İşletmesi
BORSAB	Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi
BP	British Petrol
BROP	Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programı
BT	Bilgi Teknolojileri
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
BTSO	Bursa Ticaret ve Sanayi Odası
BUDO	Bursa Deniz Otobüsleri
BURULAŞ	Bursa Ulaşım Toplu Taşım İşletmeciliği Turizm San. ve Tic. A.Ş
BUSEB	Bursa Serbest Bölgesi
BUSMEK	Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
BUTEKOM	Bursa Tekstil ve Konfeksiyon Ar-Ge Merkezi

BUTGEM ..... *Bursa Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Merkezi*
CEC ..... *Commission for Environmental Cooperation (Avrupa Birliği Komisyonu)*
CORINE ..... *Coordination of Information on the Environment (Çevre Bilgi Düzeni)*
ÇDP ..... *Çevre Düzeni Planı*
DMO ..... *Devlet Malzeme Ofisi*
ÇOGEM ..... *Çocuk Gelişim Danışmanlık Merkezi*
DGKÇ ..... *Doğalgaz Kombine Çevrim Santrali*
DHMİ ..... *Devlet Hava Meydanları İşletmesi*
DLH ..... *Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü*
DOSAB ..... *Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi*
DPT ..... *Devlet Planlama Teşkilatı*
DSİ ..... *Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü*
DTM ..... *Dış Ticaret Müsteşarlığı*
EBK İş Kümesi ..... *Eskişehir-Bilecik-Kütahya Seramik İş kümesi*
EBDSR ..... *Ekonomi Bakanlığı Doğaltaş Sektörü Raporu*
EGM ..... *Emniyet Genel Müdürlüğü*
EİE ..... *Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü*
EOSB ..... *Eskişehir Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi*
EPDK ..... *Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu*
ESA 95 ..... *Avrupa Hesaplar Sistemi*
ESİNKAP ..... *Eskişehir İli İnovasyon Stratejileri İçin Kapasite Oluşturma Projesi*
ESO ..... *Eskişehir Sanayi Odası*
ESOGÜ ..... *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
ESTRAM ..... *Eskişehir Hafif Raylı Sistemi*
ETKB ..... *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*
EUROSTAT ..... *Avrupa Birliği İstatistik Ofisi*
EÜAŞ ..... *Elektrik Üretim A.Ş.*
FAO ..... *Birleşmiş Milletler Gıda-Tarım Örgütü*
GATT ..... *Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması*
GB ..... *Gümrük Birliği*
GEMPORT ..... *Gemlik Liman ve Depolama İşletmeleri A.Ş.*

GEPA ..... *Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası*
GÜSAB ..... *Gürsu Organize Sanayi Bölgesi*
GHSİM ..... *Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü*
GİTES ..... *Girdi Tedarik Stratejisi*
GSB ..... *Gençlik ve Spor Bakanlığı*
GSKD ..... *Gayri Safi Katma Değer*
GSM ..... *Global System for Mobile Communications / Mobil İletişim İçin Küresel Sistem*
GSYH ..... *Gayri Safi Yurtiçi Hasıla*
GSYARGEH ..... *Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Ar-Ge Harcamaları*
GTSO ..... *Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası*
GZFT ..... *Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit*
HES ..... *Hidroelektrik Santrali*
HOSAB ..... *Hasanağa Organize Sanayi Bölgesi*
HRS ..... *Hafif Raylı Sistem*
İBBS ..... *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması*
İDEP ..... *İklim Değişikliği Eylem Planı*
İDO ..... *İstanbul Deniz Otobüsleri*
IFOAM ..... *Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu*
İGEP ..... *İç Göç Entegrasyon Projesi*
İGE ..... *İnsanî Gelişmişlik Endeksi*
İŞKUR ..... *Türkiye İş Kurumu*
İTU ..... *İyi Tarım Uygulamaları*
IUCN ..... *Uluslararası Doğa Koruma Birliği*
KASDEP ..... *Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi*
KENTGES ..... *Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı*
KGM ..... *Karayolları Genel Müdürlüğü*
KOBİ ..... *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler*
KOSAB ..... *Kestel Organize Sanayi Bölgesi*
KOSGEB ..... *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı*
KSS ..... *Küçük Sanayi Sitesi*
KYB ..... *Kalkınma ve Yatırım Bankası*

LEED ..... *Leadership in Energy and Environmental Design (Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik)*
LPE ..... *Lojistik Performans Endeksi*
MB ..... *Mevduat Bankası*
MEB ..... *Millî Eğitim Bakanlığı*
MKS Limanı ..... *Marmara Entegre Kimya Sanayi A.Ş. Limanı*
MTA ..... *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü*
NACE Rev.2 ..... *Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne-(Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması Revize 2)*
NOSAB ..... *Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi*
NUTS ..... *Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiksel Bölge Birimi Sınıflandırması)*
OÇEM ..... *Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi*
OECD ..... *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı*
OİB ..... *Otomobil Endüstrisi İhracatçıları Birliği*
OSB ..... *Organize Sanayi Bölgesi*
OSBÜK ..... *Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu*
OSTİM ..... *Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi*
ÖSYM ..... *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi*
ÖİK ..... *Özel İhtisas Komisyonu*
PTT ..... *T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü*
RAM ..... *Rehberlik Araştırma Merkezi*
RAMSAR ..... *Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi*
REPA ..... *Rüzgar Enerjisi Potansiyel Atlası*
RES ..... *Rüzgar Enerjisi Santrali*
RODAPORT ..... *Roda Liman Depolama ve Lojistik İşletmeleri A.Ş.*
SAM ..... *Seramik Araştırma Merkezi*
SANGEM ..... *Sanayi Geliştirme Merkezi*
SANTEZ ..... *Sanayi Tezleri Programı*
SASAD ..... *Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçıları Derneği*
SB ..... *Sağlık Bakanlığı*
SCI ..... *Science Citation Index (Bilimsel Atıf Endeksi)*
SEGE ..... *Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi*
SGK ..... *Sosyal Güvenlik Kurumu*
SGM ..... *Spor Genel Müdürlüğü*
SITC ..... *Standart International Trade Classification (Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması)*
SPK ..... *Sermaye Piyasası Kurulu*
SRAP ..... *Sosyal Riski Azaltma Projesi*
SSCI ..... *Social Science Citation Index (Sosyal Bilimler Atıf Endeksi)*
STA ..... *Serbest Ticaret Anlaşması*
STIC ..... *Standard International Trade Classification- Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması*

STK ..... *Sivil Toplum Kuruluşları*
SYGM ..... *Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*
SYDT Fonu ..... *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu*
TARAL ..... *Türkiye Araştırma Alanı*
TEU ..... *Twenty-Foot Equivalent Unit (20 Feet'lik Koyteyner)*
TBB ..... *Türkiye Bankalar Birliği*
TESK ..... *Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu*
TOBB ..... *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği*
TCDD ..... *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları*
TEBEV ..... *Tepebaşı Belediyesi Evinizde*
TEI ..... *TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş. (TUSAŞ Engine Industries)*
TEİAŞ ..... *Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi*
TEYDEP ..... *Teknoloji ve Yenilik Destek Programı*
TİGEM ..... *Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü*
TİM ..... *Türkiye İhracatçılar Meclisi*
TKİ ..... *Türkiye Kömür İşletmeleri*
TMO ..... *Toprak Mahsulleri Ofisi*
TMS ..... *Türkiye Muhasebe Standartları*
TMSK ..... *Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu*
TOBB ..... *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği*
TOKİ ..... *Toplu Konut İdaresi Başkanlığı*
TPE ..... *Türk Patent Enstitüsü*
TSE ..... *Türk Standartları Enstitüsü*
TSO ..... *Ticaret ve Sanayi Odası*
TSKB ..... *Türkiye Sınai Kalkınma Bankası*
TTGV ..... *Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı*
TUSAŞ-TAI ..... *Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş.- Turkish Aerospace Industries*
TÜBİTAK ..... *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu*
TÜDEMSAŞ ..... *Türkiye Demiryolu Makinaları Sanayi A.Ş.*
TÜLOMSAŞ ..... *Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi A.Ş.*
TÜVASAŞ ..... *Türkiye Vagon Sanayi A.Ş.*
TEYDEB ..... *Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı*
TÜİK ..... *Türkiye İstatistik Kurumu*
TÜSİAD ..... *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği*
UBTYS ..... *Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi*
UÇES ..... *Ulusal Çevre Uyum Stratejisi*
UÇEP ..... *Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı*

Tablolar

Tablo 1. TR41 Bölgesi Coğrafi Konumu 12
Tablo 2. Seçilmiş Göstergeler 22
Tablo 3. URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi Sıralamalarında TR41 İllerinin Sırası 23
Tablo 4. BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 Sıralamalarında TR41 İllerinin Sırası 24
Tablo 5. Üst Ölçekli Politika, Plan ve Strateji Belgeleri 31
Tablo 6. TR41 Bölgesi ve İllerinin 1965-2012 Yılları Arası Nüfus artış eğilimi ve 2023 Nüfus Projeksiyonu (2012-2023) 47
Tablo 7. TR41 Bölgesi Demografik Göstergeler 47
Tablo 8. TR 41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2012, Bin Kişi) 48
Tablo 9. İkamet edilen illere göre nüfus (2012) 48
Tablo 10. Alınan Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2011-2012 Dönemi) 49
Tablo 11. TR41 Bölgesinin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2012) 49
Tablo 12. TR41 Bölgesi İllerinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralamaları (2003-2011) 50
Tablo 13. BEBKA Kalkınma Endeksi Sıralaması 50
Tablo 14. Bursa Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar 51
Tablo 15. Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar 51
Tablo 16. Bilecik Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar 52
Tablo 17. Ülke ve Bölgedeki Okur-Yazarlık Oranları 2012 (%) 52
Tablo 18. 2012-2013 Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Brüt ve Net Okullaşma Oranları (%) 52
Tablo 19. 2012-2013 Ortaöğretim Kurumlarında Okullaşma Oranları (%) 53
Tablo 20. Bölgedeki Üniversiteler ve Bağlı Birimler 53
Tablo 21. Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar 54
Tablo 22. Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda) 54
Tablo 23. Sağlık Kuruluşu Sayıları 55
Tablo 24. GHSİM Spor Tesisi Sayıları 55
Tablo 25. 100.000 Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları 55
Tablo 26. TR41 Bölgesi Cinsiyete Göre İşgücü Yapısı 56
Tablo 27. İşletme Büyüklükleri (%) 59

Tablo 28. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2014 Sıralaması 61
Tablo 29. Sektörlerin Gayri Safi Katma Değerdeki (GSKD) Payı 2007-2008 65
Tablo 30. Tarım İhracatı 2008-2012, bin $ 65
Tablo 31. Süt Üretimi 2012 68
Tablo 32. Kanatlı Hayvan Sayısı 2008-2012 68
Tablo 33. Oda Başına Düşen Kişi Sayısı ve Mülkiyet Durumu 76
Tablo 34. TR41 Bölgesi'nde Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı (Bin TL) 83
Tablo 35. PESTLE Analizi kritik etkenlerin sınıflandırılması 89
Tablo 36. TR41 Bölgesi Kümelenme Potansiyeli Olan Sektörler 105
Tablo 37. TR41 Bölgesi Ar-Ge Harcamalarının Ülke İçindeki Payları 112
Tablo 38. TR41 Bölgesi Sektörel İstihdam Payları 115
Tablo 39. Girişimci Çıkarmada Lider İller 118
Tablo 40. Belde/Köyler Nüfusu ve Kırsal Nüfus Oranı (%) 125
Tablo 41. TR41 Bölgesindeki Tiyatro Verileri (2011) 132
Tablo 42. TR41 Bölgesindeki Sinema Verileri (2011) 133
Tablo 43. TR 41 Bölgesinde Net Okullaşma Oranları 135
Tablo 44. 100.000 Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları 143
Tablo 45. Hanehalklarının Bina İnşa Yılına Göre Dağılımı 156
Tablo 46. Belediye - Atıksu Göstergeleri 165
Tablo 47. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü Alt Bölge Matrisi 235
Tablo 48. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme Alt Bölge Matrisi 244
Tablo 49. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre Alt Bölge Matrisi 250

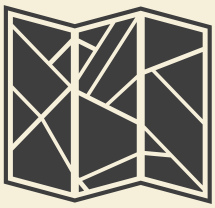

Haritalar

Harita 1. *TR41 Bölgesinin Konumu* *12*
Harita 2. *TR41 Bölgesi İlçeleri* *13*
Harita 3. *TR41 Bölgesi Yer Şekilleri* *14*
Harita 4. *TR41 Bölgesi İlleri Bursa, Eskişehir, Bilecik* *19*
Harita 5. *İllere Göre İşsizlik Oranları* *58*
Harita 6. *TR41 Bölgesinde Şehirleşme Oranları (%)* *73*
Harita 7. *TR41 Bölgesinde Sanayi Bölgeleri ve Doluluk/Boşluk Oranları* *74*
Harita 9. *Bölgede çalışmaları devam eden başlıca karayolu ulaşım projeleri* *78*
Harita 10. *TR41 Bölgesinde İlköğretimde Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayısının Dağılımı (2010)* *135*
Harita 11. *TR41 Bölgesinde Ortaöğretimde Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayısının Dağılımı (2010)* *137*
Harita 12. *TR41 Bölgesi ve Çevresinde Bulunan İllerin Net Göç Hızına Göre Dağılımı (2012)* *139*
Harita 13. *TR41 Bölgesi İlçelerindeki Bin Kişi Başına Yatak Sayısının Dağılımı (2012)* *142*
Harita 14. *TR41 Bölgesi İlçelerindeki Bin Kişi Başına Hekim ve Hemşire Sayısının Dağılımı (2012)* *144*
Harita 15. *TR41 Bölgesi Arazi Kullanımı (2006)* *159*
Harita 16. *TR41 Bölgesi İlçe Bazında Gelişmişlik Endeksi* *161*
Harita 17. *Ulaşım Sistemleri ve Yerleşim Büyüklüklerinin Mekânsal Dağılımları* *163*
Harita 18. *Bölge Mekânsal Gelişim Şeması* *184*
Harita 19. *TR41 Alt Bölgeleri* *186*

Şekiller

Şekil 1. TR41 Bölgesi Aylık Minimum ve Maksimum Sıcaklıklar ve Aylık Yağış Miktarı 15
Şekil 2. TR41 İlleri 2010 Yılı BEBKA Kalkınma Endeksi Değerleri 24
Şekil 3. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Gelişme Eksenleri 27
Şekil 4. Bölge Planı Süreç Haritası 32
Şekil 5. Bölge Planı Çalıştay Süreci 41
Şekil 6. BEBKA Kalkınma Endeksine Göre İller 50
Şekil 7. Bebek Ölüm Hızının Yıllara Göre Değişim (Bin Canlı Doğumda) 54
Şekil 8. İşgücüne Katılım Oranı (15-64 Yaş) ve 56
İşgücüne Katılmama Sebepleri
Şekil 9. Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları (2012) 57
Şekil 10. Sektörel Katma Değerler 59
Şekil 11. Net Mesleki ve Teknik Okullaşma Oranları 62
Şekil 12. 2012 Yılı TR41 Bölgesi Tarım İthalat ve İhracatı 66
Şekil 13. TR41 Bölgesi Orman Alanı Dağılımı (2012) 69
Şekil 14. 2012 Yılı Toplam Mevduat ve Toplam Kredi, milyon TL 70
Şekil 15 . Konut Satış İstatistikleri (Bin) 71
Şekil 16. Mahalli İdare Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli 71
Konaklama Tesislerinde Ortalama Geceleme Süreleri (Gün, 2011)
Şekil 17. TR41 Bölgesi İllerinde Arazi Kullanım Oranları 72
Şekil 18. İmalat Sanayi - Kaynağına Göre Çekilen Su Miktarı, 2008 80
Şekil 19. İmalat Sanayi Bilecik, Bursa, Eskişehir İlleri Arıtılan ve
Arıtılmayan Su Miktarları (2008) 81
Şekil 20. TR41 İllerinde Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık Oranları (2010) 82
Şekil 21. 2011 Yılı TR41 Bölgesinin Enerji Üretimindeki Payı 82
Şekil 22. Teşvikler Kapsamında 84
Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL)
Şekil 23. Olma İhtimalleri ve Etkilerine Göre PESTLE Etkenleri Değerlendirmesi 87
Şekil 24 . Mesleki ve Teknik Eğitim Okullaşma Oranları 107
Şekil 25. TR41 Bölgesi Sektörel İhracat Payları 115
Şekil 26. Kadın ve Genç İşsizlik Oranları (%) 119
Şekil 27. Konaklama Tesislerine Geliş veYabancı Ziyaretçi Oranları 123
Şekil 28. Konaklama Tesislerinde Ortalama Geceleme Süreleri 123
Şekil 29. TR41 İlleri Kırsal Nüfus 2008-2012 125
Şekil 30. TR41 Bölgesi Tarımda İstihdam (15+ Yaş) 126
Şekil 31. TR41 İlleri Tarım İhracatı 2008-2012 126
Şekil 32. Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık (2010) 167

YÖNETİCİ ÖZETİ

25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"a dayanarak 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan BEBKA'nın temel amacı kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum ve üniversiteler arasındaki koordinasyon ve işbirliğini sağlayarak bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak belirlenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda hazırlanan 2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı, BEBKA koordinasyonluğunda katılımcı bir süreçle, yenilikçi ve stratejik yaklaşımla titiz bir çalışma ile oluşturulmuştur. Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılına yaklaştığı bu süreçte, kuruluşa tanıklık etmiş bu bölge için belirlenen vizyon, eksenler, analiz çalışmaları, öncelik ve tedbirlerin üzerinde durulduğu bölge planının amacı bölgesel kalkınmaya hizmet eden tüm çalışmaları yönlendirip bölgesel gelişmeyi koordine etmektir.

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre, TR41 Bölgesi Bursa (TR411), Eskişehir (TR412) ve Bilecik (TR413) illerini kapsamaktadır. Bölgede toplam 83 belediye, 39 ilçe ve 1274 köy bulunmaktadır. Yüzölçümü (göller hariç) 28.565 km2 olup Türkiye nüfusunun % 4,88'ine sahiptir. Nüfusu 2012 yılı itibariyle 3.682.037'dir.

Ülkenin önemli gelişmiş bölgeleri Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin kesim noktaları üzerinde yer alan, dört coğrafi bölgede toprakları olan Bilecik, İç Batı Anadolu'da yer alan Eskişehir ve Marmara'ya açılan kapı olan Bursa illeri TR41 Bölgesine stratejik bir önem kazandırmaktadır.

Net göç hızının binde 4,23 gibi bir değerle yüksek olduğu bölgede nüfus artışının önemli bir bölümünü bölge dışından yapılan göçlerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ek olarak, gelişen sanayinin arttırdığı istihdamın neden olduğu göç sonucunda en çok göç alan ve nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu TR41 Bölgesi ilinin Bursa olduğunu söyleyebiliriz.

TR 41 bölgesi ülke ortalamasından daha yüksek okuryazarlık ve okullaşma oranları, güçlü özel eğitim altyapısı ve son olarak bölgedeki 6 yükseköğrenim kurumuyla artarak gelişen yükseköğretim altyapısı ile eğitim açısından çeşitli yeterliliklere ve potansiyellere sahip bir bölge olarak tanımlanabilir. Ancak okullaşmanın derslik ve öğretmen takviyesine ihtiyaç duyduğu göz ardı edilmemelidir.

Bölge gelişmişliğin en önemli göstergelerinden olan bebek, yeni doğan ve anne ölüm oranları gibi göstergelerde ülke ortalamasıyla aynı düzeyde seyretse de söz konusu göstergelerin daha düşük seviyelere taşınması gereği düşünülmelidir. Dikkat çeken bir diğer nokta sağlık altyapısının bölge içinde dengeli bir dağılıma sahip olmamasıdır. Bursa ve Bilecik illeri özellikle hekim sayılarında Türkiye ortalamasının altında kalırken Eskişehir'in bütün kategorilerde ortalamanın üzerinde bir insan kaynağına sahip olduğunu görmekteyiz. Ayrıca nüfusu az olmasına rağmen sağlık personeli açısından en yetersiz ilin Bilecik olduğunu ve Bilecik'in sağlık

altyapısının iyileştirilmesine yönelik tedbirlere ihtiyaç olduğu görülmekle beraber bölge genelinde sağlık risklerine karşı bilincin ve sağlıklı yaşlanma anlayışının yerleştirilmesini öngören tedbirlere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Son özellik olarak ise, genç nüfusun niteliklerinin arttırılması için gençlik ve spor hizmetlerinin iyileştirilmesi ve yeni modellerle birlikte uygulanması gerektiğinden bahsetmek gerekir. Bölgede toplam nüfusun %36,6'sını oluşturan genç nüfusa yönelik hizmetlerin arttırılması ve çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

İşgücü ve istihdamın yapısı incelendiğinde, Türkiye ekonomisinde ve dünyada yaşanan ekonomik krizlerin bölgeyi olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Özellikle 2009 krizinin etkisi belirgin bir şekilde yaşanmış ve bu kriz neticesinde erkeklerde işgücüne katılım oranını azaltırken, kadınların ev gelirine destek olmak için iş piyasasına girişinde artışlar gözlemlenmiştir. Yine de kriz sonrası istihdamda yaşanan iyileşme süreci ülke geneline göre daha hızlı gerçekleşmiştir. 2012 yılında bölge işsizlik oranı Türkiye ortalaması olan % 7,9'un gerisine %7,4 dolaylarına kadar inmiştir. Ayrıca, bölgedeki iş piyasasının genel olarak dinamik bir yapıya sahip olması ve genç işgücünün arzı ile örtüşmekte olduğunu görmekteyiz.

Bölge ekonomisi genel olarak analiz edildiğinde, ülke genelinde olduğu gibi, tarım sektöründeki azalış ve hizmetler sektöründeki artış dikkat çekmektedir. Bölge, aynı zamanda, ülke içinde en fazla katma değer yaratan ilk 5 bölge arasında sanayi katma değeri açısından İstanbul'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Bursa'da otomotiv, tekstil, makine-metal, mobilya, gıda; Eskişehir'de seramik, havacılık, raylı sistemler, beyaz eşya, makine-metal, madencilik ve taş ocakçılığı; Bilecik'te seramik ve mermer sektörünün ön plana çıktığı; bu sektörlerde kümelenme girişimlerinin ve potansiyelinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tarımsal üretim incelendiğinde ise, bölgenin gerek iklim ve toprak koşullarına gerekse sulama olanaklarının geliştirilmesine bağlı olarak, her tür tarımsal faaliyete olanak tanıyabileceği görülmektedir. Mevcut durumda ise Bursa ve Bilecik illerinde stratejik bir ürün olan ve ihracatı yapılan salçalık domates dikkat çekerken, Eskişehir'de kuru soğan; meyvecilik alanında Bursa'da armut, şeftali ve üzüm; Eskişehir'de kiraz, elma ve üzüm; Bilecik'te de şeftali, ayva ve kiraz üretimi ön plana çıkmaktadır. Bölgede, ihracata dönük siyah incir, nar, sofralık zeytin gibi önemli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. 2012 yılı ihracatına göre, TR41 Bölgesi, en fazla meyve ve sebze, ikinci sırada hububat ve hububat ürünleri ihraç etmektedir.

Bölgenin tarımsal üretim işletmeleri incelendiğinde, tarıma dayalı sanayi adına da önemli işletmelerin bölgede ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Bölgedeki tarımsal kooperatif ve birliklerin sayısı oldukça yüksek olmakla birlikte bunlardan yaklaşık olarak %69'unun tarımsal kalkınma kooperatifleri etrafında olduğunu bilmekteyiz. Kooperatifler açısından en zengin TR41 ili ise Bursa'dır. Bursa'da ve Bilecik'te sayı olarak tarımsal kalkınma kooperatifleri öne çıkarken, Eskişehir'de sulama kooperatifleri ağırlıktadır.

Hayvancılığa gelince, TR41 Bölgesi büyükbaş ve

küçükbaş hayvancılık sektörlerinde az da olsa potansiyel barındırmakla birlikte ülke genelinde bu sektörlerde sahip olduğu pay oldukça düşüktür. Hayvansal üretim açısından, Bursa süt ve süt ürünleri, yumurta tavukçuluğu ve tavuk eti üretiminde öne çıkarken, Eskişehir koyun sütü üretiminde ön plandadır. Bölgede deniz balıkçılığı (Bursa ilinin başta Mudanya, Karacabey, Gemlik ilçeleri), iç su balıkçılığı (İznik Gölü, Uluabat Gölü başta olmak üzere doğal göllerde, baraj ve göletlerde, nehir ve çaylarda) ve kültür balıkçılığı (alabalık ve aynalı sazan ağırlıklı) yapılsa da balıkçılık istenen düzeyde değildir. Ek olarak, bölge atçılık konusunda Türkiye'de önemli işletme ve tesislere sahip bir bölgedir. Türkiye Jokey Kulübü Karacabey ve Mahmudiye Pansiyon Haraları, Türk atçılığı adına önemli işletmelerdir.

Ekonomik faaliyetlerin bir diğer alanı olan hizmetler sektörü açısından bölge önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bölge doğa turizmi, kış, kültür, tarih ve inanç turizmi ile termal ve sağlık turizmi alanlarında önemli potansiyele sahip olmasına rağmen bölgeye gelen yabancı turistin kalma süresinin kısa olduğunu ve ziyaretçi akımlarının dönemsellik göstermekle birlikte ve il merkezlerinde yoğunlaştığını gözlemlemekteyiz. Hizmetler sektörünün önemli kalemlerinden biri bankacılık ve finans sektörü olduğu için bölge özelinde ve il bazında kullandırılan krediler ve mevduatlar yıllar itibariyle artmakla birlikte kredi tutarlarının mevduat tutarlarından yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Toplam krediler içindeki sektörel kredi oranları Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri için sırasıyla % 32, %26 ve % 18'dir Bu oran Türkiye için %36'dır. Ayrıca, 2012 yılına ait konut satış istatistikleri dikkate alındığında bölgede konut satışlarının bir önceki yıla göre %7 arttığını dolayısıyla bölgenin özellikle inşaat sektöründe gelişime açık olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber inşaat sektörünün önümüzdeki yıllarda yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda büyük gelişme göstermesi beklenmektedir.

TR41 bölgesinin İç Anadolu ve Marmara bölgeleri arasında lojistik koridor olma özelliğine paralel olarak, TR41 bölgesi ulaşımda çeşitlilik ile ön plana çıkmaktadır. Demiryolu ulaşımı özellikle Yüksek Hızlı Tren projeleriyle Eskişehir ve Bilecik illerinde, denizyolu taşımacılığı Bursa'da büyük öneme sahip olmasına karşın, havayolları etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Ancak, hem bölge içi hem de çevre bölgelerle ulaşım bağlantılarının gelişmesine önemli katkılar sağlayacak çalışmaları devam eden önemli karayolu ulaşım projeleri bölgenin adeta lojistik bir köprü gibi hizmet vermesini sağlayacak önemli avantajlar sunmaktadır.

TR41 Bölgesinde enerji kullanımındaki verimliliğin arttırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması önemli bir gereksinim olsa da yenilenebilir enerji potansiyeli etkin olarak kullanılamamaktadır. Bölgede orta seviyede güneş ve rüzgâr enerjisi Bursa, Bilecik illerinde biyokütle enerji potansiyeli var olmasına rağmen en çok kullanılan yenilebilir enerji türünün hidrolik kapasitesi olduğunu görmekteyiz. Bursa Keles ve Eskişehir Alpu içesinde var olan kömür ve stratejik öneme sahip bor ve linyit rezervleri enerji üretimine katkı sağlayabilecek niteliktedir. Ayrıca, enerji konusunda enerji verimliliğinin artırılması ve bölgede yenilenebilir enerji kaynakları potansiyelini değerlendiren enerji üretim sistemlerinin geliştirilmesi de önemlidir.

Mekânsal gelişme ve yerleşimler kapsamında ise, Eskişehir'in geniş tarım toprakları; Bursa ve Bilecik illerinin tarım ve orman alanlarıyla karakterize olduğu söylenebilir. Doğal ve kültürel varlıkları açısından zengin olan yerleşim alanları, sanayi merkezleri ve planlı altyapısıyla çeşitli üstünlüklere sahip olsa da sözü edilen özellikler bölge genelinde homojen bir dağılım göstermemektedir. Bu doğrultuda, illerin rekabetçilik düzeyleri arasında dikkate değer bir farklılık bulunduğu ortadır. Buna paralel olarak bölgenin geleceğe yönelik yapılanmasının farklılaşan mekânsal örüntülerle kurgulanacağını söylemek mümkündür.

Sulak alanlar, zengin biyoçeşitlilik, doğal kaynaklar ve tarımsal faaliyetlerin korunması bölge için kritik öneme sahip konulardır. Sanayi ve tarımsal faaliyetlere paralel olarak ortaya çıkan su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı, su kirliliği, evsel ve endüstriyel kirlenme, erozyon ve avlanma çevresel sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bölgenin en önemli çevre sorunları sırasıyla su kirliliği ve atık yönetimidir. Atık yönetimiyle ilgili olan paydaşların katılımıyla bütünleşik bir katı atık yönetim planının uygulanması öne çıkan bir gereksinimdir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan mevcut durum yapısına bağlı olarak, bölge paydaşları ile yapılan ilçe toplantıları, özel ihtisas komisyonu toplantıları, çalıştaylar, bölge şartlarına hâkim paydaşlarla yapılan yüz yüze görüşmeler ve anket çalışmaları sonucunda Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planı oluşturulmuştur. Bursa Eskişehir Bilecik illerinin potansiyelinden hareket ederek belirlenen doğal ve kültürel miras, uluslararası rekabet ve sürdürülebilir yaşam temaları bir araya getirilmiş ve bölgenin geleceğine ilişkin başarı hedefi yani 2023 Bölge Vizyonu ***"Kuruluştan Kurtuluşa Geçmişin Mirasını Değer Katarak Geleceğe Taşıyan, Uluslararası Düzeyde Rekabetçi; Sürdürülebilir Üretim, Yenilik ve Yaşam Merkezi"*** *olarak belirlenmiştir.*

Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi vizyona ulaşmak için 3 temel gelişme ekseni belirlemiştir.
1. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü
2. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme
3. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre

Bu eksenler doğrultusunda mevcut kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlayacak ve yerel potansiyeli harekete geçirecek bölgesel öncelikler planın ana hedeflerini oluşturmuştur. Plandaki bölgesel gelişme hedeflerinin mekânsal gelişmeye yansıması olarak nitelendirilebilecek mekânsal gelişme öngörüleri hazırlanmıştır. Bölge ilçelerinin fonksiyonel anlamda bir araya geldiği 12 alt bölge belirlenmiş bu alt bölgeler bazında tedbirler geliştirilmiştir. Bölge Planı uygulamasının takip edileceği performans göstergeleri ve hedefleri belirlenmiş ayrıca planın izleme, değerlendirme ve koordinasyon mekanizması tanımlanmıştır.

2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı Kalkınma Bakanlığı'nın Ajansımıza verdiği yetki kapsamında, bölgemizdeki paydaşların geniş ve etkin katılımıyla hazırlanmış olup BEBKA Yönetim Kurulunca 8 Temmuz 2013 tarihinde onaylanmış ve Kalkınma Bakanlığı görüşüne sunulmuştur. Kalkınma Bakanlığı ve diğer bakanlıkların görüşü doğrultusunda revize edilen Bölge Planı, 20 Kasım 2013 tarihli Yönetim Kurulu onayı ile Kalkınma Bakanlığı onayına sunulmuştur.

BÖLGENİN DÜNYA ve TÜRKİYE'DEKİ YERİ

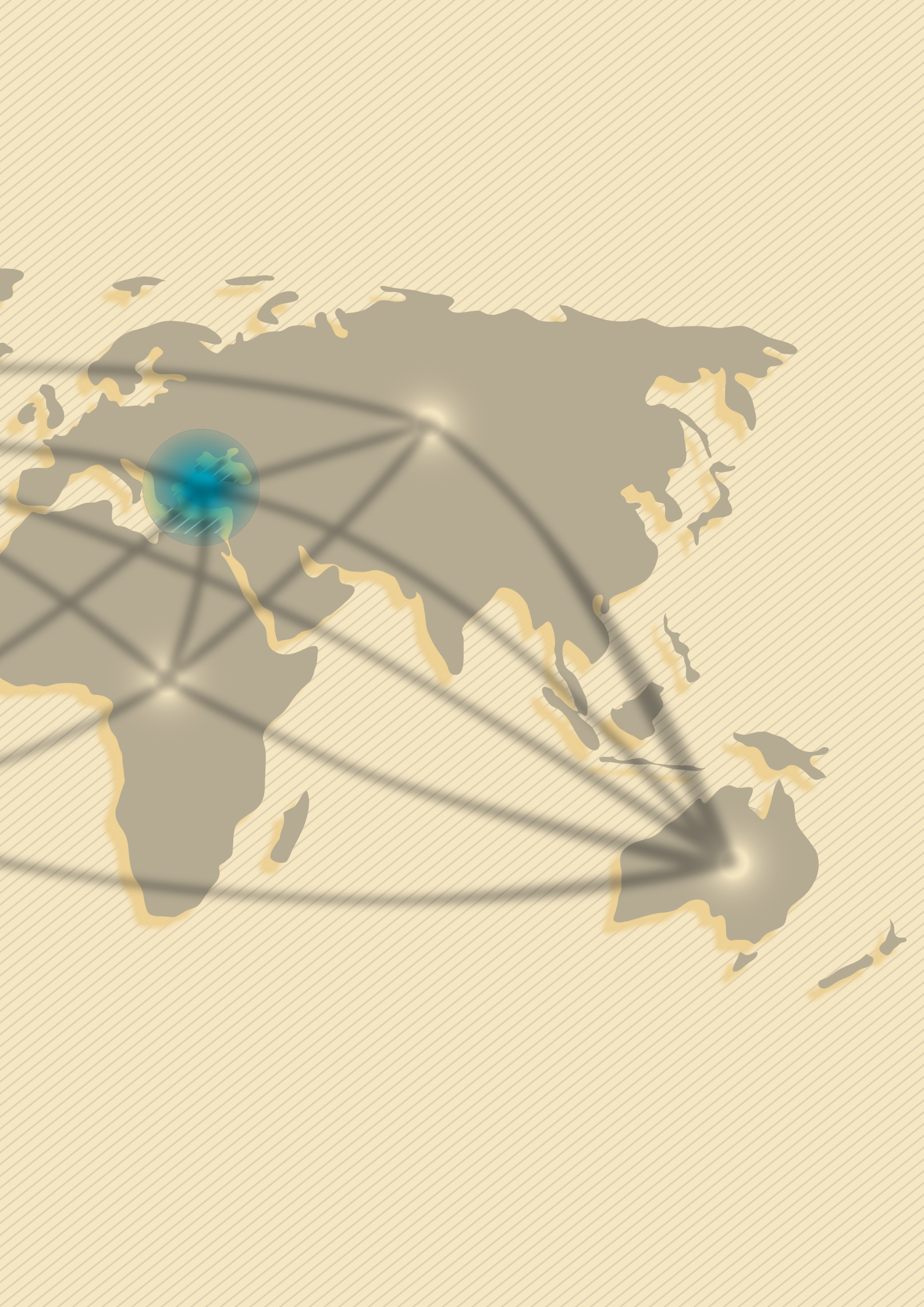

GENEL

***Avrupa** Birlitği tarafından bölgesel istatistikleri uyumlaştırmak ve sosyo-ekonomik analizlerinin yapılmasına olanak vermek üzere NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) adı verilen bir sınıflama oluşturulmuştur. Avrupa Birliği'ne aday ülkelerce hazırlanması gereken bu sınıflama, Türkiye tarafından da karşılaştırılabilir bölgesel istatistikler üretmek üzere hazırlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) olarak adlandırılan sınıflama 2001 yılı içerisinde Devlet İstatistik Enstitüsü (Türkiye İstatistik Kurumu) ve Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) tarafından hazırlanmış, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararı ile 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.*

***İBBS'de,** iller Düzey 3 olarak alınmış, ekonomik, sosyal ve coğrafi olarak benzerlik gösteren komşu iller ise Düzey 2 bölgesi olarak alınmış, Düzey 2 bölgeleri de gruplanarak Düzey 1 bölgeleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda, 81 ili kapsayan 26 İBBS Düzey 2, 12 Düzey 1 bölgesi oluşturulmuştur. Düzey 2 seviyesinde oluşturulmuş 26 bölgeden biri TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesidir.*

***Düzey** 1 Bölgesi olarak Güney Marmara Bölgesi'nde, TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova) Bölgesiyle beraber bulunan TR41 Bölgesi, ülkenin gelişmiş bölgeleri arasında bağlantı kuran bir koridor konumunda, Marmara Denizi'ne ulaşmaktadır.*

Harita 1. TR41 Bölgesinin Konumu

Kaynak: BEBKA tarafından hazırlanmıştır, Haziran 2013

Tablo 1. TR41 Bölgesi Coğrafi Konumu

	Coğrafi Koordinatlar[1]	Rakım[2] (metre)
Bursa	Kuzey Enlem 40° 10.8' Doğu Boylam 29° 01.8'	155
Eskişehir	Kuzey Enlem 39° 46.2' Doğu Boylam 30° 30.0'	788
Bilecik	Kuzey Enlem 40° 09.0' Doğu Boylam 29° 58.8'	620

[1] *Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, Arazi İzleme Sistemi Arazi Örtüsü İstatistik Verileri, http://aris.ormansu.gov.tr/csa*
[2] *Kaynak: Veri Kaynağı Karayolları Genel Müdürlüğü'dür. Erişim: Haziran 2013*

İdari olarak, Bursa ilinin 17, Eskişehir ilinin 14 ve Bilecik ilinin 8 olmak üzere TR41 Bölgesinde 39 ilçe bulunmaktadır.

Harita 2. TR41 Bölgesi İlçeleri

Kaynak: BEBKA tarafından hazırlanmıştır, Mart 2013

Yer Şekilleri- Bitki Örtüsü- İklim

Bölge illerinden Eskişehir coğrafi bölgelere göre İç Anadolu Bölgesi'nde, Bursa Marmara Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bilecik ili ise Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin kesim noktaları üzerinde, dört coğrafi bölgede toprakları olan Türkiye'deki tek ildir.

Bölgenin batısında yer alan Uludağ 2543 m. yüksekliği ile bölgenin en yüksek dağı ve Bursa Ovası'nın su kaynağı durumundadır. Yine bölgede yer alan Samanlı ve Sündiken önemli sıradağlar arasındadır. Bölgedeki dağlar genellikle geniş ormanlık alanlarla kaplı olup, içlerinde zengin ağaç türleri mevcuttur. Ayrıca flora

ve fauna (hayvan varlığı) açısından ülkedeki önemli merkezler durumundadır.

Bölgenin başlıca ovaları, Bursa ilinde Bursa, İnegöl, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Yenişehir, İznik ve Orhangazi Ovaları; Bilecik'te Bozüyük, Gölpazarı, Osmaneli ve Pazaryeri Ovaları; Eskişehir ilinde Porsuk, Sarısu ve Yukarı Sakarya Ovalarıdır.
Bölgenin önemli su varlıkları İznik ve Uluabat doğal gölleri, Sakarya Nehri, Nilüfer Çayı, Mustafakemalpaşa Çayı, Porsuk Çayı, Sarısu ve Seydi Suyu' dur. Uluabat ve İznik göllerinde balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır. Uluabat Gölü göçmen kuşların uğrak yerlerindendir. Eskişehir ilinde Sakarya Irmağı üzerinde Yenice ve Gökçekaya Baraj Gölü, Porsuk Çayı üzerinde Porsuk Baraj Gölü, Seyitgazi İlçesi Çatören Baraj Gölü ve İnönü İlçesi Aşağıkuzfındık Baraj Gölü su ürünleri açısından önem taşımaktadır.

Harita 3. TR41 Bölgesi Yer Şekilleri

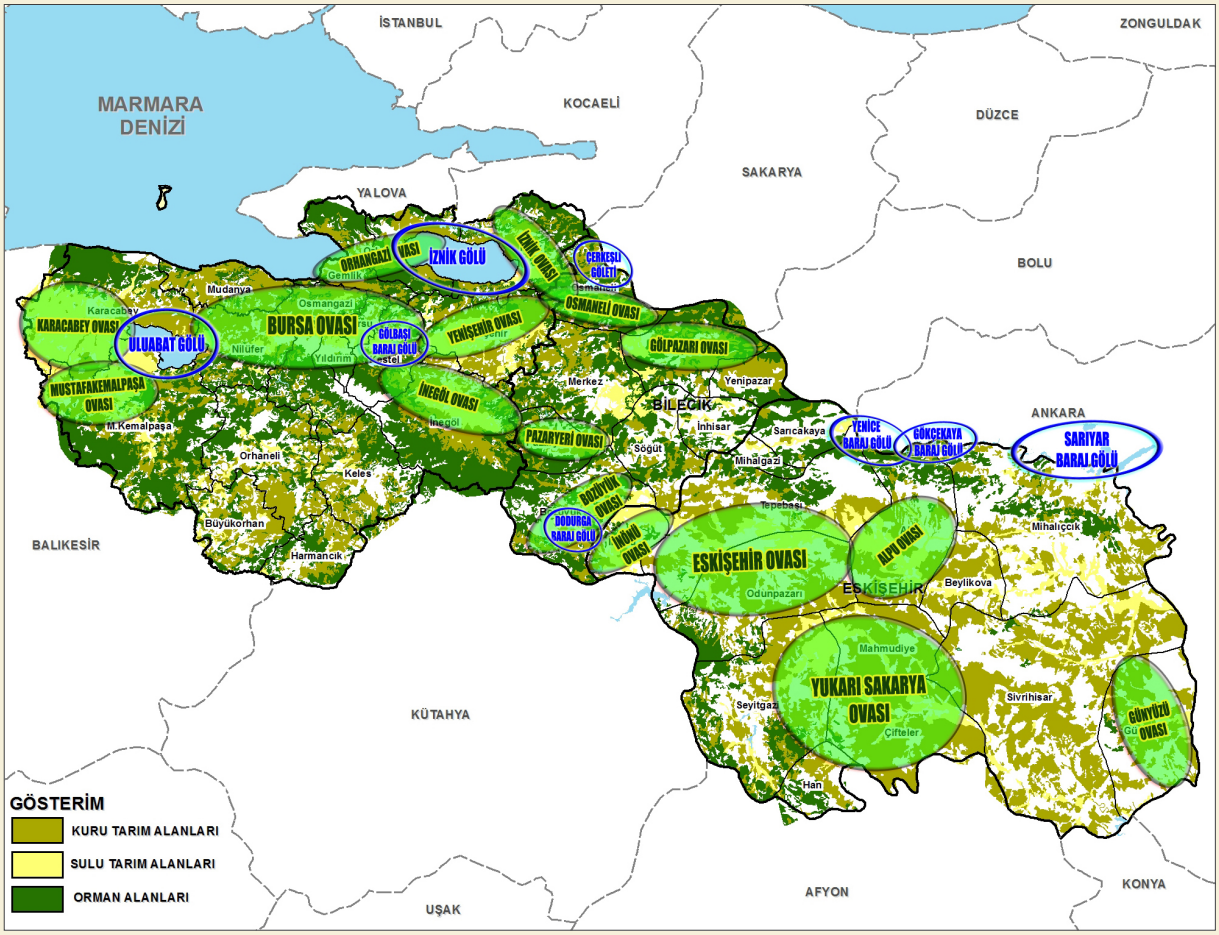

Kaynak: BEBKA tarafından hazırlanmıştır, Haziran 2010

TR41 Bölgesi'nin Marmara Denizi'ne yakın olan bölgelerinde Karadeniz ve Akdeniz iklimi, Bursa ve Bilecik illerinin güney kesimleri ile Eskişehir ilinde ise karasal iklim görülmektedir. 1960-2012 yılları arasında sıcaklık ortalaması tüm iller için Temmuz ayında en yüksek, Ocak ayında en düşüktür. Buna göre, Bursa için 1960-2012 yılları ortalaması en düşük sıcaklık 5,2°C, en yüksek sıcaklık 24,5°C, Eskişehir için en düşük -0,1°C, en yüksek 21,7°C ve Bilecik için ise en düşük 2,4°C, en yüksek 22,1°C'dir. 2011 yılı don olayı yaşanan gün sayısı gün sayısı Bursa ili için en fazla 13 ile Şubat ayında, Bilecik'te 13 gün ile Kasım-Aralık aylarında ve Eskişehir'de 25 gün ile Kasım ayında ve 24 gün ile Aralık ve Ocak aylarında gerçekleşmiştir.

Şekil 1. TR41 Bölgesi Aylık Minimum ve Maksimum Sıcaklıklar ve Aylık Yağış Miktarı

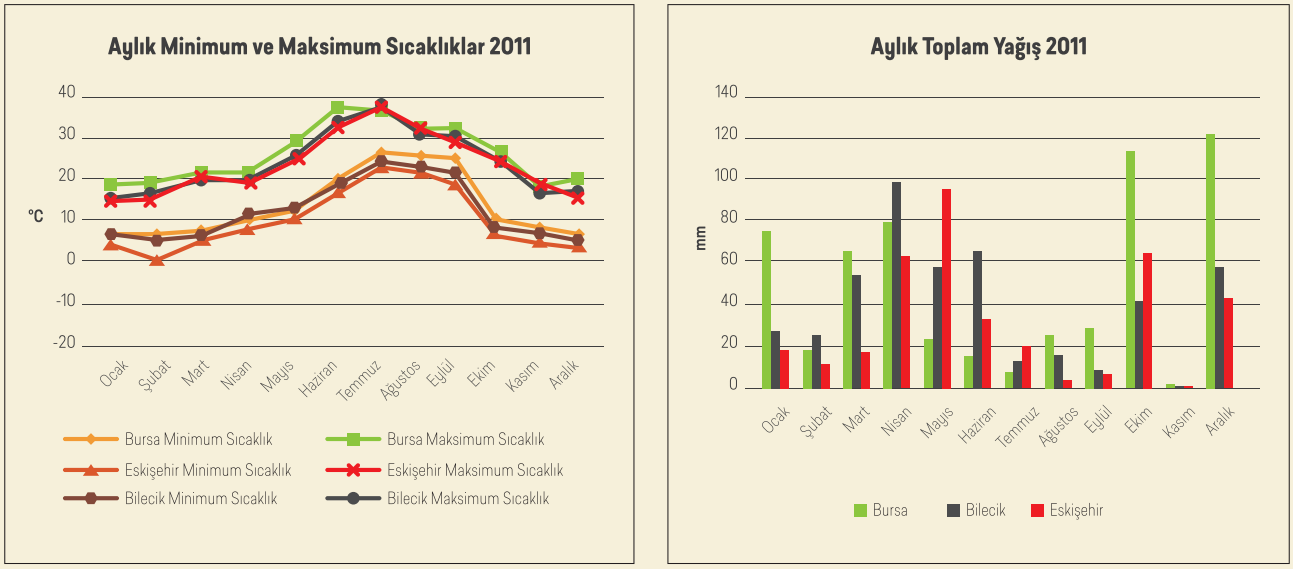

Kaynak: TÜİK İstatistik Yıllığı 2011, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Şubat 2012

Bölgede alçak kesimlerde bulunan maki bitki örtüsü yükseklere çıktıkça yerlerini ormanlara bırakmaktadır. Eskişehir ilinde bitki örtüsü İç Anadolu'nun step bitkilerinden, ormanlık alanlar ise Kuzey Anadolu ve Batı Anadolu'nun orman bitkilerinin etkisi altında olup genellikle karaçam ağaçlarından oluşmaktadır. Bursa ve Bilecik illerinde karaçam, kızılçam gibi iğne yapraklı ağaçların yanı sıra kestane, kayın, gürgen, çınar gibi yüksek boylu ağaçlar da bulunmaktadır. Bursa ilinin Marmara Denizi'ne yakın olan kesimlerinde geniş zeytinlik alanlar, Karacabey ve Mustafakemalpaşa Ovalarında büyük mera alanları mevcuttur. Uludağ yöresi ise zengin bir botanik kompozisyona sahiptir.

Bursa, Eskişehir, Bilecik Tarihi

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri tarihsel olarak da kesişen yerler olmuşlardır. Özellikle, Anadolu Selçuklular dönemi ve Osmanlı devletinin kuruluşu aşmasında üç il de önemli rol oynamıştır. Bursa ili M.Ö. 4. Yüzyılda Bithynia Devleti kurulana kadar çeşitli kolonilerin egemenliği altında kalmıştır. O tarihte Bursa ve civarında var olan tek kent Cius/Gemlik'tir. Bursa ve çevresinde kurulan ilk kentler olan Cius/Gemlik'in kuruluşu M.Ö. 12. Yüzyıla, Apamea/Mudanya kentinin 10. Yüzyıla, Apollonia/Gölyazı'nın ise 6. Yüzyıla uzanmaktadır. Lidya ve Pers egemenliklerinden sonra bölgede bağımsız bir Bithynia Krallığı kurulmuştur. Aynı zamanda Bilecik ilinin de içinde bulunduğu Bithynia Krallığı, M.Ö.74 yılında Roma'ya bağlanmıştır.

Bilecik ilinde, M.Ö. 1400'lerde Hititler'den başlamak üzere, Frigya Krallığı, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Doğu Romalılar egemenlik sürmüştür. M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'da Hititler, Bilecik'e Şirin köy anlamına gelen "Belekoma" ismini vermişlerdir. Bilecik'in, İstanbul şosesi olarak anılan İstanbul-Bağdat kervan yolu üzerinde bulunması adının çok eskiden beri bilinmesini sağlamıştır.

Eskişehir, bir Frig şehri olarak Dorylaion adı ile M.Ö. 1200 yılından sonra kurulmuştur. Friglerden sonra şehir Lidyalılar'ın, M.Ö. 546 yılında da Persler'in hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 334 yılında İskender'in eline geçen Eskişehir, İskender' in ölüm tarihi olan M.Ö. 323 yılına kadar Hellenizm dönemini yaşamıştır. Grekler'in, Anadolu'ya bu devirde, kitleler halinde gelip yerleştikleri, tarihi belgelerden anlaşılmıştır. M.Ö. 190 yılında Romalıların eline geçen Eskişehir, Roma'nın M.S. 395'de ikiye bölünmesine kadar Roma İmparatorluğu'nun, sonra da Bizanslıların idaresinde kalmıştır.

Müslümanlar ilk kez Abbasiler döneminde Bursa'ya kadar gelmiştir ve Halep'teki Hamedanlılar 955 yılında Bursa'yı ele geçirip 23 yıl yöreye hâkim olmuşlardır. Bizans'ın doğu sınırlarını tehdit eden Selçuklu Devletini Anadolu'dan çıkarmak amacıyla Bizans imparatoru Romen Diojen, doğuya giderken Bilecik'e gelmiş ve buradan Eskişehir'e geçmiştir. 26 Ağustos 1071 yılında Bizans'ın Selçuklular tarafından yenilmesiyle birlikte Anadolu'da fetih hareketleri hızlanmıştır.

Selçuklu ordularının 1074'de Eskişehir'i alması ile birlikte Eskişehir doğudan devamlı gelen Türk boyları için bir yerleşme noktası olmuştur. Anadolu Selçuklular ile Haçlılar arasında yapılan kanlı savaşlara sahne olan Eskişehir Anadolu Selçuklularının kuruluşundan yıkılışına kadar bir Selçuklu şehri olarak kalmıştır. Bu süre zarfında Sivrihisar uzun süre uç beyliğinin merkezi olmuştur.

Türkler, 1080 yılında Bursa ve Bilecik'e kadar ulaşmışlardır ve İznik, 1081-1097 yılları arasında Anadolu Selçuklu Devletine başkentlik yapmıştır. 1097 yılında ise Haçlı Savaşları sırasında Haçlı ordularının İznik önlerine kadar gelmelerinin sonucunda, İznik hükümdarı Kılıçarslan Eskişehir'e doğru çekilmek zorunda kalmıştır ve 19 Haziran 1097 tarihinde Haçlılar İznik'i geri almışlardır. 28 Haziran 1097'de Bilecik'ten geçip Eskişehir'e ulaşmaları ile İznik, Bilecik ve Yenişehir tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. Bilecik bu tarihten itibaren Osman Bey'in Bilecik'i fethine kadar Bizans egemenliğinde kalmıştır. Bu savaşlar sırasında da İstanbul'da Latin Hükümeti kurulunca, Bizans İmparatorluğunun yeni başkenti İznik olmuştur.

Latinler, İstanbul'u işgal ettikleri zaman Bizans prensi Theodor Laskaris, Selçuk Sultanıyla anlaşma yaparak Bursa'yı ve Bilecik'i ele geçirmiştir. Bir Rum kenti olan Bursa, 1214 yılında Tekfurlar Savaşı'nda Osman Gazi'nin komutanlarından Ak Timur ile Balaban Bey tarafından Bursa'nın kent ile deniz arasındaki yolu kesmek için kentin batısında ve doğusundaki yamaçlarda yaptıkları kulelerle kuşatılmıştır.
Selçuklular kendilerine bağlı aşiretlerden Oğuz Türklerinin sağ kolu olan Kayıların bir bölümünü Ankara'nın batısında Karacadağ tarafına yerleştirirken bir bölümünü de Ertuğrul Bey önderliğinde 1230 yılında Söğüt ilçesine yerleştirmişlerdir. I. Alaeddin Keykubat'ın Bizanslılara karşı düzenlediği seferde Ertuğrul Bey akıncı olarak başarı kazanması üzerine Ertuğrul Gazi'ye Söğüt mülk, Domaniç ise otlak olarak verilmiştir. Böylelikle, Söğüt'te Ertuğrul Gazi'nin önderliğiyle 400 çadırlık bir uç beyliği kurulmuştur.
1281'de Ertuğrul Gazi'nin ölümünün ardından başa Osman Bey geçmiştir ve Şeyh Edebali'nin de danışmanlığıyla yerleşik düzene geçilmesinde başarı sağlamıştır. Osman Bey, 1289 Eskişehir ve İnönü'yü de topraklarına katmış ve bu fetihleri 1299'da Bilecik'in alınması takip etmiştir.

Selçuklu Sultanı II. Alaeddin, Osman Gazi'ye Beylik alametlerini yollamasıyla, Osman Bey de 1299 yılında adına hutbe okutarak bölgesinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bazı tarihçiler, bu olayı Osmanlı Devletinin kuruluşu olarak kabul ederken, bazı tarihçiler ise Koyun Hisar (Bafeus) Savaşı'yla Osmanlı Devleti'nin kurulduğunu belirtmektedir.

Karacahisar, Yarhisar ve İnegöl 'ü alan Osman Gazi, 1302 yılında Yenişehir'i devlet merkezi yapmıştır.

Bu gelişmelerden sonra uzun süren kuşatmaya dayanamayan Bursa'nın Rum yöneticileri, 6 Nisan 1326 tarihinde şehri, Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'e teslim etmiştir.
Osman Bey Bursa'nın fethini görmeyi çok istemesine rağmen şehrin alınışını göremeden 1324'te vefat etmiştir. İstanbul'un fethine kadar önemini koruyan Bursa, Orhan Gazi, Murat Hüdavendigar, Yıldırım Bayezid ve Sultan Çelebi Mehmet hükümdarlıklarını sürdürdüğü şehir olmuştur.
Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri Kurtuluş Savaşı döneminde de önemli gelişmelere tanıklık

etmiştir. Mondros Mütarekesi'nin İtilaf Devletleri'nin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki önemli noktaları güvenlik gerekçesiyle işgal edebilecekleri hükmüne dayanarak İngiliz kuvvetleri, İstanbul Bağdat demiryolu hattı boyunca stratejik bir noktada yer alan Eskişehir'i 19 Ocak 1919'da işgal etmiştir. Eskişehir'de 17 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgalini kınayan bir miting düzenlenmiş, ardından Eskişehirli aydınlar tarafından başlatılan direniş daha örgütlü hale gelmiştir.

Türk topraklarını parçalayan Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de imzalanmış ve bunu kabul etmeyen Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları, Türk Devletinin kurulması için çalışmalarına devam etmiştir. İstanbul hükümeti temsilcileri ile Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki T.B.M.M. (Türkiye Büyük Millet Meclisi) heyeti 5 Aralık 1920'de Bilecik İstasyon Binası'nda görüşmüş (Tarihi Bilecik Mülakatı), ancak somut ve olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

Bursa yönünden harekete geçen Yunan kuvvetleri 6 Ocak 1921'de Bilecik'i işgal etmişlerdir. 6 Ocak 1921 günü Bursa'dan Eskişehir yönüne, Uşak'tan Afyon yönüne iki kol hâlinde ileri harekâta başlayan ve 9 Ocak 1921'de İnönü mevzilerine kadar gelen Yunanlılar ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan düzenli ordu haline gelen Türk kuvvetleri arasında şiddetli muharebeler devam etmiştir. İlerleyen Yunan kuvvetlerine karşı Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın teklifi ve Fevzi Paşa'nın emriyle Türk birlikleri Beşkardeş Dağı- Zemzemiye- Oklubalı hattına almıştır. Yunan birlikleri Akpınar-Kovalca hattını işgal ettikten sonra taarruzlarını durdurarak bu hatta kalmışlardır. Cephenin 61. Tümenle takviye edilmesinin ardından Yunanlılar 11 Ocak 1921 sabahı İnönü mevzilerinden çekilmek zorunda kalmışlardır.

Yunanlılar 23 Mart'ta Bursa, Uşak, Eskişehir ve Afyon'dan üstün kuvvetlerle taarruza geçmişlerdir. Yunanlılar 24 Mart'ta Bilecik'i, 25 Mart'ta Pazarcık yöresini işgal edip İnönü mevzilerini sıkıştırmaya başlamışlardır. 30 Mart'a kadar süren, savaşlar sonucu önemli stratejik bir yer olan Metris Tepe Yunanlıların eline geçmiştir. Bu sıkışık durumda, T.B.M.M Muhafız Taburunun cepheye gönderilmesiyle güçlenen Türk ordusu 31 Mart 1921'de karşı saldırıya başlamıştır. İnönü'de, Gündüzbey'de, İnegöl-Pazarcık arasında büyük kayıplar veren Yunan ordusu 1 Nisan 1921 tarihinde yenilgiyi kabul ederek çekilmeye başlamıştır. İnönü Zaferi, 8 Nisan 1921'de kazanılan Aslıhanlar Zaferi ile tamamlanmıştır.

8 Ocak 1921'de Bilecik yakınlarına gelen Yunanlılar Karaköy ve Yeniköy'ü işgal ettikten sonra, 13 Temmuz 1921'de Bilecik'i girmiş, kısa bir süre gerilemek zorunda olan Yunan birlikleri 22 Temmuz'da yeniden Bilecik'e girmişlerdir. Bilecik'in işgali 30 Ağustos 1922 'ye kadar devam etmiştir. Türk kuvvetleri 4 Eylül 1922'de Söğüt ve Bozüyük'ü, 5 Eylül 1922'de Pazaryeri'ni, 6 Eylül 1922'de de Bilecik'i kurtarmışlardır.

8 Temmuz 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilen Bursa ili ise 2 yıl 2 ay 2 günlük Yunan işgalinden sonra 11 Eylül 1922'de kurtarılmıştır.

Sosyo-Ekonomik Durum

Türkiye yüzölçümünün (göl hariç) %3,71'ine sahip TR41 Bölgesi, 2012 yılı itibariyle Türkiye nüfusunun %4,88'ine sahiptir. Nüfus yoğunluğuna göre düzey 2'de bulunan 26 bölge içinde TR10 İstanbul, TR51 Ankara, TR31 İzmir ve TR62 Adana, Mersin bölgelerinden sonra beşinci sıradadır. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu TR41 Bölgesi ili Bursa'dır ve Bursa nüfus yoğunluğuna göre, sırasıyla İstanbul, Kocaeli, İzmir ve Gaziantep illerinden sonra en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip beşinci ildir.

Harita 4. TR41 Bölgesi İlleri Bursa, Eskişehir, Bilecik

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Türkiye'de göç alan 14 Düzey 2 bölgesi içinde %4,23 göç hızıyla TR41 Bölgesi TR 51 (Ankara) Bölgesinden sonra en yüksek sekizinci göç hızı olan, net göç miktarına göre de yedinci sırada göç alan bölgedir. Net göç açısından Bursa 11., Eskişehir 9., Bilecik ise 26. sıradayken, net göç hızı bakımından Bursa 30., Eskişehir 13. ve Bilecik 10. sıradadır.

2012 yılında bölge genelindeki okuryazarlık oranı olan %96,79 ile Türkiye oranının üzerinde olan bölge, 26 bölge içinde dokuzuncu sıradadır. Türkiye'deki yüksekokul ve üniversite mezunlarının %5,41'i, yüksek lisans mezunlarının %4,59'u ve doktora mezunlarının %4,79'u TR41 Bölgesindedir.

Barındırdığı çalışma çağındaki nüfus olan 15-64 yaş grubu nüfusuna göre TR41 Bölgesi, İstanbul, Ankara ve İzmir Bölgelerinden sonra dördüncü sıradadır. Ancak, işgücüne katılma oranına göre (2010 yılı TÜİK İşgücü İstatistikleri) 81 il içinde, Bilecik %49,2 ile 45., Bursa %48,4 ile 51., Eskişehir %42,7 ile 70. Sıradadır. İstihdam oranına göre de Bilecik ili 39.sırada, Bursa ili 48. Sırada ve Eskişehir 45. Sıradadır. Bilecik %7,7 ile üç il içinde en düşük işsizlik oranına sahipken, Bursa ve Eskişehir her ikisi de %10,5 işsizlik oranına sahiptir.

2008 yılına kişi başı katma değere göre TR41 Bölgesi 12.983 ABD Doları ile TR10 (İstanbul) ve TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova) Bölgelerinden sonra en yüksek kişi başı katma değere sahip üçüncü bölgedir.

Sektörel olarak gayrisafi katma değere bakıldığında, 2008 yılı itibariyle tarımın katma değerdeki payı %5,5, hizmetlerin %52,4 ve sanayinin ise %42,1'dir. TR41 Bölgesi, ülke içinde en fazla katma değer yaratan ilk 5 bölge arasında sanayi katma değeri açısından İstanbul'dan sonra ikinci sıradadır. Sanayide özellikle tekstil ve hazır giyim, otomotiv, gıda, makine, elektrikli teçhizat ve seramik sektörleri ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kimya, mobilya, gıda, madencilik ve metal sanayi gibi birçok sektörde Türkiye'nin önemli imalatçıları bölgede mevcuttur.

Bölgenin tarım faaliyet kolundaki gayri safi katma değerinin Türkiye tarım değeri içindeki payı 2008 yılı itibariyle %4,28'dir. Tarım işkolunda istihdam edilenlerin oranı ise 2012 yılı itibariyle %12,2'dir. Bölge içinde farklı iklim ve toprak yapısına sahip TR41 bölgesinde, Bursa ve Bilecik'te meyvecilik ve sebzecilik, Eskişehir'de tahıl ürünleri ve şekerpancarı üretimi öne çıkmaktadır. Bölgede, ihracata dönük siyah incir, nar, sofralık zeytin gibi önemli tarım ürünleri

yetiştirilmektedir. 2012 yılı ihracatına göre, TR41 Bölgesi, en fazla meyve ve sebze, ikinci sırada hububat ve hububat ürünleri ihraç etmektedir. Tarıma dayalı sanayi adına da önemli işletmelere TR1 Bölgesi ev sahipliği yapmaktadır.

2012 yılı ihracat rakamlarına bakıldığında ihracat değeri bakımından Bursa Türkiye içinde 3. sırada, Eskişehir 19. sırada, Bilecik 49. sırada bulunmaktadır. Bursa'da ihracata konu başlıca ürünler taşıt araçları ve yan sanayi, tekstil ve hammaddeleri, hazır giyim ve konfeksiyon, çelik, makine ve aksamları iken; Eskişehir'in ihracatı savunma ve havacılık sanayi ürünleri, değerli maden ve mücevherat; Bilecik'in ise demir ve demir dışı metaller, maden ve metallerdir.

Kurumlar vergisi ve gelir vergisi toplam tahakkuk eden tutarlar dikkate alındığında 2012 yılı itibariyle iller bazında Bursa 4., Eskişehir 16., Bilecik 49. sırada yer almaktadır. 2012 yılsonu itibariyle Türkiye'deki tasarruf mevduatlarının %4,16'sı TR41 Bölgesindeki banka şubelerinde bulunmaktadır. Türkiye'de kullanılan ihtisas kredilerinin%5,45'i, ihtisas dışı kredilerinin ise %4,02'si TR41 Bölgesinde kullandırılmıştır.

Bölgede Bursa ili Gemlik ilçesinde yer alan serbest bölge ve limanlar, Bursa ve yakın bölgelerde üretilen sanayi ve tarım ürünlerinin ihracat ve ithalat kapısıdır. Ayrıca Mudanya limanından İstanbul bağlantılı yolcu ve feribot seferleri ile ihtiyaç durumuna göre ithal ve ihraç ürünlerin kargo taşımacılığı da yapılmaktadır.

Kişi başına düşen otomobil sayısına göre Düzey 2 bölgeleri arasında TR41 Bölgesi yedinci sıradadır. Sahip olduğu il ve devlet yolları uzunluğuna göre 14. sırada olan Bursa, 27. sırada olan Eskişehir ve 67. sırada olan Bilecik ile TR41 Bölgesi yalnızca Bursa il sınırları içinde 74 km otoyola sahiptir. TR41 Bölgesi 572 km'lik demiryolu uzunluğu ile Düzey 2 bölgeleri içinde altıncı sıradadır, ancak Bursa ili sınırları içinde Kütahya sınırındaki 16 km'lik demiryolu dışında Bursa'da demiryolu sistemi bulunmamaktadır.

TR41 Bölgesi illeri Bursa, Bilecik ve Eskişehir, doğa turizmi, kültür, tarih ve inanç turizmi ile termal ve sağlık turizmi alanlarında turizm çeşitliliği potansiyeline sahiptir. Ziyaretçi sayısı bakımından ülke genelinde Bursa 10., Eskişehir 25., Bilecik 75. sırada bulunmaktadır.

Tablo 2. Seçilmiş Göstergeler

		Türkiye	TR41	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Kaynak
Alanın (göl hariç) Türkiye Alanı İçindeki Oran (%)	2002	100	3,71	1,35	1,80	0,56	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Nüfusun Türkiye Nüfusu İçindeki Payı (%)	2012	100	4,88	3,57	1,05	0,26	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Nüfus Yoğunluğu (Km2'ye Düşen Kişi Sayısı)	2012	98	129	258	57	47	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Nüfus Artış Hızı (‰)	2012	12,01	12,25	13,5	10,83	1,31	TÜİK Bölgesel Göstergeler
İl/İlçe Merkezi Nüfus Artış Hızı (‰)	2012	18,35	16,86	17,73	14,85	12,57	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Köy/Belde Nüfus Artış Hızı (‰)	2012	-9,25	-23,39	-21,31	-24,68	-33,36	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Şehirleşme Oranı (İl/İlçe merkezi nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı) (%)	2012	77,28	88,75	89,35	90,01	75,91	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Ortanca Yaş	2012	30,10	-	32,29	34,26	32,97	Türkiye İstatistik Kurumu
Ortanca Yaş- Erkek	2012	29,50	-	31,92	33,28	31,63	Türkiye İstatistik Kurumu
Ortanca Yaş- Kadın	2012	30,60	-	32,68	35,26	34,43	Türkiye İstatistik Kurumu
Yaşlı Bağımlılık Oranı (65 Yaş ve Üzeri)	2012	11,12	11,81	11,02	13,64	14,93	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Genç Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	2012	36,91	30,33	31,99	25,42	27,96	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Net Göç Hızı (‰)	2012	-	4,23	2,32	8,98	11,18	TÜİK ADNKS
Ortalama İlk Evlenme Yaşı- Gelin	2012	23,5	23,9	23,9	24,4	23,2	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Kaba Evlenme Hızı (‰)	2012	8,03	7,46	7,59	7,29	6,41	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Kaba Boşanma Hızı (‰)	2012	1,64	1,88	1,87	2,01	1,59	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Okuryazarlık Oranı (%)	2012	95,78	96,79	96,56	97,47	97,18	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Kadın Okuryazarlık Oranı (%)	2012	93	94,64	94,28	95,7	95,2	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Bin kişi başına en az yüksekokul/üniversite mezunu sayısı (15+ yaş)	2012	113,66	119,12	112,02	146,15	103,14	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
İstihdam oranı (%)	2010	43	42,3	43,3	38,2	45,4	TÜİK Bölgesel Göstergeler
İşgücüne katılma oranı (%)	2010	48,8	47,1	48,4	42,7	49,2	TÜİK Bölgesel Göstergeler
İşsizlik oranı (%)	2010	11,9	10,1	10,5	10,5	7,7	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Yüz Bin Kişi Başına Patent Başvuru Sayısı	2012	6,01	9,42	10,71	7,22	0,98	Türk Patent Enstitüsü verilerinden hesaplanmıştır.
Yüz Bin Kişi Başına Marka Başvuru Sayısı	2012	128,67	133,27	149,95	100,28	41,15	Türk Patent Enstitüsü verilerinden hesaplanmıştır.
Kişi Başına Banka Kredisi (TL)	2012	9532	8018	8365	7433	5701	Türkiye Bakalar Birliği verilerinden hesaplanmıştır.
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı(%)	2010	83	90	91	90	82	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atıksu miktarı (litre/kişi-gün)	2010	182	185	183	169	273	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Bin kişi başına otomobil sayısı	2012	114	123	117	148	103	TÜİK Bölgesel Göstergeler
Bin km^2 başına il ve devlet yolu uzunluğu (km)	2011	81,77	85,07	106,99	61,26	108,56	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
Bin km^2 başına demiryolu uzunluğu	2011	12,53	20,02	1,54	32,22	25,57	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Endekslerde TR41 Bölgesi

Kalkınma Bakanlığı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)

2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'na dönüşen Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından ilk olarak 1996 tarihinde oluşturulmuş, sonrasında 2003 ve en son 2011 yılları için gerçekleştirilmiş endeks çalışması, 2012 Teşvik Yasası'na veri sağlayan önemli bir çalışmadır. 8 tematik alt başlık altında toplam 61 göstergenin değerlendirildiği çalışmada, temel bileşen analizi kullanılmıştır. 2003 SEGE'de Bursa 5., Eskişehir 6. ve Bilecik 17. Sıradadır. İstanbul'un 1., Ankara'nın 2., İzmir'in 3., Kocaeli'nin 4., Antalya'nın 5. Sırada olduğu 2011 SEGE çalışmasında ise Bursa 6., Eskişehir 7. ve Bilecik ise 27. Sırada yer almaktadır.

URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) tarafından hazırlanan 'URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi', 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010 dönemleri olmak üzere üç yıl üst üste yayımlanmıştır. Endeks, illerin rekabet edilebilirliğinin ölçülmesini amaçlayan, illerin birbirine göre rekabetçilik açısından pozisyonunu ortaya çıkaran bir çalışmadır.

Tablo 3. URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi Sıralamalarında TR41 İllerinin Sırası

	Genel Endeks Sırası			Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sırası			Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Endeksi Sırası			Ticari Becerisi ve Üretim Potansiyeli Endeksi Sırası			Erişilebilirlik Endeksi Sırası		
Yıllar	2009-2010	2008-2009	2007-2008	2009-2010	2008-2009	2007-2008	2009-2010	2008-2009	2007-2008	2009-2010	2008-2009	2007-2008	2009-2010	2008-2009	2007-2008
Bursa	4	4	4	12	10	11	3	3	3	5	5	5	8	8	8
Eskişehir	6	6	6	3	3	3	9	10	16	37	27	36	13	11	11
Bilecik	46	45	48	58	58	60	41	39	38	68	73	75	30	28	30

Kaynak: URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010

BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010

TR41 bölge illerinin kalkınma açısından kendi aralarındaki ve 81 il içindeki durumunun saptanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Kalkınmanın farklı yönlerini dikkate alan beş alt endeksten oluşan Kalkınma Endeksi, 2008-2010 yılları için hesaplanmıştır. Temel bileşenler analiziyle oluşturulan endekste toplam 69 gösterge kullanılmıştır.

Alt endekslerin oluşturulduğu temalar:

- *Beşeri gelişmişlik (29 gösterge)*
- *Sosyo-kültürel gelişmişlik (5 gösterge)*
- *Ekonomik gelişmişlik (13 gösterge)*
- *Yenilikçilik (5 gösterge)*
- *Yaşam kalitesi ve erişilebilirlik (17 gösterge)*

Şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 4. BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 Sıralamalarında TR41 İllerinin Sırası

	Kalkınma Endeksindeki Sırası			Beşeri Gelişmişlik Alt Endeksindeki Sırası			Sosyo-kültürel Gelişmişlik Alt Endeksindeki Sırası			Ekonomik Gelişmişlik Alt Endeksindeki Sırası			Yenilikçilik Alt Endeksindeki Sırası			Yaşam Kalitesi ve Erişilebilirlik Alt Endeksindeki Sırası		
Yıllar	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Bursa	5	4	3	12	21	18	7	6	6	5	4	3	4	2	2	11	9	9
Eskişehir	6	6	7	3	3	2	3	3	4	16	10	14	10	13	13	9	6	8
Bilecik	16	24	26	19	9	4	15	16	24	23	47	23	15	28	51	31	25	39

Kaynak: BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 Raporu

Şekil 2. TR41 İlleri 2010 Yılı BEBKA Kalkınma Endeksi Değerleri

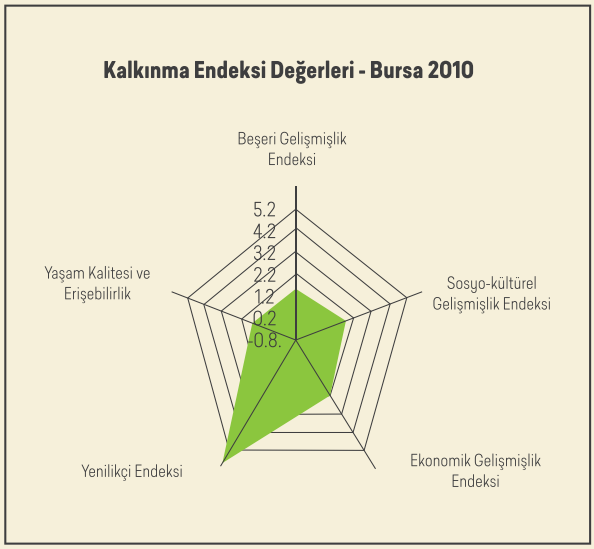

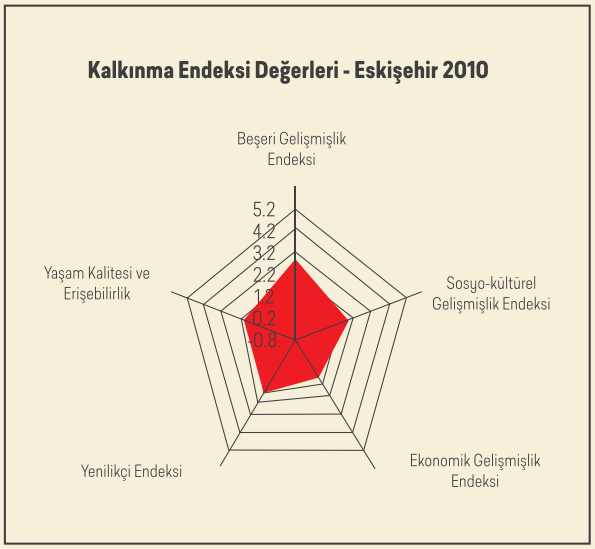

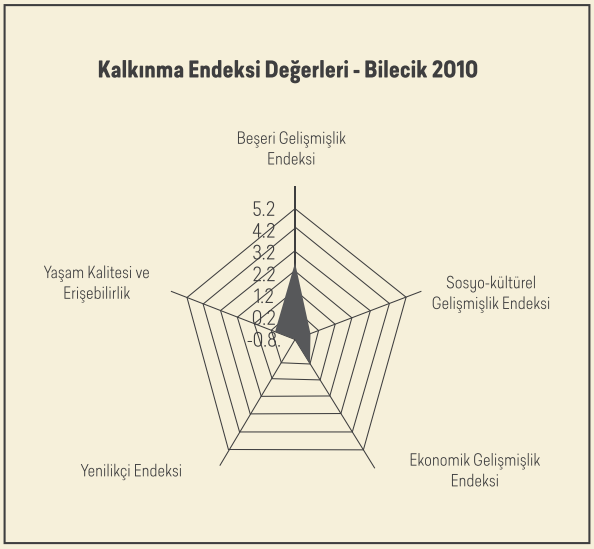

Kaynak: BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 Mart 2013

ULUSAL KALKINMA HEDEFLERİ, PLAN ve POLİTİKALAR

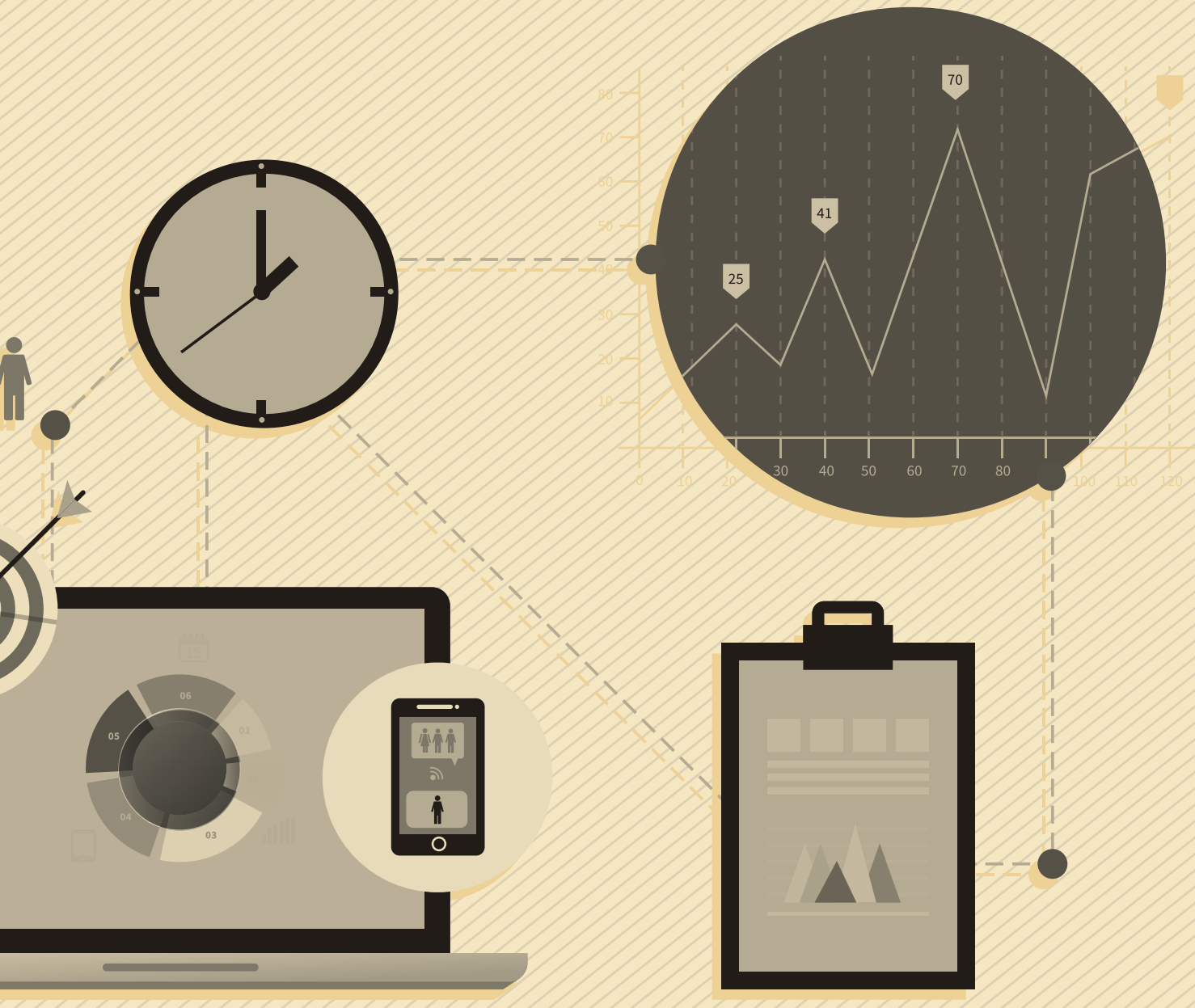
70
41
25
80
70
60
50
40
30
20
10
0
10
20
30
40
50
60
70
80
100
110
120
06
05
01
04
03

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Kalkınma Bakanlığınca hazırlanıp Yüksek Planlama Kurulunda görüşülmüş ve Bakanlar Kurulunun 10 Haziran 2013 tarih ve 2013/4908 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında, 'Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum', 'Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Büyüme', 'Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre' ve 'Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği' olmak üzere dört gelişme ekseni belirlenmiştir.

Şekil 3. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Gelişme Eksenleri

ONUNCU KALKINMA PLANI (2014-2018)

Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum	Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme	Yaşanabilir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre	Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği
Eğitim	Büyüme ve İstihdam	Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edilebilirlik	Uluslararası İşbirliği Kapasitesi
Sağlık	Yurtiçi Tasarruflar	Mekânsal Gelişme ve Planlama	Bölgesel İşbirlikleri
Adalet	Ödemeler Dengesi	Kentsel Dönüşüm ve Konut	Küresel Kalkınma Gündemine Katkı
Güvenlik	Enflasyon ve Para Politikası	Kentsel Altyapı	
Temel Hak ve Özgürlükler	Mali Piyasalar	Mahalli İdareler	
Sivil Toplum Kuruluşları	Maliye Politikası	Kırsal Kalkınma	
Aile ve Kadın	Sosyal Güvenlik Finansmanı	Çevrenin Korunması	
Çocuk ve Gençlik	Kamu İşletmeciliği	Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi	
Sosyal Koruma	Yatırım Politikaları	Afet Yönetimi	
Kültür ve Sanat	Bilim, Teknoloji ve Yenilik		
İstihdam ve Çalışma Hayatı	İmalat Sanayiinde Dönüşüm		
Sosyal Güvenlik	Girişimcilik ve KOBİ'ler		
Spor	Fikri Mülkiyet Hakları		
Nüfus Dinamikleri	Bilgi ve İletişim Teknolojileri		
Kamuda Stratejik Yönetim	Tarım ve Gıda		
Kamuda İnsan Kaynakları	Enerji ve Madencilik		
Kamu Hizmetlerinde e-Devlet Uygulamaları	Lojistik ve Ulaştırma		
	Ticaret Hizmetleri		
	Turizm		
	İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri		

Uzun vadeli kalkınma amacı olan ülkenin uluslararası konumunun yükseltilmesi ve halkın refahının artırılmasının artırılması amacının yanında, Onuncu Kalkınma Planı ile 2014-2018 dönemi için Türkiye'nin uluslararası değer zinciri hiyerarşisinde üst basamaklara çıkmış, yüksek gelir grubu ülkeler arasına girmiş ve mutlak yoksulluk sorununu çözmüş bir ülke haline gelmesi amaçlanmıştır.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'nın ***Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum*** *gelişme ekseninin amacı toplumun refahının artırılması, hayat standardının yükseltilmesi, temel hak ve özgürlükler zemininde adil, güvenli ve huzurlu bir yaşam ortamının sağlanmasıdır. Bu eksende, insan odaklı bir anlayışla, uyumlu ve bütünleşik politikalarla, beşeri sermayenin güçlendirilmesi, etkin bir kamu yönetimi ve güçlü bir adalet sisteminin sağlanması, kamu tarafından sunulan hizmetlere erişimin güçlendirilerek fırsat eşitliğinin sağlanması, fiziki ve beşeri altyapının daha da iyileştirilmesi, ülkenin kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla tüm vatandaşlara hakkaniyetli bir anlayışla sunulması öngörülmektedir.*

Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme *gelişme ekseni çerçevesinde Türkiye'nin büyüme performansının daha ileri seviyelere taşınması ve yenilikçi bir üretim yapısıyla sağlamlaştırılması hedeflenmekte, rekabet gücünün artırılması, Ar-Ge, patent ve ileri teknoloji sektörlerinde ilerlenmesi, yüksek düzeyde üretken yatırımların yapılması, işgücüne katılımın artırılması, üretimde yerli katma değerinin yükseltilmesi, sürdürülebilir üretime imkân veren yüksek teknolojili ürün desenine geçilmesi, işgücüne üretim sürecinin gerektirdiği beceri ve niteliklerin kazandırılması, teşvik, KOBİ, fikri ve sınai mülkiyet, bilgi ve iletişim teknoloji politikalarının uyum içinde uygulanması, sanayi sektörlerinin yanında tarım ve kritik hizmet alanlarında aynı perspektifle dönüşümün gerçekleştirilmesi, büyüme ortamının yaratacağı enerji talebinin zamanında ve yeterli karşılanabilmesi, istikrarlı makroekonomik ortam için para ve maliye politikalarının uyum içinde yürütülmesi, yatırım ve teşvik politikalarının üretken bir ekonomik yapıyı destekleyecek nitelikte yürütülmesi hedeflenmektedir.*

Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre *gelişme ekseninde yerleşmelerin dağılımı ve düzeninin, çalışma ve yaşam alanlarının kalitesinin, işlevselliğinin, arazi kullanımlarının uyumunun ve çevresel etkileri bakımından mevcut gelir ve kalkınma düzeyine uygun hale getirilmesi istenmektedir. Bölgesel dengesizliklerin azaltılması için kentsel ve kırsal alanda bütün yerleşimlerde temel yaşam kalitesi standartlarının sağlanması, kapsayıcı kalkınma ve fırsat eşitliği için mekânsal dezavantajlardan doğan kısıtların asgari düzeye indirilmesi, üretimin yurt sathına daha dengeli yayılabilmesi için bölgelerin rekabet güçlerini gözeten üretim organizasyonun sağlanması, şehirlerin risklerini yöneten yaşanabilir mekânlara dönüştürülmesi, kentsel dönüşümün ihtiyaçlara yönelik sistem bütünlüğü olan bir uygulama olması, mahalli idarelerin yönetişim ilkesiyle yeniden yapılandırılması, kırsal alan politikalarının ve uygulamalarının zenginleştirilmesi, çevresel kalitenin korunması, ekonomik büyümenin sosyal ve çevresel unsurlarla uyumunun sağlanması, doğal kaynakların ekonomik değerlerinin belirlenmesi ile üretim ve tüketimde çevre standartlarının rekabetçilik ve yeşil büyüme anlayışıyla geliştirilmesi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanılması, afet yönetimi ve afet öncesi risk azaltma tedbirlerinin yerleşme planı ve imar planlaması süreçlerine dâhil edilmesi hedeflenmektedir.*

Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği *gelişme ekseninde, kalkınmanın sürdürülebilir kılınabilmesi için Türkiye'nin komşular ve yakın bölge ülkeleri başta olmak üzere, karşılıklı ekonomik ve ticari işbirliğinin güçlendirilmesi ve stratejik ortaklıkların kurulması, uluslararası işbirliğinin kalkınma sürecinde daha etkin kullanılabilmesi için ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde birbiriyle tutarlı, tamamlayıcı ve kararlı politikalar yürütmesi hedeflenmektedir.*

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2013-2023)

Ulusal kalkınma hedefleri ve yeni bölgesel kalkınma politikaların ortaya konduğu strateji belgesinde, bölgesel gelişme politikasının genel amaçları ortaya konmuştur:

1. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması,

2. Bölgelerin rekabet gücünün yükseltilmesi,

3. Ekonomik ve sosyal bütünlüğü ve dış dünyayla ilişkilerin güçlendirilmesi.

Aynı belgeye göre, bölgesel politikaların ulusal kalkınma hedeflerine katkısı ise üç şekilde olacaktır:
1. Kalkınmayı hızlandırıcı mekânsal organizasyon,

2. Ulusal ve bölgesel düzeyde daha etkili çok sektörlü koordinasyon mekanizmaları,

3. Sektörel politikalara yerel ve mekânsal önceliklerin daha etkili bir şekilde sızması.

Vizyonu, 'Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgelerden oluşan topyekûn kalkınmış bir Türkiye' olan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2023 yılı için genel amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için mekânsal ve yatay amaçlara sahiptir.

Bursa'nın BGUS mekânsal amaçlarında belirlenen "Mekansal Alanlar", Eskişehir'in "Büyüme Odakları" Bilecik'in ise "Yapısal Dönüşüm İlleri" kapsamına girdiği değerlendirilerek buna uygun politikalar bölge planımızda geliştirilmiştir.

Avrupa 2020 Stratejisi

Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik dönüşüm ve 2020 stratejisinin ele alındığı "Avrupa 2020 Strateji Belgesi" temel olarak üç ana eksenden oluşmaktadır. Bunlar; bilgi ve yeniliğe dayalı bir ekonomi bağlamında "akıllı büyüme", daha verimli kaynak kullanan yeşil ve rekabet edebilir bir ekonomi için "sürdürülebilir büyüme" ve ekonomik ve sosyal bütünleşmenin olduğu "kapsayıcı büyüme" olarak belirlenmiştir. Ülkelerin mevcut potansiyellerinin en üst düzeyde değerlendirilmesi amacıyla, Ar-Ge ve yenilikçilik, eğitim, mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme öncelikleri ile birlikte ve bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılmasını amaçlayan hedefler akıllı büyüme stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. İklim değişikliklerinin göz önüne alındığı, temiz ve verimli enerji kullanımının ön plana çıktığı çevresel hassasiyetlere ek olarak, sektörel anlamda rekabet edebilirliğin sağladığı fırsatların değerlendirildiği sürdürülebilir büyüme gelişme ekseni de ekonomik, sosyal ve çevresel bileşenlerin odak noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevcut işgücünün nitelik ve becerilerinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması için ortaya konulacak politikalar kapsayıcı büyümenin temel dayanakları arasında yer almaktadır. Avrupa Birliği ülkelerini ve dolayısı ile üyelik sürecinde olan ülkemiz için de önemli olan bu stratejiler ülke geneli uygulanacak politikalar üzerinde son derece önemli etkilere sahip olacaktır. İstihdamın, verimliliğin, ekonomik-sosyal ve çevresel uyumun bir arada olduğu akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir topluluk olarak ortaya çıkmayı hedefleyen Avrupa Birliği daha güçlü, derin ve yenilikçi bir pazarın yaratılmasını ve yolla birlik ülkelerinin refahının en üst düzeye çıkarılmasını hedeflemektedir.

Bursa Eskişehir Bilecik 2014-2023 Bölge Planını hazırlarken plan kararlarını etkileyecek ve hazırlık aşamasında değerlendirilen üst ölçekli sektörel ve tematik politika, plan ve strateji belgeleri aşağıda yer almakta olup Ek 1'de özetlenmiştir.

Tablo 5. Üst Ölçekli Politika, Plan ve Strateji Belgeleri

2023 İhracat Stratejisi ve Eylem Planı
Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) 2013-2015
Türkiye Sanayi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2010-2014)
Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017)
Ulusal İstihdam Stratejisi (2012-2023)
Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS) 2011-2016
Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2011-2014)
Türkiye Makine Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2011-2014)
Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2012-2016)
Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2016)
Türkiye Turizm Stratejisi 2023
KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013
Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017)
Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023)
Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023
Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu (2010)
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Stratejik Plan (2013-2015)
Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
Avrupa Birliği Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES)
Ulusal Havza Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)
Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023)
Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri (2012)
Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi (2013)
Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı (2013 – 2017)
Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007)
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)
Türkiye Obezite (Şişmanlık) ile Mücadele ve Kontrol Programı (2010-2014)
Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı (2006 – 2015)
Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011)
Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013
Bilecik Doğa Turizmi Master Planı 2013
Bursa Doğa Turizmi Gelişim Planı 2013-2017
Eskişehir İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023
Tarım Stratejisi 2006-2010
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Stratejik Planı 2013-2017

BÖLGE PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ ve KATILIMCILIK

2014-2023 yılı TR41 Bölge Planı çalışmaları katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilmiş, planının hazırlanması sürecinde Ajansımız tarafından araştırma, tespit, analiz ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında sadece ajans personelinden ve farklı meslek disiplinlerinden olan 8 kişilik bir Bölge Planı Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Görevlendirilen ajans uzmanları öncelikle bölge planı çalışmaları için süreç haritasını ortaya konulması ve ajans tarafından yapılabilecek olan analizler için yöntem belirleme görevini üstlenmiştir.

Şekil 4. Bölge Planı Süreç Haritası

Paydaş Analizi

Bölge planı hazırlama süreçlerine paydaşların tam katılımı ve katkı sağlaması, bölge planının sahiplenilmesi ve uygulamanın gerçekleştirilmesi açısından özel önem taşımaktadır. Bu sebeple bölge planı çalışmalarına paydaş analizi ile başlanmıştır. Bölgedeki kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları bölge planı kararlarından etkilenme ve etkileme düzeyleri ve önem derecelerine göre analiz edilmiş ve paydaş analizi hazırlanmıştır.

Bölgedeki önemli paydaşlara ziyaretler yapılmış BEBKA'nın faaliyetleri ve bölge planlama süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bölge Planı sürecinde rol alacak paydaşlar özel ihtisas komisyonları ve bölge planı çalıştayına davet edilmiştir.

Mevcut Durum Analizi

Öncelikle mevcut durum tespitine yönelik literatür taraması yapılarak tüm ilgili verilerin toplanması, iller bazında bir araya getirilerek derlenmesi ve analiz edilmesi sağlanmıştır.

Mevcut durum analiz çalışmaları kapsamında bölge planının üst kademesinde yer alan ulusal plan, sektörel/tematik planlar ve AB uyum sürecinde hazırlanan dokümanlarda yer alan bölgeye ve sektörlere ilişkin öngörü ve stratejiler taranmıştır. Ayrıca, bölge planı ölçeğinin alt kademesinde yer alan; 100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planları da değerlendirilmiştir.

Mevcut durum analizleri kapsamında mekânsal analizler de geniş kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Bursa Eskişehir Bilecik illerinde yerleşim yerleri, tarım alanları, orman alanları, koruma alanları, ulaşım bağlantıları, çevre altyapısı, turizm ve sanayi alanlarına ilişkin mekânsal analizlerde yapılarak hem Bölge Planının görsel açıdan zenginleşmesi hem de mekân odaklı stratejiler üretilmesine yönelik altyapı hazırlanması sağlanmıştır.

İlçe Ziyaretleri

Bölge Planı çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla, aynı zamanda 10. Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) hazırlıkları kapsamında, 27 Ağustos – 12 Ekim 2012 tarihleri arasında ilçe ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ziyaretler sırasında ilçede öne çıkan sorunlar, ihtiyaçlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşler alınmıştır. İlçe ziyaretlerinde kapsamında başta İlçe Kaymakamı, İlçe Belediye Başkanı, İlçe Müdürleri dâhil olmak üzere kamu kurumlarından temsilciler, İlçe Ticaret ve Sanayi Odası, İlçe Ziraat Odası vb. meslek kuruluşları temsilcileri ile ilçede aktif olarak görev yapan Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri ziyaret edilmiştir. Anketlerde yer alan "Türkiye ve TR41 Bölgesi'nin kalkınmasında öncelikli olarak görülen tematik alanlar" paydaşların görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir.

Merkez ilçeler dışında 33 ilçeye ziyaret yapılmış, Kaymakam, Belediye Başkanı, TSO, Ziraat Odası, STK'lar vb. kurumlarla yüz yüze 102 mülakat gerçekleştirilmiştir. İstatistiki veriler ve mülakatların derlenmesi sonucu 33 ilçe raporu hazırlanmıştır.

Mevcut durum analizi aşağıda bulunan 11 başlıkta toplanarak bir rapor oluşturulmuştur (Ek 2).

Sosyal Sermaye ve Kurumsal Yapı	Belediyeler, sivil toplum ve meslek kuruluşları
Demografik Yapı	Demografik yapı, nüfus, göç
Sosyal ve Kültürel Yapı	Gelir dağılımı, sosyal dışlanma, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, gençlik ve spor, kültürel varlıklar
İşgücü Yapısı ve İstihdam	İşgücü, istihdam, işsizlik
Ekonomik Görünüm ve Sektörel Yapı	Ekonomik görünüm, sektörel yapı, sanayi sektörleri, tarım, finans, inşaat, turizm
Lojistik	Gümrükler, lojistik odaklar, limanlar, limanların art alanları, antrepolar
Mekansal Gelişme ve Yerleşimler	Arazi kullanımı, yapılaşma, yerleşim yerleri kademelenmesi, mekansal gelişim
Ulaşım ve Haberleşme	Karayolu, demiryolu, havayolu, denizyolu, kentiçi ulaşım, bilgi teknolojileri, iletişim
Çevre	Doğal kaynaklar, koruma alanları, çevre kirliliği ve çevre yönetimi, temiz üretim
Enerji	Enerji üretimi, enerji tüketimi, yenilebilir enerji kaynakları, enerji verimliliği
Yatırımlar	Kamu yatırımları, uluslararası doğrudan yatırımlar, yatırım teşvikleri

Gemlik Kaymakamlığı Ziyareti, Eylül 2012

Mahmudiye Belediye Başkanlığı Ziyareti, Eylül 2012

Mustafakemalpaşa Ticaret ve Sanayi Odası Ziyareti, Eylül 2012

Kalkınma Endeksi

Bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmelerin takip edilmesi ve değerlendirilebilmesi amacıyla bölgesel kalkınma göstergeleri seti oluşturulması ve düzenli olarak bu göstergelerin takibi hedeflenmiştir. 2007-2011 yıllarına ait, Türkiye, TR41 Bölgesi ve TR41 illeri için kalkınma göstergelerine ait verilerin elde edilmesi çalışması yürütülmüştür. Bu çalışma çerçevesinde yıllık olarak düzenli üretilebilecek ve bölgeyle ilgili bilgi verebilecek geniş kapsamlı bir gösterge havuzu oluşturulmuştur. 2007-2011 yıllarına ait, Türkiye, TR41 Bölgesi ve TR41 illeri için oluşturulan kalkınma göstergelerinin ve istatistiklerin sunulduğu 'Kalkınma Göstergeleriyle 2007-2011' yayımlanmıştır.

Kalkınma göstergeleri çalışmasının hemen ardından, bölge illerinin gelişmişlik düzeyinin yıllar

itibariyle takip edilmesini sağlamak üzere bölge illeri için 'Bölgesel Kalkınma Endeksi' çalışması yapılmıştır. 2008-2011 yılları için ayrı ayrı oluşturulan endeks "Beşeri gelişmişlik", "Sosyo-kültürel gelişmişlik", "Ekonomik gelişmişlik", "Yenilikçilik" ve "Yaşam kalitesi ve Erişilebilirlik" olmak üzere beş ayrı alt endeksten oluşmaktadır. 'Kalkınma Endeksi', beşeri gelişmişlik için 29 gösterge, sosyo-kültürel gelişmişlik için 5 gösterge, ekonomik gelişmişlik için 10 gösterge, yenilikçilik için 7 gösterge ve yaşam kalitesi ve erişilebilirlik 17 gösterge olmak üzere toplam 69 göstergeden oluşturulmuştur. Temel Bileşenler Analizi kullanılarak oluşturulan endeksin sonuçları 81 ilin sıralamasına göre değerlendirilmiş, faktörlere göre alt endekslerde en etkili göstergeler sunulmuştur. Sunumda, TR41 illeri olan Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinin tüm iller içindeki sıralaması ve dört yıl içindeki değişimi, alt endekslere göre illerin farklı alanlardaki durumları ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Kümelenme Analizleri

Önemli sanayi kuruluşlarının bulunduğu TR41 bölgesi hem üretim hem de istihdam açısından Türkiye'nin ön planda olan bölgelerinin başında gelmektedir. Bu anlamda işletmeler, hem ulusal hem de uluslararası ölçekte rekabet gücünün artırılması için birçok alanda işbirliği oluşturmakta ve bu faaliyetlere büyük önem vermektedir.

İlgili üst ölçekli planlar ve strateji belgelerinde de önemle üzerinde durulduğu üzere bölgesel ölçekte sektörel analizlerin yapılması ve kümelenme faaliyetlerine kaynaklık edecek stratejik araştırmalar, uygulanacak makro politikaların ve sektörel kümelenmeyi ön planda tutarak rekabeti artırmayı hedefleyen mevcut teşvik sisteminin etkinliği açısından son derece önemlidir. İller bazında ortaya konan kümelenme analizleri bölge planı çalışmalarında sanayi sektörüne yönelik stratejilerin şekillenmesinde büyük yarar sağlamıştır.

BEBKA tarafından 2011 yılı ikinci çeyreğinde başlatılan kümelenme analizleri faaliyetlerinin ilk aşamasında ilgili kurum ve kuruluşlardan analizlerde kullanılacak istatistiki bilgiler talep edilmiştir. Bu verilerin birbiri ile kıyaslanabilir ve örtüşebilir olması açısından ajans bünyesinde yoğun bir çalışma gösterilmiş ve TR41 Bölgesi için başta istihdam verileri olmak üzere sektörel ihracat verileri de her üç il için standart bir sınıflama kapsamına getirilmiştir. Teknik analizlerin yoğun olduğu kümelenme analizlerinin ilk bölümü tamamen Ajans personeli tarafından yürütülmüş olup ilgili analizlere ilişkin değerlendirme toplantıları da Ajans tarafından koordine edilmiştir. İllerde ayrı ayrı düzenlenen bu toplantılarda yerel paydaşların da değerlendirmeleri sonucunda ortaya konulan ve kümelenme potansiyeline sahip olduğu düşünülen sektörler belirlenmiştir. Bu analizler ve toplantı sonuçlarına ilişkin raporlar hazırlanmış ve bölgemizin kümelenme potansiyelini ortaya koyan, yapılan teknik

analizleri ve yöntemleri içeren il raporları hazırlanmıştır.

Kümelenme Analizi çalışmaları kapsamında sanayi kuruluşlarının temsilcileri başta olmak üzere üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından da yetkililerin katılımıyla her üç ilde toplantılar gerçekleştirilmiştir.

Toplantılarda öncelikle ajans tarafından yürütülen kümelenme analizlerinin genel kapsamı, izlenen yöntem, genel metodoloji yanında iller özelinde yapılacak analizlere oluşturulacak kümelenme grubunun yapacağı katkının önemi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Eskişehir Kümelenme Toplantısı

Bilecik Kümelenme Toplantısı

Bursa Kümelenme Toplantısı

Teknik analizler sonucunda ortaya konulan sektörlerin saha analizlerinin yöntemi ile ilgili olarak Kalkınma Bakanlığı düzeyinde ve UNDP işbirliği ile "Küme Değerlendirme" çalışmaları başlatılmıştır. Proje kapsamında oluşturulan "Küme Tanılama Rehberi" ilk aşamada bölgemizde küme yapısı taşıyan seramik ve mobilya sektörlerinin saha incelemesi yapılmıştır.

Çevre Durum Analizi

Bölgedeki çevre problemleri ile ilgili farkındalığın artırılması, bölge illerindeki mevcut durumu ve sorunları tespit ederek ilgili kurum ve kuruluşların işbirliğinde BEBKA tarafından 2011 yılında TR41 Bölgesi Çevre Durum Raporu hazırlanmıştır.

TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesinin çevre problemlerini genel olarak ortaya koymak, bu problemlerin çözümleri ve tahmini maliyetleri hakkında fikir sahibi olmak amacıyla Bölge genelinde detaylı bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki çevre il müdürlükleri ile karşılıklı ziyaretler, belediye ve Organize Sanayi Bölge (OSB) ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Çevre konusunda ne tür problemler var ve ne tür çalışmalar yapılabilir konusunda karşılıklı fikir alışverişinde bulunulmuştur.

26 - 27 Mayıs 2011 tarihlerinde Bursa'da "Ulusal Çevre Politikalarının Yerel Yansımaları Çalıştayı" düzenlenmiştir. Çalıştay ile bölge genelinde çevre alanında ilgili bütün kurum ve kuruluşlar bir araya getirilerek sorunlar yerinde ve karşılıklı olarak değerlendirilmiş, çevre problemleri, çözüm önerileri ve proje konuları üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuş ve çevre raporu hazırlanması için önemli veri girdileri temin edilmiştir.

Ulusal Politikaların Yerel Yansımaları Çalıştayı, Mayıs 2011

OSB ziyaretleri, çalıştay sonuçları ve literatür taraması sonucunda "Çevre Durum Raporu" hazırlanmıştır. Raporda bulunan veriler 2013 yılında bölge planı hazırlık çalışmaları kapsamında il belediyeleri ile İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüklerine gönderilerek güncellenmiştir.

Özel İhtisas Komisyonu Toplantıları

2014-2023 dönemini kapsayacak olan yeni Bölge Planı çalışmaları yine kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının azami katılımı ile hazırlanmıştır. Bu amaçla planlama sürecine tüm kesimlerin öneri ve katkılarının alınabileceği özel ihtisas komisyonları kurulması ve plan kararlarının bu komisyonlar marifetiyle oluşturulması hedeflenmiştir.

Bütün bölge illerinde Sanayi; Turizm; Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık; Çevre, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Sosyal Yapı, Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik alanlarında 6 ihtisas komisyonu oluşturulmuş olup 18 toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantılarda ilgili alanlarda illerin ve bölgelerin 2023 vizyonu ele alınırken, ortaya konulan sorunların, oluşturulan strateji ve hedeflerin tüm bölgenin ortak ürünü olması amacıyla bölge paydaşlarının bu toplantılara en üst düzeyde katılım sağlaması hedeflenmiştir.

Yer	Özel İhtisas Komisyon adı	Tarih ve toplantı yeri
Bursa	Sanayi	30.05.2013 / Merinos AKKM
	Turizm	29.05.2013 / Merinos AKKM
	Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık	29.05.2013 / Merinos AKKM
	Çevre, Enerji ve Tabii Kaynaklar	28.05.2013 / Merinos AKKM
	Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik	27.05.2013 / Merinos AKKM
	Sosyal Yapı	28.05.2013 / Merinos AKKM
Eskişehir	Sanayi	11.04.2013 / Anadolu Üniversitesi
	Turizm	10.04.2013 /Anadolu Üniversitesi
	Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık	07.05.2013 /Anadolu Üniversitesi
	Çevre, Enerji ve Tabii Kaynaklar	16.05.2013 / Anadolu Üniversitesi
	Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik	15.05.2013 / Anadolu Üniversitesi
	Sosyal Yapı	14.05.2013 / Anadolu Üniversitesi
Bilecik	Sanayi	25.04.2013 / İl Genel Meclisi
	Turizm	24.04.2013 / İl Genel Meclisi
	Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık	26.04.2013 / İl Genel Meclisi
	Çevre, Enerji ve Tabii Kaynaklar	22.05.2013 / İl Genel Meclisi
	Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik	30.04.2013 / İl Genel Meclisi
	Sosyal Yapı	09.05.2013 / İl Genel Meclisi

Katılımcı bir Bölge Planı oluşturulması sürecinde son derece önemli bir görev üstleneceği düşünülen özel ihtisas komisyonları toplantıları temel olarak 3 oturum üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda, Ajans uzmanları tarafından bölge planı süreci ile ilgili katılımcılara bilgiler verilmiş; toplantıların amaç ve yöntemi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra ilgili sektör kapsamında, dünya genelinde, ülke bazında, bölgesel ve il ölçeğinde yaşanan gelişmelerden bahsedilmiş, yine ajans personeli tarafından bölge planına altlık oluşturması için hazırlanmış olan sektörel mevcut durum analizlerinin kısa sunumları yapılmıştır. Sunumların akabinde, katılımcılardan il ve bölge genelindeki yaşanan ve önümüzdeki 10 yıllık süreçte yaşanması beklenen temel gelişme ve eğilimleri ortaya koymaları istenmiştir.

İlk oturumda ortaya konulan temel gelişme ve eğimler ajans personeli tarafından sınıflandırılmış ve bir sonraki oturumda bu temel gelişme ve eğilimler "Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit" (GZFT) analizlerinde kullanılmıştır. Bir önceki oturumda yapılan sınıflandırma, bu oturumda ele alınan konuların daha odaklı ve stratejik olmasına yardımcı olduğu söylenebilir. "World Cafe (Dünya Kafe)" yönteminin kullanıldığı GZFT analizlerinde, katılımcılar iki gruba ayrılmış olup, ilk aşamada birinci grubun ilin "Güçlü olduğu ve Fırsatlarının bulunduğu" alanları ortaya konması istenmiştir. Paralel olarak diğer grubun

Bursa Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Toplantısı

Eskişehir Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik Özel İhtisas Komisyonu Toplantısı

Bilecik Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Toplantısı

da ilin "Zayıf olduğu ve mevcut olan Tehditler" kapsamında fikirlerini beyan etmesi beklenmiştir. Daha sonra bu iki grup yer değiştirerek aynı konuları bu sefer de farklı grupların çalışması istenmiştir. Ajans personeli, bir önceki grupta ortaya konulan hususlar hakkında yeni gruba bilgi vermiş ve yeni gruptan gelecek yeni fikirleri sunmaları istenmiştir. Bu şekilde bütün komisyon katılımcılarının her iki konu üzerinde görüşlerinin alındığı bir sistem oluşturulmuştur.

Toplantıların son oturumunda da, yine temel eğilim ve gelişmeler bağlamında güçlü-zayıf-fırsat ve tehditler de göz önüne alınarak sektörel önceliklerin, strateji ve hedeflerin belirlenmesi sağlanmıştır. Tam gün boyunca süren bu komisyon toplantıları sonucunda ilgili sektörlere yönelik geniş kapsamlı bilgiler elde edilmiş olup, sektörlere yönelik temel eğilimler, GZFT analizleri, temel amaç ve hedefler dışında bölge planının mevcut durum analizlerinde kullanılmak üzere önemli bilgi ve eğilimler de elde edilmiştir.

Bölge Planı Çalıştayı

Bölgenin vizyonunun ve bu vizyona hizmet edecek projelerin belirlenmesi amacıyla 18 Haziran 2013 tarihinde Bursa'da ilgili paydaşların katılımıyla Bölge Planı Çalıştayı gerçekleştirilmiştir.

BEBKA bölgesi vizyonunu ve vizyon projeleri oluşturma toplantısı arama konferansı şeklinde tasarlanmış ve ortak akıl yaratmayı amaçlamıştır. Çalıştay, bölge vizyonunu bir diğer değişle TR41 Bölgesini 2023'deki başarı tanımını, bu başarıyı netleştirecek temel kavramları ve bu başarıya ulaştıracak vizyon projelerinin saptanması için katılımcı bir toplantı olarak tasarlanmıştır.

Kamu, yerel yönetim, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarını temsilen yaklaşık 110 kişinin katıldığı çalıştay üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada bölgeyi, Türkiye'yi hatta dünyayı etkilemesi beklenen akımların beyin fırtınası ile saptanması, ikinci aşamada bölgenin vizyonu ve vizyon kavramları, son aşamada ise vizyon projeleri geliştirilmiştir. Çalıştay boyunca uygulanan çalışma sistematiği şematik olarak aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 5. Bölge Planı Çalıştay Süreci

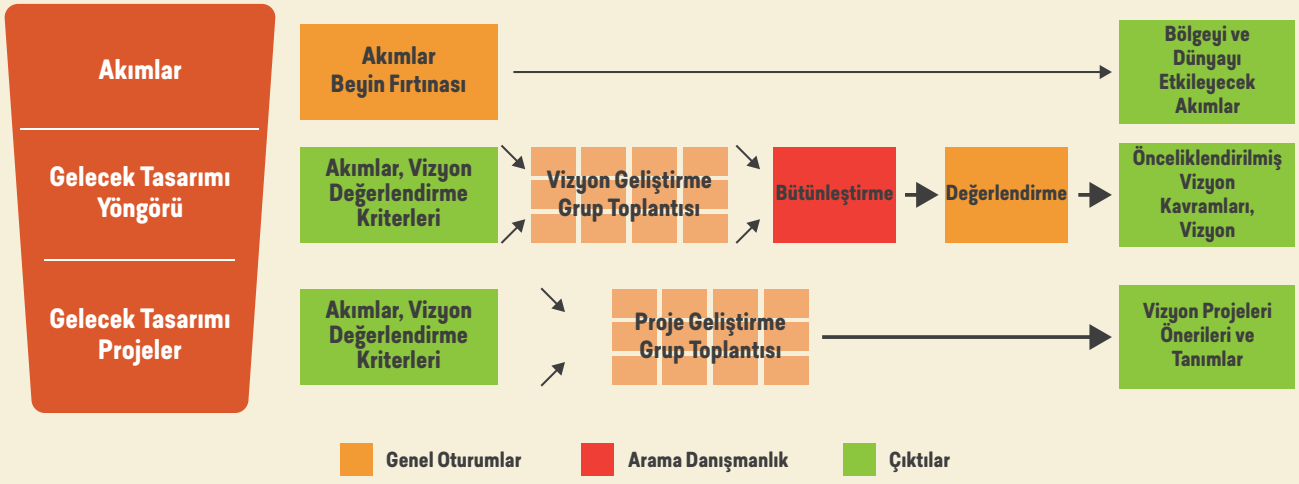

Bölgesel Kalkınma Öncelikleri Anket Çalışması

Bölge Planı çalışmaları kapsamında, kalkınma sürecinde katılımcılığın artırılması ve paydaşlardan gelen fikirlerin plana yansıtılması amacıyla "Bölgesel Kalkınma Öncelikleri" konulu bir anket çalışması yürütülmüştür. Anket Bölge 2023 web sitesinde yayınlanmış ayrıca 742 kişiye telefon ile ulaşılmıştır. Çalışma için hizmet alımı yapılmıştır.

Hedef kitle olarak Kalkınma Kurulu üyeleri, ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı işletme sahipleri, ziraat odaları üyeleri, bölgede bulunan tüm üniversitelerin öğretim üyeleri ve BEBKA'ya proje başvurunda bulunan kurumlar belirlenmiştir. Örneklem alınırken, Bursa Eskişehir Bilecik illerinin nüfus dağılımı, bölgenin sanayi, tarım, hizmetler yoğunlaşması ve sanayide sektörel dağılım dikkate alınmıştır. Örneklem seçim yöntemi ve dağılımı hakkında bilimsel ve istatistiki metotlara uygun bir çalışma yapılarak toplamda 742 anket yapılmıştır. Ticaret ve Sanayi Odalarında yapılan anketin sektör gruplarına göre de ayrımı gözetilmiştir.

Sahada yapılan anketlerin bilgisayar ortamında veri girişleri ve verilerin toplulaştırılması sonucu ankette yer alan her sorunun ayrı ayrı analizleri yapılmış; "Bölgesel Kalkınma Öncelikleri Anketi" sonuçları raporlanmıştır.

PESTLE Analizi Anket Çalışması

Online anket sitesi üzerinden yapılan PESTLE analizi anketine 47'si Bursa, 25'i Eskişehir ve 22'si Bilecik olmak üzere toplam 94 Özel İhtisas Komisyonu ve Kalkınma Kurulu üyesi katılım sağlamıştır.

Paydaşların politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel etkenlerin etkisini "çok olumsuz", "olumsuz", "etkisiz", "olumlu", "çok olumlu" seçeneklerinin olduğu beş basamaklı bir ölçeğe, olma ihtimalini ise "imkânsız", "zayıf", "muhtemel", "kuvvetle muhtemel" olarak dağılan dört basamaklı bir ölçeğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Etki ve olma ihtimali değerlerinin çarpımlarının aritmetik ortalamalarına göre etkenlerin önemi tespit edilmiştir. Anketin sonuçları analiz edilerek planın öncelik ve tedbirlerine yansıtılmıştır.

Bölge Planı Faaliyetleri Sürecinde Katılımcılık

İlçe Ziyaretleri

- *33 ilçe ziyareti*
- *102 yüzyüze görüşme*
- *33 ilçe raporu*

Özel İhtisas Komisyonları

- *18 toplantı*
- *317 kurum*
- *335 katılımcı*
- *2500 saatlik çalışma*
- *30 tematik başlıkta GZFT, öncelik ve stratejiler*
- *18 Özel İhtisas Komisyonu Raporu*

Bölge Planı Çalıştayı

- *110 katılımcı*
- *10 vizyon*
- *9 başlıkta belirlenen 23 proje*

Bölgesel Kalkınma Öncelikleri Anket Çalışması

- *İnternet üzerinden 101 anket*
- *Telefon ile 742 anket*
- *E-posta yoluyla 346 anket*

PESTLE Analizi Anket Çalışması

- *İnternet üzerinden 94 anket*

Onay Süreci

Ajans tarafından nihai şekli verilen 2014-2023 taslak Bölge Planı, 8 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleşen Ajans Yönetim Kurulu toplantısında kabul edildikten sonra Kalkınma Bakanlığına görüş için sunulmuştur.

BÖLGENİN YAPISI ve EĞİLİMLER

Bilecik
Eskişehir
41
25

Demografik Yapı

1. TR41 Bölgesi 3.682.037 kişilik nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun % 4,87'sini oluşturmaktadır. *Bölgede yıllara göre nüfus sürekli artış göstermekle beraber son yıllarda Bilecik ilinin nüfusunda azalma olduğu görülmektedir. Özellikle Bursa ili 1980 sonrası sanayinin gelişmesi ve aldığı göçlerle hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. 2023 yılı nüfus projeksiyonuna bakıldığında ise bölgedeki her üç ilde de nüfus artışı öngörülmektedir.*

Tablo 6. TR41 Bölgesi ve İllerinin 1965-2012 Yılları Arası Nüfus artış eğilimi ve 2023 Nüfus Projeksiyonu (2012-2023)

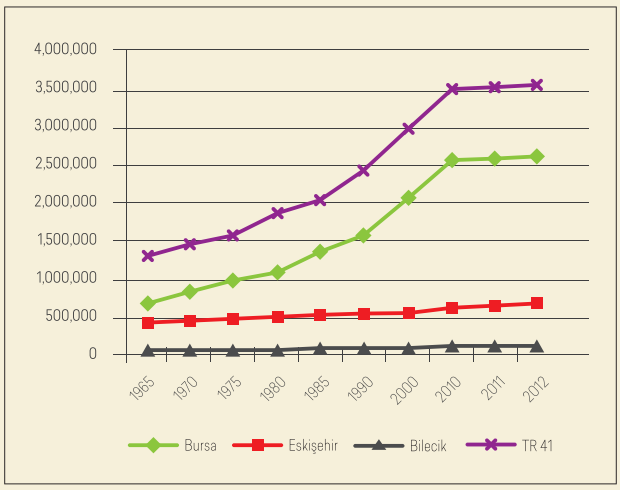

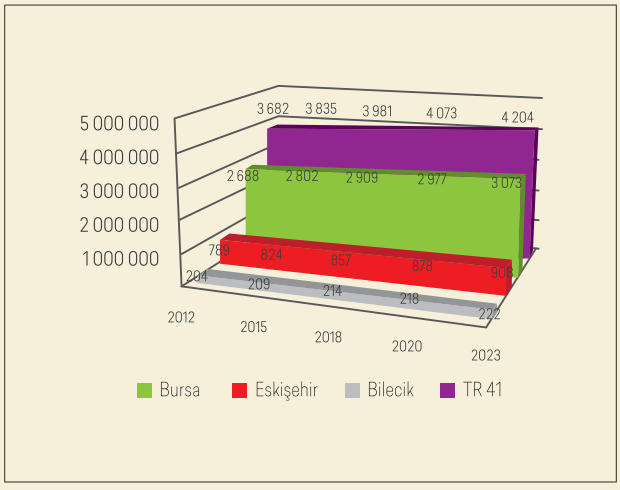

Kaynak: TÜİK Nüfus Projeksiyonları, 2012

Tablo 7. TR41 Bölgesi Demografik Göstergeler

	Yıl	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR 41	Türkiye
Toplam Nüfus (kişi)	2012	2.668.171	789.750	204.116	3.682.037	75.627.384
Şehirleşme Oranı (yüzde)	2012	89,35	90,00	75,91	88,75	77,28
Nüfus Yoğunluğu (km²'ye düşen kişi sayısı)	2012	258	57	47	129	98
Yıllık nüfus artış hızı (binde)	2012	13,50	10,83	1,31	12,25	12,01
Doğurganlık Hızı (adet)	2012	1,83	1,44	1,74	1,74	2,08
Medyan Yaş	2011	31,87	33,90	32,51		29,70

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Tablo 8. TR 41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2012, Bin Kişi)

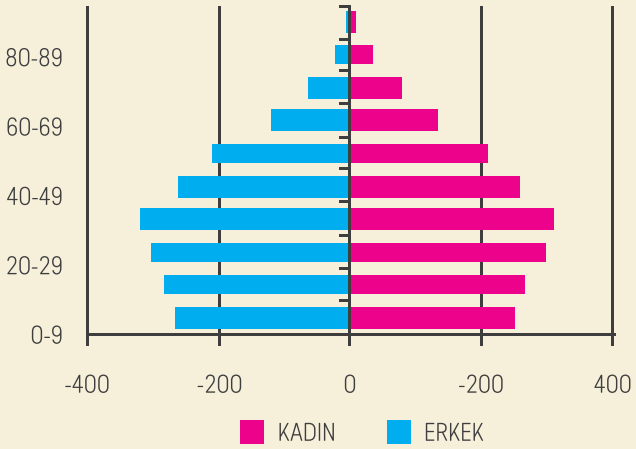

Kaynak: TÜİK -ADNKS

2. Bölgedeki nüfus artışının önemli bir bölümünü bölge dışından yapılan göçler oluşturmaktadır. *Türkiye geneli nüfus göstergeleri ile TR41 Bölgesi kıyaslandığında; bölgenin nüfus artışı ülke genelinin üstünde olmasına rağmen doğurganlık hızı ülke ortalamasının oldukça altında kalmıştır.*

3. TR 41 Bölgesinde yıllar itibari ile doğurganlık hızı, ülke geneline oranla daha hızlı düşüş göstermektedir. *Ayrıca bölge nüfusunun göç alarak artıyor olması bölgenin Türkiye ortalamasından daha hızlı yaşlandığı sonucunu doğurmaktadır. Yıllar itibariyle Medyan yaş değişimine bakıldığında, TR41 bölgesinde ülke geneline oranla medyan yaşın daha yüksek olması bu durumun neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.*

4. Ülkemizdeki bölgeler arası gelişmişlik farkının sebep olduğu göç neticesinde bölge illerinde farklı illerden göçle gelenler nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. *TR41 Bölgesinde en fazla nüfusa sahip olan Bursa ilinde nüfusun % 44'ünü diğer illere kayıtlı olanlar oluşturmaktadır. Toplam nüfusunun % 56'lık kısmı Bursa nüfusuna kayıtlıdır. Eskişehir ve Bilecik illerinde kendi illerine kayıtlı olanların oranının daha yüksek olmasına rağmen bu illerin nüfusunun yaklaşık %35'ini diğer illere kayıtlılar oluşturmaktadır.*

Tablo 9. İkamet edilen illere göre nüfus (2012)

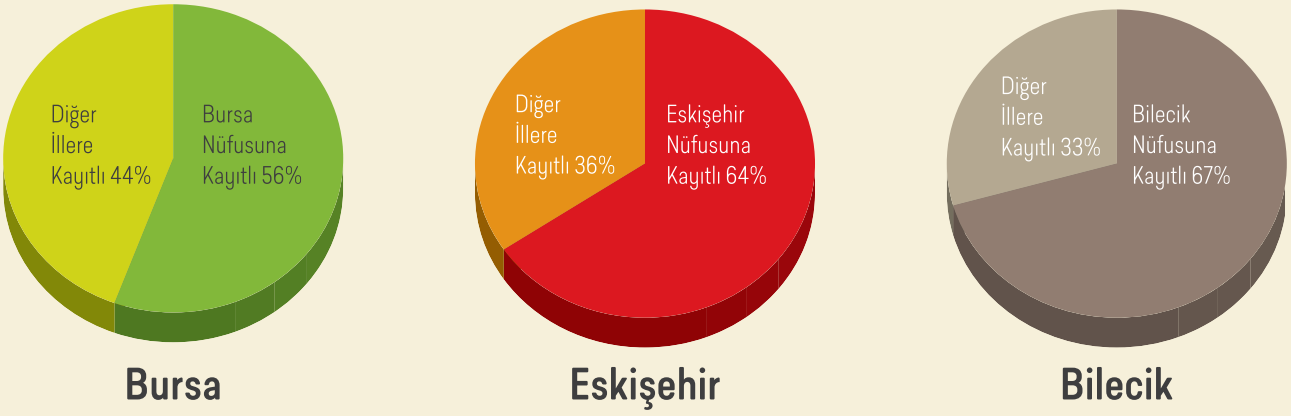

Kaynak: TÜİK –ADNKS, 2013

5. TR41 Bölgesi yoğun göç alan bir bölge konumundadır. *Net göç hızı 4,23 ile diğer bölgeler içinde 8. sırada yer almaktadır. Tablo10 incelendiğinde bölgede sayı olarak en fazla göçü Bursa ili aldığı, net göç hızında ise Bilecik ilinin birinci sırada olduğu görülmektedir.*

6. Ülkemizdeki göç yapısının zaman içinde değişmesi ile ülkenin doğusundan batısına olan göç yavaşlamıştır. *Bu doğrultuda, TR41 Bölgesi'ndeki iller İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerden ve çevre illerden göç alıp vermektedirler. Yalnızca Bursa ilinin geçmiş yıllarda yoğun göç aldığı Erzurum, Muş, Samsun, Van ve Diyarbakır gibi illere yüksek oranda göç verdiği görülmektedir.*

Tablo 10. Alınan Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2011-2012 Dönemi)

	2012 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Bursa	2.688.171	67.736	61.520	6.216	2,32
Eskişehir	789.750	32.363	25.299	7.064	8,98
Bilecik	204.116	10.387	8.118	2.269	11,18
TR41	3.682.037	102.835	87.286	15.549	4,23
Türkiye	75.627.384	2.142.580	2.142.580	0	0

Kaynak: TÜİK ADNKS

Tablo 11. TR41 Bölgesinin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2012)

Bursa				Eskişehir				Bilecik			
Aldığı göç		Verdiği göç		Aldığı göç		Verdiği göç		Aldığı göç		Verdiği göç	
İstanbul	16,89%	İstanbul	13,52%	İstanbul	13,08%	Ankara	11,38%	Eskişehir	17,87%	İstanbul	19,40%
Ankara	5,72%	Balıkesir	5,12%	Ankara	12,11%	İstanbul	9,97%	İstanbul	13,46%	Bursa	12,75%
Balıkesir	5,26%	Erzurum	4,35%	Afyon	5,36%	Afyon	5,49%	Bursa	11,44%	Eskişehir	8,88%
İzmir	4,58%	Muş	4,00%	İzmir	5,22%	Bursa	5,42%	Ankara	5,10%	Sakarya	4,56%
Kütahya	4,20%	Ankara	3,96%	Bursa	5,02%	İzmir	4,86%	Sakarya	4,72%	Ankara	3,99%
Van	4,03%	İzmir	3,66%	Kütahya	4,13%	Bilecik	4,48%	Kütahya	4,04%	Kocaeli	3,98%
Kocaeli	3,63%	Samsun	3,25%	Antalya	4,07%	Konya	3,58%	Kocaeli	3,60%	Kütahya	3,10%
Eskişehir	2,85%	Van	2,64%	Bilecik	3,64%	Antalya	3,57%	İzmir	2,61%	İzmir	2,21%
Antalya	2,20%	Kocaeli	2,47%	Konya	3,48%	Kütahya	3,41%	Van	2,07%	Balıkesir	2,14%
Çanakkale	2,19%	Kütahya	2,44%	Balıkesir	2,38%	Samsun	2,43%	Afyon	1,98%	Van	1,96%
Bilecik	2,15%	Diyarbakır	2,25%	Kocaeli	2,25%	Kocaeli	2,23%	Balıkesir	1,81%	Antalya	1,54%
Konya	2,12%	Ağrı	2,11%	Şanlıurfa	2,12%	Balıkesir	2,21%	Antalya	1,43%	Adana	1,52%

Kaynak: TÜİK ADNKS

7. TR41 Bölgesinde, bölge dışından yaşanan göçün yanında bölge içinde de kırsal kesimden şehir merkezine büyük oranda göç yaşanmaktadır. *Bursa'da merkez ilçelerle birlikte İnegöl göç alan merkezler olup il merkezine uzak diğer ilçeler göç vermektedir. Buna benzer durum Eskişehir ve Bilecik'te de yaşanmaktadır.*

Beşerî Gelişme ve Kurumsal Yapı

8. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında yapılan SEGE-2011 çalışmasına göre sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Bursa 6, Eskişehir 7 ve Bilecik ise 27. sıradadır. *BEBKA tarafından yapılan ve beşeri gelişmişlik, sosyo-kültürel gelişmişlik, ekonomik gelişmişlik, yenilikçilik, yaşam kalitesi ve erişilebilirlik gibi beş bileşeni kapsayan genel kalkınma endeksinde ise Bursa 3. Eskişehir 7. ve Bilecik ise 26. sırada bulunmaktadır.*

Tablo 12. TR41 Bölgesi İllerinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralamaları (2003-2011)

	SEGE 2003	SEGE 2011
Bursa	5	6
Eskişehir	6	7
Bilecik	18	27

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2012

Tablo 13. BEBKA Kalkınma Endeksi Sıralaması

	2008	2009	2010
Bursa	5	4	3
Eskişehir	6	6	7
Bilecik	16	24	26

Kaynak: BEBKA Kalkınma Endeksi Çalışması, 2012

Şekil 6. BEBKA Kalkınma Endeksine Göre İller

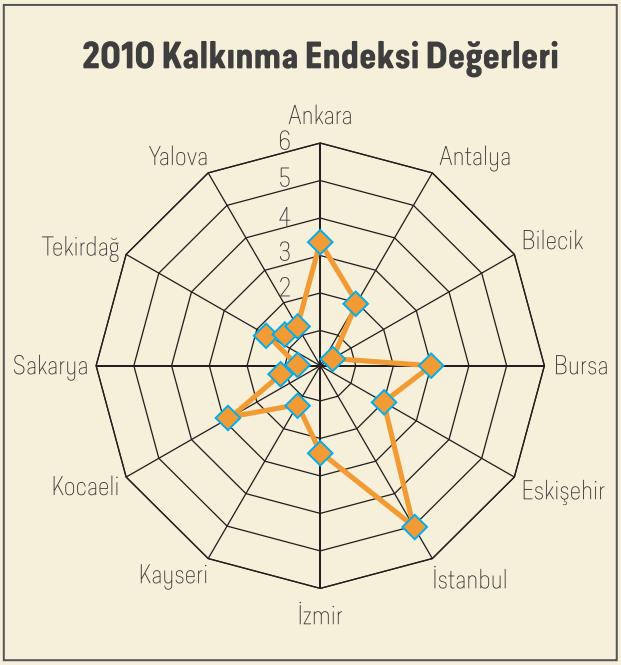

Kaynak: BEBKA Kalkınma Endeksi Çalışması, 2012

9. Önemli derecede iç göç alan ve nüfus yoğunluğunun hem TR41 ve hem de Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu Bursa'da Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı toplam 21 kuruluşta çocuk ve gençlik hizmetleri, yaşlı hizmetleri, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri ile aile, kadın ve toplum hizmetleri verilmektedir. *Bu kurumlar dışında ilde yerel yönetimlere bağlı 13 sosyal hizmet kuruluşu daha bulunmaktadır. Eskişehir'de Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren toplam 22 sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlere bağlı 10 sosyal hizmet kuruluşu daha bulunmaktadır. Bilecik'te ise 3 sosyal hizmet kuruluşu hizmet vermektedir.*

Tablo 14. Bursa Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar

Kuruluş Türü	Sayı	Kapasite	Kayıtlı Kişi Sayısı	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	Hizmetten Yararlanan Kişi Sayısı (Gündüzlü)
Çocuk Yuvası (0-6)	1	40	101	30	-
Çocuk Evi (0-12)	10	54	55	55	-
ÇOGEM Gündüzlü	1	-	320	-	-
Gözlem Evi (İlk Adım İstasyonu)	1	10	-	-	-
Erkek Yetiştirme Yurtları	1	60	127	49	-
Kız Yetiştirme Yurtları	1	40	54	24	-
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	1	48	66	22	-
Huzurevi (Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi)	1	316	-	-	-
Kadın Konukevi	1	30	30	30	-
Toplum Merkezi	1	-	-	-	1398
Bakım Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi	1	60	60	60	363
Sevgi Evleri (07-12 Karma, 13-18 Kız)	1	100	181	104	-

Kaynak: Bursa Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2013 Nisan

Tablo 15. Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar

Kuruluş Türü	Sayı	Toplam Kapasite	Kayıtlı Kişi Sayısı	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	Hizmetten Yararlanan Kişi Sayısı
Çocuk Yuvası (0-12)	1	118	112	55	136
Çocuk Yuvası (7-12)	1	72	80	55	59
Çocuk Evi (7-18)	7	36	35	35	35
Erkek Yetiştirme Yurdu (13-18)	1	81	111	54	115
Kız Yetiştirme Yurtları	1	60	64	33	69
ÇOGEM (Çocuk ve Gençlik Merkezi) (7-18)	1	15	9	2	19
Toplum Merkezi (Gündüzlü)	1	-	-	-	-
Huzurevi	3	210	215	215	232
Yaşlı Yaşam Evi	1	3	3	3	3
Yaşlı Hizmet Merkezi (Gündüzlü)	1	-	32	-	26
Kadın Konukevi	2	30	22 Kadın 10 Çocuk	22 Kadın 10 Çocuk	34 Kadın 11 Çocuk
Kadın İlk Kabul Birimi	1	14	4Kadın 2Çocuk	4Kadın 2Çocuk	63 Kadın 38 Çocuk
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	1	45	45	45	45

Kaynak: Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2013 Nisan

Tablo 16. Bilecik Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar

Kuruluş Türü	Sayı	Kapasite	Kayıtlı Kişi	Fiilen Bakılan Kişi
Erkek Yetiştirme Yurdu	1	50	51	46
Kız Yetiştirme Yurdu	1	75	29	23
Huzurevi (Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi)	1	80	79	79

Kaynak: Bilecik Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2013 Nisan

Tablo 17. Ülke ve Bölgedeki Okur-Yazarlık Oranları 2012 (%)

	Kadın	Erkek	Toplam
Bursa	94,28	98,86	96,56
Eskişehir	95,7	99,25	97,47
Bilecik	95,2	99,03	97,18
TR41	94,64	98,95	96,79
Türkiye	93	98,56	95,78

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2012

10. TR41 Bölgesi'nde okur-yazarlık oranları ülke ortalamasından daha yüksektir. *Ayrıca TR41 Bölgesinde de kadınların okur-yazarlık oranı, ülke genelinde olduğu gibi erkeklerin okuryazarlık oranına göre daha düşüktür.*

11. Okul öncesi eğitim okullaşma oranlarında da TR41 Bölgesi'nin ülke ortalamasının oldukça üstünde, yüksek bir seviyede olduğu gözlenmektedir. *Bu yüksek düzeydeki okullaşmanın derslik ve öğretmen takviyesine ihtiyaç duyduğu görülmektedir.*

Tablo 18. 2012-2013 Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Brüt ve Net Okullaşma Oranları (%)

	Okul öncesi				İlköğretim			
	(4-5 yaş arası)		(5 yaş)		Brüt		Net	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Bursa	41,54	49,30	62,52	60,27	108,23	109,49	99,34	99,16
Eskişehir	52,69	50,84	78,01	77,03	107,33	107,50	98,99	98,89
Bilecik	52,52	52,76	78,40	79,95	106,15	107,07	98,52	98,39
TR41	48,92	50,97	72,98	72,42	107,24	108,02	98,95	98,81
Türkiye	44,56	43,50	66,20	65,16	108,21	108,65	98,77	98,56

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013

12. TR41 Bölgesi meslekî ve teknik eğitimdeki okullaşma oranlarıyla Türkiye ortalamasının üzerinde iyi bir durumdadır. *Bu okullaşma verileri, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarıyla birlikte ele alındığında, bölgedeki talebe cevap vermek için meslekî ve teknik eğitim hizmet kapasitesinin yükseltilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.*

Tablo 19. 2012-2013 Ortaöğretim Kurumlarında Okullaşma Oranları (%)

	Genel Ortaöğretim				Meslekî ve Teknik Ortaöğretim				Toplam Ortaöğretim			
	Brüt		Net		Brüt		Net		Brüt		Net	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Bursa	42,09	47,85	28,85	34,31	61,68	50,06	48,26	40,96	103,76	97,92	77,11	75,27
Eskişehir	47,74	62,26	36,47	50,15	60,95	43,32	50,80	34,75	108,69	105,58	87,27	84,91
Bilecik	43,47	50,17	30,47	38,97	68,51	56,93	60,88	51,17	111,97	107,10	91,35	90,14
TR41	44,43	53,43	31,93	41,14	63,71	50,10	53,31	42,29	108,14	103,53	85,24	83,44
Türkiye	52,08	51,67	33,80	36,54	43,60	37,59	34,73	29,60	95,68	89,26	68,53	66,14

Kaynak: Milli İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013

13. Bölgede üçü Bursa'da, ikisi Eskişehir'de ve birisi de Bilecik'te olmak üzere toplam altı üniversite vardır. *Bu üniversitelerden Bursa Orhangazi Üniversitesi vakıf üniversitesi olup diğerleri ise devlet üniversitesidir. 2007 yılında kurulan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ve 2011 yılında kurulan Bursa Teknik Üniversitesi ise bölgenin ekonomik gelişimine paralel olarak üst düzey bir teknik eğitim alt yapısını hedeflemektedir. Öte yandan, Anadolu Üniversitesi uzaktan öğretim modeli aracılığıyla ülke bazında açık öğretim ihtiyacını karşılayan öncü bir kurum niteliğindedir.*

Tablo 20. Bölgedeki Üniversiteler ve Bağlı Birimler

	Fakülte	Enstitü	Yüksekokul	MYO	Merkez
Uludağ Üniversitesi	11	4	3	15	19
Bursa Teknik Üniversitesi	6	2	1	-	-
Orhangazi Üniversitesi	3	2	1	-	1
Anadolu Üniversitesi	16	8	4	4	32
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ)	9	5	2	4	24
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	3	2	-	7	1
TR41	48	23	11	30	77

Kaynak: ÖSYM Yükseköğretim İstatistikleri, 2012

14. Ulusal politikalara paralel olarak TR41 Bölgesinde de özel eğitim altyapısı giderek güçlenmektedir. *2010 yılında 32 olan özel eğitim kurumu sayısının 2013 yılında 75'e yükselmiş olması bu alanda önemli bir gelişme kaydedildiğini göstermektedir. Anadolu Üniversitesi de bölgede özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yönelik hizmet altyapısı anlamında önemli bir işlev görmektedir. Üniversite bünyesinde engellilere ve üstün zekâlı çocuklara yönelik hizmet veren özel birimler mevcuttur.*

Tablo 21. Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41
Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe	7	3	1	11
Özel Eğitim Uygulama Okulu II. Kademe	6	2	1	9
Özel Eğitim İş Uygulama Okulu	7	2	1	10
Özel Eğitim Meslekî Eğitim Merkezi	10	2	2	14
İşitme Engelliler İlkokulu	2	1	-	3
İşitme Engelliler Ortaokulu	2	1	-	3
Özel Eğitim İlkokulu	3	1	2	6
Özel Eğitim Ortaokulu	3	1	2	6
BİLSEM (Bilim ve Sanat Merkezleri)	2	1	1	4
RAM (Rehberlik Araştırma Merkezleri)	5	2	2	9
Toplam	**47**	**16**	**12**	**75**

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013 Nisan

Tablo 22. Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda)

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2010	9,76	9,35	7,51	9,57	12,15
2011	9,99	9,95	8,10	9,89	11,69
2012	8,52	9,75	10,16	8,82	11,60

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri veritabanından ölüm ve doğum verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır, Ağustos 2013.

Şekil 7. Bebek Ölüm Hızının Yıllara Göre Değişimi (Bin Canlı Doğumda)

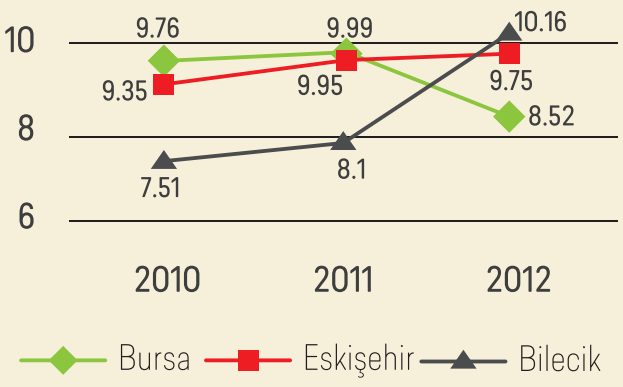

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır, Ağustos 2013.

15. TR41 Bölgesi 2012 yılı itibariyle temel sağlık göstergelerinden bebek ölüm oranında, Türkiye bebek ölüm hızı olan binde 11,6 değerinden çok daha iyi bir noktada bulunmaktadır.

16. Son üç yılda TR41 Bölgesi illerinin bebek ölüm oranında önemli gelişmeler gösterdiği görülmektedir. *Bu alanda, Bursa ili ‰ 8,52 bebek ölüm hızı ile en iyi durumdadır.*

17. TR41 Bölgesi'nde toplam 37 kamu hastanesi, 24 özel hastane ve 3 üniversite hastanesi bulunmaktadır. *Yataklı tedavi hizmeti veren bu kurumlar dışında aile sağlık merkezi (sağlık ocağı), sağlık evi, aile hekimliği birimleri de bulunmaktadır.*

Tablo 23. Sağlık Kuruluşu Sayıları

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41
Hastane Sayısı (Kamu + Üniversite)	23	13	4	40
Hastane Sayısı (Özel)	18	6	0	24
Aile Sağlığı Merkezi (2008'den önce Sağlık Ocağı)	178	67	24	269
Sağlık Evi Sayısı	140	21	32	193
AÇS/AP Sayısı	2	1	1	4
Dispanser Sayısı	7	1	1	9
Toplam Yatak Sayısı (fiili)	6.644	3.545	305	10.494
10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	25	45	15	29
Yatak İşgal Oranı (%)	68	67	39	58
Eczane Sayısı	816	312	54	1182
Toplum Sağlığı Merkezi	17	14	8	39
Aile Hekimliği Birimi	738	223	60	1021
Ağız Diş Sağlığı Merkezi	4	0*	1	5

*Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri, 2013 Nisan, *Eskişehir'de bulunan bir adet Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, hastane sayısına dâhil edilmiştir.*

18. Sağlık personeline erişim açısından Eskişehir en avantajlı konumdaki ildir. *Nüfusu diğer iki ile oranla çok az olmasına rağmen sağlık personelinin en yetersiz olduğu ilin Bilecik olduğu görülmektedir. Bursa ve Bilecik illerinin özellikle hekim sayılarında Türkiye ortalamasının altında kalırken Eskişehir'in ise bütün kategorilerde ortalamanın üzerinde bir insan kaynağına sahiptir.*

Tablo 24. GHSİM Spor Tesisi Sayıları

	Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüklerine Ait Tesis Sayıları
Bursa	68
Eskişehir	31
Bilecik	28
TR41	127

Kaynak: Spor Genel Müdürlüğü 2012

Tablo 25. 100.000 Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları

	Hekim Sayısı (Toplam)	Diş Hekimi	Hemşire ve Ebe Toplamı	Eczacı
Bursa	151	28	248	34
Eskişehir	201	33	339	45
Bilecik	110	18	251	3
TR41	159	27	193	34

*Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri, 2012, *Türkiye verisi T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011'den alınmıştır.*

19. TR41 Bölgesinde Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı 150 adet spor tesisi bulunmaktadır. *TR41 illeri arasında tesis sayısı ve çeşitliliği açısından en iyi durumda olan il, Bursa ilidir.*

İşgücü Yapısı ve İstihdam

20. Avrupa Birliği ve OECD ülkelerindeki işgücüne katılım oranları ile kıyaslandığında, TR41 Bölgesinde işgücü katılım oranlarının çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. *Bölge özellikle 2009 krizinin etkisini belirgin bir şekilde yaşamış ve bu kriz neticesinde erkeklerde işgücüne katılım oranını azaltırken, kadınların ev gelirine destek olmak için iş piyasasına girişini artırmıştır.*

21. Ülke genelinde olduğu gibi TR41 Bölgesinde de ev işleri ile meşgul olmaları sebebiyle başta kadınlar olmak üzere birçok insan işgücü piyasasına katılamamaktadır. *Bu grubu emekliler ve eğitim nedeniyle işgücüne katılamayanlar takip etmektedir. Ayrıca özürlülük, yaşlılık ve hastalık sebebi ile işgücüne katılamayanların hem ülke hem de bölge genelinde azımsanmayacak derecede bir paya sahiptir. Eskişehir'de özellikle eğitim-öğretim nedeniyle işgücüne katılmayanlar diğer bölge illerine ve ülke geneline kıyasla daha yüksektir.*

Şekil 8. İşgücüne Katılım Oranı (15-64 Yaş) ve İşgücüne Katılmama Sebepleri

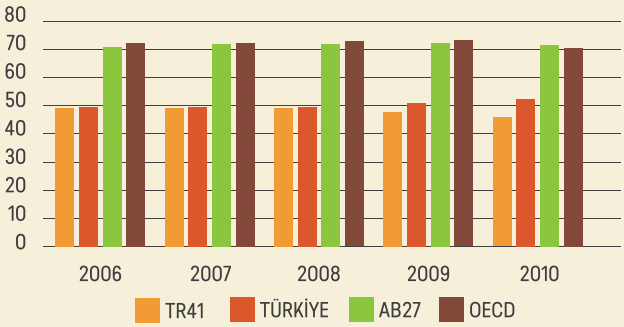

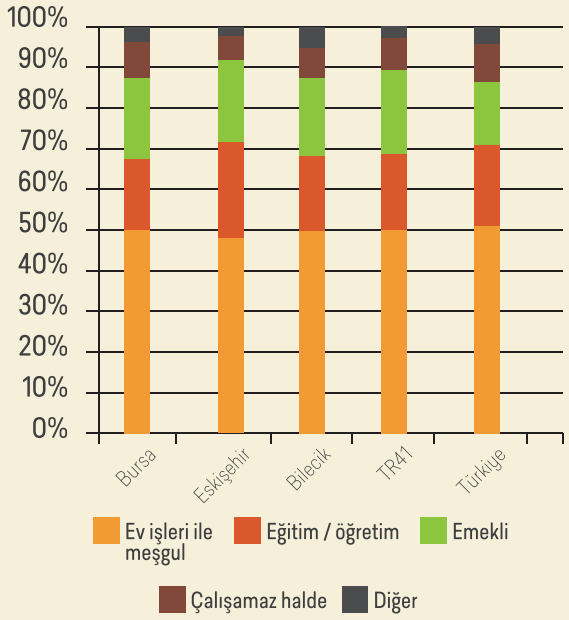

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011

Tablo 26. TR41 Bölgesi Cinsiyete Göre İşgücü Yapısı

		Erkek			Kadın			Toplam		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
TR41	İşgücü (Bin kişi)	923	957	1.002	345	382	402	1.268	1.339	1.404
	İşgücüne katılma oranı (%)	68,9	70,1	69,9	25,5	27,5	28,1	47,1	48,6	49,0
	İşgücünün ülke içindeki payı (%)	5,06	5,07	5,20	4,67	4,86	4,91	4,95	5,01	5,14
Türkiye	İşgücü (Bin kişi)	18.257	18.867	19.147	7.383	7.859	8.192	25.641	26.725	27.339
	İşgücüne katılma oranı (%)	70,8	71,7	71,0	27,6	28,8	29,5	48,8	49,9	50,0

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Durumu Bölgesel Anketi

22. Bölgedeki iş piyasasının genel olarak dinamik bir yapıya sahip olması bu anlamda işgücü arzı ile örtüşmektedir. *Bölge geneline bakıldığında, genç işgücünün emek piyasasına katılım oranlarının ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülürken bu oranlar yaş ortalaması artıkça ülke ortalamasının altına gerilemiştir.*

23. TR41 Bölgesi düşük istihdam oranlarına sahip bölgeler arasında yer almaktadır. *Bölgede hizmetler sektöründe istihdam edilenler 44,7% ile istihdam içinde en büyük grubu oluştururken, sanayi sektörü 40,2%'lik pay ile hizmetler sektörünü takip etmektedir. İller özelinde istihdamın dağılımına bakıldığında, her ilde hizmetler sektörü en çok istihdam yaratan sektör konumunda iken, Bursa'da sanayi Bilecik'te de tarım sektörünün diğer illere kıyasla ön plana çıktığı görülmektedir.*

24. Yaş grupları itibariyle istihdamın dağılımına bakıldığında TR41 Bölgesi ülke geneline paralel bir dağılım göstermektedir. *15-24 ve 25-34 yaş aralığında istihdam edilenler ülke ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir. 33-54 yaş aralığında istihdam edilenlerin oranı ülke ortalamasının altında yer alırken, bölgede 55 ve üzeri yaştaki istihdam edilenler ülke ortalamasının altındadır. Bölgede özellikle ücretli veya yevmiyeli çalışanların sayısının oransal olarak istihdamda ana grubu oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.*

Şekil 9. Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları (2012)

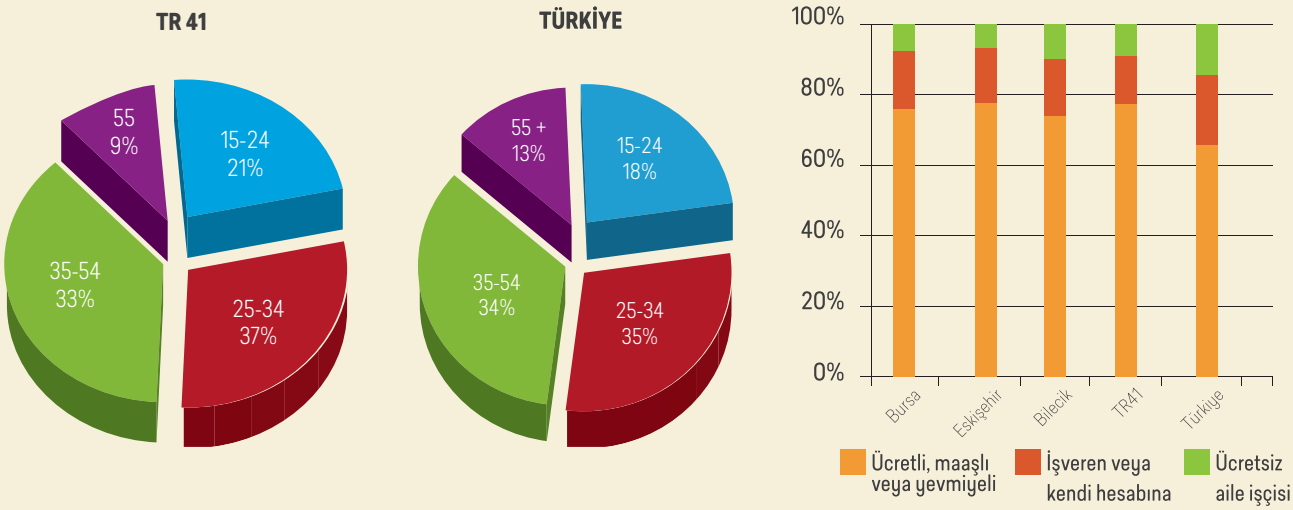

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 13.05.2013

27. 2009 Krizi sonrası TR41 bölgesinde istihdamda yaşanan iyileşme süreci ülke geneline göre daha hızlı gerçekleşmiştir.
2012 yılında bölge işsizlik oranı 7,4% dolaylarına kadar inmiştir. Bölge illeri işsizlik oranları ele alındığında 2011 yılında Bilecik ili 5,3% işsizlik oranı ile ülke genelinde de en düşük işsizlik oranına sahip iller arasında yer almaktadır. Bursa ve Eskişehir ise sırası ile 7,0% ve 6,6% ile nispeten daha yüksek işsizlik oranlarına sahip olsa da Türkiye ortalaması olan 7,9% değerinin altında yer almaktadır. Ayrıca ülke genelinde olduğu gibi bölge genelinde kadın işsizlik oranlarının erkek işsizlik oranlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Harita 5. İllere Göre İşsizlik Oranları

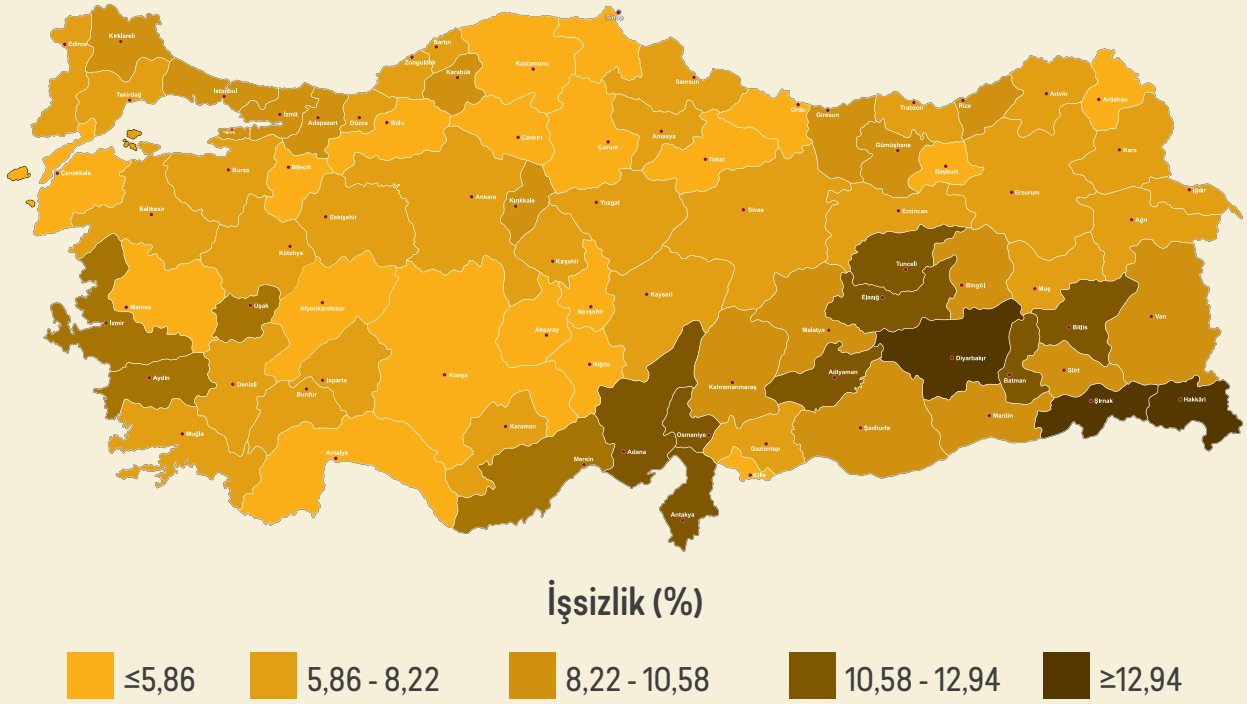

Kaynak: TÜİK Nüfus ve Konut Araştırması 2011

28. TR41 bölgesinde genç işsizlik oranları yüksektir. *Özellikle 15-24 ve 24-35 yaş grupları en yüksek işsizliğin olduğu yaş grupları olup bu durum ülke geneli ile paralellik göstermektedir. Bireylerin aldıkları eğitim düzeyi artıkça iş seçme eğilimlerinin artması özellikle yüksek eğitim almış gruplarda işsizlik oranlarını yükseltmektedir.*

Ekonomik Görünüm ve Sektörel Yapı

29. TR41 Bölgesinde hizmetler ve sanayi sektörleri önemli düzeyde katma değer yaratmaktadır. *Özellikle sanayi sektörün yaratmış olduğu katma değer ülke ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır. Yıllar itibariyle bölgenin sektörel katma değerleri incelendiğinde, ülke genelinde olduğu gibi, tarım sektöründeki azalış ve hizmetler sektöründeki artış dikkat çekmektedir. Bölge, aynı zamanda, ülke içinde en fazla katma değer yaratan ilk 5 bölge arasında sanayi katma değeri açısından İstanbul'dan sonra ikinci sırada gelmektedir.*

Şekil 10. Sektörel Katma Değerler

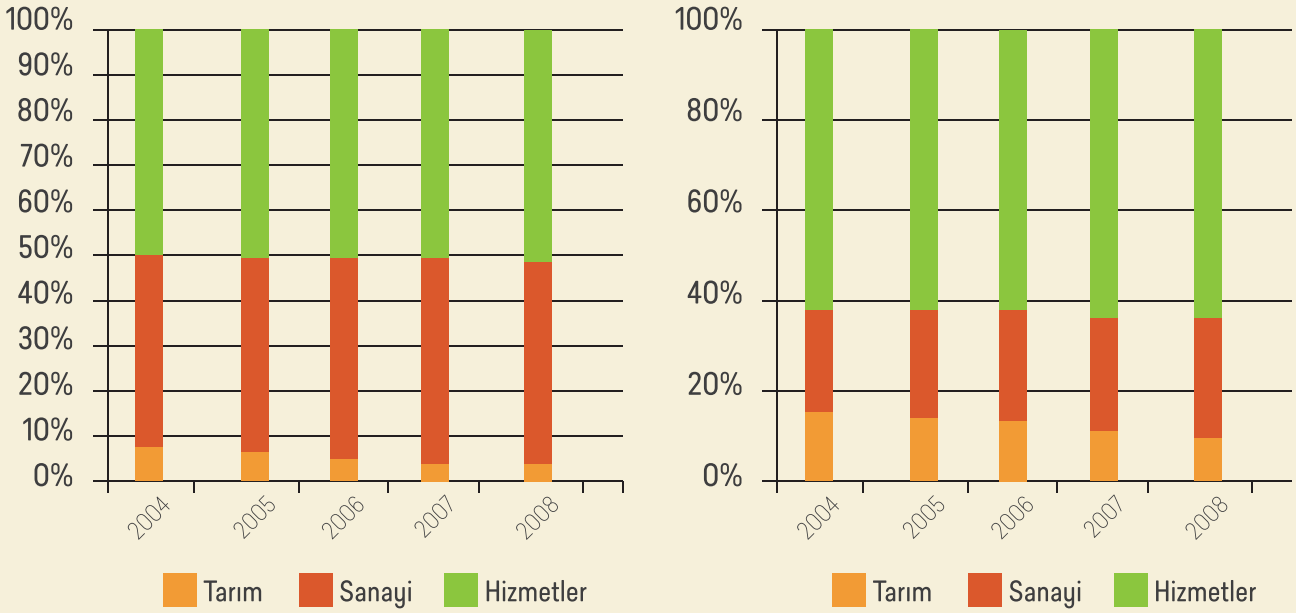

Kaynak: TÜİK Ulusal Hesaplar

30. Bölgede faaliyet gösteren büyük ölçekli firmaların birçoğunun merkezlerinin farklı şehirlerde olması vergi gelirlerinin az görünmesine neden olmaktadır. *TR41 bölgesi ülke geneli toplam tahsil edilen gelirlerin %3,33'ünü oluşturmaktadır. Ülke geneli tahsil edilen vergilerin %2,78'ine sahip olan Bursa, tahsilat miktarı ve oranlarında diğer bölge illerine kıyasla ön planda yer almaktadır.*

31. Toplam işletme sayısında Bursa (%8), İstanbul'dan (%31) sonra ülke genelinde ikinci sırayı almaktadır. *Toplam sanayi işletmesi içerisinde % 0,8'lik bir orana sahip olan Eskişehir sanayi bakımından önde gelen iller arasında yer alırken, % 0,3'lük bir orana sahip olan Bilecik de sanayisi gelişmekte olan iller arasında konumlandırılmaktadır. Bölgede genel olarak mikro ve küçük ölçekli firmaların yoğunlaştığı görülmektedir.*

Tablo 27. İşletme Büyüklükleri (%)

	Mikro Ölçekli	Küçük Ölçekli	Orta Ölçekli	Büyük Ölçekli
Bursa	50	38	10	2
Eskişehir	34	46	15	5
Bilecik	27	47	19	7

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2011, 81 İl Durum Raporu.

32. TR41 bölgesinde sanayi işletmeleri ve istihdam belli başlı sektörlerde yoğunlaşmıştır. *İşletme sayısına göre Bursa'da tekstil, makine-metal, mobilya; Eskişehir'de gıda, makine-metal, madencilik ve taş ocakçılığı; Bilecik'te metal dışı mineral ürünler ve gıda sektörü ön plana çıkmaktadır. İstihdam sayısına göre Bursa'da tekstil, otomotiv ve makine-metal; Eskişehir'de metal, gıda, mineral ürünler, elektrikli teçhizat ve giyim; Bilecik'te de metal dışı mineral ürünler, ana metal ve diğer metal eşya üretimi en fazla istihdam sağlayan sektörlerdir.*

33. Bölge illerindeki Ar-Ge merkezleri, bölgede yoğunlaşan sektörler ile paralellik göstermektedir. *Bursa'da kurulmuş olan 19 Ar-Ge merkezi otomotiv ana ve yan sanayi, tekstil, makine ve dayanıklı tüketim mallarına yönelik faaliyet gösterirken, Eskişehir'de dayanıklı tüketim malları, savunma sanayi ve gıda sektörlerine yönelik 4 adet araştırma ve geliştirme merkezi bulunmaktadır. Bilecik'te ise cam ve seramik sektörüne yönelik bir Ar-Ge merkezi yer almaktadır.*

34. Patent, faydalı model, marka ve endüstriyel tasarım faaliyetlerinde TR41 Bölgesi ülke genelinde ön plana çıkmaktadır. *Özellikle Bursa ili, fikri mülkiyet hakları başvuru ve tescillerinde ülke genelinde İstanbul, Ankara ve İzmir ile başı çekmektedir. TR41 Bölgesinden yapılan başvuru ve tescillerde Bursa yıllar itibariyle genel olarak 80-90% düzeylerinde bir paya sahiptir.*

35. Özel sektörün Ar-Ge çalışmalarını özendirmek, üniversite-sanayi ve sanayi-sanayi işbirliklerini artırmak, ortak çalışma kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla önemli çalışmalar yapılmaktadır. *Bu anlamda başvurusu yapılan TEYDEB projelerinde genel olarak İstanbul ve Ankara illerini ön plana çıkarken bu illeri Kocaeli (7,7%) ve Bursa (7,5%) takip etmektedir. TR41 Bölgesi illerinden Eskişehir toplam projeler içindeki payı 1,3% ile en fazla proje başvurusu yapan 10. il konumundadır. Bilecik de en fazla proje başvurusuna sahip 17. şehir olarak karşımıza çıkmaktadır.*

36. Bölgede başta üniversiteler olmak üzere kurum ve kuruluşlarda girişimcilik ve yenilik kültürünün geliştirilmesine ihtiyaç vardır. *Başta üniversiteler ile YÖK, TÜBİTAK, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Türk Patent Enstitüsü, KOSGEB, TTGV ve TÜBA olmak üzere 8 kurumun katkısıyla Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi hazırlanmıştır. Endeks ile üniversiteler, bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, fikri mülkiyet havuzu, işbirliği ve etkileşim, girişimcilik ve yenilikçilik kültürü ile ekonomik katkı ve ticarileşme boyutları altında 23 göstergeye göre sıralanmıştır. 2014 Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksine göre, Anadolu Üniversitesi 13., Uludağ Üniversitesi 19. ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 42. sırada yer almıştır. 2012 yılından bu yana endeks değerleri incelendiğinde bahsi geçen üniversitelerin belirtilen alanlarda ilerleme kaydettiği görülmektedir. Sıralamaya giremeyen diğer bölge üniversiteleri ise bu alanlarda gelişime ihtiyaç duymaktadır.*

Tablo 28. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2014 Sıralaması

Üniversite Adı	Genel Sıralama	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği Sıralaması	Fikri Mülkiyet Havuzu Sıralaması	İşbirliği ve Etkileşim Sıralaması	Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü Sıralaması	Ekonomik Katkı ve Ticarileşme Sıralaması
Anadolu Üniversitesi (Eskişehir)	13	40	20	14	1	19
Uludağ Üniversitesi (Bursa)	19	37	13	21	32	26
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	42	34	46	47	37	23

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

37. TR41 Bölgesinde sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman ihtiyacının karşılanması, teknik bilginin geliştirilmesi ve pratiğe dökülmesi amacıyla bölgemizde önemli üniversite sanayi ve kamu işbirliğine örnek olan yapılar mevcuttur. *Bursa'da faaliyet gösteren Bursa Tasarım ve Teknoloji Geliştirme Merkezi (BUTGEM), Bursa Tekstil ve Konfeksiyon Ar-Ge Merkezi (BUTEKOM), Üniversite Sanayi İşbirliğini Geliştirme Merkezi (ÜSİGEM), Uludağ Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Merkezi (ULUTEK); Eskişehir'de yer alan Seramik Araştırma Merkezi (SAM), Anadolu Teknoloji Araştırma Parkı (ATAP), Sanayi Geliştirme Merkezi (SANGEM) gibi kuruluşlar bu alanda ön plana çıkarken, Bursa ve Eskişehir'de geleneksel olarak düzenlenmeye başlayan Ar-Ge Proje Pazarları, üniversite ve sanayi ortak çalışma kültürünün geliştirilmesinde önemli roller üstlenmektedir.*

38. TR41 Bölgesi girişimcilik anlamında potansiyelini gerçekleştirememektedir. *TOBB tarafından 2012 yılı için iller bazında yapılan ve yeni girişimci çıkarmada lider sıralamasında da Ankara, İstanbul ve TR41 Bölgesi illerinden Eskişehir ilk 3 sırayı almaktadır. Fakat Bursa'nın bu sıralamada 28. ve Bilecik'in de 34. sırada yer alması bölgenin girişimcilik konusuna önemle eğilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.*

39. TR41 Bölgesinde mesleki ve teknik eğitimde ülke ortalamasının oldukça üzerinde değerlere sahiptir. *Son dönemde ülke genelinde 25%'lere kadar yükselen mesleki ve teknik okullaşma oranları, TR41 Bölgesi illerinden Bursa ve Eskişehir'de 45%ler dolayında iken, Bilecik'te bu oran 55%lerin üzerine çıkmıştır. Bu değerler de TR41 Bölgesinin mesleki ve teknik anlamda nitelikli işgücü yetiştirme potansiyelinin üst düzeylerde olduğunu göstermektedir. Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri mesleki ve teknik okullaşma oranlarında ülke ortalamasının oldukça üzerinde yer almakla birlikte bölgede sıklıkla dile getirilen nitelikli personel ihtiyacı, mesleki ve teknik eğitimin sektörel ihtiyaçları tam olarak karşılayamadığını ortaya koymaktadır.*

40. TR41 Bölgesi kümelenme girişimlerinin ve potansiyelinin yüksek olduğu bir bölgedir. *Mevcut durumda, Eskişehir'de tüzel kişilik kazanmış olan Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik*

Şekil 11. Net Mesleki ve Teknik Okullaşma Oranları

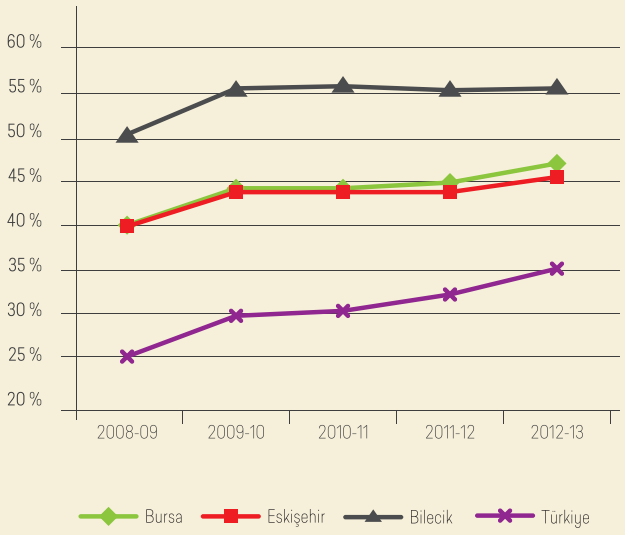

Kaynak: TÜİK Milli Eğitim İstatistikleri Yayınları, 2008-13 Yılları

Kümelenmesi, Havacılık Kümelenmesi ve Raylı Sistemler Kümelenmesi Dernekleri mevcuttur. Bunlara ek olarak bölge için yapılan kümelenme analizlerinde Bursa'da otomotiv, tekstil, mobilya, makine-metal ve gıda; Eskişehir'de beyaz eşya, Bilecik'te de mermer sektörüne yönelik kümelenme potansiyeli olduğu görülmektedir.

41. Bölgede önemli bir istihdam, katma değer ve ihracat payı olan otomotiv sektörü Bursa'da yoğunlaşmıştır. *Ana metal sanayi başta olmak üzere, otomotiv yan sanayi, kimya ve plastik sanayi gibi birçok sektörle bağlantıları olan sektörün rekabet gücünün artırılmasına yönelik yoğun çalışmalar yapılmaktadır. "Yerli otomobil" üretimi için ülkedeki en uygun şartları barındıran bölge konumunda olan TR41 Bölgesinde, sektörün özellikle uluslararası piyasada rekabet gücünün artırılması ve sektörün ülke içinde kalan katma değerinin yükseltilmesi için önemli bir ihtiyaç haline gelmiş olan otomotiv test merkezinin (Bursa) kurulması çalışmaları başlatılmıştır.*

42. Girdilerini büyük oranda yerli tedarikçilerden sağlayan mobilya sektörü, katma değeri bölge içinde kalan bir üretim yapısına sahiptir. *Bu bakımdan sektör bölgede dış ticaret fazlası veren sektörlerin başında gelmektedir. Bursa'nın İnegöl ilçesi başta olmak üzere Eskişehir'de de önemli bir potansiyeli olan sektörde, markalaşma konusunda bölgedeki mobilya firmaları tarafından yürütülen çalışmalar önemli aşama kaydetmiştir. Fakat özellikle tasarım ve marka haklarının korunmasına yönelik yapılacak çalışmaların geliştirilmesi ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik ciddi tedbirlerin alınması, sektörün öncelikli ihtiyaçları arasındadır.*

43. Karo üretimi, sağlık gereçleri, sofra ve süs eşyası, refrakter ve teknik seramik olarak ele alınan seramik sektöründe TR41 Bölgesi ülke genelinde söz sahibi olduğu gibi uluslararası alanda da tanınır bir konumdadır. *Eskişehir ve Bilecik'te seramik sektörü istihdamı, ülke geneli seramik sektörü istihdamının 25%'ini oluşturmaktadır. Firmalar arası işbirliği, ortak alım, ortak üretim ve lojistik alanlarında belli başlı stratejilerin ortaya konulması ve uygulanması, aynı zamanda kümelenmiş olan sektörün hedeflediği kazanımların somutlaştırılmasında büyük fayda sağlayacaktır.*

44. TR41 Bölgesinde tekstil, hazır giyim ve deri sektörü önemli ölçüde istihdam ve dış ticaret fazlası yaratmasına rağmen küresel rekabet için acil dönüşüme ihtiyacı bulunmaktadır. *Sektörün önemli problemleri arasında, kayıt dışı istihdamın oldukça yüksek olması, fason üretime yönelik üretim anlayışının yaygınlığı yanında kayıt dışı firmaların da yoğun olarak faaliyet göstermesi, sektörün rekabetçiliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu anlamda sektörün mevcut üretim anlayışı ve yapısından daha üst teknolojik ve teknik üretime yönelmesi, sektördeki mevcut rekabetçiliğin düzeyinin artırılması için önem arz etmektedir.*

45. Havacılık ve raylı sistemler sektörü ağırlıklı olarak Eskişehir'de ön plana çıkmaktadır. *Havacılık sektörü, dış ticaret fazlası veren ve yüksek katma değer yaratan bir sektör olarak karşımıza çıkarken raylı sistemler sektörü bir kamu kuruluşu olan TÜLOMSAŞ etrafında şekillenmektedir. Havacılık ve raylı sistemler sektörlerinin, özellikle savunma sanayi, taşımacılık ve ulaşım açısından önümüzdeki yıllarda önemli bir atılım yapması beklenmektedir. Bu kapsamda Eskişehir'in Alpu ilçesinde raylı sistemler sektörüne yönelik bir mükemmeliyet merkezi kurulması planlanmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren bazı firmaların (özellikle raylı sistemler alanında) önemli çalışmalar imza attığı görülmektedir. Özellikle, Bursa'da 2012 yılında Türkiye'nin ilk yerli tramvayı üretilmiş olup bu tramvayın önümüzdeki dönemde seri üretimi hedeflenmektedir.*

46. TR41 Bölgesi doğal taş rezervleri ve üretimi açısından oldukça zengindir. *Özellikle Bilecik ili bu alanda ön plana çıkmaktadır. Bursa ve Eskişehir illeri de hem üretim hem de istihdam açısından bu sektörde önde gelen illerdendir. Bilecik Beji ve Gemlik Diyabaz, uluslararası piyasada en çok tanınan ve bölge ile özdeşleşmiş mermer çeşitleri arasında yer almaktadır. Üretim kalitesindeki artışa paralel olarak, bu sektörde çalışan teknik ve idari personelin satış, pazarlama ve verimlilik alanlarında da ivme kazanmış olması, markalaşma ve tanıtım ile birlikte bu sektörün gerçek potansiyelinin ortaya konulmasına olanak sağlayacaktır.*

47. Bölgemizde en fazla istihdamın sağlandığı ikinci sektör makine-metal sektörüdür. *Bursa ili makine üretimi yanında özellikle takım tezgâhları imalatı ile de ön plana çıkmaktadır. Özellikle yassı, vasıflı, paslanmaz, kaplanmış*

veya daha özel demir-çelik ürünlerine yönelim artmış olmakla birlikte ülkemizde ve bölgemizde belli başlı firmalar dışında, genel olarak hala miktar üretimi odaklı bir anlayışın mevcut olduğu görülmektedir. Sektörde özellikle ülke ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik dönüşümün sağlanması başlıca sektörel hedeflerdendir.

48. TR41 bölgesinde, özellikle Eskişehir'de önde gelen elektrikli makine ve teçhizat üretimi ana ve yan sanayisi ile birlikte ciddi bir katma değer ve istihdam kaynağı oluşturmaktadır. *Özellikle Eskişehir'de beyaz eşya ana ve yan sanayinin sektörünün önemli bir yoğunlaşma göstermektedir. Bölge genelinde özellikle elektrik motoru, jeneratör, transformatörler ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazları ithalatının ihracat miktarlarına kıyasla oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısı ile bu alanda yapılacak Ar-Ge ve üretim çalışmaları, hem bölge ihtiyacına cevap verebilecek hem de dış ticaret önemli katkı yapacaktır.*

49. Bölgemizde, çok çeşitli sanayi dallarının var olması bu sektörlere önemli derecede girdi sağlayan kimya sektörünü kilit sektörlerden biri konumuna getirmiş ve gelişmesine olanak sağlamıştır. *TR41 Bölgesi, 2012 yılı verilerine göre ülke kimya sanayi sektöründe istihdam edilenlerin 10%'undan fazlasına sahip olmakla birlikte firma sayısı olarak da bu oran 7%'ye yaklaşmaktadır. Ülke içinde olduğu gibi bölgede de kimya sektörünün ithalat bağımlılığı oldukça yüksektir. Kimyasal ürünlerin temel hammaddelerinin petrol ürünleri kaynaklı olması ve ülke genelinde buna yönelik kaynakların oldukça sınırlı olması, hem ülke hem de bölgede bu sektörde dış ticaret açığı oluşmasına neden olmaktadır.*

50. Un ve unlu mamuller, et ve süt ürünleri, meyve ve sebzelerin işlenmesi, çikolata ve şekerleme üretimi TR41 bölgesinin ülke genelinde ön plana çıktığı gıda sanayi alanlarıdır. *Bölge genelinde, her üç ilde de ihracatta özellikle işlenmiş sebze ve meyve ürünleri ön plana çıkarken Bursa'da bunun dışında özellikle süt ve süt ürünleri ile alkolsüz içecekler, maden ve memba suları; Eskişehir'de fırın ürünleri, kakao, çikolata ve ürünleri; Bilecik'te Bursa'da olduğu gibi süt ürünleri gıda sanayinin önemli ihracat alanlarından biridir. Bölgede en çok öğütülmüş tarım ürünleri ile bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların ithalatı yoğun olup bu alanlarda yapılacak yatırımların sektöre ivme kazandıracağı görülmektedir.*

Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık

Tablo 29. Sektörlerin Gayri Safi Katma Değerdeki (GSKD) Payı 2007-2008

		Tarım	Sanayi	Hizmetler
2007	TR Türkiye	8,5	27,8	63,7
	TR41, Bursa, Eskişehir, Bilecik	5,8	43,6	50,5
2008	TR Türkiye	8,5	27,2	64,3
	TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	5,5	42,1	52,4

Kaynak: TÜİK- Ulusal Hesaplar

51. TR41 Bölgesinde belde ve köylerin nüfusu azalma eğilimindedir ve 26 Düzey 2 bölgeleri içinde en düşük belde ve köy nüfus artış oranına sahip 7. bölgedir. *TR41 Bölgesi, düzey 2 bölgeleri arasında, kırsal nüfus bakımından daha az öneme sahip gibi görünmesine rağmen, iller düzeyinde kıyaslamalar yapıldığında, kırsal nüfusuyla önemli bir yere sahiptir.*

52. TR41 Bölgesi tarım sektöründe 2007-08 döneminde GSKD içindeki payı %5,8'den %5,5'e gerilemiştir. *Yıllar itibariyle TR41 Bölgesinde özellikle kırsal nüfus için önemli bir gelir kaynağı olan tarım sektöründe düşüş gözlemlense de Türkiye açısından TR41 Bölgesi hala tarım sektörü anlamında önemli bir katma değer sağlayıcısıdır.*

53. TR41 illerinin tümünde 2012 yılına kadar tarım ihracatında önemli bir artış olmuştur. *Bu bağlamda 2012 yılı TR41 bölgesi tarım ihracatının %75,3'ü Bursa iline, %4,27 Bilecik iline aittir. Tüm TR41 illerinde tarım ihracatının toplam ihracat içindeki oranını koruduğu gözlemlenmekle birlikte Eskişehir ve Bilecik illerinin tarımdaki ihracatı, son beş yıl içinde önemli bir artış yaşamıştır. Eskişehir tarım ihracatı 2,7 katına çıkarken, Bilecik ihracatı yaklaşık on dokuz katına çıkmıştır.*

Tablo 30. Tarım İhracatı 2008-2012, bin $

Yıllar	Türkiye	TR41	Bursa	Eskişehir	Bilecik
2008	10 297 030	200 389	175 367	24 300	722
2009	10 242 840	215 765	175 655	38 602	1 507
2010	11 528 536	305 943	240 533	58 774	6 637
2011	13 784 187	352 055	260 195	80 156	11 704
2012	14 585 283	323 834	243 911	66 105	13 818

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri
Not: STIC (Standard International Trade Classification-Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması) ve Dünya Ticaret Örgütü tanımlarına göre gıda ürünleri ve canlı hayvanlar kapsanmıştır. İhracat miktarları, ihracat yapan işletmelerin vergi kimlik numaralarının ait olduğu yere göre verilmiştir.

54. TR41 illeri genelinde tarım alanında ithalat ve ihracat dengesine bakıldığında, bölge net dış ticaret fazlası vermektedir. *Bölge olarak en çok ihracatı yapılan tarım ürünleri meyve ve sebzeler iken en çok ithalatı yapılan ise hayvanlar için gıda maddeleridir. İkinci sırada ihracatı yapılan ürün grubu hububat ve hububat ürünleri iken, aynı zamanda bu ürün grubu üçüncü sırada ithalatı yapılan ürün grubudur. 2012 yılı ihracatına göre, Bursa ve Bilecik'te meyve sebze ihracatı öne çıkarken, Eskişehir'de hububat ve hububat ürünleri ihracatı öne çıkmaktadır.*

Şekil 12. 2012 Yılı TR41 Bölgesi Tarım İthalat ve İhracatı

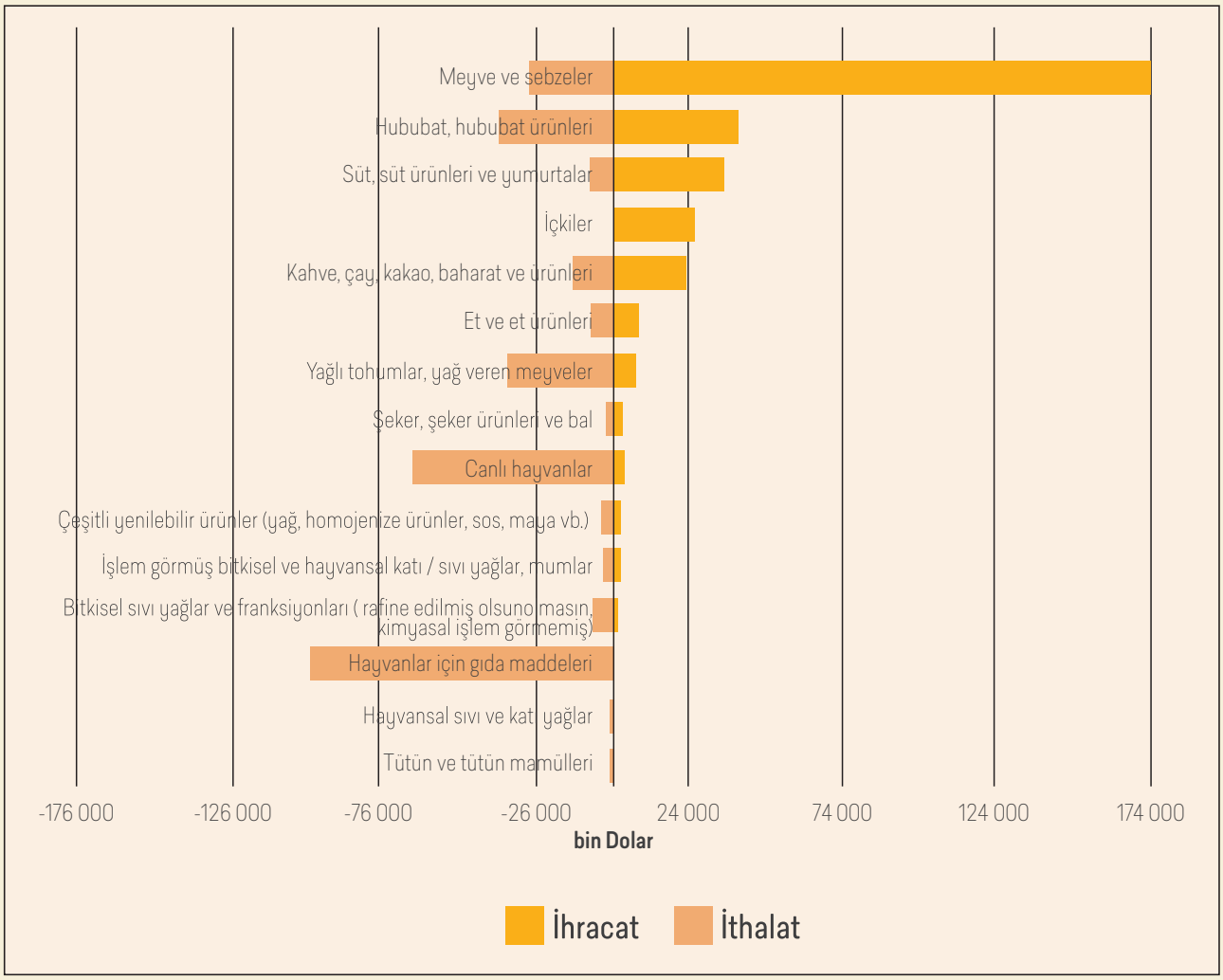

Not: STIC (Standard International Trade Classification-Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması) ve Dünya Ticaret Örgütü tanımlarına göre hazırlanmıştır.
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri

55. TR41 Bölgesi, 26 Bölge içinde 2011 yılı itibariyle bitkisel üretim değeri açısından TR22 Balıkesir, Çanakkale bölgesinden sonra onuncu sırada, canlı hayvan ürün değeri açısından on sekizinci sırada, hayvansal ürün değeri açısından yirmi ikinci sırada yer almaktadır. *TR41 bölgesi olarak tarımsal üretim değeri incelendiğinde, 2011 yılı itibariyle toplam tarımsal üretim değerinin (bitkisel üretim, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplamı) %65,09'u bitkisel üretimden gelmekte, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplam tarımsal üretim değerinin sırasıyla %28,3 ve %6,61'ini oluşturmaktadır.*

56. 2012 yılı itibariyle Türkiye toplam tarım alanının %3,73'üne karşılık gelen 886 701 hektar tarım alanı TR41 bölgesindedir. *Bu alanının %60,74'ü ekilen alan, %20,46'sı nadas alanı, %11,38'i uzun ömürlü bitki alanı (meyve bahçeleri, zeytinlik ve bağ), %7,37'si ise sebze alanıdır. Bursa ili sebze alanı ve uzun ömürlü bitki (meyve bahçeleri, zeytinlik ve bağ) alanı ile öne çıkarken, Eskişehir ekilen alan ve nadas alanı ile öne çıkmaktadır. Bilecik ilinde de Bursa ili gibi uzun ömürlü bitki alanı ağırlıkta, ikinci sırada ise sebze alanı gelmektedir.*

57. TR41 bölgesi tarımda mekanizasyon açısından iyi konumdadır. *26 bölge içinde TR41 bölgesi traktör sayısı açısından dördüncü sırada, biçerdöver sayısı açısından da altıncı sıradadır. Traktör başına düşen tarım arazisi incelendiğinde Türkiye genelinde bin hektar tarım arazisi başına yaklaşık 50 traktör düşerken TR41 bölgesinde 79 traktör düşmektedir. Özellikle Bursa ve Bilecik traktör açısından Türkiye oranının üzerinde bir orana sahiptir.*

58. Bölge illerinde belli başlı bitkisel üretimi yoğunlaşmış olup illere göre çeşitlilik göstermektedir. *Bursa ilinin sebze ürünleri grubundaki en önemli ürünü domates ve özellikle de salçalık domatestir. Eskişehir ili için üretim miktarı anlamında en önemli ürün kuru soğan olarak ön plana çıkarken, Bilecik ilinin sebze ürünleri grubundaki en önemli ürünü yine domates olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarla ürünleri açısından Bursa ilinin en önemli ürünü silajlık mısır, Eskişehir'de şekerpancarı, Bilecik'te ise buğdaydır. Meyvecilik alanında da Bursa'da armut, şeftali ve üzüm; Eskişehir'de kiraz, elma ve üzüm; Bilecik'te de şeftali, ayva ve kiraz üretimi ön plandadır.*

59. TR41 Bölgesi, 26 bölge içinde örtü altı üretiminde altıncı bölgedir. *Bilecik ili, TR41 Bölgesinin örtü altı üretiminin yaklaşık yarısına sahip bir il olarak, 81 il içinde en yüksek üretime sahip onuncu ildir. Bursa'da örtü altı üretimi, örtü altı tarımına uygun daha sınırlı alanlarda yapılabilmektedir. Eskişehir'de örtü altı üretimi son yıllarda önem kazanmış olup örtü altı sebze ve meyve üretimi açısından TR41 illeri arasında Bilecik'ten sonra ikinci sıradadır.*

60. TR41 Bölgesi büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörlerinde az da olsa potansiyel barındırmakla birlikte ülke genelinde bu sektörlerde sahip olduğu pay oldukça düşüktür. *Ağırlıklı olarak büyükbaş hayvancılık alanında sığırcılığın yapıldığı bölgede, bunun yanında bölgenin manda varlığının %79'una sahip Bursa ili ağırlıklı olmak üzere manda yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Bursa ve Bilecik illerinde ağırlıklı olarak yerli koyun yetiştiriciliği yapılırken, Eskişehir'de ağırlıklı olarak merinos koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Keçi yetiştiriciliğinde, tüm bölgede kıl keçisi yetiştiriciliği ön plana çıkarken, Eskişehir'de ağırlıklı olmak üzere Eskişehir ve Bilecik'te tiftik keçisi yetiştiriciliği de mevcuttur.*

61. TR41 Bölgesi, hayvan varlığıyla beraber hayvansal ürünlerin üretiminde de önemli bir bölgedir. *Bursa, 2012 yılı itibariyle Türkiye süt üretiminin %1,47'sini gerçekleştirmekte 81 il*

içinde 26. sırada bulunmaktadır. Bursa, Türkiye manda sütü üretiminde de tüm iller içinde 20. Sırada yer alırken, Eskişehir 42, Bilecik ise 66. sıradadır. 2012 yılına göre, TR41 Bölgesi, Türkiye'de üretilen koyun sütünün %2,43'ünü karşılamaktadır. Koyun sütü üretiminde 81 il arasında Eskişehir 31. sırada, Bursa 34. sırada, Bilecik ise 66. sıradadır.

Tablo 31. Süt Üretimi 2012

	Toplam (ton)	İnek sütü (ton)	Keçi sütü (ton)	Koyun sütü (ton)	Manda sütü (ton)
Türkiye	17 401 262	15 977 837	369 429	1 007 007	46 989
TR41	465 566	431 940	8 574	24 439	613
Bursa	250 056	234 435	4 391	10 728	502
Eskişehir	172 391	158 201	2 660	11 422	108
Bilecik	43 119	39 304	1 523	2 289	3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hayvancılık İstatistikleri

62. 2012 yılı itibariyle TR41 Bölgesi, et tavuğu varlığı bakımından TR31 İzmir Bölgesi'nden sonra 5. sırada, yumurta tavuğu varlığı açısından da TR22 Balıkesir, Çanakkale Bölgesi'nden sonra yine 5. sıradadır. Türkiye et tavuğu varlığının %5,66'sı, yumurta tavuğu varlığının %6,71'i TR 41 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Et tavuğu varlığının %46,23'ü Bursa'da, %44,43'ü Eskişehir'de ve %9,34'ü Bilecik'tedir. Yumurta tavukçuluğunda da Bursa ili öne çıkmakta, yumurta tavuğu varlığının %74,01'i Bursa'da, %22,29'u Eskişehir'de, %3,7'si ise Bilecik'te bulunmaktadır.

Tablo 32. Kanatlı Hayvan Sayısı 2008-2012

	Türkiye	TR41	Bursa	Eskişehir	Bilecik
2008	249 043 739	11 148 824	6 270 609	3 022 153	1 856 062
2009	234 082 206	10 630 288	5 872 112	3 520 762	1 237 414
2010	238 972 961	9 806 922	5 586 221	3 447 898	772 803
2011	241 498 538	14 211 961	7 951 241	5 391 005	869 715
2012	257 505 341	15 421 558	8 691 424	5 621 913	1 108 221

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hayvancılık İstatistikleri
Not: Kanatlı Hayvan Sayısı: Kümes hayvanları sayısına tavuk, hindi, kaz ve ördek sayıları dâhil edilmiştir.

63. 26 Düzey 2 bölgesi içinde arıcılık yapılan köy sayısı açısından 13. Sırada olan TR41 Bölgesi, bal üretimi açısından da 21. sıradadır. İller ayrı ayrı bal üretimine göre değerlendirildiğinde, 81 il içinde Bursa 29. Sırada, Eskişehir 72. Sırada ve Bilecik ise 78. Sıradadır. 2012 yılı itibariyle TR41 Bölgesi'nde üretilen balın %73,4'ü Bursa ilinde gerçekleşmektedir.

64. TR41 bölgesi genelindeki tarım kooperatifleri içinde yaklaşık %69 oranla tarımsal kalkınma kooperatifleri bulunmaktadır. Kooperatifler açısından en zengin TR41 ili ise Bursa

ilidir. Bursa'da ve Bilecik'te sayı olarak tarımsal kalkınma kooperatifleri öne çıkarken, Eskişehir'de sulama kooperatifleri ağırlıktadır.

65. Ürünlerin geleneksel özelliklerinin korunmasına yönelik en önemli araçlardan biri olan Coğrafi İşarettir. *TR41 bölgesinde 'Gemlik Zeytini' coğrafi işaretini almış, 'Gemlik Zeytin'inin Bursa Gemlik yöresinde yetişen zeytin fidanlarından yapılıp işlenmesiyle elde edildiği onaylanmıştır. Bölgeden coğrafi işaret başvurusu yapılmış, başvuru aşamasında bulunan, TR41 Bölgesinin diğer bir tarım ürünü de 'Bozüyük Helvacı Balkabağı'dır.*

66. Ormanlar, orman içi köylere ve ormana bitişik köylere sağladığı ormancılık faaliyeti olanakları ile kırsal kalkınma alanında diğer gelir getirici faaliyetler arasında önemli bir yere sahiptir. *Orman 2012 yılında orman alanlarına göre TR41 Bölgesi Türkiye ormanlarının %4,91'ine ev sahipliği yapmaktadır. TR41 illeri olarak değerlendirildiğinde, Bursa ili Türkiye ormanlarının %2,23'üne, Eskişehir ili %1,62'sine, Bilecik ili ise %1,05'ine sahiptir. TR41 Bölgesi de bölge içi orman çeşitliliğine bağlı olarak odun dışı orman ürünleri açısından oldukça zengindir.*

67. TR41 Bölgesinde belli alanlarda balıkçılık da gelişmiştir. *Bölgede deniz balıkçılığı (Bursa ilinin başta Mudanya, Karacabey, Gemlik ilçeleri), iç su balıkçılığı (İznik Gölü, Uluabat Gölü başta olmak üzere doğal göllerde, baraj ve göletlerde, nehir ve çaylarda) ve kültür balıkçılığı (alabalık ve aynalı sazan ağırlıklı) yapılmaktadır.*

68. TR41 Bölgesi, atçılık konusunda Türkiye'de önemli işletme ve tesislere sahip bir bölgedir. *Bursa'daki Karacabey Harası ve Mahmudiye Harası yanında Türkiye Jokey Kulübü Karacabey ve Mahmudiye Pansiyon Haraları, Türk atçılığı adına önemli işletmelerdir. Karacabey Daimi Pansiyon Harası, Türkiye'de safkan İngiliz cinsi yarış atı yetiştiriciliğinde, Mahmudiye Harası ise safkan Arap atı yetiştiriciliğinde ilk sırada yer almaktadır.*

Şekil 13. TR41 Bölgesi Orman Alanı Dağılımı (2012)

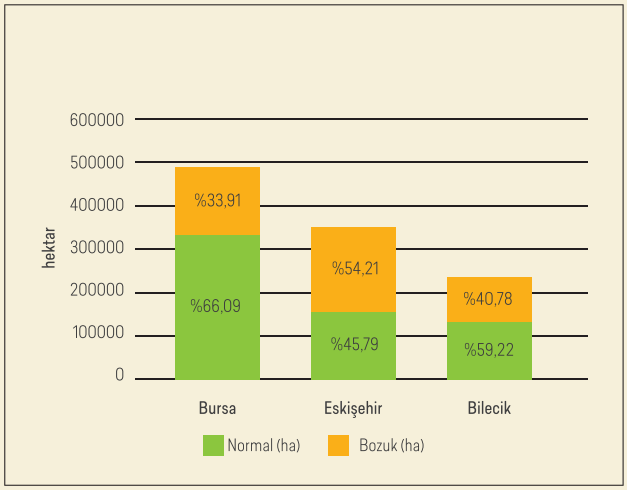

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü, 2012

Hizmetler

69. TR41 Bölgesi'ndeki firmaların birçoğunun kanuni merkezlerinin bölge dışında olması ekonomik göstergelere olumlu yansıyan faaliyetlerin finansal gelişmişliğe katkısının düşük olmasına neden olmaktadır. *TR41 Bölgesi finans sektörü yerel birim sayısı bakımından Türkiye toplamının % 5'ini, ortalama çalışan sayısı bakımından % 4' ünü kapsamaktadır. TR41 Bölgesi'ndeki Sigorta ve Reasürans faaliyeti % 8,7'lik oran ile bölgedeki finans faaliyetleri arasında Türkiye toplamın a göre en yüksek orana sahip olan faaliyettir.*

70. İl bazında kullandırılan krediler ve mevduatlar yıllar itibariyle artmakla birlikte kredi tutarlarının mevduat tutarlarından yüksek olduğu görülmektedir. *Toplam krediler içindeki sektörel kredi oranları Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri için sırasıyla % 32, %26 ve % 18'dir Bu oran Türkiye için %36'dır. Takipteki kredi tutarlarının en yüksek olduğu sektörler aile şirketi niteliğindeki küçük ölçekli işletmelerin ve şahıs işletmelerinin yoğun olduğu sektörlerdir. TR41 Bölgesi'nde kredilerin mevduata dönüşme oranları Türkiye ortalamasına yakındır. TR41 Bölgesi'ndeki tasarruf mevduatı hesap adedi Türkiye ortalamasının % 5'i iken mevduat tutarı %3,05'i, toplam kredi miktarı ise % 4,17'si oranındadır.*

Şekil 14. 2012 Yılı Toplam Mevduat ve Toplam Kredi, milyon TL

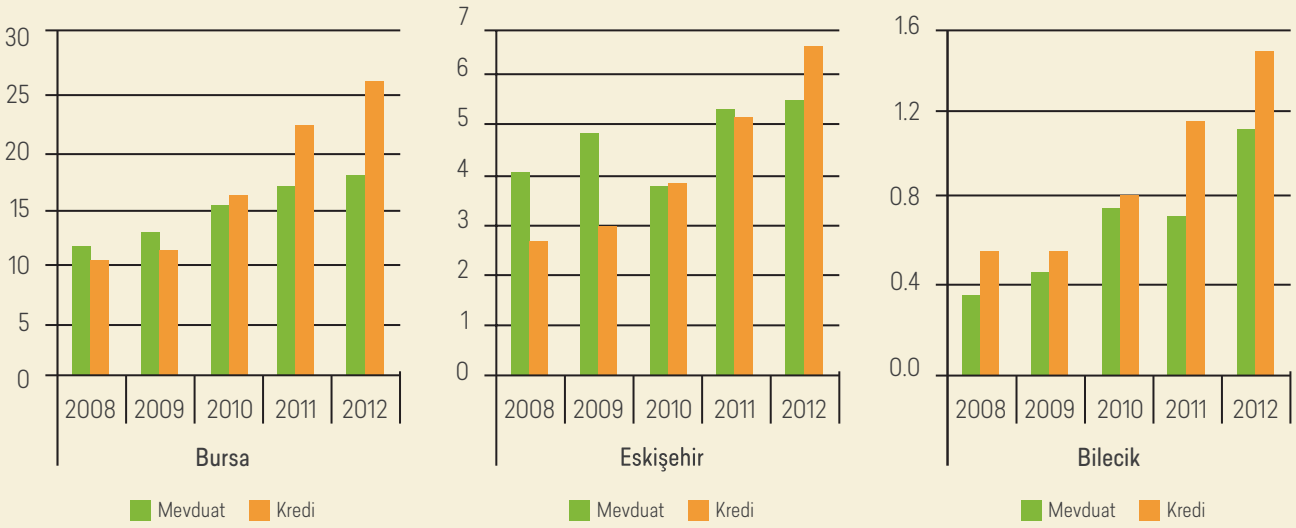

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Nisan 2013

71. İnşaat sektörünün önümüzdeki yıllarda yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda büyük gelişme göstermesi beklenmektedir. *Sektörün çalışan sayısı bakımından Bursa'daki payı % 10, Eskişehir'de %14, Bilecik'te %17'dir. TR41 Bölgesi, Türkiye maden, taşocağı ve inşaat*

makineleri ihracatından %13'lük bir pay almaktadır. Toplam yapı ve inşaat malzemeleri ihracatından aldığı pay ise % 4'tür. Bursa'nın inşaat malzemeleri ihracatında Eskişehir ve Bilecik illerine göre imalat sanayiine dayalı yapı malzemeleri ve makinelere yoğunlaştığı,

Şekil 15 . Konut Satış İstatistikleri (Bin)

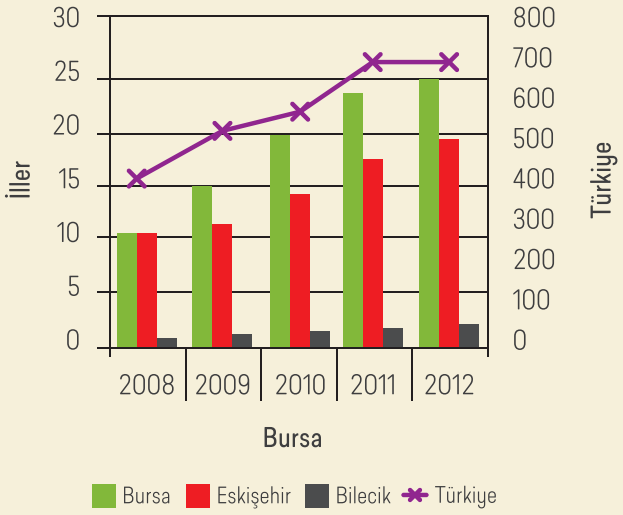

Kaynak: TÜİK

Şekil 16. Mahalli İdare Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Ortalama Geceleme Süreleri (Gün, 2011)

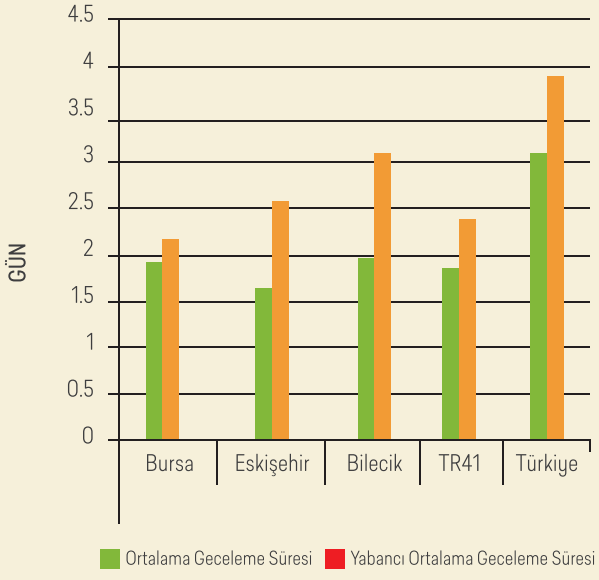

Kaynak: Turizm Bakanlığı Verileri ve Türkiye İstatistik Kurumu Turizm Veri Tabanındaki verilerden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Bilecik ve Eskişehir'in ise mermer ve seramikte daha yüksek oranda ihracat yaptıkları görülmektedir. Sektörde kayıt dışı istihdam önemli bir sorundur. Bu sorun aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği alanındaki sorunları da beraberinde getirmektedir.

72. Konut satış istatistikleri dikkate alındığında 2012 TR41 Bölgesi'nde konut satışlarının Türkiye'ye oranının artış gösterdiği görülmektedir. *2012 yılında ülke genelinde %6,5'lik satış payına sahip olan TR41 Bölgesinde bir önceki yıla göre konut satışları %7 artmıştır. 2012 yılında ikamet amaçlı ve ikamet amaçlı olmayan binalar için alınan yeni yapı ruhsatı sayısında da Bursa ve Eskişehir'de azalma olmuş, Bilecik'te ise artış görülmüştür.*

73. TR41 Bölgesi turizm potansiyeli açısından gösterdiği çeşitlilikle ön plana çıkmakla birlikte ziyaretçi akımları dönemsellik göstermekte ve il merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. *Bursa, Bilecik ve Eskişehir illeri doğa turizmi, kültür, tarih ve inanç turizmi ile termal ve sağlık turizmi alanlarında önemli potansiyele sahiptir. Ziyaretçi sayısı bakımından ülke genelinde Bursa 10., Eskişehir 25., Bilecik 75. sırada bulunmaktadır. Son dönemde TR41 Bölgesi'nin önemli sayıda ziyaretçi kaybettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, doğa turizmi ve kıyı turizmi dışında bütün yıla yayılabilme özelliği gösteren kültür tarih turizmi ve kongre turizminin sektör için taşıdığı önemi göstermektedir. Yüksek oranda dönemsellik gösteren turist akımları, ulaşım ve tesis yatırımlarının kârlılığını düşürdüğünden yatırımların kârlılığını olumsuz etkilemektedir.*

74. Bölgenin yabancı turist çekim gücü düşük olup gelen yabancı turistin kalma süresi oldukça kısadır. *Tesislere geliş sayılarına bakıldığında yabancı/yerli turist oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Bursa'daki mahalli idare ve turizm işletme belgeli tesisler için 2011 yılına ait yabancı turist geliş sayısının toplam turist geliş sayısına oranı 0,14, Eskişehir için 0,05, Bilecik için 0,07 iken bu oran Türkiye için 0,47'dir. Ortalama geceleme süresinin Türkiye ortalamasına göre düşük olması yerli ve yabancı turistlerin bölgemizi günübirlik ziyaret edip konaklama yapmadan gittiklerinin bir işaretidir.*

75. Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinin önemli sayıda tarihi eseri barındırmakla birlikte ücretli ziyaretçi sayısı Türkiye ortalamasının gerisindedir. *Türkiye genelinde ücretli ziyaretçi sayısı toplam ziyaretçilerin % 77'si iken TR41 Bölgesi'nde bu oran %8'dir. Düzenlenen çok sayıda fuarın önemli kısmını sektörel fuarlar oluşturmasına rağmen, fuarların turizm ve kültür altyapısı ile sosyal hayat üzerinde olumlu etkiler yarattığı bilinmektedir.*

Mekânsal Gelişme ve Yerleşimler

76. TR41 Bölgesinde arazi kullanımında orman ve yarı doğal alanlar oldukça geniş yer kaplamaktadır. *2006 yılı arazi kullanımı incelendiğinde Bursa ve Bilecik illerinde oran ile orman ve yarı doğal alanların en geniş alana sahip olduğu görülmekle birlikte Eskişehir'de tarımsal alanlar ilk sırada yer almaktadır.*

Şekil 17. TR41 Bölgesi İllerinde Arazi Kullanım Oranları

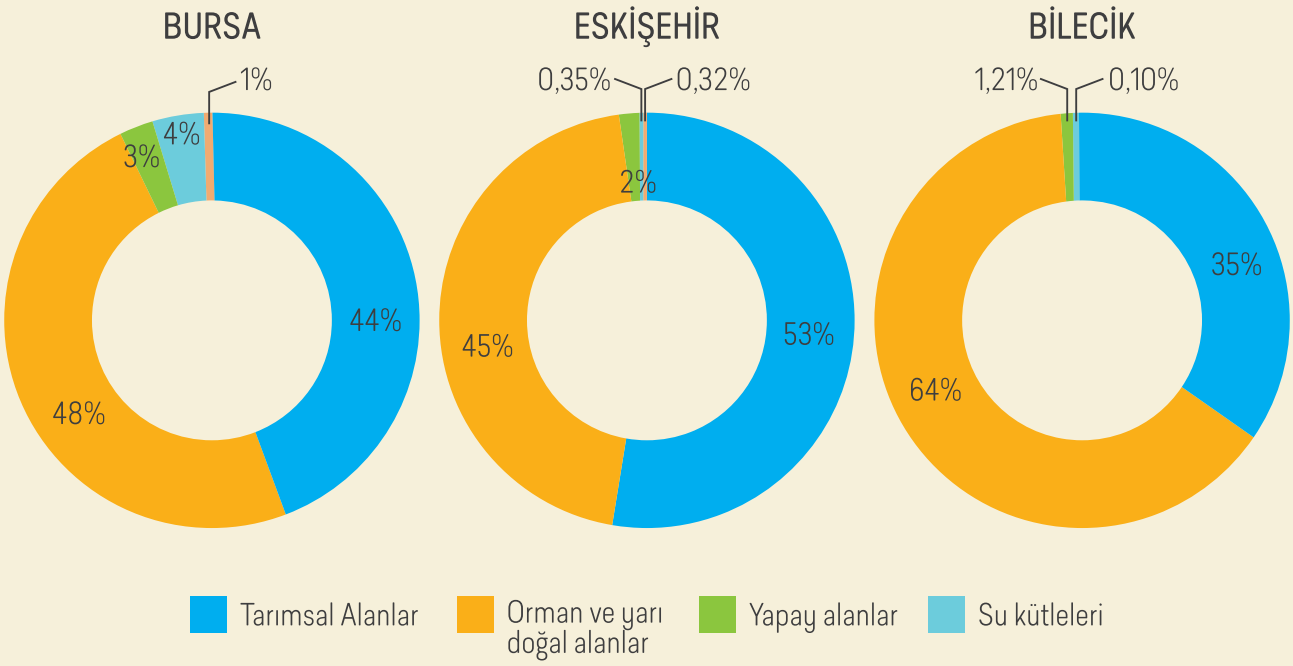

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Arazi Kullanımı Verileri, 2006

77. TR41 Bölgesi şehirleşme oranlarında Bilecik ili hariç ülke ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır. *2012 yılı itibari ile TR41 Bölgesi illeri arasında şehirleşme oranı en yüksek olan il %90,01 ile Eskişehir'dir. Bursa %89,35 şehirleşme oranı ile ikinci sırada olurken, Bilecik ili %75,91 oranı ile şehirleşme oranı en düşük ildir. 2007-2012 yılları arası şehirleşme oranları incelendiğinde ise en fazla artış Bursa ilinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerleşimler il merkezinde yoğunlaşırken, kırsal yerleşimler düşük yoğunluklu ve dağınık olarak ilçelere yayılmıştır.*

78. Bölgede alan olarak en büyük il Eskişehir olup bu ili sırasıyla Bursa ve Bilecik takip etmektedir. *Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerini kapsayan merkez ilçe ilde en geniş ilçe alanına sahiptir. Bursa'da Mustafakemalpaşa alan olarak en büyük ilçe konumundayken, ilin en küçük ilçesi Yıldırım'dır. Bilecik Türkiye'nin de küçük illerinden biri olmakla birlikte ilde ilçeler arasında en geniş alana merkez ilçe sahiptir.*

79. Bölge illerinde belli alanlarda önemli derecede sanayi yoğunlaşması bulunmakla birlikte planlı sanayileşmenin gelişmesi ve altyapı imkânları açısından bölge önemli bir OSB ve KSS altyapısına sahiptir. *TR41 Bölgesi*

Harita 6. TR41 Bölgesinde Şehirleşme Oranları (%)

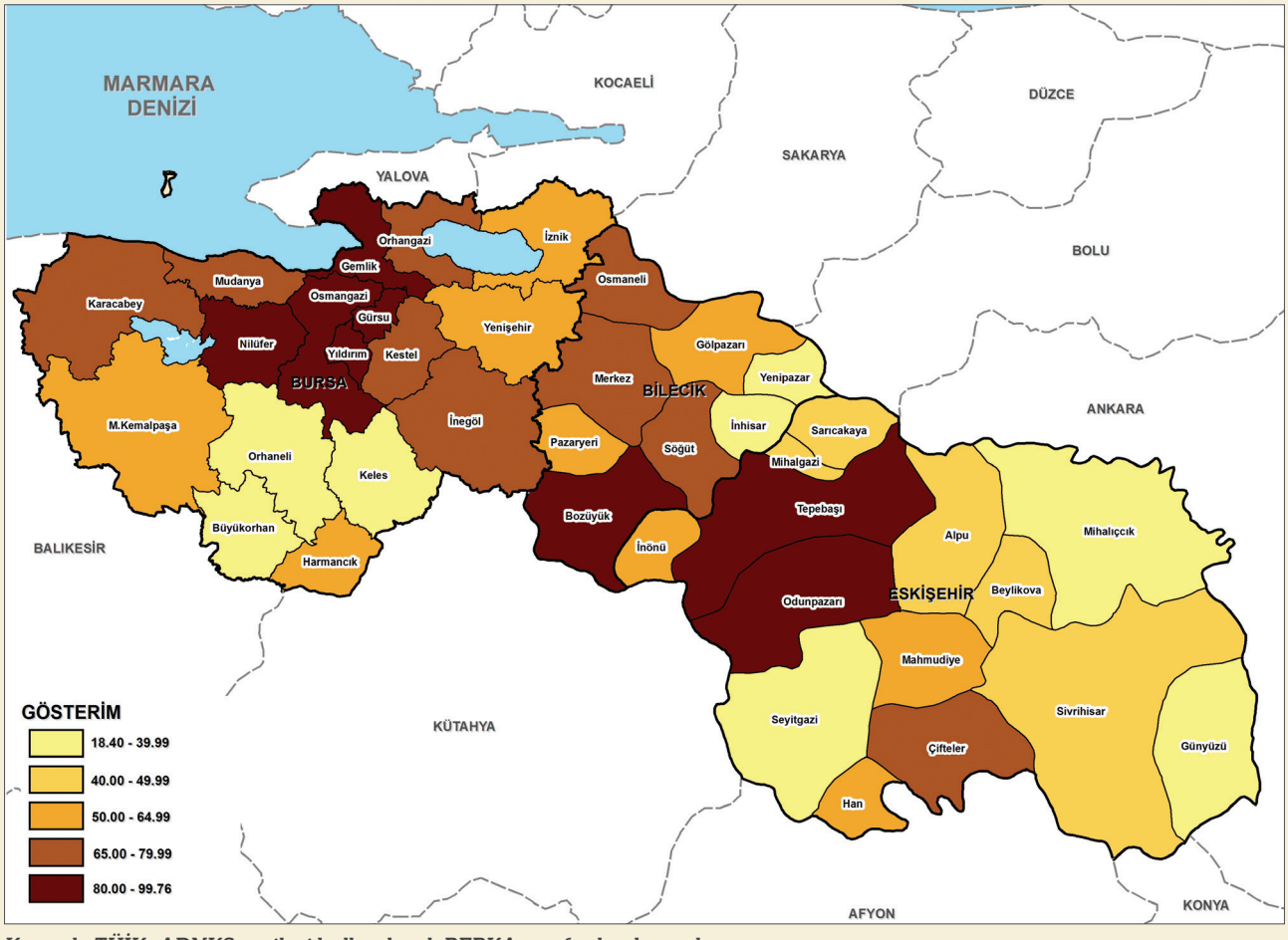

Kaynak: TÜİK- ADNKS verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır.

Harita 7. TR41 Bölgesinde Sanayi Bölgeleri ve Doluluk/Boşluk Oranları

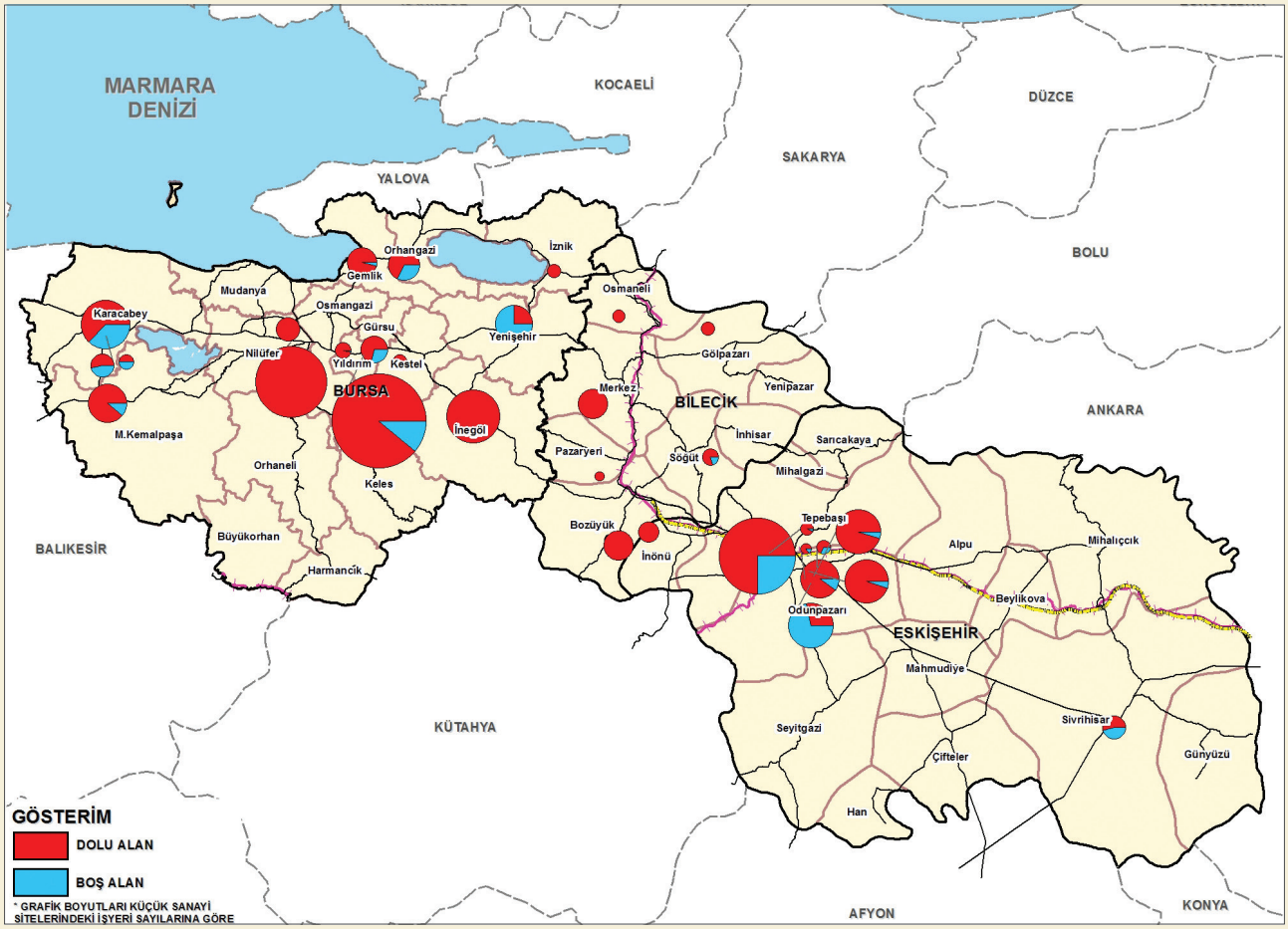

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB Bilgi Portalı, OSB Müdürlükleri

mevcut 22 sanayi bölgesi ile ülke içinde bölgeler arasında ilk sıradadır. TR41 Bölgesi'nde illere göre Bursa'da 13, Eskişehir'de 3 ve Bilecik'te 6 adet olmak üzere toplam 22 ihtisas ve normal organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Organize sanayi bölgelerinin bir kısmının altyapı, kamulaştırma ve tahsis edilmiş ancak kullanılmayan parsellerin faaliyete açılması çalışmaları devam etmektedir. TR41 Bölgesinde Bursa'da 15, Eskişehir'de 9 ve Bilecik'te 7 tane olmak üzere toplam 31 tane de KSS bulunmakta ve alanlarda bölgede 35.000'e yakın çalışan istihdam edilmektedir.

80. Bölge genelinde uluslararası öneme sahip koruma alanları bulunmaktadır. *Bursa'da Uluabat Gölü, İznik Gölü ve Kocaçay Deltası, Eskişehir'de Sakarya Nehri üzerinde bulunan Balıkdamı Sulak alanı bölgede bulunan önemli sulak alanlar arasındadır. Eskişehir'de bulunan Yazılıkaya Frig Vadisi, doğal sit alanı olarak tescil edilerek koruma altına alınmış olup yine bu ildeki Odunpazarı Semti, "Odunpazarı Tarihi ve Kentsel Sit Alanı" olarak tescil edilerek korunmaya alınmıştır. Bilecik ilinde ise Kınık Höyük, Aharköy Höyük ve Kandilli / Bahçehisar Höyüğü koruma alanları arasında yer almaktadır.*

S1. Bölge son dönemde arazi kullanım alanları değişiminde yapay alanların artışı dikkat çekmektedir. *Bursa'da kentleşmeye bağlı olarak tarım alanlarında bir azalma görülürken güney kesimlerde bulunan platolardaki orman tahribatı sonucu ormanlarda da bir miktar azalma meydana gelmiştir. Eskişehir'deki yapay bölgelerdeki artışın önemli bir bölümünün sanayi alanları ve maden alanlarındaki artış oluşturmaktadır. Bilecik'te ise madenciliğin gelişmesine bağlı olarak yapay bölgelerde bir artış tespit edilmiştir. Ayrıca yeni yapılan inşaatların miktarındaki artış da arazi kullanım alanlarındaki değişimin önemli bir nedenini oluşturmaktadır.*

S2. Bölgede deprem riskini en fazla taşıyan il Bursa'dır. *Başta şehir merkezi olmak üzere birçok ilçe, "Aktif Kuzey Anadolu Fayı" ile "Bursa Fayı" etki alanında olduğu ve bu konumundan dolayı "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası"nda I. Deprem bölgesinde yer almaktadır. Eskişehir ilinde ikinci, üçüncü ve dördüncü derece deprem bölgeleri yer almaktadır. Bilecik ilinde de 1. ve 2. Derece deprem bölgeleri yer almakla birlikte özellikle ilin güney kesimleri kuzey kesimlerine göre daha az deprem riskine sahiptir.*

S3. Bölge illerinde nüfusun önemli bir bölümü deprem riski taşıyan binalarda ikamet etmektedir. *Bursa il geneli incelendiğinde %28,2 ile hane halkının en çok 1991-2000 yılları arası yapılan binalarda yaşadığı gözlemlenmektedir ve bu oran %24,6 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Eskişehir il geneli incelendiğinde %25,9 ile hane halkının en çok 2001 ve sonrası yapılan binalarda yaşamakta olup bu değer Bursa'da olduğu Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bilecik il geneli incelendiğinde %20,2 ile yapılaşmanın en çok 2001 ve sonrası yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum özellikle Bursa'da kentsel dönüşüm çalışmalarını destekleyici bir özellik taşımaktadır.*

S4. Bölge illeri incelendiğinde oda başına düşen kişi sayısı Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. *Bölgede ikamet eden hane halkları şehirleşmenin yoğun olmasının etkisi ile genel olarak 3 ve 4 odalı evlerde oturmaktadır. Bölge illerinin hepsinde ev sahipliği oranı kiracı oranından yüksektir. Bursa ve Eskişehir illeri ev sahipliğinde Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bilecik ili ise ev sahipliğinde Türkiye ortalamasının üzerindedir.*

S5. Bölgede illerin merkez ilçelerinin geliştiği, kentsel hizmetlerin de bu ilçelerde yoğunlaştığı görülmektedir. *BEBKA tarafından 2012 yılında 24 gösterge kullanılarak yapılan TR 41 İlçe Kalkınma endeksi çalışmasında; 1. derece gelişmiş ilçeler; Bursa ilinde Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Gemlik, İnegöl, Eskişehir ilinde Tepebaşı, Odunpazarı, Bilecik ilinde ise merkez ilçe ve Bozüyük olarak ortaya çıkmıştır. İllerde tek merkezli gelişme eğilimi devam etmektedir. (Ek 3).*

Tablo 33. Oda Başına Düşen Kişi Sayısı ve Mülkiyet Durumu

İL ADI	ODABAŞINA DÜŞEN KİŞİ SAYISI	MÜLKİYET DURUMU (%)			
		Ev sahibi	Kiracı	Lojmanda oturan	Ev sahibi değil ama kira ödemiyor
BURSA	0,99	62,7	24,9	0,7	11,7
ESKİŞEHİR	0,85	65,2	26,5	1,6	6,8
BİLECİK	0,89	67,8	22,9	2,5	6,7
TÜRKİYE	1,07	67,3	23,8	1,5	7,3

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011

Harita 8. TR41 Bölgesi Fay Hatları

Kaynak: TR 41 İlleri Çevre Düzeni Planları ve AFAD verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.t

Ulaşım

86. Bölge illerinde farklı ulaşım ve ulaştırma modları gelişmiş olmakla birlikte karayolu ulaşımı ön plandadır. *Bin km² başına otoyol uzunluğu göstergesi açısından en iyi durumda olan TR41 ili, Bursa iken bin kişi başına motorlu kara taşıtı sayısı göstergesi açısından Eskişehir önde gelmektedir. Trafik kazalarının toplam içindeki paya bakıldığında Bilecik ili en düşük*

paya sahiptir. Demir yolu uzunluğu 2008 – 2010 yılları arası Eskişehir ilinde düzenli artış göstermiş ve 2010 yılında Eskişehir bölge illeri arasında ilk sıraya yükselmiştir. Bin km2 başına demiryolu uzunluğu göstergesine göre de aynı şekilde 2008 yılında Bilecik ilk sırada iken 2010 yılında ilk sırayı Eskişehir almaktadır.

87. TR41 bölgesinde, ülke genelinde olduğu gibi, toplam araç sayılarında artış yaşanmaktadır. *İllere göre motorlu kara taşıtları sayıları incelendiğinde, 2011-2012 yılları arası Türkiye genelinde olduğu üzere motorlu kara taşıtları arasında otomobil en fazla paya sahiptir. TR41 illeri arasında Bursa en fazla taşıta sahip ildir. Bin kişi başına otomobil sayıları incelendiğinde Türkiye genelinde olduğu üzere 2007-2012 yılları arası tüm TR41 illerinde artış gerçekleştiği görülmektedir. TR41 illeri içerisinde ise en yüksek oran Eskişehir iline aittir.*

88. TR41 Bölgesinde demiryolu ulaşımı Eskişehir ve Bilecik illerinde ön plana çıkmaktadır. *446 km. ile en uzun hatta Eskişehir'in sahip iken Bilecik ili 110 km. ile ikinci sırada yer almaktadır. Bursa il merkezinde demiryolu bulunmazken, Kütahya il sınırından geçen 16 km'lik demir yolu hattı Bursa il sınırlarında yer almaktadır. Konvansiyonel trenlerde yapılan yolcu taşımacılığı yanında yüksek hızlı tren ulaşımında Eskişehir-Ankara hattı ülke genelinde en fazla yolcu taşınan hatların başında gelmektedir.*

89. Bölge illerinden Eskişehir ve Bursa'da havalimanları bulunmasına rağmen bu alanlar etkin şekilde değerlendirilememektedir. *TR41 Bölgesi havalimanları yolcu trafiğinde 2011-2012 yılları arası Bursa Yenişehir Havalimanı iç hatlarda %19, dış hatlarda ise %42 azalma yaşanarak toplamda %28 oranında azalma gerçekleşmiştir. Eskişehir Anadolu Havalimanında ise iç hatlarda %77 azalma yaşanırken dış hatlarda ise %50 artış gerçekleşerek toplamda %13 artış gözlemlenmiştir. Ayrıca, bölgeye çok yakın bir konumda bulunan ve Kütahya'da açılan Zafer Havalimanın bu illerdeki havayolu faaliyetlerini olumsuz etkilemesi beklenmektedir.*

90. Bursa, TR41 Bölgesinde Marmara Denizi'ne kıyısı olması sebebiyle denizyolu taşımacılığı yapılan tek ildir. *Deniz ulaşımı için kullanılan yolcu iskelesi Mudanya olup uzun yıllar boyunca Bursa'nın yolcu ve araç trafiğinin denizyolu ile karşılanması buradan sağlanmıştır. 2007 yılından itibaren Güzelyalı'daki Bursa Feribot İskelesi'ni kullanarak araç ve yolcu taşımacılığı alanında faaliyet gösteren İstanbul Deniz Otobüsleri ile birlikte Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından faaliyete geçirilen Bursa Deniz Otobüsleri (BUDO) seferleri yolcu taşımacılığı alanında yine Mudanya'dan yapılmaktadır.*

91. Bölge illerinde farklı kent içi ulaşım modları bulunmaktadır. *Bursa ilinde Bursa Büyükşehir sınırları içindeki kentsel ulaşım karayolu, otoyol, hafif raylı sistem ve yerleşim alanları içindeki yollarla sağlanmaktadır. Eskişehir kent içinde otobüs, minibüs ve tramvay ile ulaşım ön planda iken Bilecik ilinde raylı sistem bulunmamakta ve kent içi ulaşım otobüs ve minibüs ile sağlanmaktadır.*

92. Bölge genelinde, hem bölge içi hem de çevre bölgelerle ulaşım bağlantılarının gelişmesine önemli katkılar sağlayacak çalışmaları devam eden önemli karayolu ulaşım projeleri mevcuttur. *Tamamlanmış projelerden*

Bursa Çevre Yolu Projesi toplam 80 km uzunluğunda olup yolun tamamı trafiğe açılmıştır. Samanlı Bağlantı yolundaki (6 km) çalışmalar tamamlanma aşamasındadır. Gebze'den başlayan Gebze-Orhangazi-İzmir (İzmit Körfez Geçişi Dâhil) Otoyolu mevcut Bursa Çevre Yolu ile birlikte ücretli yol olarak işletilmesini kapsayacaktır. Bursa-Sivrihisar Yolu Projesi'yle Marmara Bölgesi ile Ege Bölgesinin otoyol ağı ile bağlantısı sağlanması amaçlanmaktadır. Ankara-İzmir Otoyol Projesi de Ankara'dan başlayacak ve Eskişehir üzerinden İzmir'e ulaşacaktır. Ankara-İzmir Otoyol Projesi kapsamında Ankara ile İzmir arasında yer alan Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Uşak'ın sahip olduğu ticari ve turistik kapasitenin faal hale getirilmesi için yapılacak olan otoyolun büyük fayda sağlaması hedeflenmektedir.

Harita 9. Bölgede çalışmaları devam eden başlıca karayolu ulaşım projeleri

Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu

Bursa-Sivrihisar Otoyol Projesi

Bursa Çevre Yolu Projesi

93. Bölgede demiryolu ulaşımının geliştirilmesi amacıyla son dönemde önemli büyük ölçekli yatırım çalışmaları başlatılmıştır. *Ankara-Eskişehir ve Eskişehir-İstanbul hatları olmak üzere iki etaptan oluşması planlanan Ankara-İstanbul Hızlı Tren Hattının Ankara-Eskişehir etabı 2007 yılında faaliyete geçmiş olmakla birlikte Eskişehir - İstanbul hattı inşaat çalışmaları 2014 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Böylece, Ankara-İstanbul hızlı tren hattı tamamlanmış olup 2014 yılı içerisinde hizmet vermeye başlamıştır. Bandırma-Bursa-Osmaneli Hızlı Tren Projesi ile Ankara, İzmir, İstanbul ve Bursa gibi metropollerin arasındaki ulaşımın kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Mart 2013'te açılışı gerçekleştirilen Eskişehir-Konya YHT seferleri iki şehir arası seyahat süresini oldukça düşürmüş olup bu hat üzerinde Bursa-Konya arasında YHT ile otobüs bağlantılı kombine taşımacılık yapılması da planlanmaktadır. Eskişehir-Antalya Hızlı Tren Hattı Projesi de İstanbul-Ankara hattını Eskişehir'e kadar ortak kullanmak suretiyle İstanbul-Ankara-Antalya arasında hızlı tren bağlantısını sağlamaya amaçlamaktadır. Ayrıca bu hat üzerinden Antalya Limanına demiryolu bağlantısı sağlamak amacı ile proje çalışmalarına başlanmıştır.*

94. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Yaşam Kalitesi ve Erişilebilirlik Alt Endeksinde Eskişehir TR41 illeri arasında en iyi performansa sahip il olarak ortaya çıkmaktadır. *Erişilebilirlik alanında iletişimle ilgili iki gösterge olan Bin Kişi Başına Cep Telefonu Abone Sayısı ve Bin Kişi Başına İnternet Abone Sayısı göstergelerinin her ikisinde de TR41 illeri arasında en iyi değerler Eskişehir iline aittir.*

Çevre ve Doğal Kaynaklar

95. Bölgede önemli sulak alanlar mevcut olup, zengin biyoçeşitlilik ve doğal kaynaklar tarımsal faaliyetler, evsel ve endüstriyel kirlenme, erozyon ve avlanma nedeniyle tehdit altındadır. *Bursa'da Uluabat Gölü, İznik Gölü ve Kocaçay Deltası, Eskişehir'de Sakarya Nehri üzerinde bulunan Balıkdamı Sulak alanı bölgede bulunan önemli sulak alanlar arasındadır. Genel anlamda ekonomik nedenlerle ve arazi kazanımı amacıyla sulak alanların drene edilerek veya doldurularak kurutulması; sanayiye bağlı kirlilik, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı kirlilik, bilinçsiz ve usulsüz avcılık; yanlış arazi kullanımları, kaçak yapılaşma ve turizm kaynaklı tahribat adı geçen sulak alanların önemli problemleri arasında yer almaktadır.*

96. Sanayi ve tarımsal faaliyetlere paralel olarak ortaya çıkan su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı ve su kirliliği nedeniyle su kaynakları azalmakta ve ve kalitesi düşmektedir. *Bursa'da Nilüfer ve Mustafakemalpaşa Çayı, Bilecik ve Eskişehir'den geçen Sakarya nehri ve Eskişehir'in içme ve kullanma suyu kaynağı Porsuk Çayı bölgedeki önemli akarsular arasındadır. Bölge yeraltı su kaynakları bakımından da zengin olup son yıllarda artan sanayi kullanımı nedeniyle yeraltı suyu seviyesinde ciddi düşme gözlenmektedir.*

Şekil 18. İmalat Sanayi - Kaynağına Göre Çekilen Su Miktarı, 2008

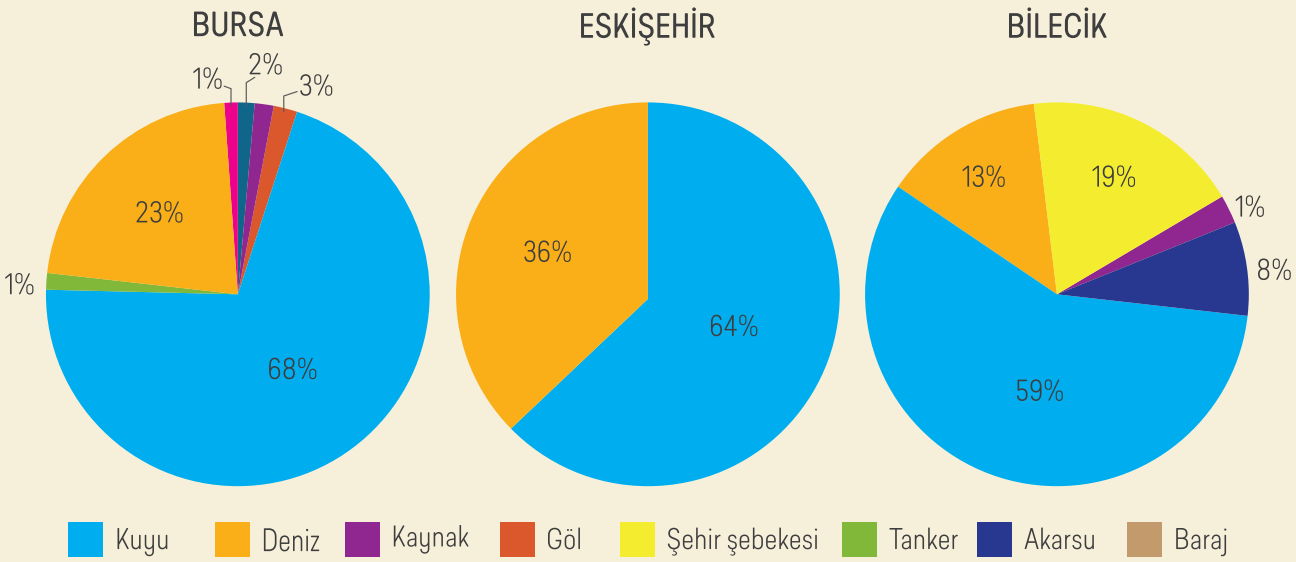

Kaynak: TÜİK,2012

97. Bölgemizde kanalizasyona bağlanma oranı yüksek olmasına rağmen atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfus oranı göreceli olarak istenilenin altındadır. *Bursa ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından hizmet verilen belediyelere ait kanalizasyonun büyük bir kısmı bir arıtma tesisi ile sonlanırken, Bilecik merkez ve bölgedeki ilçelerin çoğunluğu evsel atıksu arıtma tesisine sahip değildir.*

98. Sanayinin ağırlıklı olarak organize sanayi bölgelerinde kurulmuş olup çoğunda atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. *Münferit sanayi tesislerinin çoğunda arıtma tesisi mevcuttur ancak bu tesislerin verimli işletilememesi sorun teşkil etmektedir. Sanayi kaynaklı atıksu gerektiği şekilde arıtılmadan toprağa ve yüzey sularına deşarj edilmekte, buradan yeraltı ve yüzey sularına karışarak kirliliği artırmaktadır.*

Şekil 19. İmalat Sanayi Bilecik, Bursa, Eskişehir İlleri Arıtılan ve Arıtılmayan Su Miktarları (2008)

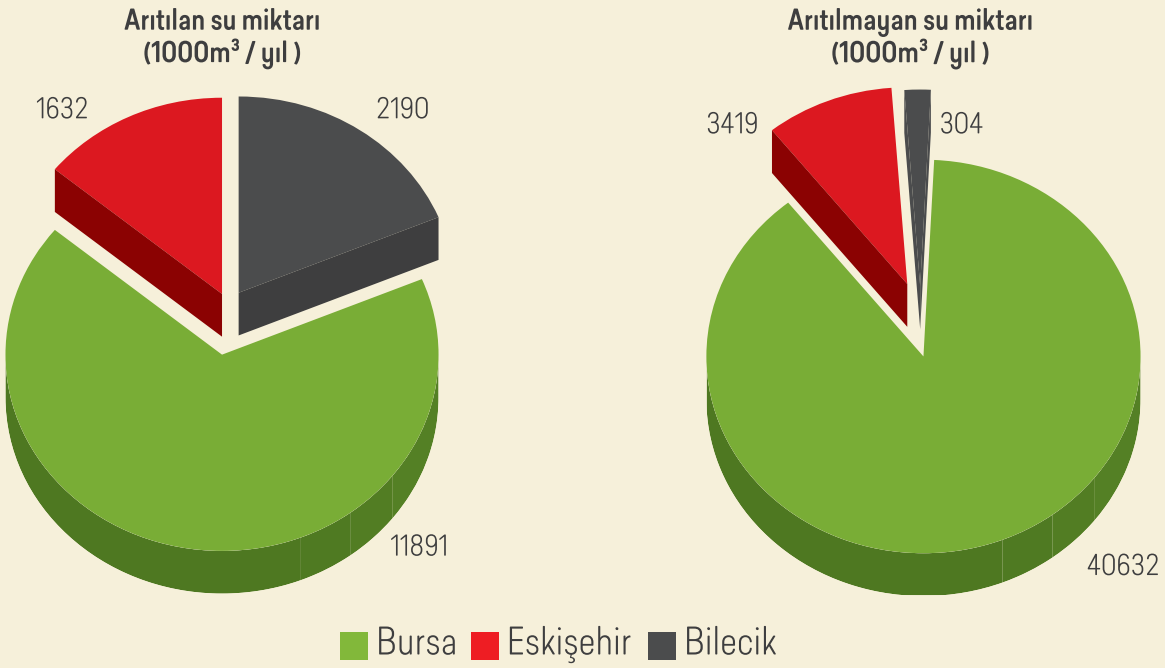

Kaynak: TÜİK, 2012

99. Bursa, İnegöl ve Eskişehir Düzenli Depolama Tesislerine atık getiren belediyeler dışında, bölgede yer alan belediyelerin tamamı katı atıklarını düzensiz (vahşi) depolamaktadırlar. *Ancak düzenli depolanan katı atık miktarı göz önünde bulundurulduğunda bölgede oluşan evsel nitelikli atıkların %70'i düzenli depolanmakta olup, bu oran Türkiye ortalaması olan %54'ün üstündedir. Bilecik'te merkez ve ilçe belediyelerine hizmet verecek tesisin hizmete girmesiyle bu oran artacak, vahşi depolama kaynaklı toprak ve su kirliliğinde azalma gözlenecektir.*

100. Bölgede jeolojik çeşitlilik beraberinde birçok cevherleşmeyi getirmiştir. *Her üç il ilde mineral kaynaklar bakımından zengin olup önemli endüstriyel hammadde ve metalik maden rezervlerine sahiptir. Bölgemizde stratejik öneme sahip bor, krom, linyit ve mermer bulunmaktadır.*

Şekil 20. TR41 İllerinde Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık Oranları (2010)

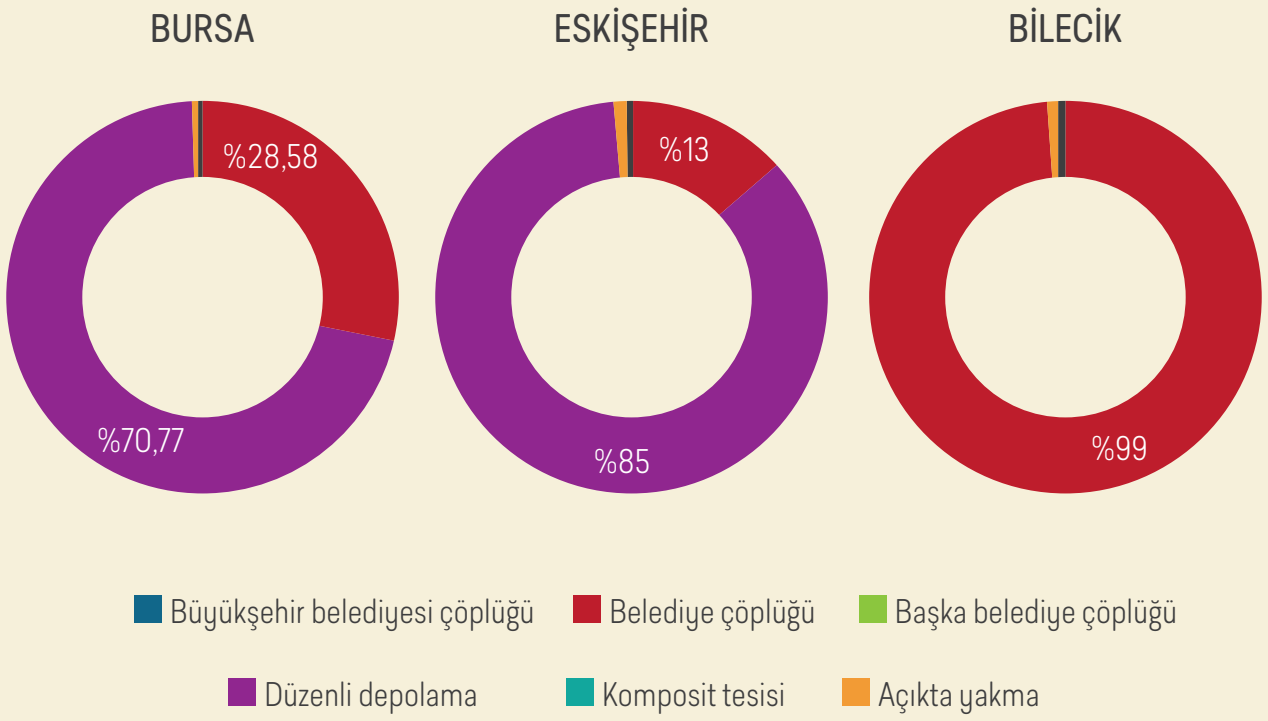

Kaynak: TÜİK,2012

Enerji

101. Son yıllarda enerjinin üretiminden kullanımına kadar geçen süreçte verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun azaltılması yönünde çalışmalara ülke genelinde olduğu gibi TR41 bölgesinde de hız verilmiştir. *Mevzuata uygun olarak organize sanayi bölgelerinde enerji verimliliği merkezleri açılmakta, binalarda ısı yalıtımı ve ısıölçer kullanımı artmaktadır.*

102. Ülke genelinde olduğu gibi bölgemizde de yenilenebilir enerji potansiyeli etkin ola-

Şekil 21. 2011 Yılı TR41 Bölgesinin Enerji Üretimindeki Payı

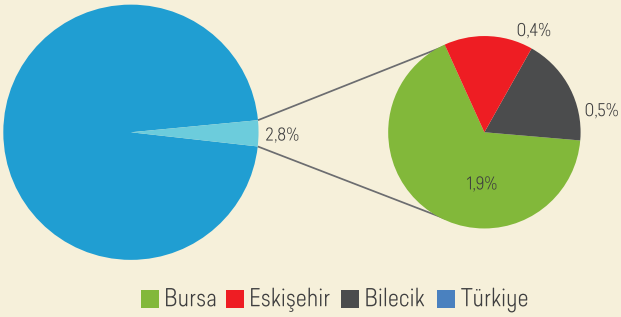

Kaynak: TEİAŞ

rak kullanılamamaktadır ve en çok kullanılan yenilebilir enerji türü hidrolik kapasitenin kullanılmasına yöneliktir. *Bölge coğrafi konu-*

muna bağlı olarak ülke potansiyeli ile karşılaştırıldığında orta seviyede güneş ve rüzgâr enerjisi potansiyeline sahiptir. Tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu ve orman varlığı yönünden zengin olması nedeniyle özellikle Bursa ve Bilecik biyokütle enerji potansiyeline sahiptir.

103. Bölge nüfus ve sanayi yoğunluğu nedeniyle elektrik tüketimi fazla olmasına rağmen enerji de üreten bir bölgedir. Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi 2011 yılı verilerine göre Türkiye elektrik tüketiminde bölgemiz %3,7'lik bir paya sahiptir. Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ)'ın aynı yıl verilerine göre bölgemizde bulunan santrallerde 6.612,7 GWh brüt üretim gerçekleşmiş olup bu Türkiye'de elektrik üretiminin 2,8%'ini karşılamıştır.

104. Bölgemiz önemli kömür rezervlerine sahip olup termik santral yatırım potansiyeli olan bir bölgedir. Bursa Orhaneli termik santrali 1992 yılından beri faaliyette olup Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi'nde Yunus Emre Termik Santrali'nin inşaatı devam etmektedir. Bunun yanı sıra, Bursa Keles ve Eskişehir Alpu içesinde bulunan kömür rezervlerinin değerlendirilmesi için termik santraller kurulması planlanmaktadır.

Yatırımlar

105. 2010-2012 yıllarında TR41 Bölgesi genelinde yaklaşık 2,22 milyar TL'lik kamu yatırımı gerçekleşmiştir. Otoyol, demiryolu ve lojistik merkez yatırımlar da göz önüne alındığında, Ankara-İstanbul demiryolu ve lojistik hattı üzerinde bulunan Bilecik ve Eskişehir'de önemli düzeylerde kamu yatırımlarının yapıldığı görülmektedir

Tablo 34. TR41 Bölgesi'nde Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı (Bin TL)

	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	Toplam
2010	47.534	13.646	51.758	4.202	236.387	2.550	495	99.763	34.150	140.240	630.725
2011	48.987	17.757	33.884	58.546	281.668	2.000	1.056	110.049	32.650	241.711	828.308
2012	60.879	26.930	66.479	44.199	220.507	2.956	1.560	146.033	54.003	141.464	765.010

Kaynak, Kalkınma Bakanlığı, 2012

Bölgedeki kamu yatırımlarında en büyük payın ulaştırma-haberleşme sektörüne ait olduğunu, bu sektörü diğer kamu hizmetleri, eğitim, tarım gibi sektörlerin izlediği görülmektedir. Bu dönemde yapılan yatırımlar Bursa'da ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaşmıştır. Eskişehir'de ise ulaştırma-haberleşme, diğer kamu hizmetleri, eğitim ve imalat sektörleri öne

çıkmaktadır. Bilecik'teki duruma bakıldığında eğitim hizmetlerine yönelik yatırımların toplam yatırımların yarısını oluşturduğu ve onun ardından da diğer kamu hizmetlerinin geldiği görülmektedir

106. Uluslararası sermayeli şirketlerin yatırım projelerinin dağılımında TR41 Bölgesi illeri ilk 20 il içerisinde yer almaktadır. 2007-2011 yılları arasında Bursa 84 proje ile 3. sırada yer alırken, Bilecik 17 projeyle 13. Sırada, Eskişehir ise 13 projeyle 17. sıradadır. İl bazında yatırım projelerinin yatırım tutarına göre dağılımında Bursa ve Bilecik illeri ilk 20'de yer almaktadır. Bursa yatırım tutarlarında 3. sırada iken Bilecik de 18. sırada yer almaktadır. Eskişehir bu sıralamada ilk yirmide bulunmamaktadır. Uluslararası sermayeli şirketlerin illere dağılımına baktığımız zaman ülke içi ilk 10 sırada TR41 Bölgesi'nden sadece Bursa yer almaktadır.

Şekil 22. Teşvikler Kapsamında Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL)

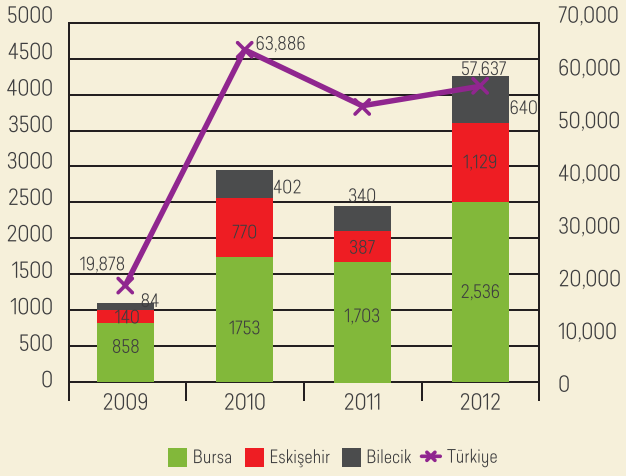

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvikleri, 2012

107. TR41 Bölgesi'nde alınan teşvik belge sayısının ülke geneli toplam belge sayısına oranı artmıştır. 2009 yılında bölgedeki teşvik belgesi oranı ülke geneli tüm belge sayısının %5,4'üne tekabül ederken bu oran artarak %6,5'e yükselmiştir. İller bazında sermaye yatırımları incelendiğinde 2009-2012 yılları arasında TR41 Bölgesi'nde teşvik belgeli yatırımlarda önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artışlarda yeni yatırım teşvik sisteminin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Üç ilde de yatırımların büyük çoğunluğunun imalat sanayiine ait olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Bursa'da hizmetler ve enerji, Eskişehir'de madencilik ve hizmetler ve Bilecik'te ise enerji sektörleri ön plana çıkmaktadır.

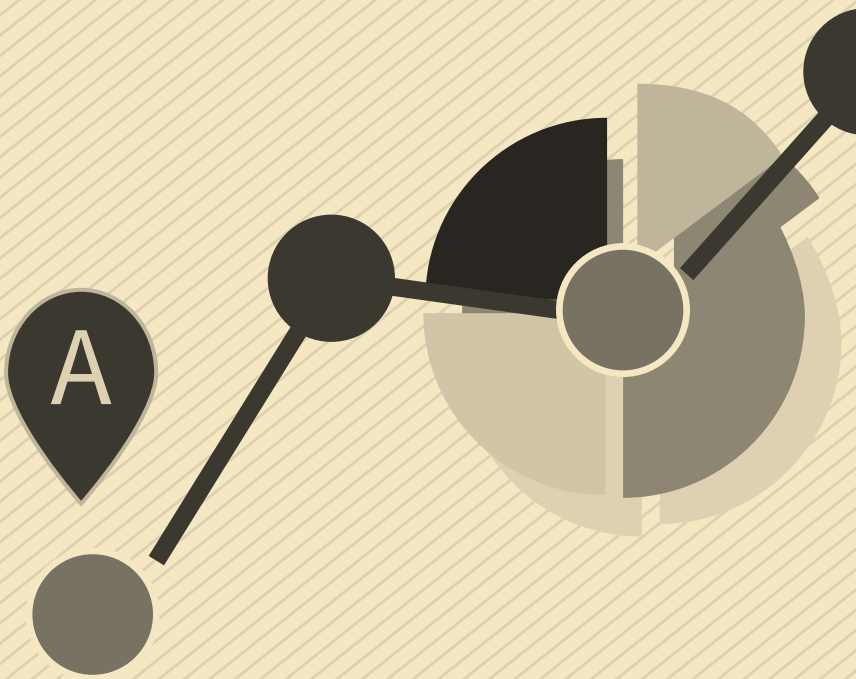

PESTLE ANALİZİ

B

Kısa ve orta vadede TR41 Bölgesi'ni etkilemesi beklenen politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel başlıkları altındaki etkenler paydaş görüşüne sunularak etkilerine ve olma ihtimallerine göre değerlendirilmiş ve eğilimler oluşturulmuştur. Bu çalışma ile GZFT analizinde ortaya çıkan sonuçların geçerliliğinin doğru anlaşılmasına katkı sağlaması ve bölge planı öncelik ve tedbirlerinin eğilimlere uygun şekilde oluşturulması hedeflenmiştir.

Online anket sitesi aracılığıyla yapılan PESTLE analizi anketine 47'si Bursa, 25'i Eskişehir ve 22'si Bilecik olmak üzere toplam 94 Özel İhtisas Komisyonu ve Kalkınma Kurulu üyesi katılım sağlamıştır.

Paydaşların her bir etkenin etkisini "çok olumsuz", "olumsuz", "etkisiz", "olumlu", "çok olumlu" seçeneklerinin olduğu beş basamaklı bir ölçeğe, olma ihtimalini ise "imkânsız", "zayıf", "muhtemel", "kuvvetle muhtemel" olarak dağılan dört basamaklı bir ölçeğe göre değerlendirmeleri istenmiştir. Her etken için etki ve olma ihtimali değerlerinin çarpımlarının aritmetik ortalamalarına göre etkenlerin önemi tespit edilmiştir.

Şekil 23. Olma İhtimalleri ve Etkilerine Göre PESTLE Etkenleri Değerlendirmesi

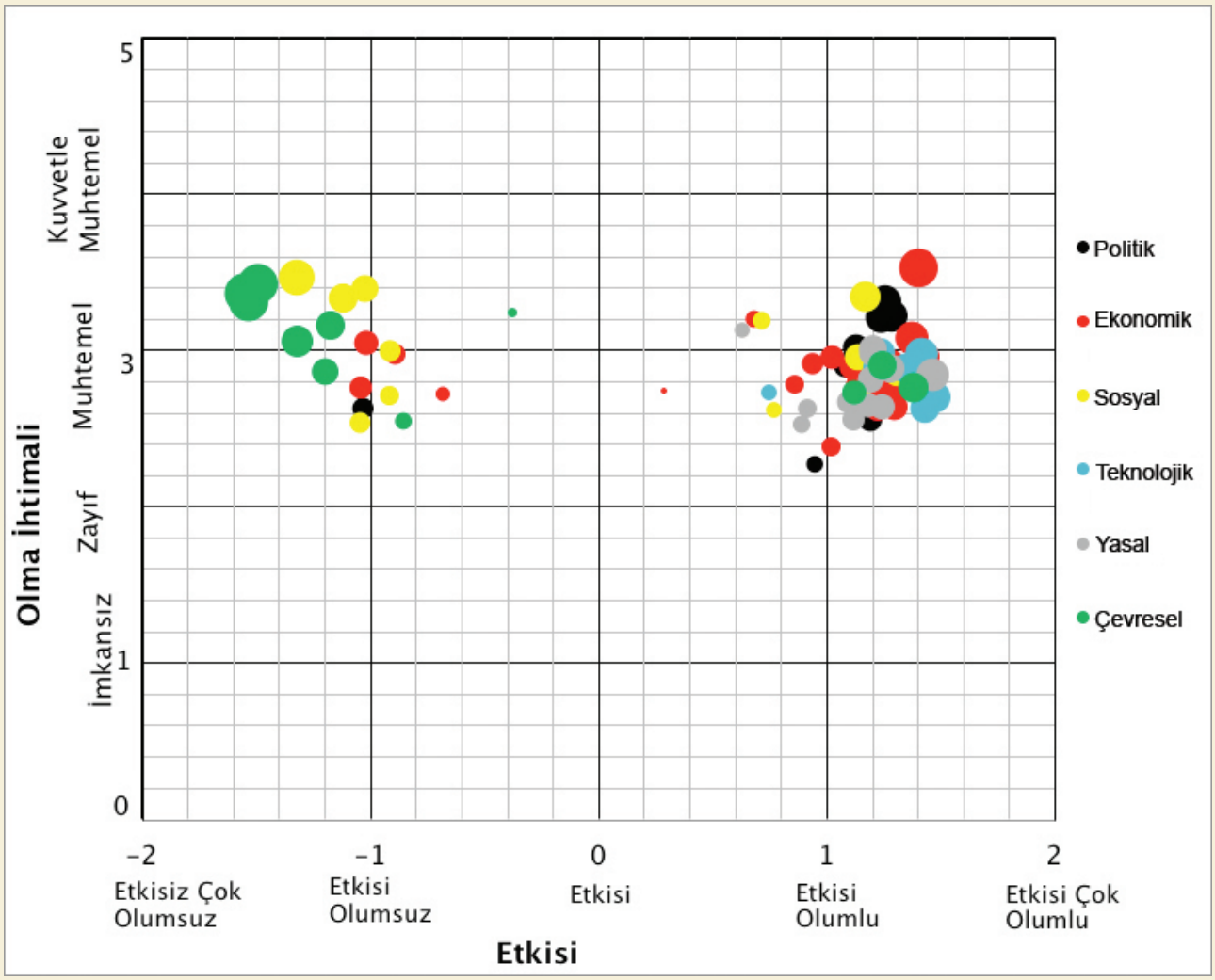

Değerlendirme

Şekilde yer alan ilgili etkene ait her bir dairenin büyüklüğü, etki ve olma ihtimalinin çarpımı ile elde edilen önem değerlerini göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde çevresel ve sosyal etkenler paydaşlar tarafından olumsuz etkenler olarak görülmüş, geriye kalan politik, ekonomik, teknolojik ve yasal etkenlerde olumlu olarak ifade edilmiştir.

"Sanayi ve tarım kaynaklı çevresel kirliliğin artması", "Tarım alanları ve doğal kaynakların tahribatı", "Enerjide dışa bağımlılığın devam etmesi", "Ulaşım ve lojistik altyapı yatırımlarının artması", "Gelir dağılımında eşitsizliklerin devam etmesi" önem değeri en yüksek olan (4,5 ve üzeri) etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Önem değerleri ortalamalarına göre de çevresel ve daha sonra sosyal etken grubun en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir.
Etkenler ilgili tabloda gerçekleşme ihtimali kuvvetle muhtemel (≥3) ve muhtemel (<3); etkisi olumlu (>1,2) ve olumsuz (<–1) olarak sınıflandırılmıştır. Her kutudaki etkenler yukarıdan aşağıya doğru etkilerinin mutlak değerlerinin büyüklüğüne göre sıralanmıştır.

Etken gruplarına göre bakıldığında, etkisi olumlu olarak değerlendirilen teknolojik ve çevresel etkenlerin etki ortalamasının diğer etken gruplarına ait değerlerden yüksek olduğu görülmektedir. Etkisi olumsuz olarak değerlendirilen etkenlerden çevresel etkenler grubunun ise en yüksek olumsuz etki ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Gerçekleşme ihtimalinin yüksekliğine göre de etken grupları sırasıyla çevresel, sosyal, politik, ekonomik, teknolojik ve yasal etken grupları şeklinde sıralanmaktadır.

Etkisi en yüksek olan ve gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel başlıca olumlu etkenler; "Ulaşım ve lojistik altyapı yatırımlarının artması", "Tarımda sulama sistemi altyapısının geliştirilmesine yönelik yatırımlar", "Uluslararası alanda/dış politikada yeni işbirliklerinin gelişmesi", "Bölgesel gelişmenin öneminin artması", "Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bölgesel gelişme planlarının uygulamaya konulması" olarak sıralanmaktadır. Olumsuz etkisi en yüksek ve gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel etkenler ise "Tarım alanları ve doğal kaynakların tahribatı", "Enerjide dışa bağımlılığın devam etmesi", "Sanayi ve tarım kaynaklı çevresel kirliliğin artması", "Gelir dağılımında eşitsizliklerin devam etmesi", "Doğal afet riskinin yarattığı tehdidin devam etmesi" şeklinde sıralanmaktadır.

Öte yandan, "Ar-Ge ve yenilikçiliğe dayalı ürün üretimine geçiş", "Tüm sektörlerde girişimciliğin teşvik edilmesi", Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artması", "Avrupa Birliği mali yardım programları kapsamında sağlanan desteklerin devam etmesi", "Çevre dostu ve temiz üretime uygun teknoloji kullanımının artması" olumlu etkisi yüksek ancak gerçekleşme ihtimali nispeten düşük olan etkenlerdir.

Tablo 35. PESTLE Analizi kritik etkenlerin sınıflandırılması

	Kuvvetle Muhtemel	Muhtemel
Etkisi Olumlu	• Ulaşım ve lojistik altyapı yatırımlarının artması • Tarımda sulama sistemi altyapısının geliştirilmesine yönelik yatırımlar • Uluslararası alanda/dış politikada yeni işbirliklerinin gelişmesi • Bölgesel gelişmenin öneminin artması • Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bölgesel gelişme planlarının uygulamaya konulması • Yeni teşvik sistemi ile yatırımlarda bölgeselliğin dikkate alınması • Afet ve kentsel dönüşüme yönelik yasal düzenlemelerin artması • İş güvenliği ve iş sağlığının öneminin artması	• Ar-Ge ve yenilikçiliğe dayalı ürün üretimine geçiş • Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artması • Avrupa Birliği mali yardım programları kapsamında sağlanan desteklerin devam etmesi • Çevre dostu ve temiz üretime uygun teknoloji kullanımının artması • Bilgiye dayalı işbirliklerine (üniversite-sanayi işbirliği, Ar-Ge merkezleri, teknoloji transfer ofisleri vb.) ihtiyacın artması • Ulusal ve uluslararası işbirliği kültürünün ve diyaloğun artması • Yenilenebilir enerji üretim potansiyelinin değerlendirilmesi • Tüm sektörlerde girişimciliğin teşvik edilmesi • Tasarım, patent, markalaşma ve fikri mülkiyetin öneminin artması • Tarımda uzmanlaşma ve mekanizasyonun artması • KOBİ'lerin mali yapılarını güçlendirmeye yönelik uygulamalar yapılması • Ara eleman yetiştirilmesi konusunda özel ve kamu sektöründe girişimlerin artması • Organik/iyi tarım bilincinin artması ve organik/iyi pazarda büyüme • İşletmelerde kurumsallaşma eğiliminin artması • Kamu kaynaklı mali ve teknik desteklerin artması • Yüksek teknolojili ve katma değerli sektörlerin ön plana çıkması • Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği ile ilgili yasal düzenlemeler • Tarımda örgütlenme (kooperatifçilik, üretici birlikleri vb.) ile ilgili mevzuat düzenlemelerinin yapılması • Yenilenebilir enerjinin öneminin artması • Küresel pazarlarda kaliteye dayalı artan rekabet • Uluslararası sektörel işbirliklerinin gelişmesi • Tarımda katma değeri yüksek ürünlerin öneminin artması • Ülke ihracatında sektör ve pazar çeşitliliğinin artması • Kalite ve standardizasyona yönelik mevzuat düzenlemelerinin artması

	Kuvvetle Muhtemel	Muhtemel
Etkisi Olumsuz	Tarım alanları ve doğal kaynakların tahribatı Enerjide dışa bağımlılığın devam etmesi Sanayi ve tarım kaynaklı çevresel kirliliğin artması Gelir dağılımında eşitsizliklerin devam etmesi Doğal afet riskinin yarattığı tehdidin devam etmesi Kent ve kır arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin devam etmesi Kırsal bölgelerden kentlere göçün artması İşgücü ve enerji maliyetlerinin artması	Avrupa Birliği atık su deşarj kriterlerinin mevcut tesisler ile sağlanamaması Kentleşme sorununun devam etmesi Kümelenme konusunda piyasadaki olumsuz rekabet nedeniyle firmalar arasındaki güven eksikliği Sanayide ithalata olan bağımlılığın sürmesi Ortadoğu'da yaşanan politik belirsizlik sürecinin devam etmesi

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK BÖLGESİNİN VİZYONU

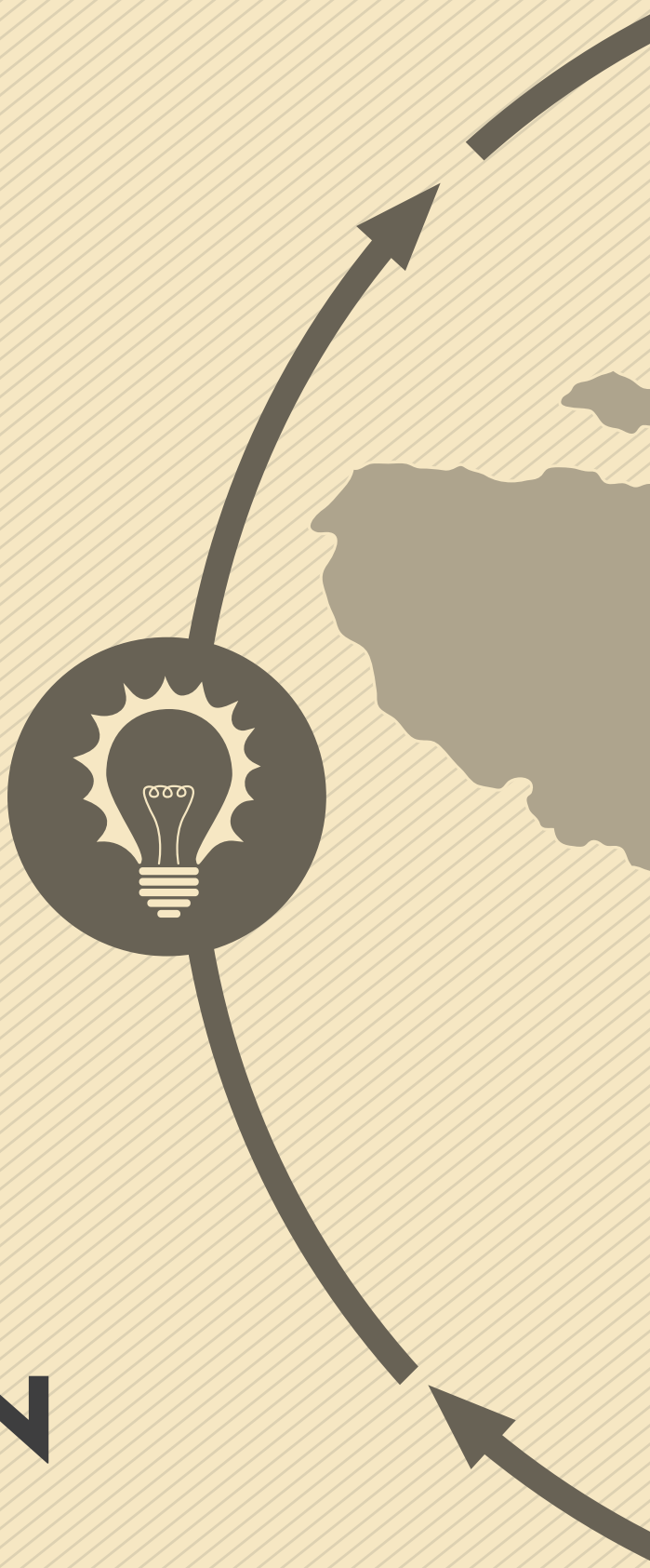

Bursa
Bilecik
Eskişehir

Vizyon belirleme sürecinde 18 Haziran 2013 tarihinde kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile Bölge Planı Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Arama konferansı tekniği ile yönetilen çalıştayda Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesini 2023'e taşıyacak başarı hedefi ve bu başarıyı netleştirecek temel vizyon kavramları belirlenmeye çalışılmıştır. İlk oturumda beyin fırtınası ile önümüzdeki on yılda bölgeyi etkileyecek temel eğilimler ortaya konurken, ikinci oturumda temel eğilimler ışığında bölgenin vizyonu ve vizyon kavramları üzerinde küçük çalışma gruplarında çalışma yürütülmüştür.

Katılımcıların küçük çalışma gruplarında oluşturdukları vizyon kavramları tüm gruba aktarılmış ve genel oturumda vizyon kavramlarına ilişkin tüm paydaşların görüşleri alınmıştır.

Çalıştayda öne çıkan vizyon kavramları:

*1. **Üretim – Yaşam Merkezi** kavramı altında sürdürebilir, cazip, doğal, yaşanabilir, yetkin kavramları birleştirilmiştir.*

*2. **Farklı – Değerli** kavramı katma değer yaratan, yenilikçi, yaratıcı, Ar-Ge, marka kavramlarını toparlamak için kullanılmıştır.*

*3. **Kuruluş-Kurtuluş** kavramı ise tarih, miras, kültürel zenginlik, yerel değerler, canlı tarih kavramlarını özetlemek üzere kullanılmıştır.*

Çalışma gruplarında ortaya çıkan vizyon kavramları ve vizyon önerileri üzerine çalışılmış; bölgeye özgü, özgün, bölgenin özelliklerini ve yetkinliklerini göz önünde bulunduran, kapsamlı bir gelecek hedefi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesinin Vizyonu ve vizyonu açıklayan alt temalar:

KURULUŞTAN KURTULUŞA GEÇMİŞİN MİRASINI DEĞER KATARAK GELECEĞE TAŞIYAN, ULUSLARARASI DÜZEYDE REKABETÇİ; SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM, YENİLİK VE YAŞAM MERKEZİ		
BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK		
DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRAS	**ULUSLARARASI REKABET**	**SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM**
İpekyolu'ndan, kuruluş ve kurtuluşa, geçmişin özünü, geleceğe aktaran	Rekabet gücü yüksek	Üretirken ve yaşarken doğaya saygı ve özen gösteren
Doğal, tarihi ve kültürel mirasını bilen, değer katarak yaşatan	Yenilikçi, girişimci	Yaşam ve mekân kalitesi yüksek/yaşanabilir
Koruma ve kullanma dengesini gözeten	Yüksek katma değer üreten, fark yaratan	Görülmek ve yaşanmak istenen
	Sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemiş	Çevreye ve insana değer veren

Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi vizyona ulaşmak için 3 temel gelişme ekseni belirlemiştir.

1. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü

2. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme

3. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre

KURULUŞTAN KURTULUŞA GEÇMİŞİN MİRASINI DEĞER KATARAK GELECEĞE TAŞIYAN, ULUSLARARASI DÜZEYDE REKABETÇİ; SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM, YENİLİK VE YAŞAM MERKEZİ	
ULUSLARARASI ALANDA YÜKSEK REKABET GÜCÜ	Sektörel Kümelenme Oluşumlarının ve İşbirliği Ağlarının Geliştiri
	İşgücü Niteliklerinin ve İstihdamın Sektörlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Şekillendirilmesi ve Geliştirilmesi
	Sanayide Fiziksel Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi ve Lojistik Altyapının Güçlendirilmesi
	Ar-Ge ve Yenilikçilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Verimliliğin Artırılması
	Bölgenin Öncü ve Potansiyeli Olan Stratejik Sektörlerinin Geliştirilerek, İleri Teknoloji Kullanan Sanayi Üretimine Geçilmesi
	Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Girişimciliğin Desteklenmesi
	Sektörel İhtiyaçlara Göre ve Ürün Bazında Belirlenmiş Tanıtım ve Pazarlama ile Dış Ticarette Hedef Pazarların Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Artırılması
	Turizm Türlerine Özgü Tanıtım, Konaklama ve Ulaşım Altyapısının Güçlendirilerek Hizmet Kalitesinin Yükseltilmesi
	Güvenli Gıda Üretmek Üzere Kaynakların Verimli Kullanılmasıyla Tarımın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması
BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL İÇERME	Sosyo-kültürel Altyapının ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi
	Eğitim Hizmetlerinde Kalitenin ve Erişilebilirliğin Artırılması
	Sosyal İçermeye Yönelik Politikaların ve Sosyal Hizmet Altyapısının Geliştirilmesi
	Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Artırılması
	Gençlik ve Spor Hizmetleri Altyapısının Geliştirilmesi
	Kamu Kurumlarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Yönetişimin Sağlanması
DENGELİ MEKÂNSAL GELİŞME VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	Kırsal Yaşamın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması ve Kırsal Kalkınma
	Afetlere Duyarlı Kentsel Dönüşümün ve Nitelikli Yapılaşmanın Sağlanması, Mekân ve Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi
	Mekânsal ve Ekonomik Gelişmenin Koruma ve Kullanma Dengesi İçinde Yönlendirilmesi, Doğal Kaynakların, Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması
	Çok Merkezli Mekânsal Gelişme Sistemi Oluşturulması
	Ulaşım Modları Arası Entegrasyonun Sağlanarak Erişilebilirliğin Artırılması ve Kent İçi Ulaşımın Düzenlenmesi
	İçme, Sulama ve Kullanma Suyunun Etkin Kullanımının Sağlanması, Bütünleşik Su Yönetimi Planlarının Uygulanması ve Su Kirliliğinin Önlenmesi
	Katı Atıkların Belirli Bir Sistem İçinde Ayrı Toplanması, Taşınması, Depolanması, Geri Kazanılması ve Bertaraf Edilmesi İçin Entegre Katı Atık Yönetim Sistemlerinin Kurulması
	Temiz Hava Eylem Planlarının Oluşturulması ve Uygulanması, Bölgedeki İklim Değişikliği İle Mücadele İçin İklim Değişikliğine Uyum Strateji ve Planlarının Hayata Geçirilmesi
	Sanayide Atık Oluşumu, Su ve Enerji Tüketimini Azaltmaya Yönelik Uygulamalara ve Temiz Üretime Geçişin Sağlanması
	Yerel, Yenilenebilir, Çevre Dostu, Ekonomik, Verimli ve Sürdürülebilir Enerji Kaynakları Potansiyelinin Belirlenerek Değerlendirilmesi
	Enerji Verimliliği İhtiyaçlarının Tespit Edilmesi, Enerji Yönetiminin Yaygınlaştırılması ve Enerji Yoğunluğunun Azaltılması
	Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve enerji talebi karşılanırken çevresel zararların en alt düzeyde tutulması

PLANIN GELİŞME EKSENLERİ, ÖNCELİKLERİ VE TEDBİRLERİ

rsa
Bilecik
y
x
65 %
20%
15 %
plan
Eskişehir

Mevcut küresel ve ulusal temel eğilimler çerçevesinde hazırlanan TR41 Bölgesi 2014-2023 dönemi Bölge Planı, önümüzdeki dönemde yaşanması muhtemel gelişmeler de dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ortaya konan gelişme eksenleri, öncelik ve tedbirler yoğun ve detaylı çalışmalar sonucunda ortak akılla oluşturulmuştur. Bölge planı hazırlık sürecinde iller ölçeğinde ve sektörel bazda yapılan özel ihtisas komisyonu toplantılarında izlenen metodoloji, bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olduğu fırsatlar yanında mevcut durumda ve önümüzdeki dönemde ortaya çıkması muhtemel tehditlere yönelik öncelik ve tedbirlerin ortaya konulmasında büyük fayda sağlamıştır.

Özel İhtisas Komisyonları (ÖİK) adı verilen çalışma gruplarında katılımcılara öncelikli olarak bölgenin mevcut durumu ile ilgili bilgiler verilmiş ve katılımcılardan ilgili sektör kapsamında dünya genelinde, ülke bazında, bölgesel ve il ölçeğinde yaşanan temel eğilimlerin ortaya konulması istenmiştir. Bu temel gelişme ve eğilimler çerçevesinde bölgenin "Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehdit (GZFT)" analizlerinin yapılması ve son olarak da GZFT analizlerinden ortaya çıkan konulara göre öncelikli müdahale alanlarının, strateji ve hedeflerin belirlenmesi toplantıların sonraki aşamalarını oluşturmuştur. Bu toplantılar sonucunda ilgili sektörlere yönelik geniş kapsamlı bilgiler elde edilmiş olup bu bilgiler tüm sektörleri kapsayacak şekilde tematik alanlara göre gruplandırılarak bölge planının gelişme eksenleri, öncelikleri ve bu öncelikler kapsamında ortaya konulması önem arz eden tedbirler oluşturulmuştur.

Gelişme Ekseni 1. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü

Günün ihtiyaçlarına göre sürekli geliştirilen üretim teknikleri, nitelikli işgücü ve üretim verimliliğinin sağlanması, Ar-Ge ve inovasyon odaklı ileri teknoloji, küresel ekonominin kurallarına ve işleyişine büyük etki yapmıştır. Üretim yanında ticaret ve sermaye hareketlerinde de yaşanan serbestleşme, her alanda rekabet olgusunu değiştirerek ulusal ölçekten uluslararası boyutlara taşımıştır. İşletmelerin ulusal ve uluslararası rekabet şartlarına uyum gösterebilmesi, sürdürülebilirliklerini sağlaması ve dolaylı olarak da halkın sosyal refah düzeyinin yükseltilebilmesi için artık sadece üretim odaklı bir kalkınma modelinin ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap veremediği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda başta işletmeler olmak üzere "işbirliği içinde rekabet" olgusu birçok kurum ve kuruluş açısından bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Küresel ölçekte yaşanan bu algı değişikliği bütün dünyadaki ülkelerde rekabet algısının da değişmesini sağlamış; kar odaklı bir üretim algısından sürdürülebilir bir üretim anlayışına yönelimi tetiklemiştir.

Küresel ölçekte yaşanan bu değişim, ülkemizde birçok alanda yürütülen politikaların çerçevesinin de değişmesine kaynaklık etmiştir. 10. Kalkınma Planında ortaya konulan "nitelikli insan, güçlü toplum" hedefinde özellikle beşeri sermaye gelişiminin rekabet üzerindeki kritik rolüne vurgu yapılırken, "yenilikçi üretim, istikrarlı yüksek büyüme" başlığında da Ar-Ge, inovasyon çalışmalarının ve işbirliği oluşumlarının küresel rekabeti yükseltici özellikleri üzerinde durulmaktadır. "Yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir çevre"nin sağlanması açısından da özellikle bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik alanında yerel potansiyelin değerlendirilmesi anlamında "işbirliği ve kümelenme oluşumlarının" rekabet gücü üzerindeki etkisi ortaya konulmaktadır. Küresel ölçekte rekabet düzeyinin geliştirilmesi için 10. Kalkınma Planında ön plana çıkarılan "kalkınma için uluslararası işbirliği" başlığı da rekabet ve işbirliğini artırıcı, başta ulusal olmak üzere bölgesel ölçekte de gelişme dinamiklerini ortaya koyacak hususları esas almaktadır.

"ULUSLARARASI ALANDA YÜKSEK REKABET GÜCÜ"nün artırılması, bölge planı hazırlık sürecinde yapılan toplantılarda da 2014-2023 dönemindeki bölgenin gelişme eksenlerinden biri olarak ortaya konulmuştur. Bu eksen altında ele alınan öncelik ve tedbirlerin ortaya konulmasına kılavuzluk eden, bölgenin hem ulusal hem de uluslararası alanda rekabet gücünü etkileyen güçlü ve zayıf yönler ile bu alanda bölgenin konumunu etkilemesi muhtemel faktörleri içeren GZFT analizi tematik başlıklarda aşağıda sunulmaktadır.

ULUSLARARASI ALANDA YÜKSEK REKABET GÜCÜ	
Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
Hammadde ve Girdi Yapısı • Birçok sektörün ihtiyaç duyduğu zengin ürün ve hammadde kaynakları • Gıda sanayiinde uygun iklim koşullarının sağladığı ürün çeşitliliği • Güçlü tarihi ve kültürel miras ile iklim ve coğrafi çeşitlilik sayesinde turizm çeşitliliğinin gelişmiş olması • Farklı tedavi ihtiyaçlarını karşılayabilen zengin termal kaynaklar • Tarımsal üretim çeşitliliğine uygun toprak yapısı ve iklim, tarımsal ürün çeşitliliği ve endemik, tıbbi ve aromatik bitki türleri • Bölgede organik ve iyi tarıma uygun arazilerin varlığı **Üretim Yapısı** • Güçlü marka, patent ve endüstriyel tasarım yeteneği sayesinde yüksek yenilikçilik ve girişimcilik potansiyeli • Gelişmiş üretim ve ticaret yapısı sayesinde konaklama ve ulaşım altyapısının gelişmiş olması • Bölgede tarıma dayalı sanayi/gıda sanayiinin gelişmiş olması • Teknik ve finansal araştırma ve destek hizmet altyapısının güçlü olması • Sektörel Ar-Ge ve işgücü ihtiyacına yönelik gelişmiş mesleki eğitim ve yükseköğretim altyapısı **Kurumsal Yapı ve İşbirliği** • Kümelenme ve kurumsal işbirliğinin sağladığı ortak çalışma kültürü • Enerji verimliliği konusunda bilinç düzeyinin artmış olması • Birçok sektörde geçmişe dayalı birikim ve uluslararası ticaret deneyimi • Tarımsal üretim birlik ve kooperatifleri, ihracatçı birlikleri, ticaret borsası ve laboratuvarların bulunması • Üretici ve tüketicinin gıda güvenliği bilincinin artması • Birçok sektörde mekânsal kümelenmelerin oluşmuş olması • Çok sayıda turizm gelişim bölgesi, turizm merkezi, koruma ve sit alanlarının bulunması **Tanıtım ve Pazarlama** • Turizm tanıtımı odaklı Ortadoğu, Türk Dünyası ve Balkan ülkeleri gibi ülkeler ile güçlü işbirliği • Turizm tanıtımı konusunda artan bilinç düzeyi • Çok sayıda fuar, festival ve kongre düzenleniyor olması	**Hammadde ve Girdi Yapısı** • Enerji maliyetlerinin yüksek olması ve istikrarsız seyretmesi • Madencilikte verimliliğin ve katma değerin düşük olması, terkedilmiş maden ocaklarının rehabilite edilmemesi • Tarım arazilerinin parçalı olması nedeniyle kaynakların ortak kullanıldığı tarım yapılamaması **Üretim Yapısı** • Ar-Ge faaliyetlerinin ürüne dönüşme ve ticarileşmesinde yetersizlik olması • Ar-Ge'ye dayalı teknoloji yoğun ürünlerin ithal ediliyor olması • Turizmin iç ve günübirlik turizm ağırlıklı olması, geceleme sürelerinin kısalığı • Sanayinin sağladığı ekonomik dönüşümün turizmin aleyhine gelişmiş olması • Tarım ürünlerinin üretimden tüketime izlenebilirliğin olmaması • Tarımsal teknoloji kullanımının yetersizliği, plansız makineleşme olması • Gıda güvenliği, iyi tarım/organik tarım uygulamaları ile tarım ilacı/gübre kullanımı konusunda çiftçilerin bilinçsiz olması • Sözleşmeli tohumculuk altyapısının ve sözleşmeli tarımın gelişme ihtiyacının olması • Ar-Ge harcamaları ve kalifiye işgücü yetersizliği • Özellikle Eskişehir ve Bilecik'te mesleki ve teknik bilgi ve tecrübesi olan işgücünün ilde tutulamaması **Kurumsal Yapı ve İşbirliği** • Mesleki sertifikasyon sağlayan yaygın eğitim kurumlarının eksik olması • KOBİ'lerin kurumsal yapı ve kalifiye işgücü eksikliği nedeniyle Ar-Ge uygulamaları ve desteklere erişiminin kısıtlı olması • Üniversite eğitiminin sektörel ihtiyaçlarla tam örtüşmemesi • Üniversitelerin mevzuat nedeniyle sanayi projelerinde etkin olamaması • Kümelenme alanında kurumsal yapılanmaya ilişkin mevzuat eksikliği • Gıda sektöründe tarımsal üretim planlamasına yönelik politika ve uygulama eksikliği

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
• Çok sayıda turizm gelişim bölgesi, turizm merkezi, koruma ve sit alanlarının bulunması **Mekânsal Altyapı** • Gelişmiş organize sanayi bölgesi altyapısı • Gelişmiş ulaşım ağları sayesinde ulusal ve uluslararası pazarlara erişim imkânı ve maliyet avantajı • Bölgenin İstanbul-Ankara-Antalya-İzmir turizm destinasyonlarına ulaşım aksları üzerinde yer alması • Bölgede büyük sulama proje yatırımlarının olması	• Turizmle ilgili sektörel yapı, envanter, plan, hedef pazar araştırması gibi bilimsel çalışmalarının eksikliği • Kurumlar arası eşgüdüm eksikliği • Tarımsal üretim kooperatif ve birliklerinin yeteri kadar verimli çalışmaması • Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt yapılmaması nedeniyle kayıt dışı istihdam olması **Tanıtım ve Pazarlama** • Tanıtım materyal ve etkinliklerinde içerik ve yöntem hataları • Sosyal medya ve internet gibi mecraların bölgesel tanıtımda kullanımının yaygın olmaması • Fiziksel tanıtım altyapısının yetersiz olması **Mekânsal Altyapı** • Sanayi tesislerinin bir kısmının deprem açısından riskli zeminde yerleşmiş olması • Sanayi arsa maliyetlerinin ve vergilerin yüksek olması, yeni sanayi arsalarının üretilememesi • Liman ve organize sanayi bölgelerine demiryolu bağlantısının olmaması • Yük taşımacılığının ağırlıklı olarak karayoluna bağlı olması • Lojistik master planının bulunmaması • Ortak lojistik ve depolama alanlarının yetersiz olması, lojistik merkezlerde gümrük işlemlerinin yapılamaması • Turizmde uluslararası ulaşım imkânlarından yeteri kadar faydalanılamaması • Yerleşim ve sanayi alanlarının tarım arazilerini tehdit etmesi • Sulama ve drenaj gibi alt yapı sorunlarının devam etmesi
Fırsatlar	**Tehditler**
Hammadde ve Girdi Yapısı • Yenilenebilir enerji üretimi potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik yatırımlar • Organik tarım bilincinin artması ile organik pazar potansiyelinin oluşması **Üretim Yapısı** • Ar-Ge ve yenilikçiliğe dayalı ürün üretimine geçiş eğiliminin sürmesi	**Hammadde ve Girdi Yapısı** • Enerji ve hammaddede dışa bağımlılık • Tarımda modern türlerin yetiştirilmeye başlanmasıyla yerel çeşitlerin yok olma riski **Üretim Yapısı** • Rekabet halinde olunan ülkelerde Ar-Ge ve yenilikçilik yeteneğinin artması, dünya üretim merkezlerinin bu ülkelere kayması

Fırsatlar	Tehditler
• Ana sanayinin Ar-Ge faaliyetlerine önem vermesi dolayısıyla yan sanayiyi de yenilikçi olmaya yöneltmesi • Sağlık, kültür ve doğa turizmi gibi alternatif turizm türlerinin kitle turizmine göre daha popüler hale geliyor olması • Tarımsal üretimin küçük aile işletmelerinden orta ve büyük ölçekli işletmelere doğru kayma eğilimi • Arazi toplulaştırmasıyla kullanılmayan tarım arazilerin de kullanılmaya başlanması **Kurumsal Yapı ve İşbirliği Ortamı** • Kamu kurum ve kuruluşlarının sanayide rekabetçiliği artırmaya yönelik mali destek programlarının artması • Üst ölçekli sektörel strateji ve eylem planlarının olması • Tarım sektöründeki kalite ve standardizasyona yönelik mevzuat düzenlemelerinin artması • İyi tarım/ organik tarım ve kırsal kalkınma konularında devlet destekleri ve AB hibe programlarının varlığı **Tanıtım ve Pazarlama** • Bölgenin sahip olduğu tarihsel kimliği ön plana çıkarılabilecek şekilde Osmanlı tarihine ilginin artıyor olması • Gıda sektöründe 'Made in Turkey' ibareli ürün uygulamasına gidilmesi **Mekânsal Altyapı** • Lojistik merkezlerin aynı zamanda gümrük niteliği kazanmasına yönelik girişimler • Lojistik merkezlerin, demiryolu bağlantılarının ve limanlara erişilebilirliğin artırılmasına yönelik yatırımlar • Yapımı devam eden ulaşım, konaklama vb. altyapı yatırımları • Kapalı sulama sistemi altyapısının geliştirilmesine yönelik yatırımlar	**Hammadde ve Girdi Yapısı** • Enerji ve hammaddede dışa bağımlılık • Tarımda modern türlerin yetiştirilmeye başlanmasıyla yerel çeşitlerin yok olma riski **Üretim Yapısı** • Rekabet halinde olunan ülkelerde Ar-Ge ve yenilikçilik yeteneğinin artması, dünya üretim merkezlerinin bu ülkelere kayması • Belli sektörlerdeki yoğunlaşma nedeniyle artan ekonomik krizlere duyarlılık • Tarımda sosyal güvencenin olmaması • Çevresel kirliğin gıda güvenliğini tehdit etmesi • Tarımda model projelerin oluşturulamaması, iyi uygulamalar ve yönlendirme konusundaki eksiklikler **Kurumsal Yapı ve İşbirliği Ortamı** • Kümelenme konusunda piyasadaki olumsuz rekabet nedeniyle firmalar arasındaki güven eksikliği • Sanayi bölgeleri dışında sanayi yapılaşmasını önleyecek düzenlemelerin yetersizliği • Tasarım, patent, markalaşma ve fikri mülkiyet haklarının korunması konularında yasal düzenlemelerin zayıf olması • Tanıtım, altyapı, restorasyon faaliyetlerinde sadece ekonomik boyutun öne çıkarılması, sürdürülebilirliğe vurgu yapılmaması • Kooperatifçilik ile ilgili mevzuatın ve yasaların yetersiz olması • Teşviklerin bölgelere göre farklılaştırılmaması, alan bazlı ve üretim miktarına göre verilmemesi • Yasal nedenlerle toplulaştırılma reform sürecinin çok yavaş ilerlemesi • Kırsal nüfusun göç nedeniyle azalması **Tanıtım ve Pazarlama** • Gemlik tipi zeytin üretiminin korunamaması **Mekânsal Altyapı** • Demiryolu yatırımlarının yük taşımacılığı yerine ağırlıklı olarak yolcu taşımacılığına yönelik olması

TR41 Bölgesi özelinde bölgenin küresel rekabet anlamında sahip olduğu güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin de göz önüne alınarak küresel rekabetin sağlanması ve geliştirilmesi bağlamında üst ölçekli planlarla uyumlu olarak stratejiler hazırlanmıştır. Ayrıca bölgede gerçekleştirilen üretim süreci için kritik önem arz eden hammadde ve girdi tedariki, sektörlerin üretim yapısı, kurumsal yapı ve işbirliği, tanıtım ve pazarlama ile mekânsal altyapı ile ilgili ortaya konulan birçok zayıf yön ve tehdit, TR41 Bölgesi için 2014-2023 dönemi için hazırlanan bölge planı çerçevesinde yapılan çalıştay, toplantı ve görüşmelerde de ele alınmıştır. Plan hazırlık sürecinde bölgenin özellikle zayıf yanlarının geliştirilmesi, potansiyel tehditlerin bertaraf edilmesi veya etkilerinin en aza indirilmesi hususunda ve bölge için 2023 vizyonunun gerçekleştirilmesinde kritik önem arz edeceği öngörülen öncelikler ve bu önceliklere ait tedbirler aşağıda yer almaktadır.

- *1. Sektörel Kümelenme Oluşumlarının ve İşbirliği Ağlarının Geliştirilmesi*
- *2. İşgücü Niteliklerinin ve İstihdamın Sektörlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Şekillendirilmesi ve Geliştirilmesi*
- *3. Sanayide Fiziksel Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi ve Lojistik Altyapının Güçlendirilmesi*
- *4. Ar-Ge ve Yenilikçilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Verimliliğin Artırılması*
- *5. Bölgenin Öncü ve Potansiyeli Olan Stratejik Sektörlerinin Geliştirilerek, İleri Teknoloji Kullanan Sanayi Üretimine Geçilmesi*
- *6. Yatırım Ortamının İyileştirilerek Girişimciliğin Desteklenmesi*
- *7. Sektörel İhtiyaçlara Göre ve Ürün Bazında Belirlenmiş Tanıtım ve Pazarlama ile Dış Ticarette Hedef Pazarların Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Artırılması*
- *8. Turizm Türlerine Özgü Tanıtım, Konaklama ve Ulaşım Altyapısının Güçlendirilerek Hizmet Kalitesinin Yükseltilmesi*
- *9. Güvenli Gıda Üretmek Üzere Kaynakların Verimli Kullanılmasıyla Tarımın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması*

Öncelik 1. Sektörel kümelenme oluşumlarının ve işbirliği ağlarının geliştirilmesi

Küresel ölçekte değişen rekabet olgusunun TR41 Bölgesinde belli başlı alanlarda daha da ön plana çıktığı görülmektedir. Ülkenin bir anlamda sanayi üretim merkezi olan bölgemizde özellikle sektörel iletişim ve karşılıklı faydayı artıracak kümelenme oluşumlarının ve işbirliklerinin artırılması bölge için küresel rekabet için öncelikli bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. 2014-2023 TR41 Bölge Planı'nda Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü gelişme ekseni içinde yer alan "Sektörel kümelenme oluşumlarının ve işbirliği ağlarının geliştirilmesi" önceliği bölgede mevcut olan potansiyelin üst düzeyde değerlendirilmesini esas almaktadır.

Sektörel kümelenme ve işbirliğinin geliştirilmesi hususu birçok üst ölçekli planda da önemle üzerinde durulan konular arasındadır. Bu bağlamda başta üretim sektörleri olmak üzere diğer sektörlerde de işbirliği oluşumlarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların önümüzdeki dönemde de kritik önem arz edeceği görülmektedir. Aday ülke konumunda olduğumuz Avrupa Birliği'nin 2020 Stratejisinde, "akıllı büyüme" için belirlenen öncelik alanlarında yer alan eğitim, iş dünyası, araştırma ve yenilikçilik sektörleri arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi ve bilgi paylaşımının teşvik edilmesi, "sürdürülebilir büyüme" için ortaya konulan küresel rekabet edebilirlik alanında da paydaşların birbiri ile işbirliği içinde çalışarak Avrupa'nın rekabet edebilirliğinin geliştirilmesi ön plana çıkarılmaktadır.

2014-2018 dönemini kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda, yenilik sisteminin kümelenme yaklaşımı ve girişimciliği merkeze alan bir yapıya kavuşturulması, araştırma merkezi, teknopark belli alanlarda odaklanarak birbiri ile bütünleşik bir biçimde küme yapılarına desteklerinin özendirilmesi, değer zinciri ilişkilerinin dikkate alındığı yenilikçi ve yüksek katma değer yaratan küme oluşumlarının desteklenmesi, mevcut kümelerdeki işletmeler arası işbirliklerinin artırılarak uluslararası piyasalarla bütünleşmelerinin sağlanması gibi belli başlı stratejiler ortaya konulmaktadır. 2023 yılı ihracat ve sektörel dönüşüm hedeflerinin ortaya konulduğu 2023 İhracat Strateji Belgesi'nde ülkemizin küresel rekabet düzeyinin geliştirilmesi amacıyla sektörel işbirliği bağlamında "ihracatın katma değerini artırmak amacıyla yerli hammadde ve aramalı tedarikinin geliştirilmesi", "ikili ve çoklu uluslararası ticaret işbirliklerinin güçlendirilmesi", "ihracatçıların kamu-özel sektör-STK'lar ve üniversite ile ilişkilerinin güçlendirilmesi" kurumlar arası işbirliği alanında ana konular olarak belirlenmiştir.

Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planı'nda (2013-2015), sanayinin ihtiyaç duyduğu girdilerin tedarikinde süreklilik ve güvenliğin sağlanması,

etkinliğin ve verimliliğin artırılması, ihracatta sürdürülebilir küresel rekabet gücü artışının temini, üretim süreçlerinde daha fazla katma değerin ülke içinde kalması ve özellikle ara malı ithalatının azaltılması konusunda işletmeler ve ilgili diğer kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun önemine vurgu yapılmaktadır. 2011-2014 dönemini kapsayacak şekilde oluşturulan Türkiye Sanayi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda, işbirliği oluşumlarının ele alındığı bölgesel politikalar ekseninde "ağ oluşumlarının ve kümelenmelerin desteklenmesi", sektörel politikalar altında da "kümelenme potansiyelinin geliştirilmesi, kümelenme potansiyellerinin belirlenmesi, başta OSB'ler olmak üzere işletmeler arası işbirliklerinin desteklenmesi" ortaya konulan başlıca stratejik politikalardır.

TR41 Bölgesinde önemli ağırlığı olan ve ülkemiz için de kritik sektörler arasında yer alan otomotiv, makine, seramik ve tarım sektörlerine özgü hazırlanan strateji belgelerinde de işbirliği ve ağ oluşumları önemle üzerinde durulan konular arasındadır. Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2011-2014), özellikle Ar-Ge ve inovasyon alanlarında üniversite-özel sektör işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapmakta ve bu alanlarda yapılacak işbirliği projelerinin destekleneceğini belirtmektedir. Ayrıca, tedarik zincirindeki işletmeler arasında kurulacak işbirlikleri ile daha fazla katma değer üretimine yönelik yerlilik oranını artırıcı kümelenme gibi ağların destekleneceği ortaya konulmaktadır. Türkiye Makine Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda (2011-2014) da özellikle tedarik zinciri oluşumlarındaki işbirliği faaliyetlerini geliştirici eylemler ön plana çıkarılmakta, makine ana ve yan sanayi işbirliklerinin geliştirilmesine, alt mal grupları özelinde kümelenme projelerinin uygulanmasına, eğitim ve sektör arası karşılıklı ihtiyaçların karşılanmasına yönelik koordinasyonun sağlanmasına yönelik çalışmaların ortaya konulacağı vurgulanmaktadır. Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda (2011-2014), üniversite-sanayi işbirliğin geliştirilmesi, makine imalat ve seramik üreticileri arasındaki koordinasyonun sağlanması, bu alanda ortaya konan temel ihtiyaçlar arasındadır.

Üst ölçekli planlarda önemle üzerinde durulan rekabet için işbirliği ve kümelenme faaliyetlerine olan ihtiyaç bölgemizde de gün geçtikçe artmaktadır. TR41 bölgesi özellikle sektörel kümelenmeler ve işbirliği olanakları açısından önemli potansiyeller barındırmaktadır. Ajans tarafından TR41 Bölgesi için yapılan kümelenme analizlerinde bölge illerinde farklı küme potansiyellerinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 36. TR41 Bölgesi Kümelenme Potansiyeli Olan Sektörler

Bursa	Eskişehir	Bilecik
Otomotiv Sektörü	Seramik Sektörü	Seramik Sektörü
Tekstil Sektörü	Havacılık Sektörü	Mermer Sektörü
Mobilya Sektörü	Raylı Sistemler Sektörü	Metal Sektörü
Makine-Metal Sektörü	Beyaz Eşya Sektörü	
İşlenmiş Meyve ve Sebze Sektörü		

Kaynak: TR41 Bölgesi Kümelenme Analizleri Raporu 2012 ve Saha Araştırmaları

Bölgede ön plana çıkan sektörlerde kümelenme oluşumlarının teşvik edilmesine ek olarak mevcut kümelerin geliştirilmesi ve uluslararası tanınırlıklarının artırılması da kümelenme oluşumlarının etkinleştirilmesi için kritik önem arz etmektedir. ***Tüzel kişilik kazanmış olup faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdüren Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik Kümelenmesi, Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi ve Eskişehir Havacılık Kümelenmesi Dernekleri bölgemizde kümelenme kültürünün gelişmesinde diğer sektörlere öncülük etmektedir.*** *Ayrıca son dönemde özellikle mobilya ve tekstil sektöründe kümelenme girişimlerinin başlamış olması bölgemizin önümüzdeki dönemde bu alanda etkin bir rol üstleneceği düşünülmektedir.*

Bölgemizdeki mevcut kümeler arası ortak çalışma alanlarının bulunması, küme üyelerinin farklı sektörlere ürün tedariki sağlaması, kümeler arası işbirliği ve sinerji imkânlarını da artırmaktadır. Ayrıca, bölgede yer alan üniversitelerde var olan sektörel bilgi birikiminin daha etkin kullanımına yönelik üniversite sanayi işbirliğini geliştirici teknoloji geliştirme bölgelerinin etkinleştirilmesi, staj programlarının vb. geliştirilmesi bu sürecin ivmesine katkı yapacaktır. Buna rağmen, ortak hareket etme ve ortak proje geliştirme süreçleri, kümelenme oluşumlarının nispeten yeni olması sebebiyle önemli kısıtlamalara maruz kalabilmektedir. Dolayısı ile başta finansman kolaylıkları olmak üzere, rekabet hukukunda da yapılacak hukuksal düzenlemeler ile işletmelerin ortak hareket etmesini destekleyen ve kolaylaştırıcı uygulamaların hayata geçirilmesi bölgemizde bu süreçlerin gelişmesine azami katkı sağlayacaktır. Üst ölçekli planlardaki kümelenme, işbirliği ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi stratejileri ile doğrudan ilişkili olan bu öncelik altında, TR41 Bölgesi özelinde ön plana çıkan bölge planı tedbirleri aşağıda yer almaktadır:

Tedbir 1. *Mobilya, tekstil, otomotiv, makine-metal, gıda ve mermer sektörlerinde kümelenme girişimlerinin kurumsal altyapısının oluşturulması ve bu girişimlerin geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Tekstil sektöründe potansiyeli olan özellikli alanlarda (bebe ve çocuk hazır giyimi, ev tekstili vb.) kümelenmeye ivme kazandıracak işbirliği ve organizasyonların oluşturulması*

Tedbir 3. *Başta seramik, raylı sistemler ve havacılık sektörleri olmak üzere kümelenme potansiyeli olan diğer sektörlerde firmalar arası işbirliklerinin artırılması*

Tedbir 4. *Bölgede faaliyet gösteren kümelerin küresel çapta tanınırlığının sağlanması*

Tedbir 5. Kümelere özgü kalite standartları ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, kümelerdeki kurum ve kuruluşların bu standartlara uyum sağlamasının teşvik edilmesi

Tedbir 6. Sanayi sektörünü yönlendiren kurumlar, işletmeler ile üniversiteler arasında sektörel ihtiyaçlara yönelik çalışmaları yürütecek daimi sektörel uzmanlık birimlerinin kurulması.

Öncelik 2. İşgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi

Uluslararası rekabetin en önemli bileşenlerinden biri de şüphesiz ihtiyaçlara cevap verebilen, kendini sürekli geliştiren nitelikli işgücünün varlığıdır. TR41 bölgesi özelinde de başta sanayi sektörü olmak üzere tarım ve hizmetler sektöründe nitelikli mesleki ve teknik eğitim almış, kendini çapın gereklerine göre yenileyen işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda 2014-2023 dönemi için hazırlanan bölge planında "işgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi" küresel rekabetin geliştirilmesi amacına hizmet edecek bir öncelik alanı olarak belirlenmiştir.

Rekabetin geliştirilmesine yönelik hazırlanan bütün strateji belgeleri ve planlarda, işgücü nitelik ve verimliliğinin geliştirilmesine yönelik politikalara rastlamak mümkündür. Avrupa Birliği'nin 2020 Stratejisinde eğitim, mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme uygulamalarının rekabeti geliştirici özelliği ortaya konulurken, işgücüne yeni beceriler kazandırılarak yeni piyasa şartlarına uyum sağlaması ve istihdam edilebilirliğinin artırılması gerektiği ortaya konulmaktadır. 10. Kalkınma Planında da "nitelikli insan, güçlü toplum" ekseninde işgücünün eğitim düzeyinin yükseltilerek istihdam edilebilirliğini artıracak ve işgücü piyasasının talep ettiği becerilerin kazandırılması için yaşam boyu eğitim faaliyetlerinin önemi ve işgücü politikaları ile sektörel uyumun sağlanmasına yönelik politikaların gerekliliği vurgulanmaktadır. 2023 İhracat Strateji Belgesi'nde insan kaynağının geliştirilmesi için yüksek verimli ve nitelikli insan sermayesinin artırılması, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik stratejiler ele alınırken Sanayi Strateji Belgesinde nitelikli işgücü arzını ve talebini artırmaya yönelik atılacak adımların son derece önemli olduğu belirtilmektedir.

Daha geniş ölçekte ele alındığında çalışması devam eden Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesinde (2013-2017), eğitim olanaklarına erişimin artırılması, mevcut mesleki ve teknik eğitim programlarının geliştirilmesi ve yeterlilik sisteminin güçlendirilmesi, rehberlik ve kariyer gelişimi olanaklarının ve niteliklerinin artırılması, bu alanlarda etkin ve verimli bir yönetim sisteminin oluşturulması, kurumlara sunulan

finansman olanaklarının artırılarak okul ve eğitim kurumlarının geliştirilmesi temel amaçlar olarak ortaya konulmaktadır. 2013-2023 döneminde işgücü ve istihdam alanlarında temel politikaları belirlemek amacıyla hazırlanan ve çalışmaları devam eden Ulusal İstihdam Stratejisinde eğitim ve istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi ve özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması, küresel rekabet gücünün geliştirilmesinde işgücü niteliklerinin geliştirilmesine yönelik politikaların öneminin ortaya konulduğu alanlar olarak sunulmaktadır.

Bölgemizde de sektörel ihtiyaçlara cevap veren ve sektör dinamiklerine uygun şekilde kendini yetiştiren işgücü gereksinimi başta imalat sanayi olmak üzere birçok sektörde ortaya çıkan başlıca talepler arasında yer almaktadır.

Bölge illerinde mesleki ve teknik eğitim okullaşma oranı 2012 yılında Bursa'da %47,4, Eskişehir'de %44,6 ve Bilecik'te de %56,4 olarak gerçekleşirken bu değerler aynı dönemde %35,6 olan ülke ortalamasının bir hayli üzerinde yer almaktadır. *Buna rağmen başta özel sektör tarafından vurgulanan ve eğitim kurumları tarafından da dile getirilen mesleki ve teknik eğitimde sektörel ihtiyaçların tam anlamıyla karşılanamaması, bu alanda yapısal dönüşüm ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu ihtiyaç başta sanayi sektörü olmak üzere turizm, tarım ve hayvancılık ile hizmetler sektöründe de ortaya çıkmaktadır. Sanayide güncel ihtiyaçlara uyum sağlayabilen ara elemanlar, nitelikli tarımsal üretim için önem arz eden donanımlı personeller, bölgenin turizm potansiyelinin en üst düzey-*

Şekil 24 . Mesleki ve Teknik Eğitim Okullaşma Oranları

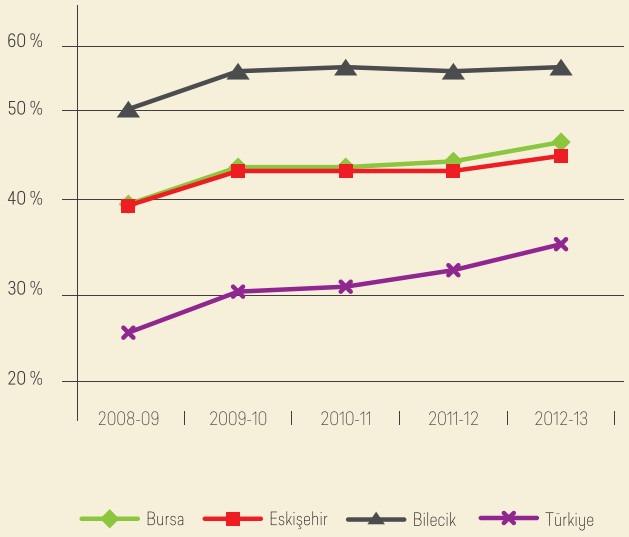

Kaynak: TÜİK

de değerlendirilmesinde önemli rolleri üstlenen hizmet personelleri, başta yaşlı ve engellilere olmak üzere birçok sosyal alanda bakım hizmeti verebilecek personeller özellikle ihtiyaç duyulan vasıflı işgücünü oluşturmaktadır.

Bölgede eğitim kurumlarının teknolojik altyapısının geliştirilmesi, sektörel ihtiyaçların sürekli analiz edilerek eğitim programlarının sürekli yenilenmesi, uygulamalı ve işbaşında eğitimin sektörün ihtiyaçlarına göre şekillendirildiği uygulama merkezlerinin yaygınlaştırılması, özellikle eğiticilerin ve mevcut işgücünün de kendilerini sürekli yenilemeleri bölge için ön plana çıkan temel gereksinimlerdendir. ***Dolayısı ile işgücü niteliklerinin geliştirilmesi, ülke genelinde olduğu gibi TR41 Bölgesi için 2023 yılı hedefleri önceliklerinin başında yer almaktadır.***

Tedbir 1. *Bölgesel ölçekte orta ve uzun vadeli sektörel işgücü ihtiyaçlarını ortaya koyan analizlerin yapılması, bölgesel istihdam stratejisinin hazırlanması ve mesleki ve teknik eğitim veren kurumların altyapılarının bu kapsamda geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Ara eleman tedarikine yönelik mevcut yapıların geliştirilmesi ve yeni hizmet modellerinin oluşturulması*

Tedbir 3. *Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören eğiticilerin ve öğrencilerin sektör tecrübesinin geliştirilmesi*

Tedbir 4. *Mesleki ve teknik eğitim programlarının sektörel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde sürekli güncellenmesi*

Tedbir 5. *Turizm sektörü işgücüne yönelik yaygın eğitim altyapısının geliştirilmesi*

Tedbir 6. *Yükseköğretimde uygulamaya dönük eğitim programlarının desteklenmesi ve sektörlerin ihtiyaç duyduğu donanımlı insanlarının yetiştirilmesinin sağlanması*

Tedbir 7. *Hizmetler sektöründe özellikle yaşlı ve engelli bakım hizmeti verebilecek nitelikli personel yetiştirilmesi*

Tedbir 8. *Kayıt dışılığın azaltılması; iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak ve çalışan sağlığını korumaya yönelik altyapının geliştirilmesi*

Tedbir 9. *Kadın ve genç istihdamını artırmak amacıyla meslek edindirme programlarının yaygınlaştırılması, bu grupların işgücü niteliklerinin artırılması*

Tedbir 10. Özel sektör işletmeleri, ilgili eğitim kurumları ve üniversiteler arasında işbirliği ile staj programlarının oluşturulması ve bunların etkinliğinin artırılması

Tedbir 11. İşletmelerde çalışanların niteliklerine uygun iş fırsatları ve kariyer olanaklarının sunulması

Öncelik 3. Sanayide fiziksel altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve lojistik altyapının güçlendirilmesi

Rekabet gücünün artırılmasında kritik olan ve üst ölçekli planlarda önemle üzerinde durulan diğer bir alan da altyapı ve lojistik sektörüdür. 10. Kalkınma Planı ile Türkiye'nin lojistikte bölgesel bir üs olması sağlanarak, lojistik maliyetin düşürülmesi, ticaretin geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, lojistik sektöründe ulaştırma, depolama, envanter yönetimi ve gümrükleme alt maliyetleri göz önünde bulundurularak, transit taşıma sürelerinin kısaltılması, hasarsız teslim oranının yükseltilmesi, güvenilirlik ve hız unsurları öne çıkarılarak müşteri hizmet düzeyinin artırılması hedeflenmektedir. Yine ilgili planda yük ve yolcu ulaştırma hizmetlerinin etkin, verimli, ekonomik, çevreye duyarlı, emniyetli bir şekilde sağlanması, yük taşımacılığında, kombine taşımacılık uygulamalarının geliştirilerek demiryolu ve denizyolunun paylarının artırılması, kalitenin ve güvenliğin yükseltilmesinin esas olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte lojistik ve ulaştırmaya yönelik belirlenen politikalar arasında ulaştırma türleri ve lojistik koridorları, lojistik merkezler ve diğer lojistik faaliyetleriyle bütünleşik Lojistik Master planı hazırlanarak hayata geçirilmesi, lojistik merkezlerin ülke genelinde planlanması ve yatırımlarında bölgesel potansiyel ve ihtiyaçlar dikkate alınarak kombine taşımacılık bağlantılarının yapılması ayrıca önem verilen hususlar arasındadır.

Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi'nde de dengeli bir ulaşım altyapısının kurulmasına yönelik olarak tüm uygun alt sektörleri koordineli olarak kullanabilecek şekilde projeler geliştirilmesi ve özellikle yük taşımacılığında demiryolu, denizyolu ve boru hatları payının tedricen artırılması hedeflenmiştir. Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi'nde lojistik merkezlerin gümrükleme, depolama, taşımacılık vb. katma değer oluşturan merkezler olarak tasarlanması, limanlara ve OSB merkezlerine demiryolu ve bölünmüş yol bağlantıları sağlanması, işletmecilikte geri dönüşüm ve yeşil lojistiğe önem verilmesi 2023 hedefleri arasındadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında belirtildiği üzere Türkiye'de artan ulaşım talebine uygun olarak demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının yeterince geliştirilememesi ve kapıdan kapıya taşımacılık için en uygun ulaştırma türünün karayolu taşımacılığı olması, yük ve yolcu taşımalarının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesine yol açmıştır. Bu durum taşıma türleri arasında dengesiz ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur.

TR41 Bölgesinde Eskişehir ve Bilecik illerinde altyapı ve lojistik sürdürülebilir rekabetçilik açısından ön planda yer alan hususlar arasındadır. Bölgede karayolu ve demiryolu entegrasyonu sağlanırken, Bursa ilinde tek mod olan karayolu taşımacılığı yapılmaktadır. Gemlik Liman Bölgesine ve Serbest Bölge'ye demiryolu bağlantısının bulunmayışı hem il genelinde lojistik sektörünün gelişmesini hem de limanların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Limanların yükleme-boşaltma yapılan noktalar olmalarının yanı sıra, kombine taşımacılık yapılabilen birer lojistik merkezi haline getirilmeleri hedefi doğrultusunda tüm ana limanların karayolu ve demiryolu bağlantıları tamamlanması önem arz etmektedir.

Ayrıca Bursa il sınırları içinde sanayinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik lojistik merkez bulunmamakla birlikte ***lojistik sektörü de organize olmamıştır. Lojistik firmaları yerleşim alanları içinde dağınık bir şekilde yer seçmiştir. Buna istinaden lojistik odaklar arası koordinasyon sağlanarak ve limanlar-OSB - Serbest Bölge arasında çoklu ulaşım bağlantılarının kurularak lojistik anlamda sanayi sektörünün desteklenmesi 2023 öncelikleri arasında önemli bir yere sahiptir.***

TR41 bölgesi sanayi sektörü bağlamında oldukça dinamik bir bölge olması sebebiyle özellikle OSB'lerde altyapı ihtiyaçları sürekli değişmektedir. Yakın dönemde gerçekleşmesi hedeflenen ulaşım projelerine OSB'lerin etkin bir şekilde dâhil edilmesi, daha ucuz ve çevreye duyarlı yenilenebilir enerji kaynaklarının bu alanlarda yaygınlaştırılması, kurulan lojistik köylerin ihracatı destekleyici bir yapıya kavuşturulması atık su ve geri dönüşüm sistemlerinin bu alanlarda yaygınlaştırılması bölgemizde öne çıkan gereksinimler arasındadır. Bu bağlamda 2014-2013 döneminde altyapı ve lojistik gereksinimlerinin karşılanması ve bölgenin rekabet gücünün artırılması için ön plana çıkan tedbirler aşağıda sıralanmaktadır:

Tedbir 1. *Bursa ili lojistik ihtiyaçları doğrultusunda lojistik merkez kurulması ve kurulacak merkeze demiryolu bağlantısının sağlanması*

Tedbir 2. *Eskişehir, Bilecik ve Bursa illerindeki sanayi sektörünün gelişim ivmesini hızlandıracak olan demiryolu-liman-lojistik merkez-OSB bağlantılarının etkinleştirilmesi*

Tedbir 3. *Gemlik bölgesi liman kapasitelerinin artırılmasına yönelik gerekli karayolu ve altyapı çalışmalarının yürütülmesi*

Tedbir 4. *Kargo taşımacılığına ihtiyaç duyulan otomotiv, bilgi ve iletişim teknolojileri, savunma sanayi, gıda sanayi gibi sektörlerin gelişebilmesi için kargo taşımacılığı altyapısı hazır olan Yenişehir havaalanının kullanımının artırılması*

Tedbir 5. *Lojistik sektöründe güven ortamı sağlamak için kurumsallaşma ve profesyonelleşmenin teşvik edilmesi, lojistik şirketlerde akreditasyon ve sertifikasyon çalışmalarına hız verilmesi*

Tedbir 6. *Ürünler müşterilere ulaşmadan önceki hammadde tedarikinden üretime, paketlemeye, taşımaya, depolamaya kadar olan*

faaliyetlerin yanı sıra atıkların geri dönüşümü ve tersine kullanımını içeren yeşil lojistik ile tüketim noktasından gönderilmiş ürün veya parçaların olası geri kazanım, yeniden üretim veya yok etme için üretici tarafından sistematik olarak kabul edilme sürecini içeren tersine lojistiğin geliştirilmesi

Tedbir 7. *Lojistik Merkezler arasında iletişim, planlama, koordinasyon ve izlenebilirliğin sağlanmasına yönelik bir yapılanma gerçekleştirilmesi, sevkiyatların takibi ve izlenebilmesi için lojistik bilişim ve iletişim standartlarının oluşturulması*

Tedbir 8. *Afet riski olan bölgelerdeki lojistik ve taşımacılık faaliyetlerinde gerekli önlemlerin alınması*

Tedbir 9. *Lojistik Master Planı yapılarak bölgenin sanayi, ticaret envanteri ve projeksiyonlarının yapılması, lojistik altyapısına yönelik ihtiyaçların belirlenmesi*

Tedbir 10. *Karayollarının ağır yük taşımacılığı şartlarına göre yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesi*

Tedbir 11. *Organize Sanayi Bölgelerinde atık su arıtma (Bilecik ilçe OSB'leri ve Bursa Yenişehir OSB), tehlikeli atık toplama ve geri dönüşüm uygulamalarının oluşturulması*

Tedbir 12. *Sanayi alanlarının ulaşım bağlantıları, enerji nakil hattı, su ve kanalizasyon altyapısının güçlendirilmesi.*

Öncelik 4. Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin güçlendirilmesi ve verimliliğin artırılması

Küresel rekabetin artık yerel ölçekte bile yoğun bir şekilde hissedildiği günümüzde sadece üretim odaklı sektörel yapıların ayakta kalması mümkün gözükmemektedir. Katma değerin yükseltilmesi, taleplere hızlı cevap verebilen teknolojilerin üretim süreçlerine adapte edilmesi, firmaların araştırma, geliştirme ve süreç yenilikleri faaliyetlerine önem vermesi işletmelerin sürdürebilirliklerini sağlamaları açısından kritik öneme sahiptir.

2023 yılında 500 milyar dolarlık ihracat hedefi ve dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisi arasına girmeyi hedefleyen ülkemizin bu hedeflerine ulaşabilmesi için özellikle sanayi sektörünün ciddi bir dönüşüme ihtiyacı vardır. "Yükte ağır pahada hafif" üretimden, "yükte hafif pahada ağır" üretime dönüşümün de temel yolu araştırma ve geliştirme faaliyetleridir. Bu amaçla özellikle 2023 İhracat Stratejik Eylem Planı'nda "İhracatta Yenilikçilik ve Ar-Ge'ye Yönelik Yatırım ve Uygulamalar ile İleri Teknolojili Ürün İhracatının Artırılması" başlığı ana stratejik hedeflerden biri olarak belirlenmiş ve ihracatta dönüşümün ve üretimde verimliliğin ancak araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile mümkün olabileceği vurgulanmıştır.

Ülkemizde TÜBİTAK tarafından hazırlanan Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesinde Bilim ve Teknoloji alanında yetkinleşebilmek için izlenmesi öngörülen yol olarak belirlenen "ülke için stratejik olan teknoloji alanlarına ve bu alanları destekleyecek

bilimsel araştırma alanlarına odaklanma", "Ar-Ge'ye kaynak ayırma", "Gerekli insan gücünü yetiştirme ve bunun için gerekli kaynağı ayırma" alanları ülke olarak temel hedefler olarak ortaya konulmuş ve teknolojik dönüşümün gerekliliği ayrıca vurgulanmıştır. Bu belgede aynı zamanda kaynakların etkin kullanımı açısından önem arz eden yüksek verimlilikte temiz üretim süreç, sistem ve teknolojileri geliştirebilmenin de önemine ayrıca dikkat çekilmektedir. Yine TÜBİTAK tarafından hazırlanan Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS) 2011-2016'da bu alanda insan kaynağının gelişimi, çok ortaklı ve çok disiplinli Ar-Ge ve yenilik işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması ve KOBİ'lerin yenilik sistemlerinde daha etkin olması için gerekli çalışmaların teşvik edilmesi ön plana çıkmaktadır.

Ar-Ge ve verimliliğin öneminin vurgulandığı diğer bir strateji belgesi de Türkiye Sanayi Strateji Belgesi'dir. 2011-2014 dönemi için hazırlanan bu belge ülke sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek dünya ihracat pazarından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerinin üretildiği nitelikli işgücüne sahip, çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi dönüşümüne yönelik temel amaç ve stratejileri içermektedir. 2012-2023 dönemine yönelik oluşturulan Enerji Verimliliği Strateji Belgesi'nde de özellikle sanayi ve hizmetler sektöründe enerji yoğunluğunun ve kayıplarının azaltılması, enerji verimliliğinin rekabet üzerindeki etkisine vurgu yapan stratejik amaçların başında gelmektedir.

Ulusal ve küresel rekabetin sürdürebilirliği açısından sektörel dönüşüme en fazla ihtiyaç duyan bölgelerden biri olan TR41 Bölgesi Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinde ülke genelinde ön plana çıkmakla birlikte son dönemde bölge illerinin Ar-Ge faaliyetlerinin ülke içindeki payının düştüğü görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bölgenin özellikle sanayi sektörü bağlamındaki öncü konumunun devam ettirilebilmesi için Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ve bu alanlara daha fazla kaynak ayırılması gerekmektedir. Bu çerçevede 2014-2023 döneminde "Ar-Ge ve Yenilikçilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Verimliliğin Artırılması" bölgenin gelişme eksenlerinden biri olarak ortaya konulmuştur.

Tablo 37. TR41 Bölgesi Ar-Ge Harcamalarının Ülke İçindeki Payları

			Ar-Ge Harcamalarının Ülke İçindeki Payları		
İller	**Ar-Ge Merkezi Sayısı (2013)**	**Ar-Ge Merkezi Olan Sektörler**	**2008**	**2009**	**2010**
Bursa	19	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi, Tekstil, Makine, Dayanıklı Tüketim Malları	25,80%	20,70%	12,90%
Eskişehir	4	Dayanıklı Tüketim Malları, Savunma Sanayi	1,30%	2,00%	0,80%
Bilecik	1	Cam ve Seramik	0,30%	0,30%	0,20%
TR41	24		27,40%	23,00%	13,90%
TR41/TR	24/130		27%	23%	14%

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bilim Sanayi Genel Müdürlüğü

TR41 bölgesinde belli başlı sektörlerin gelişimi için teknoloji merkezlerine olan ihtiyacın gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bursa'da mevcut durumda var olan otomotiv ana ve yan sanayi, tekstil, makine ve dayanıklı tüketim malları Ar-Ge merkezleri bulunmakla birlikte özellikle gıda ve mobilya sektörlerinde de teknoloji geliştirme merkezlerin oluşturulması bu anlamda öncelikli olarak ele alınması gereken faaliyetler arasındadır.

İlgili sektörlerde aynı zamanda sertifikasyon, test ve tasarım olanakları sunabilen merkezlerin de acilen oluşturulması, sektörlerin rekabet güçlerinin artırılması anlamında son derece önemlidir. Eskişehir'de mevcut olan araştırma ve geliştirme merkezlerinin altyapılarının yenilenmesi ve geliştirilmesi özellikle seramik, havacılık ve raylı sistemler başta olmak üzere belli başlı sektörde var olan potansiyelin üst düzeyde değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Bilecik'te de mevcut seramik Ar-Ge merkezi yanında mermer sektörüne hizmet eden bir merkezin oluşturulması, bu sektörde de katma değeri yüksek ve inovasyon odaklı ürünlerin bütün dünya pazarlarında tanınmasına önemli katkıda bulunacaktır. Dolayısı ile mevcut Ar-ge merkezlerinin hem TR41 bölgesi illerine hem de diğer illere hizmet edebilecek şekilde geliştirilmesi ve ihtiyaç duyulan sektörlerde Ar-Ge ve bilişim merkezlerinin ivedilikle kurulması, bölgenin sanayi merkezi olma özelliğinin sürdürülebilirliği anlamında önemli katkılar sağlayacaktır.

Bölgedeki işletmelerin sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından başta üretim süreçlerinin iyileştirilmesi, ihtiyaç duyulan nitelikli personelin temin edilebilmesi, işgücünde verimliliğinin artırılması ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsallaşma düzeylerinin geliştirilmesi ivedilikle ele alınması gereken alanlar arasındadır. ***Kurumsallaşma ile hem yönetim anlayışı hem sektörel güncel ihtiyaçlara göre şekillenen pazarlama ve organizasyon yapılarının geliştirilmesi hem de fikri mülkiyet haklarına yönelik faaliyetler öncelikli olarak ele alınmalıdır.*** *Bölgenin Ar-Ge ve yenilik kapasitesini geliştirecek, verimliliğini artıracak başlıca tedbirler aşağıda sunulmaktadır:*

Tedbir 1. *Başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin Ar-Ge, yenilikçilik, ürün geliştirme, tasarım ve kurumsallaşma alanlarında yetenek ve kapasitelerinin artırılması, bu alanlarda akreditasyon ve sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması*

Tedbir 2. *Mobilya, yenilenebilir enerji, uzay ve havacılık, makine, raylı taşımacılık, otomotiv, bilişim, tekstil, gıda, seramik vb. sektörlerde ortak kullanıma yönelik Ar-Ge ve test merkezleri, teknoloji transfer ofisleri, tasarım ofisleri ve teknoloji geliştirme merkezlerinin kurulması ve geliştirilmesi*

Tedbir 3. *İşletmelerde kurumsallaşmanın ve kalitenin geliştirilmesine yönelik akreditasyon*

ve sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması, piyasa analizleri, fizibilite, pazarlama, organizasyon ve süreç yönetme kapasitelerinin iyileştirilmesi

Tedbir 4. *İşletmelerde üretim ve işgücü verimliliğinin artırılmasına, temiz teknolojilerin kullanımına yönelik yöntemlerin yaygınlaştırılması*

Tedbir 5. *İşletmelerin Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini yönlendirecek nitelikli beyaz yaka personeli ihtiyacının giderilmesi*

Tedbir 6. *Tüm sektörlerde fikri mülkiyet ve markalaşma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması; faydalı model, patent, marka, endüstriyel tasarım ve coğrafi işaretlere yönelik bilinçlendirme faaliyetlerinin arttırılması*

Öncelik 5. Bölgenin öncü ve potansiyeli olan stratejik sektörlerinin geliştirilerek, ileri teknoloji kullanan sanayi üretimine geçilmesi

TR41 Bölgesi için kritik önem arz eden sektörlere yönelik stratejiler de 2023 yılı bölge vizyonun gerçekleştirilmesinde öncelikli olarak ele alınması gereken konulardandır. Bu bağlamda otomotiv, tekstil, mobilya, gıda, makine metal, seramik, havacılık, raylı sistemler, mermer ve inşaat sektörleri istihdam, ihracat ve katma değer gibi alanlarda ön plana çıkmakta ve bu sektörlerde mevcut olan rekabet avantajlarının devam ettirilebilmesi için önümüzdeki dönemde daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sektörlerin dönüşümlerine yönelik ihtiyaçlarının giderilmesi bölgenin küresel rekabet gücünü artırmada önem verilmesi gereken alanlar olarak belirlenmiştir.

Bölge özelinde sektörel bağlamda ele alınan stratejiler, üst ölçekli sektör strateji belgeleri ile de doğrudan ilişkilidir. Otomotiv sektöründe Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi için otomotiv test merkezlerinin oluşturulması, özgün tasarım ve tasarıma dayalı (elektrikli araç, batarya ve çevre dostu yakıt kullanan araç sistemleri) üretimin gerçekleştirilmesi, Türkiye Otomotiv Strateji Belgesinde ele alınan ve sektörün dönüşümü açısından bölge özeline indirgenebilecek hedeflerdendir. 2013-2016 dönemini kapsayacak olan ve çalışmaları devam eden Türkiye Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda sektörde katma değeri yüksek, yenilikçi, bilgi ve ileri teknoloji içeren ürün ve hizmet sunumları ile rekabetçiliğini arttırarak dünya ticaretinden daha fazla pay alan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmanın esas alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Türkiye Makine Sektörü Strateji Belgesinde Girdi Tedarik Stratejisine atıfta bulunularak bu sektörde ihtiyaç duyulan girdilerin tedarikinde etkinliğin ve verimliliğin artırılması, ithalat bağımlılığının azaltılması, yurtiçinde yaratılan katma değerin artırılarak rekabet gücünün artırılması sektör özelinde bölge için de öncelikli

hedefler arasında yer almaktadır. Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesinde de önemle üzerinde durulan verimliliği ve kalitenin artırılması, iç ve dış ticaret fırsatlarının en üst düzeyde değerlendirilerek sektörün rekabet gücünün artırılması bölge için de seramik sektörü özelinde ortaya konulmaktadır.

İthalat bağımlılığının oldukça yüksek olduğu kimya sektörü ile ilgili olarak Türkiye Kimya Sektörü Strateji Belgesinde (2012-2016) belirlenen temel stratejilerden katma değeri yüksek, insan ve çevre sağlığına duyarlı ürünlerin üretim ve ihracatını geliştirecek politikalar oluşturulması ile yüksek katma değerli üretim yapısına geçilerek, ara girdi ithalatının azaltılması bölge için de kritik önem arz eden hususlardandır. Başta savunma sanayi olmak üzere ulaşım ve lojistik alanlarına hizmet eden havacılık sektörü özelinde Savunma Sanayi Sektörel Strateji Dokümanında (2009-2016) havacılık sektöründe kullanılan ve yurt dışından tedariki zorunlu olan kritik malzemelerin, yurt içinde üretilmesi stratejik hedeflerden biri olarak ortaya konulmuş olup bu hedef aynı zamanda bölgemizde havacılık sektörünün başlıca gereksinimlerini de ortaya koymaktadır.

Ülkemizin başlıca sanayi üretim merkezlerinden biri olan TR41 bölgesi, hem bölge hem de ülke ekonomisinin rekabet gücünü belirleyen önemli sektörlere ev sahipliği yaptığı bilinen bir gerçektir.

Şekil 25. TR41 Bölgesi Sektörel İhracat Payları

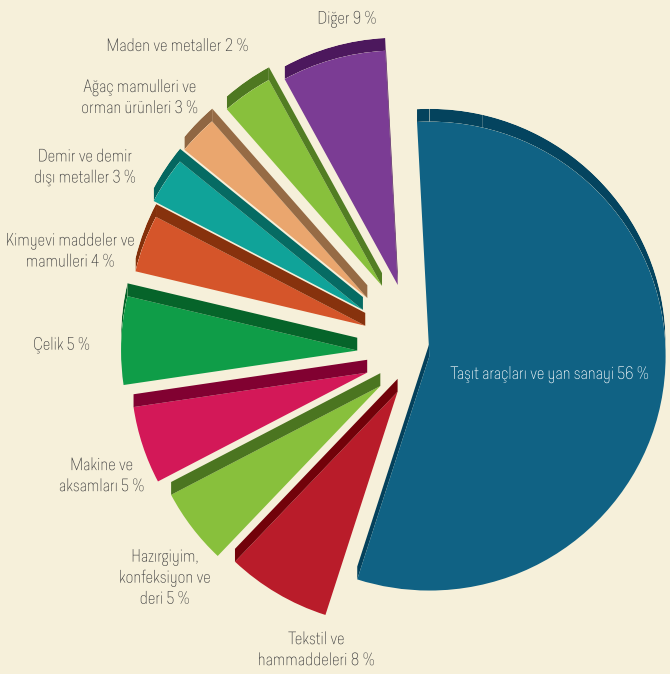

Kaynak: TİM

Tablo 38.TR41 Bölgesi Sektörel İstihdam Payları

İmalat Sanayi Sektörleri (İlk 10 Sektör)	TR41 İçindeki İstihdam Payı
Tekstil ürünleri	9,4%
Metal ürünleri	6,2%
Motorlu kara taşıtı	5,%
Gıda ürünleri	3,8%
Makine ve ekipman	3,4%
Mineral ürünler	3,1%
Mobilya imalatı	2,6%
Giyim eşyaları	2,3%
Ana metal sanayi	1,6%
Kauçuk ve plastik ürünleri	1,6%
Elektrikli teçhizat	1,2%
Kimyasal ürünler	12%

Kaynak: SGK Kayıtları, 2011 Haziran verileri

2023 yılı hedefleri arasında mevcut sektörlerde rekabet gücünün korunması ve artırılması büyük önem arz etmekte, bu anlamda sektörlerin hem altyapısal hem de kurumsal dönüşüme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda sektörler özelinde farklı stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Tekstil sektöründe öncelikli olarak teknik tekstil uygulamalarının artırılması ön plana çıkarken, makine sektöründe hem bölge hem de ülke geneli ithalat bağımlılığının azaltılmasına yönelik çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle Eskişehir'de ön plana çıkan ve katma değer üretiminin yüksek olduğu havacılık sektörünün başta yazılım ve tasarım alanlarında olmak üzere küresel ölçekte rekabet gücünün güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Küresel ölçekte de rekabet avantajımızın olduğu otomotiv sektöründe yeni ve çevreye duyarlı teknolojilerin geliştirilmesi, özellikle girdi bağlamında dışa bağımlı olunan kimya ve petrol ürünleri gibi sektörlerde katma değeri artırıcı süreçlere önem verilmesi, doğal kaynak avantajına sahip olunan seramik ve mermer gibi alanlarda da mevcut tesislerin yenilenerek ürün katma değerinin artırılması başlıca hedefler arasında yer almaktadır. Ayrıca bütün bu sektörlere hizmet sağlayabilecek bilişim sektörü altyapısının kurulması ve güçlendirilmesi de bölge için 2023 yılı vizyonunun gerçekleşmesinde öncelikli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölgede ön plana çıkan sektörlerde özellikle yerli tedarik sisteminin geliştirilmesi, sektörler için kritik önem arz eden fakat çoğunlukla ithalat yolu ile karşılanan girdilerin bölge içinde üretilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları da bölgenin 2023 yılı hedeflerinin başında gelmektedir. *Makine, otomotiv ve kimya sektörünün başını çektiği bu alanlarda teşvik edilecek yerli ve/veya yabancı yatırımlar sektörler tarafından yurtiçi katma değer düzeylerinin artırırken, yeni pazar olanaklarını da beraberinde getirecektir. Ayrıca, son dönemde ülkemizde ön plana çıkan kültür endüstrisi, sinema ve animasyon sektörlerinde bölge illerinin potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi, alternatif sektörlerin geliştirilerek bölgenin rekabet gücünün artırılmasında önemli rol üstlenecektir. Bu alanlarda TR41 bölgesinde gerçekleştirilecek faaliyetler, Onuncu Kalkınma Planında da ele alınan kültür endüstrisinin milli gelir, ihracat ve ülke tanıtımına katkısının artırılması, Türk sinemasının kültürel ihraç ürününe dönüştürülerek tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi hususlarında bölgenin rekabet gücü yanında ülkenin rekabet gücünün artırılmasında önemli faydalar sağlayacaktır. Plan döneminde, bölgenin rekabet gücünün artırılarak sürdürülmesi için ön plana çıkan başlıca sektörel tedbirler aşağıda sunulmaktadır:*

Tedbir 1. *Tekstil sektöründe teknik tekstil ürünleri üretimine (inşaat tekstili, geotekstil, karbon elyafı vb.) yönelik dönüşümün sağlanması*

Tedbir 2. Makine sektöründe Türkiye'de ve bölgede ithalata bağımlılığı yüksek düzeyde olan (rezenatör, servo motor, kontrolör ekipmanları vb.) teknoloji yoğun ürün üretiminin geliştirilmesi

Tedbir 3. Havacılık sektöründe rekabet gücünü artırmak amacıyla teknoloji yoğun ürün üretimi, yazılım, tasarım, entegrasyon, bakım-onarım süreçlerinin ve yan sanayisinin geliştirilmesi

Tedbir 4. Bölge için stratejik sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilişim sektörü altyapısının güçlendirilmesi, yazılım ve tasarım kapasitesinin geliştirilmesi

Tedbir 5. Otomotiv ana ve yan sanayiinde çevre dostu üretim teknolojilerinin (elektrikli ve hibrit araç ve aksamlarının üretimi vb.) yaygınlaştırılması

Tedbir 6. Madencilik sektöründe yerinde işleme tesislerinin altyapı ve teknoloji kapasitelerinin geliştirilerek ürün katma değerinin artırılması

Tedbir 7. Çarpan etkisi yüksek olan inşaat sektöründe geleneksel ve maliyet odaklı, atık üretimi yüksek bir sektör görünümünden uluslararası pazarlarda rekabet gücü olan katma değeri yüksek nanoteknolojik ürünlerin üretimine geçişin teşvik edilmesi

Tedbir 8. Kimya sektöründe diğer sektörlerde (tekstil, otomotiv, makine vb.) girdi olarak kullanılan ithalat oranı yüksek ürünlerin çevre dostu teknolojilerle üretiminin geliştirilmesi

Tedbir 9. Seramik sektöründe verimliliğin ve kalitenin artırılması, iç ve dış ticaret fırsatlarının değerlendirilerek sektörün rekabet gücünün artırılması

Tedbir 10. Mobilya sektöründe Ar-Ge ve tasarım odaklı ürün çeşitliliğinin, markalaşma faaliyetlerinin ve işbirliklerinin artırılması; sektörde başta işgücü verimliliği olmak üzere verimliliğin artırılması

Tedbir 11. Bölgede potansiyeli olan kültür endüstrisi, sinema ve animasyon sektörlerinin geliştirilmesi.

Öncelik 6. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve girişimciliğin desteklenmesi

Küresel rekabetin geliştirilmesi bağlamında ortaya çıkan ana hedefler arasında yer alan girişimciliğin geliştirilmesi, 2014-2023 TR41 Bölge Planında "yatırım ortamının iyileştirilerek girişimciliğin desteklenmesi" önceliğinde yer almaktadır. Ulusal üst ölçekli planlarda da önemle üzerinde durulan girişimcilik ve yatırım ortamı konuları hem ulusal hem de bölgesel bazda rekabetçiliğin önemli bileşenlerinden biridir. Bu bağlamda çalışmaları devam eden Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planında ortaya konulan tematik (kadın girişimcilik, genç girişimcilik, eko girişimcilik, yenilikçi girişimcilik ve küresel girişimcilik öncelikli olmak üzere) ve genel alanlarda sürdürülebilir bir destek sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması, girişimciyi ve girişimciliği benimseyen bir kültürün geliştirilmesi, girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştı-

rılarak danışmanlık sisteminin uygulanması, finansmana erişimin kolaylaştırılması, girişimciliğin sürdürülebilir bir şekilde artırılması hedefine ulaşmada kritik önem arz eden hususlar arasında yer almaktadır.

10. Kalkınma Planı'nda da girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, girişimcilik ekosisteminin altyapısının güçlendirilmesi, kadın, genç ve sosyal girişimciliğe öncelik verilmesi, girişimciliği tetikleyecek finansman altyapısının güçlendirilmesi (girişim sermayesi, bireysel katılım sermayesi, kredi garanti fonu, mikro kredi vb.) ön plana çıkan hususlar arasında yer almaktadır. Planda aynı zamanda daha cazip yatırım ortamının sağlanmasının; istihdam, üretim ve ihracatı artırıcı, katma değer ve Ar-Ge odaklı yatırımlara odaklanılarak hem bölgelerin hem de ülkenin rekabet gücünün artırılmasının, yatırım ortamına yönelik çalışmaların temel kaynağını oluşturacağı vurgulanmaktadır.

TR41 bölgesi ölçeğinde ele alındığında yatırım ortamı ve girişimcilik bağlamında rekabet gücünün artırılması için ihtiyaç duyulan alanlarda yeni işletmelerin kurulması ve sektörlerde girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ön plana çıkan başlıca gereksinimlerdendir. 2011-2012 yılları bazında değerlendirildiğinde ülkemizde girişimcilikte en başarılı ilk 3 il Ankara, İstanbul ve Eskişehir olarak karşımıza çıkmaktadır (TOBB, 2013). Bölge illerimizden sadece Eskişehir'in ilk 10 il içinde alması, Bursa'nın 28. ve Bilecik'in ise ancak 34. sırada yer alabilmesi bölgenin gelişmiş sanayi kültürü ve üretim tecrübesine rağmen listede girişimcilik konusunda oldukça geride kaldığını göstermektedir.

Tablo 39. Girişimci Çıkarmada Lider İller

Sıra	Yeni Girişimci Çıkarmada Lider İlk 10 İl	Yeni Girişim Endeksi
1	Ankara	2,19
2	İstanbul	2,10
3	Eskişehir	2,10
4	Antalya	1,86
5	Muğla	1,68
6	Tekirdağ	1,65
7	Aydın	1,63
8	Yalova	1,62
9	Kars	143
10	Kırklareli	1,41

Kaynak: TOBB, 2013

Bölgede girişimciliğin geliştirilmesi bağlamında özellikle finansmana erişim konusunda belli başlı problemlerin bulunduğu görülmektedir. Her ne kadar KOSGEB gibi kurumlar işletmelere önemli ölçüde destek olsalar da bölge illerinde (Eskişehir'de olduğu gibi), iş geliştirme merkezlerinin oluşturulması ve bu anlamda hem yönetimsel hem de finansman konusunda özellikle yeni girişimcilere destek vermeleri önemli ihtiyaçlar arasındadır. Dolayısı ile finansman konusunda ortaya konulacak yeni modeller ile birlikte bu süreçlerin yönetiminde işletmelere profesyonel hizmet sunan merkezler, bölge girişimcilik kültürüne önemli katkılar yapacaktır.

Üniversitelerin girişimcilik ve yenilik kültürünün değerlendirildiği, ülke genelinde en başarılı 50 üniversitenin yer aldığı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı araştırmasında da bölgemiz üniversitelerinden sadece ikisinin sıralamaya girebilmesi, bu sıralamada Uludağ Üniversitesi'nin girişimcilik ve yenilik kültüründe 45., Anadolu Üniversitesi'nin ise 33. sırada yer alması,

girişimcilik anlamında sadece özel sektör işletmeler yanında diğer kurumlarda da bu alanda gelişim ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından girişimciliğin sosyal boyutu bağlamında TR41 bölgesinde özellikle kadın ve genç işsizliğinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu kesimlerde işsizlik oranları ülke ortalamasının nispeten altında olsa da bu kesimlerin istihdam oranlarının bölge potansiyelin yansıtmadığı bir gerçektir. Dolayısı ile ***öncelikli olarak kadın ve genç istihdamının artırılmasına yönelik girişimcilik uygulamalarının artırılması hem üretim hem de sosyal açıdan bölgeye önemli kazanımlar sağlayacaktır.***

Şekil 26. Kadın ve Genç İşsizlik Oranları (%)

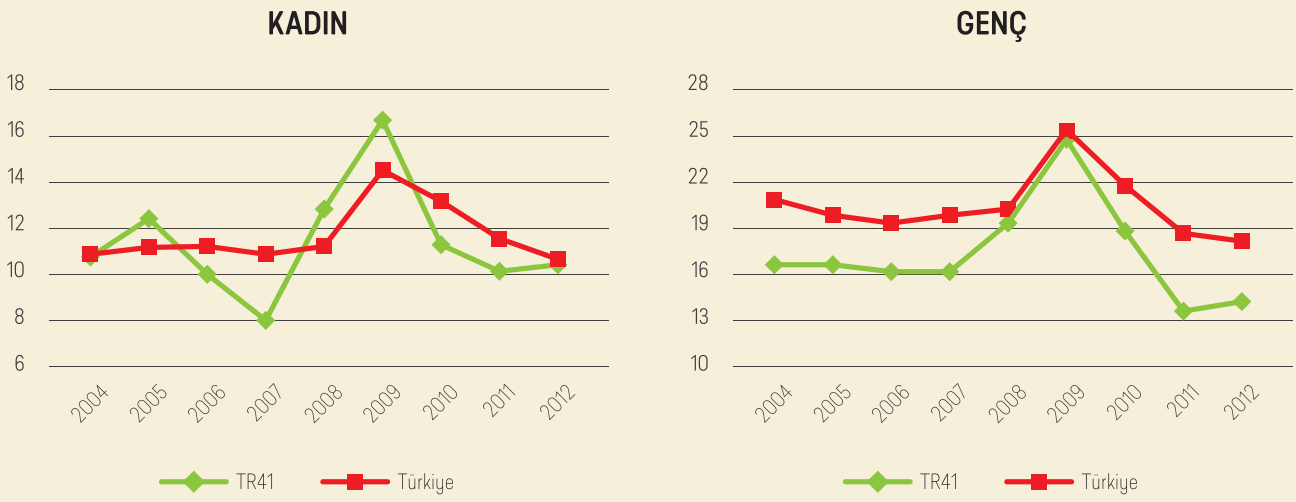

Kaynak: TÜİK, İşgücü ve İstihdam İstatisikleri

Bölgede girişimciliğin özellikle mali açıdan desteklenebilmesi için işletmeleri ve bireylere kredi olanakları sağlayan finansal sistemin de güçlü ve teşvik edici olması gerekmektedir. Son yıllarda bölgede tüketici kredisi kullanımının ve bankacılık kesiminde toplanan tasarruf açığının (kredi ve mevduat tutarları arasındaki fark) arttığı görülmektedir. ***Bölgedeki toplam mevduat tutarı Türkiye toplamının %3'ü, toplam kredi miktarı ise % 4,2'si oranındadır. Toplam krediler içindeki sektörel kredi oranları ise Türkiye için %36, Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri için sırasıyla % 32, %26 ve % 18'dir.*** *Tüketim harcamalarına dönük banka kredisi kullanım oranının yüksekliği, sektörel kredi kullanımının Türkiye ortalamasına göre düşüklüğü, toplam*

kullanılan kredi ile mevduat miktarı arasındaki fark dikkate alındığında tasarrufların artırılması, bankacılık sistemine katılımın güçlendirilmesi ve işletmelerin sektörel ve ticari krediler ile diğer finansman kaynaklarına erişiminin artırılması önem arz eden ihtiyaçlardır. Özellikle kırsal bölgelerde uygulanacak politikalarla finansal erişilebilirliğin, hane halkı gelir ve tasarruflarının artırılması öncelikli ele alınması gereken konulardır.

Risk algısı yüksek bankacılık sisteminin ve kısıtlı kamusal desteklerin dışında kalan girişimcilerin alternatif finansman kaynaklarına erişimini sağlamak üzere farklı iş ve finansman modellerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca işletmelerde yüksek vergi yükü, kurumsal yapı eksikliği gibi sebeplerle düzenli kayıt sistemine sahip olmamaları, dış finansman ve ihracat olanaklarını azaltmaktadır. Dolayısı ile ***kurumlar arası işbirliği ve güven olgusunun geliştirilerek özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.*** *Bölgede girişimcilik kültürünün geliştirilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik oluşturulan tedbirler aşağıda yer almaktadır:*

Tedbir 1. *Başta kadın ve genç girişimciliği olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi*

Tedbir 2. *İş geliştirme merkezleri aracılığı ile ihtiyaç duyulan ürün üretiminde yeni işletmelerin kurulmasının teşvik edilmesi*

Tedbir 3. *Finansmana erişimi kolaylaştıracak bölgesel girişim sermayesi, melek yatırımcı ve risk sermayesi gibi finansman modellerinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi*

Tedbir 4. *Üniversiteler başta olmak üzere diğer eğitim kurumları, kamu kurum ve kuruluşlarında girişimcilik ve yenilik kültürünün yaygınlaştırılması*

Tedbir 5. *İşletmelerin geleneksel tasarruf yöntemleri yerine riskin düşük olduğu bankacılık sektörü aracılığıyla tasarrufa yönlendirilmesi, bireysel tasarrufların geleneksel araçlar yerine bankacılık ve sigorta sektörüne yönlenmelerinin sağlanması*

Tedbir 6. *Finansman ihtiyacı olan işletmelerin uzun vadeli borçlanma ve hibelere erişim konusunda bilgilendirilmesi*

Tedbir 7. *Finansal erişimin sınırlı olduğu ve geleneksel tasarruf araçlarının kullanıldığı bölgelerde gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılan mikrofinans girişimlerinin desteklenmesi*

Tedbir 8. *Büyük firmalarla rekabette zorlanan esnaf ve sanatkârların ürün bazında ihtisaslaşmasının sağlanması*

Tedbir 9. *Toptan ve perakende ticaretle uğraşan aracı nitelikteki işletmelerin sektörel özelliklerine göre bir arada faaliyet gösterebilecekleri, altyapı olanakları olan tesislerde faaliyet göstermelerinin sağlanması*

Tedbir 10. *İhracatçı birlikleri ile esnaf ve sanatkâr odaları arasında işbirliği geliştirilerek esnaf ve sanatkârların yurtdışı pazarlara erişim sorunlarının giderilmesi*

Tedbir 11. *Teknoloji geliştirme bölgelerinin özellikle sanayi işletmeleri ve genç girişimcilerin kullanımına açılarak altyapılarının geliştirilmesi*

Öncelik 7. Sektörel ihtiyaçlara göre ve ürün bazında belirlenmiş tanıtım ve pazarlama ile dış ticarette hedef pazarların geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması

TR41 Bölgesi, mevcut sektörlerinin birçoğunda belli başlı ürünlerin ön plana çıktığı bir bölgedir. Bu ürünlerden hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda en üst düzeyde kazanım elde edilebilmesi için tanıtım ve işbirliği faaliyetlerinde ürün/sektör bazında ihracat potansiyeli yüksek, ileri teknolojili ürün ihracatının payının artırılmasını kritik önem arz etmektedir. İhracata konu ürünlerin durgunluk yaşayan geleneksel pazarlarda payını korurken, bölge ve ülke ticaretinde ağırlığı artan Güney ve Batı Asya pazarlarındaki payının artırılması amacıyla eşleştirme, ticaret heyeti, fuar vb. işbirliği faaliyetlerinin hedef pazarlardaki değişime göre güncellenmesi TR41 bölgesi için ortaya çıkan başlıca gereksinimlerdendir. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi'nde sektör ve ürün bazında tanıtım politikasının içeriğini belirleyen temel öncelik teknoloji yoğun, lokomotif sektörlere ve katma değeri yüksek ürünlere özel önem verilerek yüksek büyüme potansiyeli olan pazarlara ihracatın artırılması, mevcut pazarlarda tutundurmanın sağlanması şeklindedir. TR41 Bölgesi'nin de ülke ihracatında payı artmaya devam eden potansiyeli yüksek Asya pazarlarında, teknoloji yoğun sektör ve ürünlerin tanıtım ve pazarlamasına yönelik stratejileri uygulaması gerekmektedir.

2023 İhracat Stratejisi'nde ulusal ölçekte ele alınan tanıtım ve pazarlama politikalarının uygulamaya geçirilmesi amacıyla tanıtım heyetlerinin organize edilmesi, ikili ve çoklu uluslararası ticaret işbirliklerinin güçlendirilmesi, elektronik ortamda ihracat tanıtım portallarının kullanımının yaygınlaştırılması, Türk markalarının bilinirliğinin artırılması, firmaların kendi markaları ile yaptıkları ihracatın izlenmesi gibi tedbirler TR41 Bölgesi ele alınan tanıtım ve pazarlama ihtiyaçları ile paralellik arz etmektedir. Ayrıca tanıtım faaliyetlerinin yöntem olarak bireysel değil ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından organize edilen tanıtım grupları aracılığıyla yapılması da TR41 Bölgesi'nde özelikle pazar arayışında olan KOBİ'ler açısından doğrudan örtüşmektedir.

KOBİ'lerin, esnaf ve sanatkârların ihracatta tecrübe eksikliği, karşılaştıkları ürüne özel standartlar gibi tarife dışı engeller nedeniyle yurtdışı pazarlara girmekte zorlandıkları bilinmektedir. Bu konuda KOBİ'lere destek sağlamak amacıyla Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve KOSGEB arasında bir işbirliği anlaşması bulunmakla birlikte, ihracatçı birlikleri öncülüğünde de bölge içi işbirliğinin geliştirilmesi ve söz konusu firmaların katılımının artırılması mümkündür. DEİK bünyesinde oluşturulan iş konseyleri, Avrupa İşletmeler Ağı, Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu'na üyelik ve Ar-Ge proje pazarları, ticaret ve sanayi odaları tarafından düzenlenen eşleştirme fuarlarına katılımın artırılması ihracat hedeflerine ulaşılmasında ve yeni pazarlara açılmada kolaylık sağlayacaktır. Bölgedeki rekabet gücü yüksek sektörlerde markalaşma potansiyeli yüksek ürünlere sahip olan firmaların Turquality destek programı aracılığıyla kurumsallaşma ve bilgi birikimlerini artırma-

larını sağlamak da bölgenin güçlü markalar üzerinden ihracatta rekabet gücünü ve tanıtımını artırmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda bölgede tanıtım ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi, dış ticaret fırsatlarının artırılması amacıyla ele alınan öncelikli tedbirler aşağıda yer almaktadır:

Tedbir 1. *İhracatçı birliklerinin öncülüğünde yeni pazar olanakları ile ilgili sürekli çalışmaların başlatılması, KOBİ masaları oluşturularak ihracatın geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Yurtdışı pazarlara girmeye çalışan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ihracatçı birlikleri ile işbirliğinin teşvik edilmesi*

Tedbir 3. *Tanıtımda yeni iletişim teknolojilerinin, sosyal medya ağlarının kullanılması*

Tedbir 4. *Dış ticarette uluslararası rekabet gücü ve ülke içi üretimde payı yüksek ürünlerin otomotiv sektöründe elektrikli otomobil ve hafif ticari araç, raylı sistemlerde hafif raylı sistem vagon ve dizel lokomotif, seramik sektöründe vitrifiye ürünler, mermer sektöründe Bilecik Beji ve Gemlik Diyabazı ile bor madenlerinin; tekstil sektöründe özellikle bebek ve çocuk konfeksiyonu ile ev tekstil;, mobilya sektöründe ev, ofis ve büro mobilyalar; havacılık sektöründe uçak motoru ve benzer nitelikteki ürünlerin tanıtımının artırılması*

Tedbir 5. *Turquality desteğinden faydalanan firma ve sektör sayısının artırılmasının sağlanması*

Öncelik 8. Turizm türlerine özgü tanıtım, konaklama ve ulaşım altyapısının güçlendirilerek hizmet kalitesinin yükseltilmesi

Türkiye toplamı içindeki paylarına bakıldığında müzelere bağlı taşınmaz varlık sayısı (%9), müze sayısı (%6), su ve orman varlığı (%5), termal turizm merkezi sayısı (%5) bakımında ülkedeki turizm potansiyelinin önemli kısmını oluşturduğu görülen TR41 Bölgesi turizm sektörünün en temel ihtiyacı, sahip olduğu önemli sayıdaki tarihi ve doğal kaynak potansiyelinin ekonomik olarak etkin bir şekilde değerlendirilmesidir. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması amacıyla ulaşım akslarının sağladığı erişilebilirlik, üretim ve ticarete dayalı ekonomik yapı, konaklama, eğitim ve sağlık altyapısının turizm ihtiyaçları ile uyumlu politikalar uygulanarak bilgi yoğun araştırma, planlama, tanıtım süreçleri ve kurumsal işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye içindeki paylarına göre yurtdışı ziyaretçi sayısı (%1,8), tesislere geliş sayısı (%2,6), tesis sayısı (%2), müze ziyaretçi sayısı (%1), konaklama yapan yabancı ziyaretçi oranı (%20), ortalama geceleme süresi gibi göstergelerin iyileştirilmesi ve bu amaçla belirlenen stratejilerin turizm alt sektörleri bazında ve bölgesel ölçekte uygulanarak nihai hedef olarak turizmin ölçülebilir göstergelere sahip formel bir sektör yapısına kavuşturulması ön plana çıkan ihtiyaçlar arasında yer almaktadır.

Şekil 27. Konaklama Tesislerine Geliş ve Yabancı Ziyaretçi Oranları

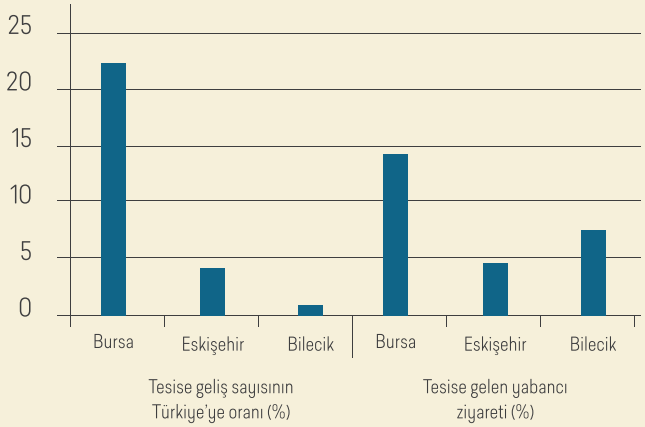

Şekil 28. Konaklama Tesislerinde Ortalama Geceleme Süreleri

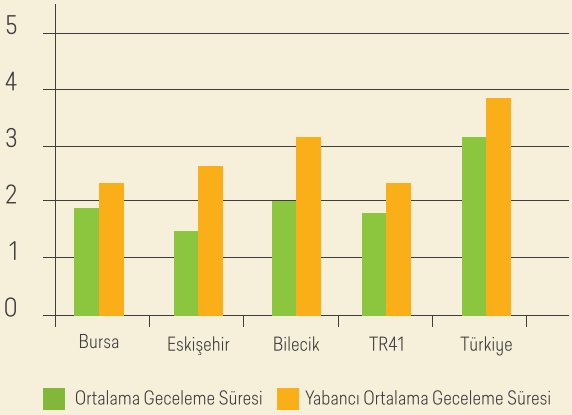

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu

Ziyaretçi ve fiziksel altyapı istatistikleri dışında başta termal turizm, doğa ve kış turizmi olmak üzere turizm merkezi statüsüne sahip bölge sayısına bakıldığında daha iyi anlaşılan TR41 Bölgesi turizm sektöründeki kurumsal yapı eksikliği ve ülke ve dünya genelinde yaşanan yoğun rekabete karşı, bölgede bir arada bulunan farklı turizm türleri arasında entegrasyon sağlanması önemlidir. Bu yaklaşım aynı zamanda yıl içinde dengeli bir turizm ekonomisi yaratılmasını da sağlayacaktır. Bu amaçla destinasyon bazlı planlama yaklaşımı ile turizm gelirlerinin kırsal bölgelere yayılması ve doğa ve tarihsel miras tahribatının engellenerek turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bölgede ortaya konan ihtiyaçlar Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesi ile son derece örtüşmektedir. Bu strateji belgesi turizmin altyapı, rekabetçilik ve sürdürülebilirlik boyutlarının, kitle turizmi için uygun olan parçacı planlama yaklaşımı terkedilip gelişim aksları boyunca varış noktası odaklı ve turizm türleri arasında entegrasyon sağlanarak geliştirilmesini öngörmektedir. TR41 Bölgesi içinde yer alan turizm gelişim bölgeleri, turizm merkezleri, koruma ve gelişim bölgeleri ilan edilmesi, bölgesel gelişme aksları boyunca gelişimin öneminin artacağını göstermektedir. Bölgesel turizm verileri incelendiğinde turizm sektörünün mekânsal süreklilik ve denge göstermediği, turizm altyapısının ve ziyaretçi sayılarının il merkezlerinde yoğunlaştığı ve kırsal alanlardaki turizm gelirlerinin günübirlik ziyaretlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. İl merkezlerine uzak bölgelerde karayolu ulaşım ve konaklama altyapısının kısıtlı olması turizm potansiyelinin değerlendirilememesine neden olmaktadır. Bu nedenle, Turizm Stratejisi'nde belirlenen planlama yaklaşımı, TR41 Bölgesinin mevcut potansiyelinden tam olarak yararlanması amacıyla ortaya konan özellikle altyapının geliştirilmesi ve turizm türlerinin entegrasyonuna yönelik stratejiler ile paralellik göstermektedir.

Turizm Stratejisi'nde sektörel rekabetçiliği artırmaya yönelik örgün mesleki eğitimin iyileştirilmesi, markalaşma, işbirliği ve araştırma-ge-

liştirme faaliyetlerinin artırılması, tanıtım ve pazarlamanın tek elden yürütülmesi, koordinasyon amacıyla il turizm konseyleri kurulmasını öngören tedbirler yer almaktadır. Bölge turizminde tanıtım ve yatırım aşamalarında işbirliği düzeyinin artırılması, yetersiz olan fiziksel tanıtım altyapısının geliştirilmesi, sektörel ihtiyaçlara dönük bilimsel çalışma sayısının artırılmasına yönelik stratejiler Turizm Stratejisi'nde sektörel rekabetçiliği artırmaya dönük hedefleri tamamlamaktadır. Strateji belgesinde sürdürülebilirlik ve kırsal kalkınmanın güçlendirilmesine yönelik koruma-kullanma dengesini korunmasının sağlanması, halkın turizm bilincinin artırılmasına dönük tedbirler de TR41 Bölgesinde turizmin sürdürülebilirliğine ait sorunların çözümü için öngörülen sektör paydaşlarının bilinçlendirilmesi, tarihi ve doğal mirasın korunması için yasal önlemler alınması, alternatif turizmin geliştirilmesi tedbirleri ile uyumludur. Bu bağlamda bölgede turizm potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesini sağlayacak, 2014-2023 dönemine ait öncelik arz eden tedbirler aşağıda sunulmaktadır:

Tedbir 1. *Turizm sektörünün yapısının, hedef pazar ayrıştırmasının ve tanıtım faaliyetlerinin yöntemi ve içeriğinin tespitinin bilimsel ve teknik analizlere dayanılarak yapılması ve kullanılmasının yaygınlaştırılması*

Tedbir 2. *Bölgenin potansiyeline uygun olarak sağlık turizmi, kış turizmi, kültür ve tarih turizmi, tarım turizmi ve doğa turizminin geliştirilerek turizmde çeşitliliğin sağlanması*

Tedbir 3. *Tanıtım amaçlı bilgi kirliliğinin ve tanıtım materyali israfının önlenmesi, yatırım destek ve tanıtım etkinliklerinin sektör paydaşları arasında işbirliği halinde ve standartlaşma sağlanarak yürütülmesi*

Tedbir 4. *Farklı turizm türlerine uygun ulusal ve uluslararası işbirliklerinin (Frigküm, EHHTA üyeliği, Türk Dünyası Başkenti gibi) geliştirilmesi*

Tedbir 5. *Turizm türlerine (özellikle doğa turizmi ve ekoturizme uygun alternatif çevre dostu konaklama imkânları, eğlence merkezleri), gelir ve yaş gruplarına (butik otel, hostel, pansiyon ve kamp alanları) özgü farklılaştırılmış fiyat ve ürün politikası oluşturulması*

Tedbir 6. *Turizm danışma büroları, toplu taşıma güzergâhları ve diğer kamuya ait mekânlarda yönlendirme ve tanıtımın iyileştirilmesi ile ilgili fiziksel düzenlemeler yapılması*

Tedbir 7. *Turizmde müşteri memnuniyetine dayalı yönetim sistemlerinin geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması*

Tedbir 8. *Gölge oyunları, ipekböcekçiliği, çömlekçilik, ahşap oymacılığı gibi el sanatları ile yerel ürün ve faaliyetlerin markalaşmasına yönelik bilinçlendirme yapılması*

Tedbir 9. *Sağlık serbest bölgesi, termal turizm bölgesi gibi mekânsal yığınlaşmaları destekleyecek fiziksel altyapının iyileştirilmesi*

Tedbir 10. *Turizm potansiyelinin yüksek olduğu bölgelere erişilebilirliğin artırılması, turizm altyapısının ve çevre düzenlemelerinin iyileştirilmesi.*

Öncelik 9. Güvenli gıda üretmek üzere kaynakların verimli kullanılmasıyla tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması

Dünya nüfusunun 2 milyar daha artarak 2050 yılı itibariyle 9,15 milyara ulaşacağı, dünya çapındaki tarımsal üretimin ise 2005/7'ye göre %60 artacağı öngörülmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye nüfusunun 2012-2023 yıllarında %11,4 artarak 2023 yılında 84,2 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de nüfus artışıyla birlikte artan gıda ihtiyacında özellikle güvenli gıdaya olan talebin artacağı beklenmektedir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Himayesinde yürütülen Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi kapsamında oluşturulan ana teması 'Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Tarım, Gıda ve Hayvancılık' olan 'Tarım, Gıda ve Hayvancılık' Sektörü dokümanında, tarım sektörünün temel hedefinin üretim, arz ve gıda güvenliği olduğu, bunun için çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği ilkesine bağlı kalınması gerektiği belirtilmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın da uygulamaya koyduğu yasal düzenlemeler ve Bakanlığın 2013-2017 Stratejik Planı doğrultusunda 'çiftlikten sofraya' gıdanın güvenliği konusu öne çıkmaktadır. Ulusal Kalkınma Stratejisi'nde de Türkiye'de tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasına vurgu yapılmaktadır. Aynı şekilde, Onuncu Kalkınma Planı'nda da tarım ve gıda konusunda toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini esas alan, ileri teknolojiye dayalı üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir tarım sektörü amaçlanmıştır.

Tablo 40. Belde/Köyler Nüfusu ve Kırsal Nüfus Oranı (%)

	Kırsal Nüfus Oranı* (%)				
	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	5,04	2,47	3,74	23,2	22,72
TR41	12,97	12,55	12,01	11,66	11,25
Bilecik	28,73	26,59	23,07	24,94	2,09
Bursa	12,09	11,79	11,40	11,02	10,65
Eskişehir	11,8	11,38	10,82	10,35	9,99

Kaynak: TÜİK- ADNKS verilerinden hesaplanmıştır
Not: Kırsal nüfus oranı için belde ve köy nüfusu oranının toplamdaki oranı alınmıştır.

Şekil 29. TR41 İlleri Kırsal Nüfus 2008-2012

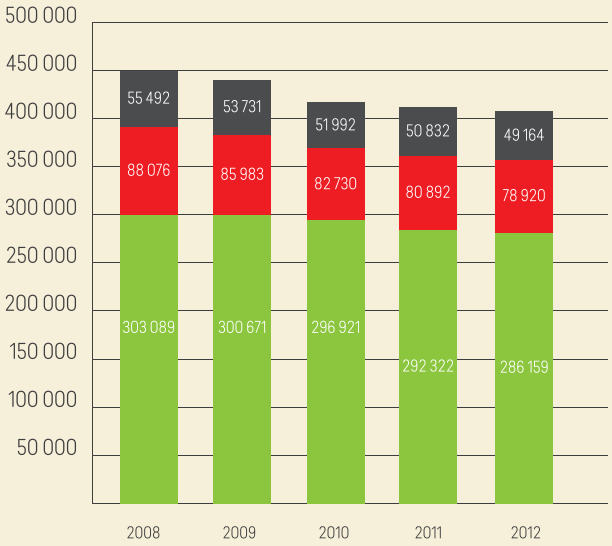

Kaynak: TÜİK- ADNKS, Nisan 2013
Not: Kırsal nüfus oranı için belde ve köy nüfusu alınmıştır.

Bölge özelinde ele alındığında tarım sektörü hem üretim hem de kırsal kalkınma açısından son derece kritik bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. ***Belde ve köylerde yaşayan nüfus açısından 81 il değerlendirildiğinde, 2012 yılı itibariyle Bursa en düşük kırsal nüfus oranına sahip 6., Eskişehir 5., Bilecik ise 14. ildir.*** *TR41 genelinde bölge nüfusunun %11,25'ünü oluşturan 414 243 kişi kırsalda (belde ve köylerde) yaşamaktadır.*

TR41 Bölgesi, toplam GSKD ile 2008 yılı değerleri itibariyle 26 bölge içinde İstanbul ve Ankara bölgelerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır. *Tarımın GSKD'deki payı 2007-2008 yıllarında Türkiye'de % 8,5 iken, 2008 yılı için TR41 bölgesi GSKD içindeki payı %5,5'tir. TR41 Bölgesi farklı coğrafi bölgelerde yer alan illeriyle değişiklik gösteren iklim özellikleriyle tarımda ürün çeşitliliği yönünden zengin bir bölgedir.*

Tarım işkolundaki işgücüne bakıldığında, ***2012 yılı itibariyle TR41 bölgesinde istihdam edilenlerin %12,2'si tarım sektöründe yer almaktadır.*** *Tarım ihracatı, TR41 Bölgesi genelinde 2008-2012 yıllarında %61,6 artış göstermiştir. Gıdaların üretimden tüketime kadarki sürecin tüm aşamalarında insan sağlığına zararlı olabilecek tüm risklerden uzak kalması gerekmektedir. Özellikle, tarımsal üretim aşamasında alınacak önlemler, bu güvenli gıda üretimi sürecinde önem arz etmektedir.*

Şekil 30. TR41 Bölgesi Tarımda İstihdam (15+ Yaş)

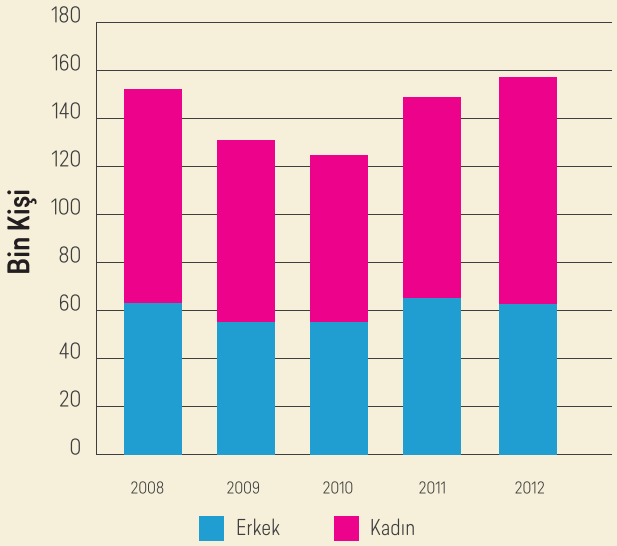

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Nisan 2013

Şekil 31. TR41 İlleri Tarım İhracatı 2008-2012

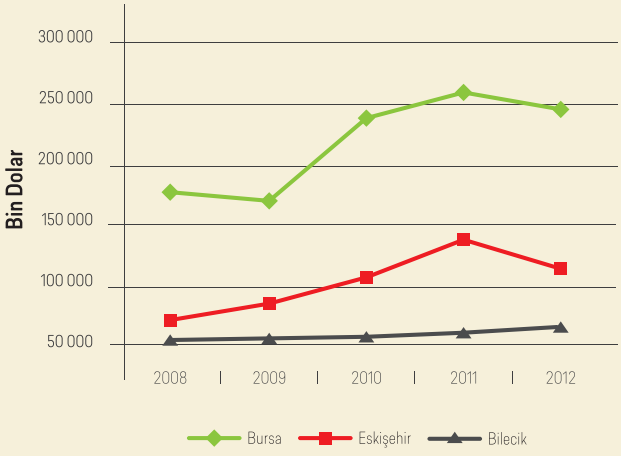

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret verilerinden hesaplanmıştır.
Not: Tarım ihracatı Dünya Ticaret Örgütü'nün STIC sınıflamasına göre tanımlanan tarım ihracatıdır.

Üretim aşamasında bilinçsiz kullanılan zirai koruma ve mücadele ilaçları ve gübreden kaynaklanan su ve toprak kirliliği önemli bir sorun olmaktadır. Üründe oluşan kalıntılar, ürünün uluslararası düzeyde aranan gıda güvenliği koşullarını sağlayamamasına neden olmakta, bu sebeple ürün gıda sektöründe ve ihracatta değerlendirilememektedir. Çiftçinin güvenli gıdaya ulaşabilmek için çevreye zarar vermeden tarım yapması ve gıda güvenliği kriterlerini karşılayan ürün üretebilmesi, ürününü yurtdışı pazarlarına ulaştırmasını sağlayacaktır. Buna yönelik üreticinin ve tüketicinin bilinçlendirilmesi, hem ürün planlaması için kullanılacak ürün analizi hem de gıda güvenliği için gıda analizi laboratuvar olanakları çiftçiye güvenli gıda için yol gösterici olacaktır. Özellikle, çevresel koşulların uygun olduğu yerlerde iyi ve organik tarım yapılması, bu ürünlerin gelişmeye dönük piyasası için avantaj sağlayacaktır.

Tarımsal örgütlenmenin yapısal bir değişime gidip, verimli ve aktif çalışan yapılar haline getirilmesi, böylelikle tarımsal üretici birlik ve kooperatiflerin çiftçiyi yönlendirici kuruluşlar haline gelmesi, ürün planlaması ve çiftçinin ürünü için pazar bulabilmesi için önemli bir etki sağlayacaktır. TR41 Bölgesi, 2012 yılı itibariyle bulunan 5 kooperatif birliği, 5 yetiştirici birliği, 36 üretici birliği ve 598 kooperatif ile tarımda örgüt çeşitliliğine sahiptir. Bu yapıların güçlendirilmesiyle, bölge tarımı daha planlı üreten güçlü bir yapıya ulaşacaktır.

Özellikle, arazi toplulaştırmasıyla daha geniş tarım arazilerinde tarım yapılabilmesi, tarımda yurtdışında rekabetçiliği arttıracak mekanizasyonun sağlanması, sulama sistemlerinin rehabilite edilmesi ve sulanan arazinin artmasıyla tarımda verimliliğinin artması Türkiye'nin büyük gıda sektörü firmalarına ev sahipliği yapan TR41 Bölgesinde hem tarımın hem de tarıma dayalı sanayinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunacaktır. ***Gıda sektörünü bölgede ortak akıl ile bir araya getirip tarımdaki üretim planlamasında etkin olabilmesiyle, üretici ve sanayici arasında ortak çalışma mümkün olabilecek, böylelikle hem bölge tarımı hem de gıda sanayisi rekabetçi bir yapıya kavuşacaktır.***

Tedbir 1. *Tarımsal sulama için kullanılabilir temiz suyun, sanayi ve evsel atıksu kirliliğinden korunması, özellikle tarımda sulama suyu kaynağı olarak kullanılan Göksu (Bursa'dan), Sakarya (Eskişehir'den) ve Karasu (Bozüyük ve Kütahya'dan) nehirlerinin kirlenmesinin önüne geçilmesi*

Tedbir 2. *Tarımda temiz toprağın korunması adına tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kulla-*

nımının, evsel, hayvansal ve sanayi atıklarıyla kirletilmesinin önüne geçilmesi, toprak kirliliğine yol açan zirai mücadele ve koruma ürünlerinin kontrollü satışının ve kullanımının sağlanması

Tedbir 3. *Tarımsal üretimin her aşamasında güvenli gıda için üretimde sertifikalı ve sağlıklı tohum, fide, fidan üretim ve kullanımının yaygınlaştırılması; biyolojik ve biyoteknik zirai mücadele yöntemleri ile erken uyarı sistemi gibi yöntemlerin kullanılmasının sağlanması*

Tedbir 4. *Gıda denetimlerinin düzenliliğinin, gıda ve tarım analiz laboratuvarların geliştirilmesinin sağlanması, gıda güvenliğiyle ilgili üreticinin ve tüketicinin eğitilmesi*

Tedbir 5. *Tarımın sürdürülebilirliği için bölgede gelişme potansiyeli olan tohumculuk, meyve fidancılığı, organik ve iyi tarım, örtü altı tarımı gibi sektörlerin gelişiminin sağlanması, örnek uygulamalarla bilgi ve deneyim paylaşımının yapılması*

Tedbir 6. *Tarımsal örgütlerin il düzeyinde tek çatında altında toplanarak, profesyonel yöneticiler tarafından yönetilen ve denetlenen bir yapı için yeniden yapılandırılarak güçlendirilmesi; tarım ve kırsal kalkınma paydaşlarının koordinasyonunun sağlanması için ortak yapılar oluşturulması*

Tedbir 7. *Tarımsal ürünlerin pazarlanmasının geliştirilmesine yönelik olarak üretici ve tüketici arasındaki aracı basamaklarının azaltılması, ürünlerin depolama ve nakliye olanaklarının geliştirilmesi, rekabet üstünlüğü sağlayan ürünlerin tanıtımı gibi faaliyetlerin yürütülmesi*

Tedbir 8. *Tarımda verimliliğin artırılmasına yönelik parçalı tarım arazisi sorununun çözümünün, verimi artıran sulu tarım modellerine geçişin, sulama sistemlerinin iyileştirilmesinin sağlanması*

Tedbir 9. *Tarımda eğitimin geliştirilmesi için üniversitelerle işbirliği içinde eğitim programlarının yapılması, örnek uygulamaların yapılması ve eğitimlerin koordinasyonunun sağlanması*

Tedbir 10. *Gıda güvenliğine yönelik, kirlilik engelleme, ürün genotiplerinin korunması, endemik bitkiler gibi konularda Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi*

Tedbir 11. *Hayvansal ürünlerde kalitenin artırılmasının ve hayvansal üretimde koruyucu hekimliğin geliştirilmesinin sağlanması*

Tedbir 12. *Tarımda kayıtlı istihdamın geliştirilmesi için mevsimlik tarım işçilerinin kooperatif aracılığıyla istihdamının sağlanması gibi önlemlerin alınması*

Tedbir 13. *Tarım ve tarıma dayalı sanayinin birlikte sürdürülebilirliğini sağlayacak rekabet gücünü arttırıcı çalışmaların yürütülmesi ve sektörün planlama politikasında rol alacak çatı yapıların oluşturulması.*

Gelişme Ekseni 2. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme

Beşeri Gelişme sosyal kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biridir. Ortalama yaşam beklentisi, okur-yazarlık, eğitim, sağlık gibi temel göstergelerden oluşan beşeri gelişmişlik bir toplumdaki yaşam kalitesinin yansımasıdır. Günümüz toplumlarında insan kaynağı hem ekonomide ve hem de sosyal hayatta en temel etkenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve kentsel hayatın gelişimi, sosyal yaşam içerisinde kültürel boyutun önem kazanması ve kamu sektörü ve özel sektörün yanı sıra sivil toplumun gelişimi de beşerî gelişmenin öne çıkan dinamikleri haline gelmiştir. Bütün bunlar beşeri gelişmenin önemini artırmış ve bu konuda daha sistematik yaklaşımların oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Beşeri gelişmenin sağlıklı olabilmesi için dezavantajlı grupların da bu gelişme sürecine olabildiğince kapsayıcı bir biçimde dâhil edilmesi ve bu yolla sosyal içermenin geliştirilmesi de elzemdir. Sosyal içerme engelliler, çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar gibi beşeri kaynağın farklı kesimlerinin beşeri gelişme sürecine en etkin bir biçimde dâhil edilmesini sağlayacak tedbirler geliştirilmesini ifade eder. Bu anlamda insani gelişmenin dengeli ve kapsayıcı bir şekilde gerçekleştirilmesi beşeri sermayenin gelişimi için de önemli bir katkı sunmaktadır. Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme 2014-2023 TR41 Bölge Planı'nda ortaya konan üç ana gelişme ekseninden biridir. Bu gelişme ekseni, 10. Kalkınma Planı(2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum şeklinde ifade edilen hedefle uyum içerisinde belirlenmiştir. Onuncu Kalkınma Planı'nda bu hedef kapsamında eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden, sivil toplum ve sosyal hizmetlere, kültür ve sanattan nüfus dinamikleri ve kamu yönetimine kadar toplam on yedi politika alanı belirlenmiştir.

Sosyal Yapı Özel İhtisas komisyon toplantılarında dile getirilen bölgenin Güçlü ve Zayıf Yönleri, dış çevre kaynaklı Fırsat ve Tehditler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

BEŞERÎ GELİŞME VE SOSYAL İÇERME	
Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
Sosyal ve Kurumsal Yapı • Kültür çeşitliliği ve bunun beraberinde getirdiği sosyal zenginlik • Bölgedeki köklü üniversite varlığı • Bölgede projecilik kültürünün ve bu alandaki kurumsal yapıların güçlü olması • Güçlü ve aktif STK'ların varlığı **Dezavantajlı Gruplar** • Engelli bireylere birebir hizmet götürülmesi ve engellilerin sosyal hizmetlere erişilebilirliklerinin artırılması • Bölgenin engelli istihdamı bakımından Türkiye genelinden çok daha iyi durumda olması • Sokak çocuklarına ilişkin olarak kamu kurum ve kuruluşları ile STK'ların işbirliği halinde olması **Göç** • Bölgede göçle birlikte aktif nüfus kuşaklarının yenilenmesi • Göçle gelenlerin kente entegrasyonu hususunda proje yürüten kurumların varlığı **Sosyal Hizmet Altyapısı** • Sivil Toplum Kuruluşları örgütlenmelerinin aktif ve güçlü varlığı • Sosyal hizmetlerin içeriğinin zengin ve kapsamlı olması • Engelli (üstün zekâlı, otistik, işitme engelli gibi) eğitimi ile ilgili olarak altyapının yeterli olması • Eğitim düzeyinin yüksek olması, zengin meslek profili, ara eleman olanağı sağlayan genç nüfusun varlığı • Kent konseylerinin varlığı ve tüm vatandaşlara açık olması • Eğitim Vadisi, Bilim Sanat Merkezi ve Sevgi Köyü Projelerinin varlığı • Bölgede Üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğinin olması ve ortak araştırmalar yapılması • Bölgenin yeni sosyal hizmet modeli uygulamalarında pilot bölge olması (Yaşlı Hizmet Merkezi, Yaşlı Yaşam Evi vb.) • Özel eğitimle (üstün zekâlı, otistik, işitme engelli gibi) ilgili olarak altyapının güçlü olması	**Sosyal ve Kurumsal Yapı** • Kent ve kırsal arasında sosyal hizmetlere erişim bakımından eşitsizlik olması • Beyin göçü yaşanması • Sosyal yardımlara dair ihtiyaç analizlerinin yapılmaması ve bu alanda kurumlar arası görev dağılımının net olmaması • Yoksulluk haritasının ve sosyal yardımlara ilişkin ortak veri tabanının bulunmaması, mevcutların paylaşılmaması • Kurumlar ve STK'lar arası iletişimin zayıf olması • Kurumlar, üniversiteler ve STK'lar arası koordinasyon ve iletişimin zayıf olması • Bölgede büyük firmalar olmasına rağmen sosyal sorumluluk anlamında katkılarının yetersiz olması **Dezavantajlı Gruplar** • Özel eğitimle ilgili envanter eksikliği • Engellilerin ve ailelerinin, yasal hakları ve kendilerine sunulan hizmetlerle ilgili yeterince bilinçli olmaması ve bu konuda yönlendirme eksikliği • Sokakta çalışan çocukların topluma yeterince kazandırılmamaları • İstihdamda kotaların uygulanmaması (hükümlü, kadın, engelli vb. gibi) **Göç** • Göçü önleyici tedbirlerin eksikliği, alınan göçlerin niteliksiz istihdamı artırması • Göç nedeniyle kırsalda yaşlanma ve işgücü kaybı **Sosyal Hizmet Altyapısı** • Dezavantajlı gruplara yönelik merkezlerin yetersiz olması • Engelli merkezleriyle ilgili yeterince denetimin olmaması • Kamu binalarının ve açık alanların engellilere uygun olmaması • Zihinsel engelliler için çalışma ortamlarının ve eğitmenlerin yetersizliği • Bilecik'te özel sağlık ve eğitim kurumlarının eksikliği

BEŞERÎ GELİŞME VE SOSYAL İÇERME	
Fırsatlar	**Tehditler**
Sosyal ve Kurumsal Yapı • Sosyal kalkınmaya ve dezavantajlı grupların kapasitelerini geliştirmeye yönelik hibe programları ve finansman imkânlarının olması ve bu gruplara pozitif ayrımcılık uygulanması • Sosyal kalkınmaya ve dezavantajlı grupların kapasitelerini geliştirmeye yönelik hibe programları ve finansman imkânlarının olması • AB projelerinin olması ve eğitim alanında yurtdışı değişim programlarının varlığı • Ulusal ve uluslararası ağların varlığı (Sağlıklı Kentler, Tarihi Kentler vb.) **Dezavantajlı Gruplar** • Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının özel olarak dezavantajlı gruplara yönelik duyarlılığının yüksek olması **Göç** • Bölgenin göç olarak aldığı genç ve öğrenci nüfusu bölgede tutabilmesi halinde bunun beşerî sermayeye olumlu katkı sağlayacak olması • Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmuş olması ve kurulan Göç İl Müdürlüklerince göç konusunun uzmanlık düzeyinde ele alınması • Kırsal Kalkınma yatırımlarının (sulama, ulaşım vb. alandaki yatırımlar; KÖYDES, BELDES) köyden kente göçü önleme potansiyeli **Sosyal Hizmet Altyapısı** • Sağlık serbest bölgelerinin oluşturulmasına imkân verilmesi	**Sosyal ve Kurumsal Yapı** • Tarım alanında gençlere yönelik meslekî eğitimi üstlenen kurumsal bir yapının olmaması sonucu gençlerin tarıma ilgisiz kalması ve tarımda gereken genç işgücü ihtiyacının karşılanamaması • Kentsel dönüşüm alanlarının parçalı olmasından dolayı kentin fiziksel görünümü, sosyal dokusu ve ekonomisi açısından olumsuz etkilerin ortaya çıkması • Belli mesleklerde yoğunlaşma olması ve gerekli işgücü taleplerinin karşılanamaması **Dezavantajlı Gruplar** • Dezavantajlı gruplarla ilgili politikalarda onların fikirlerinin alınmaması ve katılımcı olmamaları sonucu bu gruplar hakkında alınan karar ve uygulanan politikaların etkisiz ve yanlış sonuçlar doğurması **Göç** • Göç sonucu sosyal yapıda meydana gelen bozulmalar • Göçle gelen nüfusun entegrasyonunu konusundaki eksiklikler sebebiyle kentlilik bilincinin ve kentli kimliğinin gelişmemesi • Yoğun göçle birlikte çarpık yapılaşmaların artışı • Göçle gelen nüfusun kentlerde homojen biçimde dağılmaması ve bunun sonucunda gettolaşmaların meydana gelmesi **Sosyal Hizmet Altyapısı** • Uluslararası sosyal hizmet (Sığınmacı, mülteci, kaçak göçmen vb.) konusunda yeterli altyapı ve stratejinin bulunmaması • Nüfus artışı karşısında hizmet (eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler) altyapısının yetersiz kalması

Bursa Eskişehir Bilecik illeri mevcut durum analiz çalışması, GZFT analizleri, üst ölçekli plan ve stratejilerle ilişkili olarak tasarlanan beşeri gelişme ve sosyal içerme gelişme ekseni çerçevesinde altı öncelik ve bu öncelikler kapsamında bazı tedbirler belirlenmiştir. TR41 Bölge Planı(2014-2023)'ndaki Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme gelişme ekseni kapsamında yer alan öncelikler şu şekildedir:

- *1. Sosyo-kültürel Altyapının ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi*
- *2. Eğitim Hizmetlerinde Kalitenin ve Erişilebilirliğin Artırılması*
- *3. Sosyal İçermeye Yönelik Politikaların ve Sosyal Hizmet Altyapısının Geliştirilmesi*
- *4. Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Artırılması*
- *5. Gençlik ve Spor Hizmetlerinin ve Bu Alandaki Altyapının Geliştirilmesi*
- *6. Kamu Kurumlarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Yönetişimin Sağlanması*

Öncelik 1. Sosyo-kültürel altyapının ve kent kültürünün geliştirilmesi

10. Kalkınma Planı(2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum şeklinde ifade edilen hedef kapsamında öne çıkan alanlardan biri de kültür ve sanat başlığıdır. Bu alandaki temel amaç, kültürel zenginlik ve çeşitliliğimizin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması şeklinde ifade edilmiştir. Bu kapsamda sinema endüstrisinin gelişimine ve tiyatrodan mimarîye kadar birçok sanat dalına destek sağlanması, yurtiçindeki ve yurtdışındaki kültür mirasımızın korunması ve geliştirilmesi, Türkçe'nin korunması, geliştirilmesi ve dünyada daha fazla konuşulan bir dil olması için gerekli çalışmaların yapılması temel politikalar olarak belirlenmiştir. Bu anlamda okuma kültürünün ve kültür-sanat eğitiminin çocukluk döneminden itibaren yaygınlaştırılması önemli hedefler olarak öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, şehirleşmenin mimarî ve peyzaj açısından geliştirilmesi ve daha yaşanabilir kentlerin oluşturulması da bir hedef olarak belirtilmiştir. Kültürel değerlerimizin ve geleneksel sanatlarımızın korunmasına yönelik desteklerin etkinleştirilmesi de önemli bir hedef olarak vurgulanmıştır.

Bölgemizin tarihi ve kültürel mirasının zenginliği ve sürekli göç alarak yeni kentsel kültürlerin oluşumuna sahne olması sosyo-kültürel altyapının ve kent kültürünün geliştirilmesine olan ihtiyacı artırmaktadır. TR41 Bölgesinde 683 tescilli sit alanı, 6354 tescilli kültür ve tabiat varlığı ve 76 yerel etkinlik bulunmakta olup bu tarihi ve kültürel varlıkların korunması, geliştirilmesi ve canlandırılması önemli bir ihtiyaçtır. Aşağıdaki tablolardan da izlenebileceği gibi özellikle Bilecik'te kültür merkezi, tiyatro, sinema gibi kültürel-sanatsal donatı alanlarının arttırılması ihtiyacı bulunmakta olup yine bu gibi donatıların kent içerisinde dengeli dağılımının sağlanması da Bursa ve Eskişehir için önemlidir. TR41 Bölgesindeki şehirlerin tarihi ve kültürel mirasının canlandırılarak bugüne kazandırılmasının da, turizm için olduğu kadar sosyo-kültürel yapının ve kent kültürünün geliştirilmesi için de katkı sağlayacağını ifade edebiliriz.

Tablo 41. TR41 Bölgesindeki Tiyatro Verileri (2011)

	Salon sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı
Bursa	10	5.448	816	388.836
Eskişehir	11	3.140	654	177.205
Bilecik	-	-	-	-
TR41	21	8.588	1.470	566.041
Türkiye	511	194.020	23.361	5.385.588

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2011

Tablo 42. TR41 Bölgesindeki Sinema Verileri (2011)

	Salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı
Bursa	66	9.663	1.295	1.710.913
Eskişehir	21	3.096	401	603.488
Bilecik	3	190	63	15.884
TR41	90	12.949	1.759	2.330.285
Türkiye	1.917	257.604	37.892	37.439.786

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2011

Ayrıca bölgede kent kültürünün gelişiminde, var olan ve henüz yeni kurulmakta olan toplam altı üniversitenin insan kaynağı ve diğer kurumlarla olan işbirliği de önemli bir rol teşkil edecektir. ***Sosyo-kültürel altyapı ve kent kültürünün gelişimi nitelikli insan kaynağının bölgede yerleşmesi için de önemli ve teşvik edici unsur oluşturacaktır.*** *Sonuç olarak sosyo-kültürel altyapının ve kent kültürünün geliştirilmesi TR41 Bölgesi için önemli bir öncelik oluşturmaktadır.*

Tedbir 1. *Sosyo-kültürel donatı alanlarının (tiyatro, sinema, kültür merkezi vb.) nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Bölgeye özgü yöresel kültür ve folklor değerlerinin korunması, envanterinin oluşturulması ve geliştirilmesi*

Tedbir 3. *Bölgede var olan kültürel mirasın yaşayan tarih anlayışıyla korunup geliştirilmesi, canlandırılması ve bugüne kazandırılması*

Tedbir 4. *Kültür sanat faaliyetlerinin kentteki dezavantajlı bölgeler ve kırsal alanlar da gözetilerek yaygınlaştırılması ve bu faaliyetlere erişilebilirliğin artırılması*

Tedbir 5. *Kent kimliğinin ve kent hafızasının korunması, kentlilik bilincinin geliştirilmesi*

Öncelik 2. Eğitim hizmetlerinde kalitenin ve erişilebilirliğin artırılması

10. Kalkınma Planı (2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum şeklinde ifade edilen hedef kapsamındaki en önemli başlıklardan biri eğitimdir. Eğitimde okullaşma, derslik sayısı, öğretmen sayısı gibi temel göstergelerin iyileştirilerek özel eğitim ve yaşam boyu eğitimin güçlendirilmesi ve küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sisteminin geliştirilmesi plan hedefleri arasındadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması bu anlamda önemli bir hedef olarak öngörülmüştür. Eğitim politikaları genel olarak bireyin kabiliyetlerini demokratik bir eğitim ortamında geliştirmeyi ve eğitim yapısını işgücü piyasasına uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir. Eğitim öğretimin her kademesinde bireylerin ilgi ve yeteneklerini ölçerek yönlendirebilen bir sistem geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu dönemdeki eğitim politikalarında eğitimde teknoloji kullanımının en üst düzeye çıkarılması hedeflenmektedir. 2012 yılında

güncellenen Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Programı kapsamında insani yaşam koşullarını iyileştirmek ve herkes için iyi bir yaşam amacıyla belirlenen sekiz temel hedef arasında herkes için temel eğitim başlığı önemli bir yer tutmaktadır.

Yine eğitim hizmetlerinde kalitenin ve erişilebilirliğin arttırılması önceliğiyle ilişkili olarak, yeni dönemde yürürlüğe giren Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı (2013 – 2017) da önemli bir strateji belgesidir. Bu belge ülkemizde özel yetenekli bireylere yönelik olarak örgün ve yaygın eğitimde tek tip uygulamalar yerine bilgi ve deneyim paylaşımını esas alan, bireyin ilgi, yetenek ve potansiyeline göre farklılaştırılmış, bireyselleştirilmiş, zenginleştirilmiş, hızlandırılmış çoklu eğitim modelleri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda eğitim modelleri, insan kaynakları, yaygınlaştırılabilirlik ve sürdürülebilirlik temaları belirlenmiştir. Bu temalar kapsamındaki temel amaç özel yeteneklilerin yeteneklerini geliştirmeye yönelik örgün ve yaygın eğitim sistemimiz ile bütünleşmiş çeşitli eğitim modelleri uygulamaktır. Ayrıca özel yeteneklilerin eğitimini, çeşitli eğitim modellerinde etkili ve verimli şekilde planlayacak ve yürütecek personel yetiştirmek ve ülke genelinde özel yetenekli bireylere yönelik çeşitli eğitim politika ve uygulamalarını yaygınlaştırmak ve sürekli hale getirmek de önemli bir hedeftir. 2014-2023 TR41 Bölge Planı'nda da özel eğitimin geliştirilmesi öne çıkan tedbirler arasında yerini almıştır.

Eğitim, bölgede insan kaynaklarının geliştirilmesi ve beşeri gelişmenin sağlanması için en önemli bileşenlerden biridir. Bu sebeple temel bir gösterge olan okullaşma oranların açısından bakıldığında bölge ortalamasına göre daha düşük düzeyde olduğu görülen Bursa'da okul öncesi eğitimde ve mesleki ve teknik eğitimde bu oranların artırılması önem arz etmektedir.

Yine ulusal politikalara paralel olarak bölge açısından önemli bir alan olan özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinde 2010'dan 2013'e kadar neredeyse üç kat artarak 75'e yükselen özel eğitim kurumu sayısının, daha da artırılması ve özel eğitim altyapısının ve niteliklerinin geliştirilmesi önemli bir önceliktir. Bu alanda Türkiye'de önemli bir merkez olan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı'nda da (2013-2017) yer verilen Anadolu Üniversitesi Üstün Yetenekliler Eğitim Programı (ÜYEP) ve yine bölgedeki üniversiteler bünyesindeki diğer merkezlerle de işbirliği yapılmalıdır.

Bölgedeki öğretmen ve derslik sayılarına bakıldığında Bursa'da okul öncesi eğitimde ve mesleki ve teknik eğitimde derslik sayılarının arttırılmasının önemli bir ihtiyaç olduğu gözlenmektedir. Ayrıca ***bölgede son beş yıl içerisinde artarak gelişen yükseköğretim altyapısının da bölgenin eğitim altyapısına ve niteliklerine olumlu bir ivme kazandıracağı öngörülmektedir.*** *Son üç yıllık dönemde bölgede yaygın eğitim kurumlarının sayısı ulusal gelişmelere paralel olarak ciddi bir artış göstermiştir. Ayrıca bölgedeki kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin, STK'ların ve odaların bu alandaki hizmetleri de bölgede yaşam boyu eğitim anlayışının yaygınlaşması ve kurumsallaşması açısından önemli bir altyapı oluşturmaktadır.*

Tablo 43. TR 41 Bölgesinde Net Okullaşma Oranları

	(4-5 yaş arası)		(5 yaş)		İlköğretim		Genel Ortaöğretim		Meslekî ve Teknik Ortaöğretim		Toplam Ortaöğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Bursa	41,54	49,3	62,52	60,27	99,34	99,16	28,85	34,31	48,26	40,96	77,11	75,27
Eskişehir	52,69	50,84	78,01	77,03	98,99	98,89	36,47	50,15	50,8	34,75	87,27	84,91
Bilecik	52,52	52,76	78,4	79,95	98,52	98,39	30,47	38,97	60,88	51,17	91,35	90,14
TR41	48,92	50,97	72,98	72,42	98,95	98,81	31,93	41,14	53,31	42,29	85,24	83,44
Türkiye	44,56	43,5	66,2	65,16	98,77	98,56	33,8	36,54	34,73	29,6	68,53	66,14

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2013

Harita 10. TR41 Bölgesinde İlköğretimde Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayısının Dağılımı (2010)

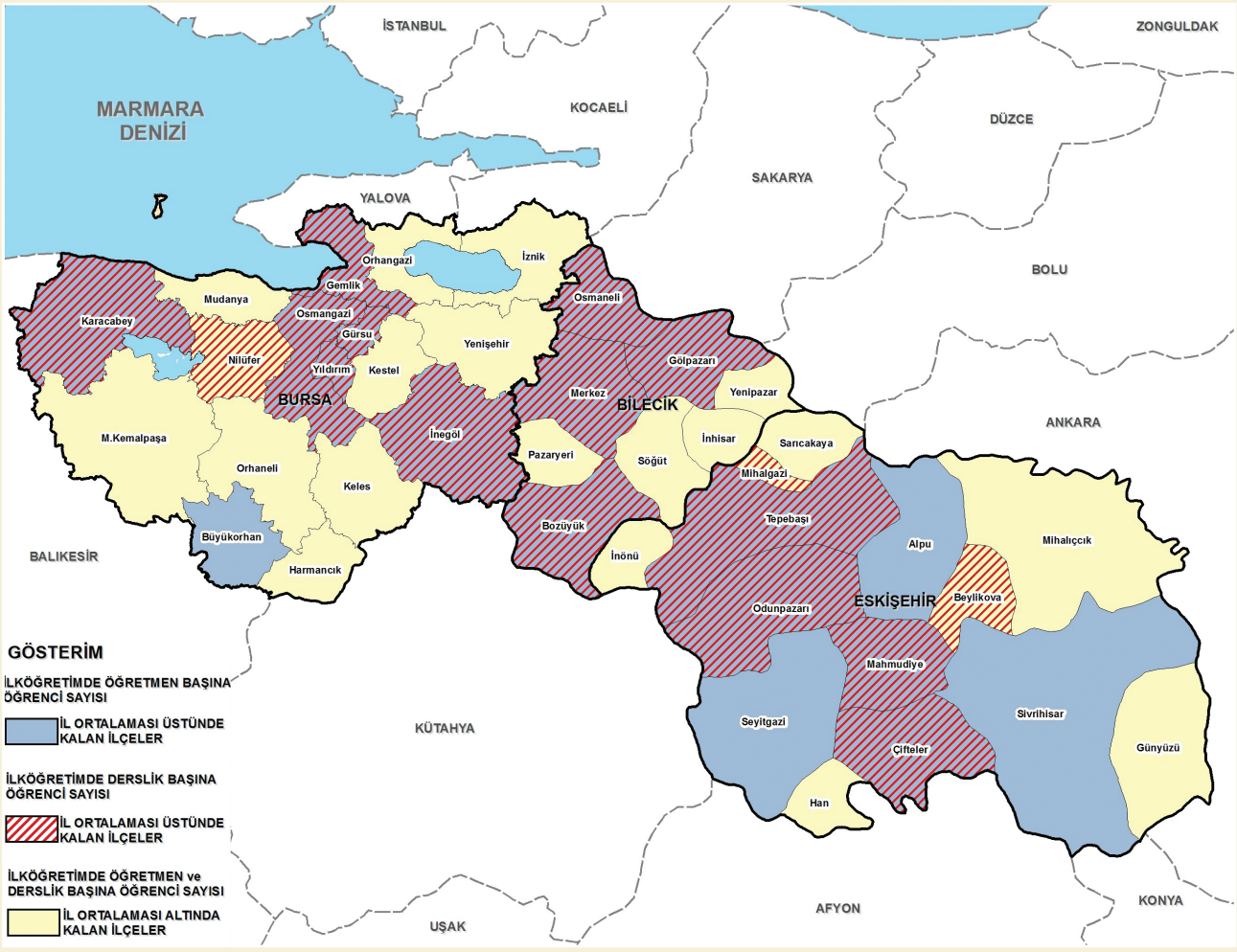

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Milli Eğitim Müdürlükleri verilerinden üretilmiştir.

Tedbir 1. *Bütün eğitim kademelerinde okullaşma oranlarının artırılması*

Tedbir 2. *12 yıllık kademeli eğitim sistemine geçiş sonrası bölgede ortaya çıkan öğretmen ve derslik sayısı açığının giderilmesi*

Tedbir 3. *Okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması*

Tedbir 4. *Eğitime erişimde kır-kent arası ve kent içi dengesizliklerin giderilerek fırsat eşitliğinin sağlanması*

Tedbir 5. *Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri altyapısının (bina, ekipman, insan kaynağı vb.) geliştirilmesi ve bu alanda bölgedeki üniversitelerde var olan potansiyelin değerlendirilmesi*

Tedbir 6. *Özel eğitime ihtiyaç duyan ancak yaş itibariyle bu eğitim kapsamı dışında kalan bireylere yönelik özel eğitim imkânlarının geliştirilmesi*

Tedbir 7. *Yaşam boyu öğrenme anlayışı çerçevesinde yaygın eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi*

Tedbir 8. *Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması*

Tedbir 9. *Yüksek Lisans ve Doktora Programları ile üniversite bünyesinde yürütülen programların sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda ele alınmasının teşvik edilmesi*

Tedbir 10. *Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşümün sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi.*

Tedbir 11. *İlk ve orta öğretim düzeyinde Eskişehir'in merkez ilçeleri olan Odunpazarı ve Tepebaşı'nda derslik sayılarının ve kırsal ilçeleri olan Mihalıççık, Beylikova, Çifteler, Alpu, Mahmudiye, Seyitgazi ve Sivrihisar'da ise öğretmen sayılarının artırılması*

Tedbir 12. *İlk ve orta öğretim düzeyinde Bilecik Merkez, Bozüyük, Osmaneli, Pazaryeri ve Yenipazar'da derslik sayılarının ve Osmaneli, Gölpazarı, Pazaryeri, İnhisar, Söğüt ve Bozüyük ilçelerinde ise öğretmen sayılarının artırılması*

Tedbir 13. *İlk ve orta öğretim düzeyinde Bursa'nın Gürsu, Yıldırım, Osmangazi, Gemlik, Nilüfer, İnegöl, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Kestel ve Orhangazi ilçelerinde derslik sayılarının ve İnegöl, Yenişehir, Kestel, Gürsu, Yıldırım, Gemlik, İznik, Osmangazi, Büyükorhan, Karacabey ilçelerinde ise öğretmen sayılarının artırılması.*

Harita 11. TR41 Bölgesinde Ortaöğretimde Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayısının Dağılımı (2010)

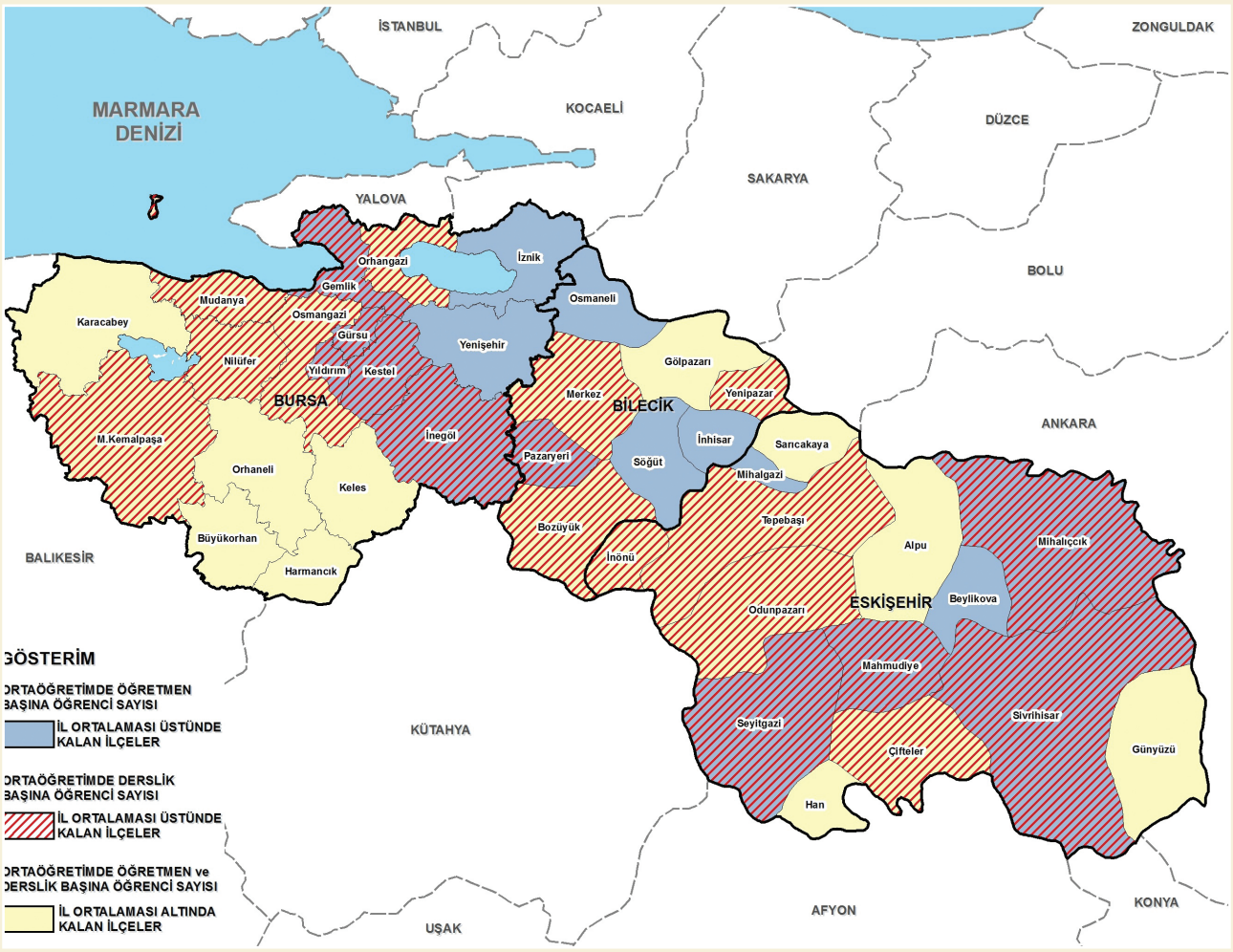

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Milli Eğitim Müdürlükleri verilerinden üretilmiştir.

Öncelik 3. Sosyal içermeye yönelik politikaların ve sosyal hizmet altyapısının geliştirilmesi

10. Kalkınma Planı(2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum hedefi çerçevesinde sosyal içermeye yönelik politikalar çok farklı başlıklar altında yer bulmuştur. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk ve gençlik hizmetlerinin nitelik ve erişilebilirliğinin geliştirilmesi, ailenin korunması, nüfus dinamiklerinden azami ölçüde faydalanılarak etkin bir göç yönetiminin sağlanması, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi öne çıkan politika araçlarıdır. Bu çerçevede sosyal dışlanma riski taşıyan bütün toplumsal kesimlerin fırsatlara erişiminin artırılması ve sosyal koruma araçlarıyla desteklenmesi ve nihaî olarak gelir dağılımın iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca

kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik hayata etkin katılımının geliştirilmesi, çocuk ve gençlerin bireysel yeteneklerini hayata geçirmelerini sağlayacak fırsatların oluşturulması, işgücü niteliğinin geliştirilmesi ve bütün toplumsal kesimlere uygun iş fırsatlarına erişimin sağlanması ve bütün toplum kesimlerinin kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi hedeflerinin de altı çizilmiştir.

2014-2023 TR41 Bölge Planı'nda kadınlara yönelik sosyal içerme politikaları da önemli başlıklar arasında yerini almıştır. Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Programı kapsamında cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadının statüsünü güçlendirmek başlığı önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda ulusal düzeydeki iki önemli strateji belgesi olan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) ile uyumlu olarak bazı tedbirlere yer verilmiştir. Bu eylem planlarında da belirtildiği üzere, bölge planında yer alan söz konusu tedbirlerle cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi, kadınların istihdam, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaç ve hizmetlere erişiminin arttırılması, kadınlara yönelik insan hakları bilincinin geliştirilmesi ve şiddetin önlenmesi amaçlanmıştır.

2014-2023 TR41 Bölge Planı'nda öne çıkan başlıklardan biri olan yaşlılara yönelik hizmetlerle ilgili olarak Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007) önemli bir strateji belgesidir. 65 ve daha üstü yaştaki nüfusun önümüzdeki yıllarda giderek artacağı gerçeği karşısında sağlıklı yaşlanma ve yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bu insan kaynağından azami ölçüde istifade edilmesi açısından son derece önemlidir. Bu planda da yaşlılar ve kalkınma, yaşlılıkta sağlık ve refahın arttırılması ve olanaklar sunan destekleyici ortamların sağlanması gibi üç ana tema belirlenmiştir. Bu temalar kapsamında toplam on dokuz hedef belirlenerek, yaşlıların toplumsal yaşama ve kalkınma sürecine aktif olarak katılımı, yaşlıların sağlık ve bakım hizmetleri açısından yeterli hizmet sunumuna erişimi ve bunların sağlanması için gerekli ortamın oluşturulması ve destek sağlanması amaçlanmıştır.

2014-2023 TR41 Bölge Planı'nın sosyal içerme ve sosyal hizmet sunumuyla ilgili olarak en önemli bileşenlerinden birini oluşturan engelli bireylere yönelik tedbirler de ulusal ve uluslararası strateji ve eylem planlarıyla uyum içerisinde ortaya konmuştur. Bu kapsamda en önemli iki strateji belgesi olarak ortaya çıkan Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı (2006 – 2015) ve Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011) engellilerin toplumsal yaşama aktif katılımını hedefleyen en kapsamlı eylem planlarıdır. Bunlarla ilişkili olarak bölge planında ortaya konan tedbirlerin temel amacı engelli bireylerin toplumsal hayatın bütün alanlarına katılımının eşit olarak sağlanmasına yönelik çalışmaların belli bir program çerçevesinde uygulanmasıdır. Bu anlamda ilk olarak Avrupa

Konseyi Özürlüler Eylem Planı (2006 – 2015)'na uygun olarak kamusal ve kültürel yaşama katılım, eğitim ve istihdam, sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri, sosyal koruma, yasal koruma, şiddet ve tacize karşı koruma, bu alanda araştırma ve geliştirme ve toplumsal bilinç ve farkındalığı artırma gibi eylem alanlarına paralel bazı tedbirler ortaya konmuştur. Öte yandan Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011)'yla uyumlu olarak ulaşılabilirlik uygulamalarının yaygınlaştırılması ve nitelik açısından belli standartların sağlanması ve engelli bireylerin bütün kamusal hizmetlere ve bilgiye erişiminin arttırılması ve normalleştirilmesi yönünde tedbirler geliştirilmiştir.

Harita 12. TR41 Bölgesi ve Çevresinde Bulunan İllerin Net Göç Hızına Göre Dağılımı (2012)

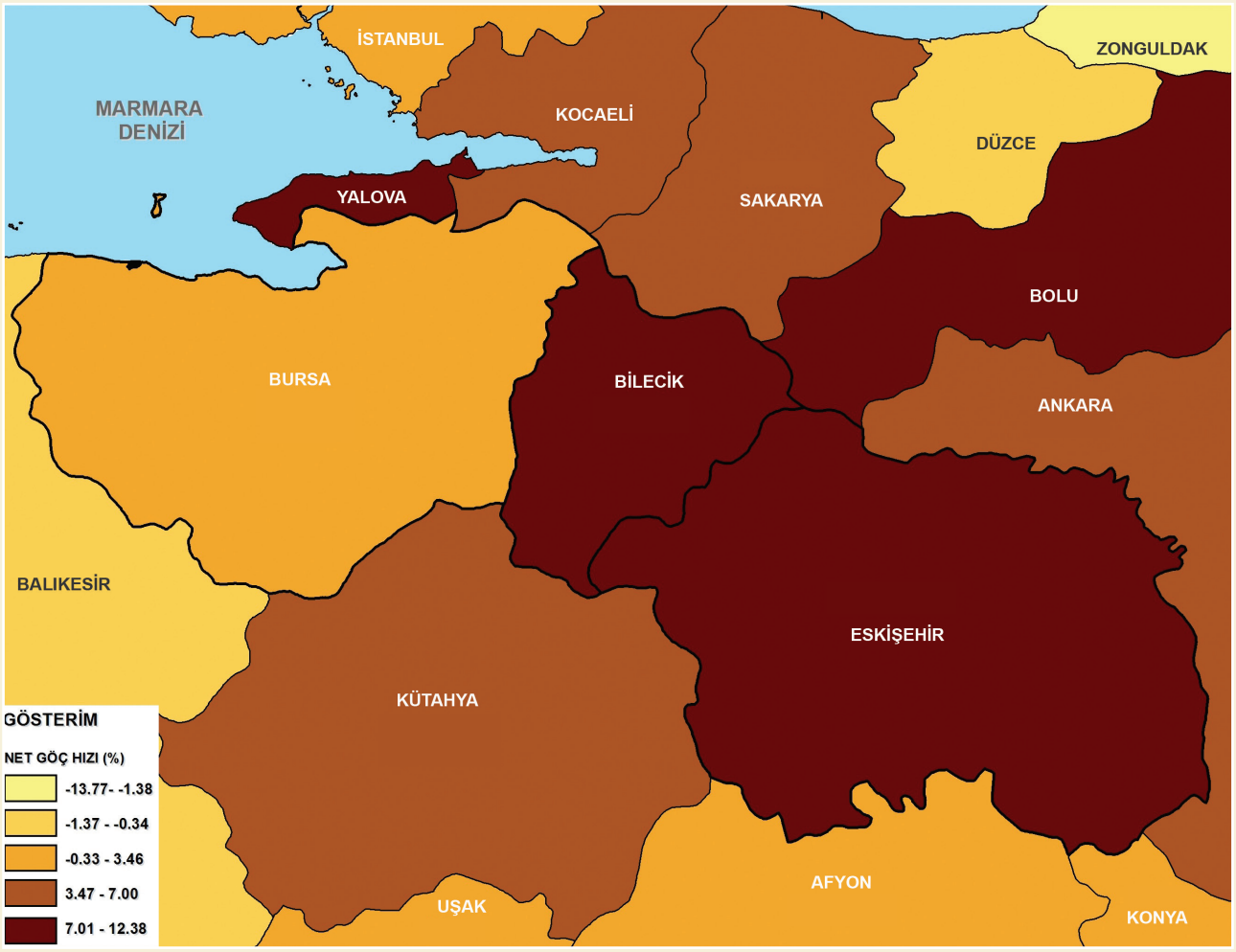

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler

Sosyal içerme ve sosyal hizmet sunumu nüfusun bütün kesimlerinin beşeri gelişmeye dâhil edilmesi ve dezavantajlı grupların oluşturduğu insan kaynağından da faydalanılması anlamında önemli bir önceliktir. TR41 Bölgesi'nde öncelikle Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve ikinci olarak da yerel yönetimler eliyle yürütülmekte olan sosyal hizmetler çok çeşitli alanlara yayılmış durumdadır. Bursa'da 21, Eskişehir'de 22, Bilecik'te 3 adet sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır. Yine Bursa'da 13 ve Eskişehir'de ise 10 olmak üzere yerel yönetimlere bağlı sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır. Bu rakamlara bakıldığında özellikle Bursa'nın nüfus yoğunluğuna oranla sosyal hizmet altyapısında genel olarak eksik olduğu görülmektedir.

2012 yılında gerçekleşen ‰ 5,44 net göç hızıyla bölge en çok göç alan bölgeler arasındadır. *Bu anlamda özellikle Bursa'da farklı dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet altyapısının sayılarının arttırılması ve niteliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda engelliler, göçle gelen gruplar, kadınlar, çocuklar, gençler ve yaşlılar önemli başlıklar olarak öne çıkmaktadır. 60 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusun %12'sini teşkil ettiği TR41 Bölgesi'nde giderek artan düzeyde yaşlı bakım hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır.* ***Ayrıca kent içerisinde ve kır-kent arasında çok farklı dağılımlar gösteren nüfus yapısına göre sosyal hizmet donatılarının dağılımı dengeli olarak gerçekleştirilmelidir.***

Tedbir 1. *Bölgedeki demografik eğilimler doğrultusunda yaşlı bakım hizmetlerinde altyapı ve personel kapasitesinin artırılması, yaşlılara yönelik hizmetlerin ailesi yanında desteklenmesi ve toplumsal hayata aktif katılımlarının sağlanması*

Tedbir 2. *Engelliliğin önlenmesine hizmet eden ve bu konuda sosyal bilincin artırılmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi*

Tedbir 3. *Engellilere yönelik hizmetlerin ailesi yanında desteklenmesi, engelliler ve engelli aileleri için yerinde rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi, engellilerin ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin kamu kurumları tarafından sağlanması*

Tedbir 4. *Engellilerin sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda, engellerine uygun bir şekilde istihdam edilmelerini kolaylaştırılacak mesleki eğitimlerin geliştirilmesi*

Tedbir 5. *Engellilere yönelik kentsel erişilebilirliğin geliştirilmesi ve bu konuda gerekli fiziksel düzenlemelerin yaygınlaştırılması*

Tedbir 6. *Aile, çocuk-gençlik ve toplum hizmetlerinin geliştirilmesi*

Tedbir 7. *Sosyal hizmet ve bakım sektöründe insan kaynaklarının geliştirilmesi (yaşlı, engelli, çocuk vb. bakımı)*

Tedbir 8. *Mobil bakım hizmetlerinin (engelli, yaşlı vb.'ye yönelik) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması*

Tedbir 9. *Şiddet mağduru kadınlara hizmet veren kadın konuk evi hizmetlerinin geliştirilmesi ve istihdam edilmelerine yönelik tedbirlerin alınması*

Tedbir 10. *Kadına yönelik şiddetle ilgili toplumun bilinçlendirilmesi ve bu konuda hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi*

Tedbir 11. *Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar konusunda toplumsal bilinç oluşturulması*

Tedbir 12. *Sosyal yardımlar konusunda mükerrerliklerin önlenmesi amacıyla ortak veri tabanlarının oluşturulması ve veri paylaşımının sağlanması*

Tedbir 13. *Sosyal yardımların işgücü karşılığı olacak şekilde yeniden yapılandırılması ve sosyal yardım modellerinin çeşitlendirilmesi (yöresel ürün ve zanaatları destekleyecek mikrokrediler şeklinde)*

Tedbir 14. *Sokakta çalışan/yaşayan, suça sürüklenmiş ve madde bağımlısı çocuklara yönelik hizmet merkezlerinin ve faaliyetlerin artırılması, bunların ihtiyaç olan yerel bölgelerde (mahallelerde) konumlandırılması*

Tedbir 15. *Çocuk ve gençlere yönelik strateji oluşturmayı sağlayacak saha çalışmalarının artırılması ve hedef grubun sorunlarının belirlenmesi*

Tedbir 16. *Başta dezavantajlı bölgelerde yaşayan çocuklar ve gençler olmak üzere çocukların ve gençlerin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere katılımının artırılması*

Tedbir 17. *Çocuk istismarının önlenmesi, istismara uğrayan çocukların rehabilitasyonu ve korunması için kurumsal kapasitenin ve farkındalığın artırılması*

Tedbir 18. *Sokakta yaşayan ya da çalıştırılan çocukların rehabilite edilmesi ve eğitim hayatına dönmesinin sağlanması*

Tedbir 19. *Göçle gelen dezavantajlı nüfusun kente entegrasyonunun ve kentsel hayata uyumunun sağlanması*

Tedbir 20. *Sosyal dışlanma yaşayan özel gruplara (romanlar, sığınmacı ve mülteciler, mevsimlik işçi ve geçici göçmenler vb.) yerinde sosyal hizmet modellerinin geliştirilmesi*

Tedbir 21. *Kentsel planlama ve kentsel hizmetlerle ilgili karar mekanizmalarına dezavantajlı grupların da dâhil edilerek bu grupların ihtiyaçlarına uygun planların geliştirilmesi*

Tedbir 22. *Bilgiye erişim konusunda hizmet veren kurumların (kütüphane, halk eğitim merkezi vb.) artırılarak nüfusun bilgiye erişim kapasitesinin geliştirilmesi*

Tedbir 23. *Şehit yakınları ve Gazilerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması ve hayata tam katılımlarının sağlanması*

Öncelik 4. Sağlık hizmetlerinde kalitenin arttırılması

10. Kalkınma Planı (2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum şeklinde ifade edilen hedef kapsamındaki en önemli başlıklardan biri de sağlıktır. Sağlık alanında bebek, yenidoğan ve anne ölüm oranı gibi temel göstergelerin iyileştirilerek, nitelikli ve erişilebilir sağlık hizmetleri sunumuyla yaşam kalitesinin yükseltilmesi öne çıkan bir hedeftir. Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde kaydedilen ilerlemelerin bir ileri aşamaya taşınması ve büyük sağlık yatırımlarının kamu özel işbirliğiyle (KÖİ) gerçekleştirilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir.

Harita 13. TR41 Bölgesi İlçelerindeki Bin Kişi Başına Yatak Sayısının Dağılımı (2012)

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Sağlık Müdürlükleri verilerinden üretilmiştir.

Sağlıkta personel sayısı ve niteliğinin geliştirilmesi, nitelikli yatak kapasitesi ve sağlık araç-gereçleri donanımının iyileştirilmesi gibi hedefler öngörülmüştür. Ayrıca sağlık politikalarını sadece sağlık kuruluşlarında yapılan uygulamaların ötesinde hayatın bütün alanlarına yayacak şekilde sağlıklı yaşam programlarının geliştirilmesi gibi çeşitli hedefler öngörülmüştür. Bu kapsamda, obezite ve bağımlılık gibi çeşitli alanlarda sağlıklı yaşam uygulamaları hayata geçirilecektir. Bu anlamda Türkiye Obezite (Şişmanlık) ile Mücadele ve Kontrol Programı (2010-2014) da önemli bir politika belgesidir. Programın amacı ulusal ve yerel düzeyde geliştirilecek programlarla dengeli beslenme ve fiziksel hareketlilik konusunda bilincin geliştirilmesi ve obezitenin teşhis ve tedavisi konusunda etkin bir izleme ve değerlendirme sistemi kurularak önlemlerin alınmasıdır.

2012 yılında güncellenen Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Programı kapsamında insani yaşam koşullarını iyileştirmek ve herkes için iyi bir yaşam amacıyla belirlenen sekiz temel hedef arasında bebek ölümlerini azaltmak, anne sağlığını geliştirmek, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele gibi başlıklar önemi bir yer tutmaktadır.

TR41 Bölgesi beşeri gelişmişliğin en önemli göstergelerinden olan bebek ölüm, yeni doğan ölüm ve anne ölüm oranları gibi göstergelerde ülke ortalamasıyla aynı düzeyde seyretmektedir. Yalnızca Bursa ve Eskişehir'de yeni doğan ölüm oranları ülke ortalamasının biraz üzerinde yer almaktadır. Bu anlamda bu iki ilde söz konusu göstergelerin daha iyi düzeylere taşınması gerekmektedir. Öte yandan kişi başına düşen sağlık personeli açısından da Bursa ve Bilecik illeri ülke ortalamasının altındadır. Dolayısıyla bu illerde sağlık personeli sayılarının takviye edilmesi önemli bir ihtiyaçtır. 60 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusun %12'sini teşkil ettiği ve giderek orta ve ileri yaş yelpazesine ve yaşlanan bir nüfusa sahip olması öngörülen bölgede sağlıklı yaşlanma hususundaki bilinç ve uygulamalar da önemli bir altyapı gerektirmektedir. Bu yüzden önümüzdeki on yıllık dönemde bölge sadece ana-çocuk sağlığı ve temel yaşamsal göstergeler açısından değil yaşlı sağlık hizmetleri açısından da kayda değer bir gelişme göstermelidir. Sonuç olarak ***TR41 Bölgesinde her yaş grubu için sağlık tesislerinin ve insan kaynağının arttırılmasını, sağlık risklerine karşı bilincin ve sağlıklı yaşlanma anlayışının yerleştirilmesini öngören tedbirlere ihtiyaç vardır.***

Tablo 44. 100.000 Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayıları

	Hekim Sayısı (Toplam)	Diş Hekimi	Hemşire ve Ebe Toplamı
Bursa	151	28	248
Eskişehir	201	33	339
Bilecik	110	18	251
TR41	159	27	193
Türkiye*	169	28	237

*Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri, 2012, *Türkiye verisi T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011'den alınmıştır.*

Harita 14. TR41 Bölgesi İlçelerindeki Bin Kişi Başına Hekim ve Hemşire Sayısının Dağılımı (2012)

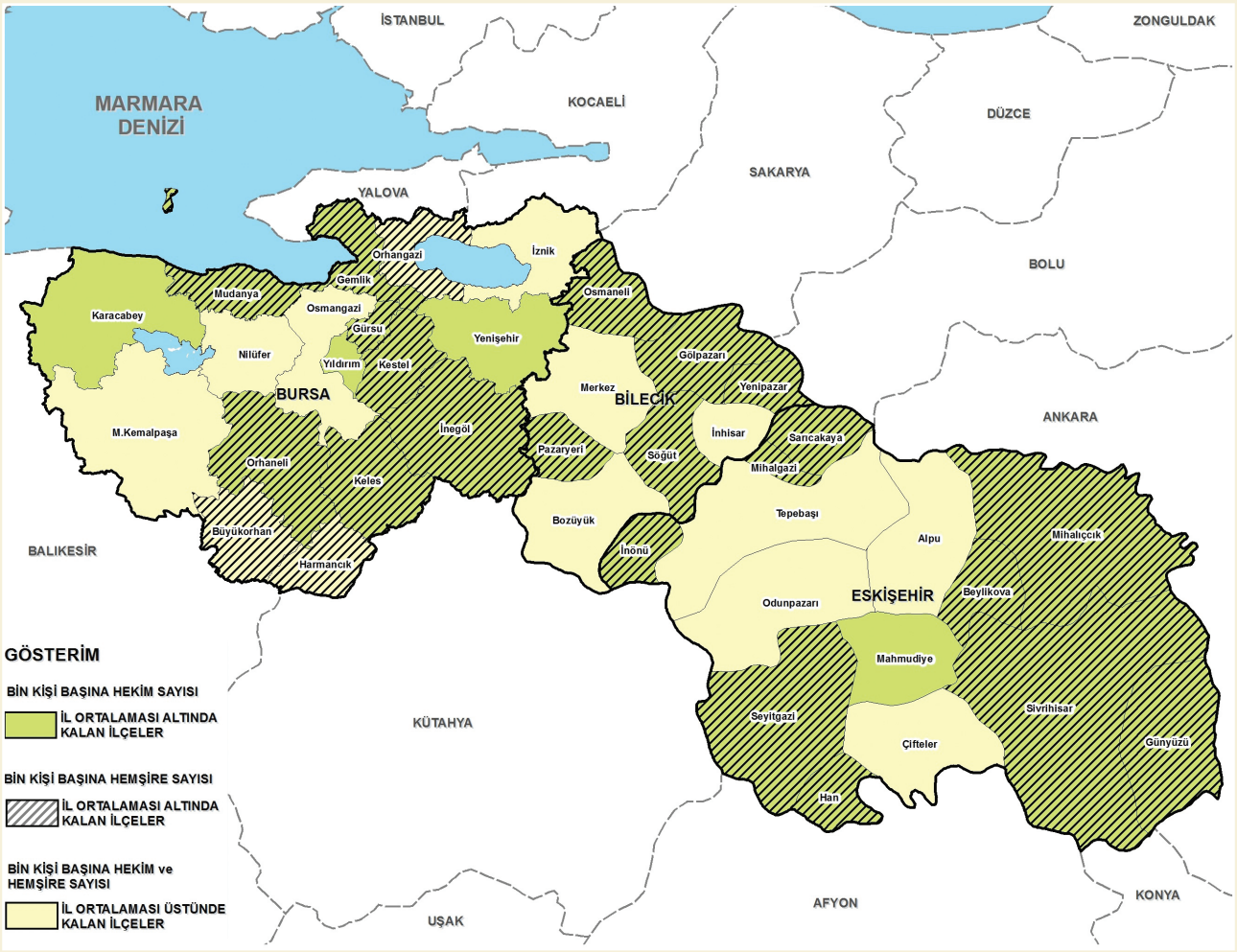

Kaynak: Bursa, Eskişehir ve Bilecik İl Sağlık Müdürlükleri verilerinden üretilmiştir.

Tedbir 1. *Anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilerek temel sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi (bebek ölüm hızı, yenidoğan ölüm hızı, anne ölüm hızı vb.)*

Tedbir 2. *Sağlıkta var olan insan kaynakları eksikliğinin giderilmesi*

Tedbir 3. *Halk sağlığı hizmetleri kapsamında birinci basamak sağlık hizmetlerinin ve koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması*

Tedbir 4. *Mobil sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması*

Tedbir 5. *Sağlığa yönelik risklerle ilgili eğitim programları ve eylem planlarının geliştirilmesi (bağımlılık, madde kullanımı, obezite, fiziksel aktivite programları, sağlıklı beslenme, atık yö-*

netimi vb.) ve geliştirilen programların uygulamada etkinliğinin artırılması

Tedbir 6. *Sağlıklı yaşlanma programlarının oluşturulması*

Tedbir 7. *İlk yardım sağlık hizmetleriyle ilgili altyapının güçlendirilmesi*

Tedbir 8. *Hasta hakları ve sorumlulukları, doğru ilaç kullanımı ve ilaç israfının önlenmesi konularında toplumsal bilincin geliştirilmesi*

Tedbir 9. *Bilecik'in Yenipazar, Gölpazarı, Pazaryeri, Osmaneli, Söğüt ilçelerinde sağlık personeli sayılarının ve Pazaryeri, Osmaneli, Söğüt ve Gölpazarı ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması*

Tedbir 10. *Bursa'da Gürsu, Kestel, Harmancık, Orhaneli, Keles, Yenişehir, Gemlik, Büyükorhan, İznik, Karacabey ilçelerinde sağlık personeli sayılarının ve Gürsu, Kestel, Mudanya, Büyükorhan, Orhangazi, Gemlik, Harmancık ve Yenişehir ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması*

Tedbir 11. *Eskişehir'de Alpu, Günyüzü, Sivrihisar, Mahmudiye, Beylikova, Han, İnönü, Mihalgazi, Mihalıççık, Sarıcakaya, Seyitgazi ilçelerinde sağlık personeli sayılarının, Mihalgazi, Sarıcakaya, Seyitgazi, Han, İnönü, Günyüzü, Mahmudiye ve Alpu ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması*

Öncelik 5. Gençlik ve spor hizmetlerinin ve bu alandaki altyapının geliştirilmesi

10. Kalkınma Planı(2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum hedefi çerçevesinde gençlik ve spor başlıkları ayrı ayrı ele alınarak bazı politikalar belirlenmiştir. Bu bağlamda çocuk ve gençlik başlığı altında çocuk ve gençlerin üstün yararı gözetilerek kendilerini geliştirmeleri ve gerçekleştirmeleri için fırsat ve imkânların geliştirilmesi ve gençliğin bilgi toplumunun gerekleriyle donanmış olarak, eğitim ve istihdamda toplumsal hayata katılımlarının artırılması ve girişimci ve katılımcı bir gençlik yetiştirilmesi temel politika olarak belirlenmiştir. Spor alanında ise her yaş gurubu için spor kültürünün yerleştirilmesi ve yaşam boyu spor anlayışının geliştirilmesi temel amacı ekseninde spor hizmetlerinin kalitesi ve çeşitliliğin artırılması temel hedefler olarak benimsenmiştir.

Bununla ilişkili olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2012 yılında kararlaştırılan ve 2013 yılında yayınlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi de önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu belgenin temel amacı, nüfusun %50'sinin 30 yaş altı kişilerden oluştuğu ülkemizde gençliğin gelişimi için bir çerçeve ortaya koymak ve bu çerçevede politika ve programlar geliştirilmesini sağlamaktır. Bu strateji belgesinde gençlik politikaları ve spor politikaları ayrı ayrı ele alınarak gençlikle ilgili on üç temel politika alanı ve sporla ilgili ise yedi temel politika alanı belirlenmiştir. Bu temel politika alanlarının altında politikalar ve hedefler yer almaktadır. Belge gençlik politikalarının ve spor politikalarının ayrı ayrı ele alınarak hedefler belirlenmesi anlamında önemlidir. Gençlik politikaları anlamında öne

çıkan başlıklar eğitim ve hayat boyu öğrenme, aile, değerler, girişimcilik ve istihdam, sağlık ve sosyal içerme, demokratik katılım, kültür-sanat, bilim ve teknoloji, kültürlerarası diyalog, serbest zamanların değerlendirilmesi ve gönüllülük ve hareketlilik olarak sıralanabilir. Spor alanında ise spor yönetimi ve spor hukuku, herkes için spor, elit sporcu yetiştirilmesi, sporcu sağlığı ve uluslararası spor organizasyonları öne çıkan başlıklardır.

Gençlik ve spor hizmetlerinin geliştirilmesi, beşeri gelişmişlikte en değerli insan kaynağını oluşturan genç nüfusun niteliklerinin arttırılması için önemli bir öncelik alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle ***24 yaş ve altındaki nüfusun toplam nüfusun %36,6'sını oluşturduğu TR41 Bölgesi'ndeki yoğun genç nüfusa yönelik hizmetlerin arttırılması ve çeşitlendirilmesi bu anlamda ciddi bir ihtiyaçtır.*** *Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2012 yılında kararlaştırılan ve 2013 yılında yayınlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'ndeki politika ve hedeflere paralel olarak gençlik politikalarının ve spor politikalarının ayrı ayrı ele alınarak her iki alanda da farklı tedbirlerin geliştirilmesi gerekmektedir. TR41 Bölgesi'nde toplam 127 adet spor tesisi bulunmaktadır. Bölgenin yoğun nüfusu düşünüldüğünde bu sayısının oldukça az olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bölgedeki tesis sayısının arttırılması önemli bir ihtiyaçtır. Ayrıca bölgedeki gençlerin gerek bölgenin gelişmiş ekonomisi ve eğitim düzeyiyle ve gerekse kültürel değerleriyle bağlantılı olarak yetiştirilmesi için gerekli altyapının oluşturulması gerekmektedir.*

Tedbir 1. *Gençliğe yönelik kültürel donatıların sayısının artırılması ve daha fazla tanıtım yapılarak farkındalığın, erişilebilirliğin ve katılımın daha üst düzeye çıkarılması*

Tedbir 2. *Gençliğe yönelik kısmi zamanlı gönüllü hizmetlerinin veya kısmi zamanlı işlerin oluşturulması*

Tedbir 3. *Spor tesisleri ve spor kulüpleri sayısının artırılarak yeniden yapılandırılması ve mevcut altyapı standartlarının yükseltilmesi*

Tedbir 4. *Sportif faaliyetlere gençlerin etkin katılımını sağlayacak modellerin geliştirilmesi*

Tedbir 5. *Spor alanında sağlık altyapısının geliştirilmesi ve spor tesislerinin engellilere uygun olarak yeniden yapılandırılması*

Tedbir 6. *Spor kültürü ve yaşam boyu spor anlayışı çerçevesinde sporun bütün yaş gruplarında yaygınlaştırılması*

Tedbir 7. *Bölgede elit sporcuların yetiştirilmesi için mevcut tesis ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi*

Tedbir 8. *Gençleri bağımlılık alışkanlıklarından korumak için önleyici hizmetlerin ve toplumsal bilincin geliştirilmesi*

Tedbir 9. *Gençlere TR41 Bölgesi'ne özgü tarihî ve kültürel değerleri tanıtıcı faaliyetlerin geliştirilmesi*

Tedbir 10. *Gençlerin bilim ve teknoloji donanımlarının geliştirilmesi, bu teknolojilere erişimlerinin artırılması*

Tedbir 11. *Gençlerin uluslararası sosyal, kültürel ve bilimsel etkinliklere katılımının artırılarak gençler arasında kültürler arası diyaloğun geliştirilmesi*

Tedbir 12. *Yerel ve ulusal düzeyde eğitim kurumları ve diğer katılımcı araçlar yoluyla gençlerin demokratik süreçlere katılımının geliştirilmesi*

Öncelik 6. Kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi ve yönetişimin sağlanması

10. Kalkınma Planı(2014-2018)'nda Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum şeklinde ifade edilen hedef kapsamında kamu kurumlarında ve sivil toplum kuruluşlarında insan kaynaklarının, yönetim kapasitesinin ve e-devlet uygulamalarının geliştirilmesini ve sivil toplumun güçlendirilmesini ilgilendiren önemli başlıklar vurgulanmıştır. Bu anlamda sivil toplumun geliştirilmesinin, toplumsal ve ekonomik kalkınma süreçlerine bütün toplum kesimlerinin katılım sağlaması açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçla STK'lar konusunda gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, ulusal önceliklere ve kamu yararına paralel olarak çalışan STK'ların öncelikli olarak desteklenmesi ve STK'ların uluslararası standartlara uygun olarak etkin bir biçimde denetlenmesi gibi politikalar belirlenmiştir. Öte yandan kamu kurumlarında etkin yönetim amacıyla planlamadan izlemeye kadar bütün süreçlerin hayata geçirildiği bir stratejik yönetim anlayışının yerleştirilmesi, iç denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması, kurumlar arası koordinasyonun geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kamuda sürdürülebilir insan kaynakları politikalarının belirlenmesi ve bu çerçevede hizmet kalitesinin ve personel verimliliğinin artırılması da önemli hedefler olarak vurgulanmıştır. Yine kamuda çeşitli hizmet alanlarında kullanılan e-devlet uygulamalarının daha da geliştirilerek etkin, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir kamu yönetimine geçiş politikası benimsenmiştir.

Bir bölgedeki sosyal sermayenin zenginliği ve kurumsal yapının güçlü ve etkin bir yönetime sahip olması o bölgede sanayiden eğitime, sağlıktan ihracata kadar bütün alanları olumlu etkileyen bir faktördür. Dolayısıyla mevcut durum analizinde de belirtildiği üzere, TR41 Bölgesinin Türkiye'de sosyal sermaye açısından birinci derecede gelişmiş bir bölge olması önemli bir göstergedir. ***Bölgede var olan 5.291 adet dernek, Türkiye'deki toplam dernek sayısının %5,5' ini oluşturmaktadır.*** *Bölgedeki 143 vakıf ise ülkedeki toplam vakıf sayısının yüzde 3'ünü teşkil etmektedir Bu oranlar nispeten iyi düzeydedir ancak bölgede sivil toplumun aktif katılım ve işbirliği istenilen düzeyde değildir. Bu anlamda* ***sivil toplum kurumlarının rolünü güçlendirici tedbirlere ihtiyaç vardır.*** *Ayrıca yine kamu kurumları, üniversiteler, odalar gibi çok çeşitli kurumların işbirliği ve etkileşimini*

içeren yönetişim anlayışının gelişimi de bölge için önemli bir husustur. Bu çerçevede hem sivil toplum kuruluşlarının, hem de kamu kurumlarının, kamu kurumu niteliğindeki kurumların ve üniversitelerin idari ve mali yönetim kapasitesini yükselten, koordinasyonu geliştiren ve proje uygulama kapasitesini arttıran tedbirlerin oluşturulması büyük bir önem arz etmektedir.

Tedbir 1. Kamu yönetiminde ve sivil toplum kuruluşlarında insan kaynaklarının geliştirilmesi

Tedbir 2. Kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının idari ve mali yönetim kapasitelerinin, politika, program, proje üretme ve uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi

Tedbir 3. Kent hakkı anlayışı çerçevesinde kentle ilgili projelerin hazırlanmasında STK'ların, meslek odalarının ve vatandaşların karar süreçlerine katılımlarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi

Tedbir 4. Kurumlar arası koordinasyonu geliştirecek ara yüz niteliğindeki oluşumların desteklenmesi (Kent Konseyleri, STK'lar vb.)

Tedbir 5. Kamu hizmetlerinde e-devlet ve bilişim altyapısının geliştirilmesi

Tedbir 6. Kurumlar arası veri paylaşımı gerektiren konularda ortak veri ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi

Gelişme Ekseni 3. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre

Avrupa Birliği 2020 yılı için ekonomik dönüşüm stratejisi ve hedeflerine bakıldığında ise "Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi" vurgusu yapılmaktadır. Eğitime, bilgiye ve yeniliğe dayalı bir ekonomi ile akıllı büyüme hedeflenirken Ar-Ge yatırımları yapılacak stratejik sektörler arasında ulaşımdan enerjiye, iklim değişikliğinden arazi yönetimine kadar yer alan sektörlerin çoğu dengeli mekânsal gelişme ve sürdürülebilir çevre hedefini işaret etmektedir. Sürdürülebilir büyüme stratejisi ile aynı şekilde kaynakların verimli kullanıldığı, çevreye daha duyarlı ve daha rekabetçi bir büyüme hedeflenmiştir. Son olarak kapsayıcı büyüme ile ekonominin büyümenin eşit dağılımını sağlayarak sosyal ve bölgesel uyumun sağlanması öngörülmüştür.

Onuncu Kalkınma Planı'nda da çevrenin ve doğal kaynakların korunması; kamu sağlığının ve güvenliğinin sağlanması; kentsel gelişmenin koruma ve kullanma dengesi içinde yönlendirilmesi; yeterli büyüklüklerde ve nitelikli kent dokularının oluşturulması; arazi kullanımlarının dengeli dağılımının temini; etkili bir kentsel ulaşım sisteminin kurulması ve ekonomik gelişmenin desteklenmesi için mekânsal planlama, imar ve yapılaşma uygulamaları yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca planda, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik bileşenleri göz ardı edilmeden çevre duyarlılığı ve bilincinin arttırılması, çevrenin korunması ve kalitesin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Çevre duyarlılığı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini öncelik olarak gören sürdürü-

lebilir şehirlerle atık/emisyon azaltma, verimliliğin artırılması (enerji, su ve diğer kaynak) ve kirliliğin azaltılması gözetilecektir.

Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı'nda (2010-2023) belirtildiği üzere sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda dengeli gelişmeyi öngörmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak görülmesi gereken sürdürülebilir kentleşme ve yerleşme yaklaşımı; kentsel gelişmenin etkilediği ve kentsel gelişmeyi etkileyen tüm çevresel, sosyal ve ekonomik unsurları birbiriyle ilişkili biçimde içermektedir. Dengeli mekânsal gelişme ile ekonomik ve sosyal gelişimin çevre koruma ve iyileştirilmesi ile birleştirilmesini öngörmekte ve gelişimin biçiminin/niteliklerinin katılımcı süreçlerle kararlaştırılmasını gerektirmektedir. Kırsal kalkınma faaliyetlerinin, kalkınmanın mekânda daha dengeli bir şekilde dağılımına katkı sağlayan düzenleyici bir işleve sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Planı, kırsal toplumun çalışma ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını amaçlamaktadır. Stratejik amaçları ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması, insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi, kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması, kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi olan Kırsal Kalkınma Planı, öncelikli tedbirlere yönelik faaliyetleri ortaya koymaktadır. Buna göre planda, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, ulaşım ağının iyileştirilmesi, kırsal yerleşimlerin geliştirilmesine yönelik faaliyetler öngörülmektedir.

Ülkemizin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmesi ve müzakerelere başlanmasıyla birlikte çevre sektöründe bir strateji belirlenerek bu alanda yapılan çalışmalara ciddi bir ivme kazandırılmıştır. Bu doğrultuda, 2006 yılında Ulusal Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) hazırlanmış ve çevre alanında 2007-2023 döneminde gerçekleştirilecek uyum çalışmaları stratejik bir yaklaşımla belirlenmiştir. Söz konusu strateji çevre alanında AB ile mevzuatın uyumlulaştırılmasını, mevzuatın uygulanabilmesi için gerekli teknik ve kurumsal yapılanmanın gerçekleştirilmesi ve yatırımların hayata geçirilmesi çalışmalarını içermektedir. Dengeli mekânsal gelişme ve sürdürülebilir çevre hedefine ulaşmanın önemli bir bileşeni de enerji olup enerji

taleplerinin mümkün olduğunca yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanması, enerji verimliliğinin arttırılması ve enerji üretiminde çevre duyarlılığı önem kazanmaktadır. Sanayileşme ve nüfus artışı kaynaklı yüksek enerji talep artışı, enerjinin verimli kullanılması için önlemler alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. 2011 Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi verilerine göre Bölgemiz enerji tüketimi yaklaşık 6,9 milyon MWh elektrik tüketimi ile Türkiye elektrik tüketimde %3,7'lik bir paya sahiptir. Aynı yıl için Türkiye Elektrik İletim A.Ş. verilerine göre Türkiye'deki kurulu gücün %3,6'sı bölgemizde bulunup brüt üretimdeki payı %2,9'dr. Bu kapsamda bölgemiz yoğun enerji tüketiminin yanında enerji de üretmektedir. Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, yerel enerji potansiyelin kullanılması ve çevresel etkilerinin en aza indirilmesi bölgemiz için önem arz etmekte olup enerji sürdürülebilir kalkınma hedefi önemli bir bileşeni olarak öncelikler arasında yer almıştır.

Ülkemizde bölgesel gelişme politikalarının ve uygulamalarının ülke düzeyindeki genel stratejik çerçevesini çizmek, kalkınma planıyla bölge planları arasındaki tutarlılık ve tamamlayıcılığı güçlendirmek amacıyla Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) hazırlanmıştır. Bursa'nın BGUS mekânsal amaçlarında belirlenen "Mekansal Alanlar", Eskişehir'in "Büyüme Odakları" Bilecik'in ise "Yapısal Dönüşüm İlleri" kapsamına girdiği değerlendirilerek buna uygun politikalar bölge illeri için belirlenmiştir.

BGUS'ta ülke genelinde dengeli bir mekânsal organizasyon, büyümeyi destekleyen kentsel ağların geliştirilmesi, ağ ilişkisi içinde çok merkezli ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturulması, kırsal alanların kalkınmasının hızlandırılması ve kentsel alanlarla işbirliklerinin desteklenmesi mekânsal amaçlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme, ulaşım ağının ve erişilebilirliğinin geliştirilmesi belirlenen yatay amaçlar arasındadır. "Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre" gelişme ekseni doğrultusunda belirlenen öncelik ve tedbirler de bu amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre *temasında bölgemizin güçlü ve zayıf yönleri ile gelecekte tehdit ve fırsat olabilecek unsurlar aşağıda listelenmiştir.*

DENGELİ MEKÂNSAL GELİŞME VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	
Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
Kırsal Yapı ve Sürdürülebilirlik • Kırsal alanların çeşitli ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine uygun olması (kırsal turizm, ormancılık, hayvancılık vb.) • Kırsal kalkınmayı destekleyecek kooperatiflerin varlığı (tarımsal kalkınma, süt kooperatifleri vb.) **Doğal Afet/Kentsel Dönüşüm** • Üst ölçekli planlar ile beraber planlı kentleşme çalışmalarının olması • İnşaat sektöründeki gelişmeler neticesinde deprem yönetmeliğine uygun dayanıklı binalar • İl Afet Müdürlüklerinin kurulmuş olması ve kurumların afete yönelik çalışmalarda bulunması • Afetlerin getirdiği (99 depremi) olumsuz tecrübelerin kentsel dönüşüm bilinci ve toplumsal farkındalık yaratması **Mekânsal Gelişme** • Eskişehir ve Bilecik'te demiryollarının aktif olarak kullanılması • İl çevre düzeni planlarında doğal eşiklerin belirlenmiş olması ve mekânsal gelişme planlarında dikkate alınmış olması **Çevre Yönetimi** • Kanalizasyon hizmeti alan nüfus oranının yüksek olması • Bursa ve Eskişehir Büyükşehir Belediyeleri tarafından evsel atıksuların ileri arıtma yöntemleri ile arıtılıyor olması • Bursa ve Eskişehir Büyükşehir Belediyeleri ile İnegöl'de katı atık düzenli depolama sahasının olması • Sanayinin ağırlıklı olarak organize sanayi bölgelerinde kurulmuş olması ve çevre yönetimi açısından kontrol edilebilirliği artırması • Münferit sanayi tesislerinin çoğunda arıtma tesislerinin mevcut olması **Enerji ve Doğal Kaynaklar** • Bölgenin su kaynakları bakımından zengin olması (sulak alanlar, yeraltı ve yüzeysel su kaynakları) • Bölgede orman varlığının zengin olması, ormanları oluşturan ekosistemin güçlü olması ve çok çeşitlilik göstermesi	**Kırsal Yapı ve Sürdürülebilirlik** • Kırsaldan kente göç nedeniyle genç nüfusun, dolayısıyla tarımsal iş gücünün azalması • Sosyal altyapı ve donatıların kırsal-kent arasında dengeli dağılımın olmaması • Ekoloji /ekonomi dengesinin bölge genelinde kurulamaması **Doğal Afet/Kentsel Dönüşüm** • Bölgedeki illere ait güncel afet haritasının bulunmaması • Kentsel dönüşüme sadece afet açısından bakılması, sosyal, ekonomik, fonksiyonellik ve görsellik boyutlarının düşünülmemesi • Bölgenin afet açısından riskli bir bölge olması **Mekânsal Gelişme** • Demiryolu-liman-havayolu ulaşım bağlantılarının sağlanmamış olması • OSB ve sanayi tesislerinin şehir içinde olması nedeniyle yaşam ve mekân kalitesinin olumsuz etkilenmesi (trafik, çevre kirliliği vb.) • Doğal eşik sınırlarının yeterince korunamaması ve yerleşimin bu alanlara doğru kayması • Bursa ve Eskişehir'de kırsal yerleşimlere özellikle ulaşım olanaklarının sınırlı olması • Bölge genelinin tek merkezli yapıda olması • İlçelerde altyapı eksikliği bulunması **Çevre Yönetimi** • Bilecik merkez ve ilçelerde, Eskişehir merkez hariç tüm ilçeleri ile Bursa'nın bazı ilçelerinde evsel atıksu arıtma tesisinin bulunmaması ve atıksuların arıtılmadan yeraltı ve yüzey sularına deşarj edilmesi • Su kirliliği kontrolünün sağlanamamış olması • Bilecik ilçe OSB'ler ile Bursa'da Mustafakemalpaşa Mermerciler ve İnegöl Mobilya İhtisas OSB'de atıksu arıtma tesisinin bulunmaması • OSB dışında dağınık şekilde bulunan tesislerin kendilerine ait arıtım tesislerinin bulunmaması veya mevcut tesislerinin verimli işletilememesi • Tarım kimyasalları, madencilik ve sanayi faaliyetlerinin toprak ve su kirliliğine neden olması • Katı atık bertaraf sahalarının eksikliği, tehlikeli atıkların kontrolsüz bertarafı, atıkların geri dönüşümünde tesis yetersizliği

DENGELİ MEKÂNSAL GELİŞME VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	
Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
• Yenilenebilir enerji üretimi için potansiyel kaynakların mevcut olması (güneş, rüzgâr, biyokütle, su) • Stratejik öneme sahip bor, krom, kömür ve mermer gibi maden rezervlerinin bulunması • Elektrikte kayıp-kaçak oranının az olması • Bölgede büyük hidrolik enerji santrallerinin bulunması (Yenice, Gökçekaya, Sarıyar vb.) • Sanayiye yakın enerji santrallerinin olması	• Maden işletmelerinin çevreye olumsuz etkilerinin olması • Hava kirliliği ölçüm istasyonlarının yeterli olmaması • Sanayinin ve madenlerin sürdürülebilir işletilmemesi **Enerji ve Doğal Kaynaklar** • Eskişehir'de şebeke suyunun karşılandığı Porsuk Çayı'nın tek kaynak olması • Eskişehir kırsalda içme ve kullanma suyunda kayaç yapısından ötürü doğal Arsenik bulunması (Seyitgazi, Çifteler) • Su kaynaklarının tasarruflu kullanılmaması • Su kayıp kaçak oranlarının yüksek olması • Bilinçsiz tarımsal sulama ve sanayi kullanımı sebebiyle yeraltı suyunun azalması • Yenilenebilir enerji konusunda yeterli Ar-Ge çalışmaların yapılmaması ve desteklerin az olması • Yapılarda ve üretimde enerji verimliliğinin sağlanamamış olması • Yenilenebilir enerji potansiyelinin yeterince kullanılmaması • Madenlerin potansiyel kazalar nedeniyle yeraltı ve yerüstü sularına tehdit oluşturması
Fırsatlar	**Tehditler**
Kırsal Yapı ve Sürdürülebilirlik • Marka kent oluşturmada bölgenin marka değeri taşıyan ürünlere sahip olması • Kırsal yaşamın değişiminin yönetilmesi kapsamında kır-kent dengesinin gözetilmesi • Kırsal kalkınma konusunda devlet destekleri ve Avrupa Birliği hibe programlarının varlığı • Kırsal ilçelerin ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi ve teşviklerden yararlanılmasının sağlanması • Yaygın eğitimler yoluyla tarım eğitimi ve kırsal kalkınma yönünde eğitimler yapılması **Doğal Afet/Kentsel Dönüşüm** • Kentsel dönüşümle çarpık yapılaşmanın önüne geçilebilecek olması • 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun çıkması ve yasanın yapısal dönüşümü hızlandıracak olması	**Kırsal Yapı ve Sürdürülebilirlik** • Büyük ulaşım ve enerji yatırımlarının biyolojik çeşitliliğe ve çevreye zarar vermesi • Tarıma elverişli toprakların ve ormanların erozyona maruz kalması • İnsan kaynaklı orman yangınlarının orman varlığını tehdit etmesi **Doğal Afet/Kentsel Dönüşüm** • Bölgenin Kuzey Anadolu fay hattında yer alması • Parçalı kentsel dönüşüm alanlarının kentin siluet, fiziksel ve sosyal dokusunda ekonomik açıdan olumsuz etkiler yaratması **Mekânsal Gelişme** • Göçün engellenememesi sebebi ile çarpık yapılaşmanın artması ve altyapı sorunlarını beraberinde getirmesi

Fırsatlar	Tehditler
Mekânsal Gelişme • Ulaşımda bölgenin erişilebilirliğine yönelik yatırımların artması (Hızlı tren ve Gebze-Orhangazi-İzmir otoyolu vb.) • Büyükşehir yasasının yürürlüğe girmesiyle ilçeleri de kapsayan bütüncül planların yapılması ve kırsala da kentsel hizmetleri ulaştırma imkanı **Çevre Yönetimi** • Teknolojinin gelişmesi ile çevre dostu ve verimli üretime geçişin sağlanması • Bilecik Belediyeler Birliği'nin katı atık düzenli depolama sahasının işletmeye alınmasıyla tüm Bilecik'in evsel katı atığının düzenli depolanacak olması **Enerji ve Doğal Kaynaklar** • Bölgenin uluslararası enerji transfer hatları üzerinde bulunması	**Çevre Yönetimi** • İstanbul sanayi desantralizasyonu ile bölgede kirletici sanayinin artma ihtimali, bunun neticesinde yaşam alanlarının gelişmesinin olumsuz etkilenmesi • Atıksu deşarj kriterlerinin bölge arıtma tesislerinin mevcut teknolojileri ile sağlanamaması **Enerji ve Doğal Kaynaklar** • Enerji tüketiminin ve dışa bağımlılığın artması ile sanayide üretim maliyetlerin artması ve rekabet gücünün azalması

2014-2023 bölge planı ile çevresel sorunların sürdürülebilir bir yaklaşımla çözülmesi, çevresel-kentsel kalitenin artırılması, kamu kurum ve kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin teknik altyapılarının geliştirilerek hizmet kalitesinin artırılması yolu ile yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle ***Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre*** *bölgemiz vizyonuna ulaşmak için gerekli gelişme eksenleri arasında yer almış ve bu gelişme ekseni kapsamında 12 öncelik belirlenmiştir.*

- *1. Kırsal Yaşamın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması ve Kırsal Kalkınma*
- *2. Afetlere Duyarlı Kentsel Dönüşümün ve Nitelikli Yapılaşmanın Sağlanması, Mekân ve Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi*
- *3. Mekânsal ve Ekonomik Gelişmenin Koruma ve Kullanma Dengesi İçinde Yönlendirilmesi, Doğal Kaynakların, Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması*
- *4. Çok Merkezli Mekânsal Gelişme Sistemi Oluşturulması*
- *5. Ulaşım Modları Arası Entegrasyonun Sağlanarak Erişilebilirliğin Artırılması ve Kent İçi Ulaşımın Düzenlenmesi*
- *6. İçme, Sulama ve Kullanma Suyunun Etkin Kullanımının Sağlanması, Bütünleşik Su Yönetimi Planlarının Uygulanması ve Su Kirliliğinin Önlenmesi*
- *7. Katı Atıkların Belirli Bir Sistem İçinde Ayrı Toplanması, Taşınması, Depolanması, Geri Ka-*

- *zanılması ve Bertaraf Edilmesi İçin Entegre Katı Atık Yönetim Sistemlerinin Kurulması*
- *8. Temiz Hava Eylem Planlarının Oluşturulması ve Uygulanması, Bölgedeki İklim Değişikliği İle Mücadele İçin İklim Değişikliğine Uyum Strateji ve Planlarının Hayata Geçirilmesi*
- *9. Sanayide Atık Oluşumu, Su ve Enerji Tüketimini Azaltmaya Yönelik Uygulamalara ve Temiz Üretime Geçişin Sağlanması*
- *10. Yerel, Yenilenebilir, Çevre Dostu, Ekonomik, Verimli ve Sürdürülebilir Enerji Kaynakları Potansiyelinin Belirlenerek Değerlendirilmesi*
- *11. Enerji Verimliliği İhtiyaçlarının Tespit Edilmesi, Enerji Yönetiminin Yaygınlaştırılması ve Enerji Yoğunluğunun Azaltılması*
- *12. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve enerji talebi karşılanırken çevresel zararların en alt düzeyde tutulması*

Öncelik 1. Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kırsal kalkınma

Kırsal nüfus oranı[1] , 2012 yılına göre Türkiye genelinde %22,72 iken, bu oran TR41 Bölgesi genelinde %11,25, Bursa için %10,65, Eskişehir için %9,99 ve Bilecik için ise %24,09'dur. Bu oran yıllar itibariyle Türkiye için azaldığı gibi TR41 illeri için de kırdan kente göçten ötürü azalmıştır. Toplam bölge nüfusu içindeki payına göre kırsal nüfusu Türkiye'deki en düşük dördüncü bölge olsa da TR41 Bölgesi önemli bir kırsal nüfusu barındırmaktadır.

Onuncu Kalkınma Planı, kırsal kalkınma konusun bölgesel dengesizliklerin azaltılması için kentsel ve kırsal alanda bütün yerleşimlerde temel yaşam kalitesi standartlarının sağlanmasını, nüfusun azalmasının ve yaşlanmanın getirdiği risklere karşı kırsal alan politikalarının ve uygulamalarının zenginleştirilmesini öngörmektedir. Ayrıca Onuncu Kalkınma Planı'nda kırsal ekonomilerin üretim ve istihdam yapısının turizmin de içinde bulunduğu farklı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi ve doğal ve kültürel varlıkların koruma kullanma dengesinin gözetilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır.

TR41 Bölgesi orman ve su varlıkları, bitki örtüsü ve tarımsal çeşitlilik, tarihi ve kültürel değerler bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Kırsal bölgelerden giderek artmakta olan göçün önlenmesi amacıyla kırsal tarımsal üretim turizmle entegre edilerek karlılığı artırılmalı, hizmet sektörü ve sosyal hizmet altyapısı geliştirilmelidir.

[1] *Kırsal nüfus oranı, belde/köy nüfusunun toplam nüfusa oranı olarak alınmıştır.*

Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te destinasyon odaklı planlama yaklaşımı kapsamında kırsal kalkınma için turizm potansiyelinin harekete geçirilmesine yönelik olarak sağlık, termal, yayla, kültür, kış ve doğa turizmi açısından önemli olan yerleşimlerin tek tek ele alınması yerine bu yerleşim birimlerinin ve turizm potansiyelinin birbirleriyle entegre olabilecek şekilde ele alınması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, turizm gelişim bölgeleri, turizm koridorları, turizm kentleri ve ekoturizm bölgeleri geliştirilerek bu bölgeler içinde zayıf kalan yerleşmelerin kültür, el sanatları ve konaklama altyapısının ve faaliyet çeşitliliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla alınacak tedbirler arasında turistik ürün ve hediyelik eşya üretimine dönük eğitimlerin artırılması, kültür ve sanat köylerinin oluşturulması ve doğa turizmi için küçük ölçekli altyapının geliştirilmesi planlanmaktadır. Buna istinaden, bölgede il merkezlerinde yoğunlaşan turizm konaklama altyapısı nedeniyle kırsal bölgelerin sadece günübirlik ziyaret edilmesinin önüne geçmek için kırsal bölgelerde ev pansiyonculuğu, kamp alanları, hosteller gibi alternatif konaklama imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Turizm talebini geliştirmek ve kırsal ekonomik altyapıyı güçlendirmek için ticari değeri olan el sanatları ürün üretimi ve ürünün doğrudan tüketiciye ulaştığı agroturizm öncelikli olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla ***"Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kırsal kalkınma" TR41 Bölgesi için 2023 yılı hedefleri arasında öncelikli bir yere sahiptir.***

Tedbir 1. *Agroturizm, ekoturizm, yayla turizmi, gastronomi turizmi ve doğa turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olan bölgenin altyapı ve tanıtım açısından desteklenerek kırsal ekonominin canlandırılması*

Tedbir 2. *Yerel kültürel değerlerin yaşatılması amacıyla aynı zamanda ticari değeri olabilecek ürünlerin üretiminin desteklenmesi*

Tedbir 3. *Kırsal yörelerin ekonomik değer arz eden doğal kaynak potansiyeli ile mevcut tarımsal ürün deseni esas alınarak kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısının el sanatları, su ürünleri yetiştiriciliği gibi alternatif ekonomik faaliyetler lehine çeşitlendirilmesi*

Tedbir 4. *Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle düşük gelirli ve coğrafi açıdan dezavantajlı bölgelerin kalkınması için etkili şekilde kullanılmasını sağlamak üzere bu bölgelerdeki iletişim altyapısı geliştirilmesi*

Tedbir 5. *Kırsalda eğitim, sağlık, sosyal donatı, ulaşım ve altyapı eksikliklerinin giderilerek yaşam kalitesinin artırılması*

Tedbir 6. *Kırsalda üretime yönelik girdi maliyetlerini azaltıcı desteklerin artırılması*

Tedbir 7. *Kırsal bölgelerde uygun olan alanlarda yenilenebilir enerji kaynaklarının (biyokütle, güneş enerjisi) yaygınlaştırılması*

Tedbir 8. *Odun dışı orman ürünlerinin gelir getirici ürün olarak değerlendirilmesi, tıbbi ve aromatik bitki potansiyeline yönelik envanterin tamamlanması*

Öncelik 2. Afetlere duyarlı kentsel dönüşümün ve nitelikli yapılaşmanın sağlanması, mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi

2012-2023 yıllarını kapsayan Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında belirlenen ana eksenlerden biri de deprem güvenli yerleşme ve yapılaşmadır. Buna istinaden, afetlere duyarlı kentsel dönüşümün ve nitelikli yapılaşmanın sağlanarak mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi öncelikler arasında yerini almıştır. Kentsel dönüşümle ekonomik canlılığı ve rekabet gücünü, yerel kalkınmayı ve toplumsal gelişmeyi destekleyecek üretim, hizmet ve yaşam alanları oluşturulması, altyapı darboğazlarına çözüm üreten uygulamaların hayata geçirilmesi ve yaşanabilirlik seviyesinin artırılması; kentsel dönüşümün eğitim, kültür, istihdam, afet, konut, çevre gibi politika alanlarıyla bütünlüğünün sağlanması gereklidir.

Tablo 45. Hanehalklarının Bina İnşa Yılına Göre Dağılımı

İl	Bina İnşa Yılı (%)							
	1945 ve öncesi	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001 ve sonrası	Bilinmeyen
Bursa	1,4	2,2	5,3	12,9	19,6	28,2	18,6	11,8
Eskişehir	2,0	3,9	5,0	10,3	15,2	19,9	25,9	17,7
Bilecik	2,8	3,6	6,9	11,6	15,6	18,4	20,2	20,8
Türkiye	1,5	2,7	5,9	13,4	18,9	24,6	21,8	11,3

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011

Bursa il geneli incelendiğinde %28,2 ile hanehalkının en çok 1991-2000 yılları arası yapılan binalarda, Eskişehir il geneli incelendiğinde %25,9, Bilecik il geneli incelendiğinde ise %20,2 ile hanehalkının en çok 2001 ve sonrası yapılan binalarda yaşadığı gözlemlenmektedir. Bursa ili hanehalkının %3,6'sı, Eskişehir ili hanehalkının %5,9'u, Bilecik ili hanehalkının ise %6,4'ü 50 yaşından büyük ve ekonomik ömrünü tamamlamış binalarda yaşamaktadır. Olası bir afete karşı 1998 yılı deprem yönetmeliğine uygun yapılmamış ve yüksek katlı ekonomik ömrünü tamamlamış binalar risk içermektedir. Kentsel dönüşüm gerçekleştirilirken risk içeren binaların yoğunlaştığı alanlara öncelik verilmelidir.

Kentsel dönüşümde işlev ve tasarım değerlerini öne çıkaran, yöresel özelliklere, kent estetiğine ve karakterine uygun yaklaşımlar geliştirilmesi, çevreye duyarlı yapı ve yerleşme tipolojileri esas alınıp sürdürülebilir bir dönüşüm sağlanması gereklidir. *Afet riski yanında, başta üretim alanları, ortak kullanım alanları, temel kentsel ve üretken altyapı olmak üzere üst düzeyde fayda ve değer üreten, büyüme ve kalkınmaya katkı sağlayan, mekân kalitesini ve refahı yaygın şekilde artıran dönüşüm projeleri geliştirilmelidir.*

Kentlerde farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını giderek birbirinden yalıtan, işyeri-konut mesafelerini artıran, kentlerde kutuplaşmaya

ve sosyal ayrışmaya neden olan dışa kapalı konut projeleri yerine, kent merkezlerinin, çöküntü alanlarının, afet riski yüksek alanların ve eskiyen konutların yenilenmesine yönelik uygulamalar geliştirilmelidir. TR41 Bölgesinde mevcut konut alanlarının yenilenmesi ve iyileştirilmesi sürecinde yeni konut alanlarında yapılaşmış ve açık alan dengesi gözetilmesi, kültürel değerlerin korunması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sağlıklı, güvenli, kaliteli ve ekonomik konut ve çevreleri oluşturulması mekân ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

İl merkezlerinde kent yaşamını etkileyen unsurlardan biri de gürültü kirliliğidir. Gürültü sorununu oluşturan kaynaklar kent içi ulaşımdan kaynaklanan trafik/demiryolu/havayolu gürültüsü, hafif raylı sistem gürültüsü, eğlence yerlerinden, ticari kuruluşlar ile yerleşim alanı içerisindeki küçük sanayi kuruluşlarından kaynaklanan gürültüdür. Bölgemizde özellikle Eskişehir'de gürültü kirliliği öncelikli problemler arasında yer almaktadır.

Tedbir 1. *Bölgelerin sosyo-ekonomik ve fiziksel özelliklerine ve farklı afet türlerine göre değişen risk ve zarar azaltma çalışmaları (mikro bölgeleme) ile detaylı yapı analizleri yapılması, zemin etüdü çalışmalarının yenilenmesi, afet öncesi/sonrası eylem ve iyileştirme planlarının geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Başta okul ve hastaneler olmak üzere, bölgede bina envanteri çıkarılması ve mevcut yapıların hasar görebilirliklerinin ve risklerinin belirlenmesi, riske karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların ve kamu kurumu binalarının afete dayanıklı hale getirilmesi için dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması*

Tedbir 3. *Ulaşım sistemleri ve önemli ulaşım tesislerinin ve altyapının (doğalgaz, elektrik, iletişim vb.) depremlere dirençli bir şekilde projelendirilmesi, bakımı ve denetimi için düzenlemeler yapılması, olası doğal afetlerde vatandaşlara en kısa sürede ulaşılarak kurtarma ve sağlık hizmetlerinin anında yerine getirilmesi için afet anında erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik altyapı eksikliklerinin giderilmesi*

Tedbir 4. *Afet riski kaynaklı kentsel dönüşüm uygulamalarının katılımcı bir süreç olarak yürütülmesi, uygulayıcılar, yerel yönetimler-merkezi yönetim arasında bilgi akışı ve koordinasyon sağlanması ve halka kentsel dönüşüm öncesi afet risklerinin anlatılarak bilinç oluşturulması*

Tedbir 5. *Arazi envanterinin çıkarılması, rezerv alan tespit edilmesi ve şehirdeki açık alan sistemi oluşturulurken afet durumunun da bir parametre olarak göz önünde bulundurulması*

Tedbir 6. *Yerleşim birimlerinin ihtiyacı olan aktif yeşil alanların arttırılması ve konut dokusu içinde homojen dağılımının sağlanması, kentsel rekreasyon ve spor alanların geliştirilmesi*

Tedbir 7. *Kırsal yerleşimlerin niteliklerinin iyileştirilmesi, kırsal yerleşme ve meskenlerinin tipolojisinin saptanması ve yöresel mimariye dayanan bir yapılaşma sağlanması, kentsel alanlarda ise kent kimliğini yansıtan kentsel mekân planlanması ve tasarımı yapılması*

Tedbir 8. *Planlı gelişme alanlarında yerleşimlerin geliştirilmesi ve buralardaki yapı stoku etkin kullanımının sağlanması, konut alanlarının düzensiz gelişmesinin önlenmesi ve mevcut düzensiz konut alanlarının mekân standartlarının yükseltilerek dönüşüm ve sağlıklaştırmanın yapılması, konut üretiminde nüfusun demografik ve gelir yapısına göre farklı alternatifler sunulmasının sağlanması*

Tedbir 9. *Yaşam ve mekân kalitesine olumsuz etkisi olan kentsel yerleşmeler içinde kalmış olan sanayi tesislerinin organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına taşınmasının sağlanarak OSB-kent-OSB parçalı yapının önlenmesi ve doğal eşikler dikkate alınarak OSB'lerin genişlemesinin kontrol altına alınması*

Tedbir 10. *Yoğun yerleşim ve sanayi alanlarında yaşam kalitesini olumsuz etkileyen gürültü kirliliği kaynaklarının tespit edilmesi ve gürültü kirliliğine yönelik tedbirlerin alınması*

Öncelik 3. Mekânsal ve ekonomik gelişmenin koruma ve kullanma dengesi içinde yönlendirilmesi, doğal kaynakların, tarihi ve kültürel mirasın korunması

Bursa ili verilerine göre, 2000-2006 yılları arasında arazi kullanım değişikliği en fazla 1942 hektar artış ile yapay bölgelerde, 1460 hektar azalma ile tarım alanlarında tespit edilmiştir. Kentleşmeye bağlı olarak tarım alanlarında bir azalma görülürken güney kesimlerde bulunan platolardaki orman tahribatı sonucu ormanlarda da bir miktar azalma meydana gelmiştir.

Eskişehir ili verilerine göre, 2000–2006 yılları arasında arazi kullanım değişikliği en fazla 1141 hektar azalma ile orman ve yarı doğal alanlarda, 867 hektar artış ile yapay bölgelerde tespit edilmiştir. Maden alanlarının büyük bir bölümünün orman alanları üzerine kurulmasıyla orman ve yarı doğal alanlarda azalma olmuştur.

Bilecik ili verilerine göre, 2000–2006 yılları arasında arazi kullanım değişikliği en fazla 542 hektar azalma ile tarımsal alanlarda, 693 hektar artış ile yapay bölgelerde tespit edilmiştir. Madenciliğin gelişmesine bağlı olarak yapay bölgelerde bir artış tespit edilmiştir. Ayrıca yeni yapılan inşaatların miktarındaki artış da şehirdeki yeni yapılaşmaların bir göstergesidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere 2000-2006 yılları arası TR41 illerinde tarım alanlarında, orman ve yarı doğal alanlarda azalma gerçekleşmiştir. Bu azalma hızlı ve plansız gerçekleşen kentleşme doğrultusunda artma eğilimindedir. Doğal kaynakları oluşturan hava, su, toprak, bitki örtüsü, hayvanlar ile madenlerin nicelik ve nitelik

bakımında büyük bir hızla azalması, canlıların yaşam alanlarını kısıtlamakta, çevresel felaketlere yol açabilecek iklim değişiklikleri yaratmaktadır. Doğal kaynakların bilinçli ve verimli tüketilmesi dengeli kentsel gelişim ve ekonomik büyüme için vazgeçilmez bir hal almıştır. Bu kapsamda, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi için doğal kaynakların envanterinin çıkarılması, genel durum tespiti, yan ürünlerin geliştirilmesi ve korumaya yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve ***mekânsal gelişimin koruma kullanma dengesi gözetilerek planlanması önem taşımaktadır.***

Harita 15. TR41 Bölgesi Arazi Kullanımı (2006)

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2006 yılı CORINE verilerinden üretilmiştir.

Tedbir 1. *Mekânsal gelişmede koruma alanları (ova, orman, su havzaları vb.) ve doğal eşiklerin göz önünde bulundurularak planlama yapılması*

Tedbir 2. *Gelişme alanlarının yer seçimleri önceliğinde nitelikli tarım alanlarının yer almaması ve gelişme alanlarının yapılacak detaylı etütler doğrultusunda tarım alanlarını yok etmeyecek biçimde dengeli olarak belirlenmesi*

Tedbir 3. *Kentleşme ve mekânsal planlama sürecinde tarihi ve kültürel varlıkların korunması, yaşatılması ve geliştirilmesini benimseyen yaklaşımların desteklenmesi*

Tedbir 4. *Biyolojik çeşitlilik envanter eksikliklerinin tamamlanması, endemik türlerin genlerinin belirlenmesi, tehdit altında olan türlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve korunması*

Tedbir 5. *Doğal kaynak kullanımında ürün yelpazesinin çeşitlendirilmesi ve bu konuda Ar-Ge merkezlerine destek verilmesi, yan ürünlerin envanterinin yapılması, satış ve pazarlanmasının da düzenlenmesi*

Tedbir 6. *Bölge maden potansiyeli üzerine araştırmalar yapılması ve maden sahalarının doğal çevre ve yerleşimler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması*

Tedbir 7. *Erozyon riskinin yüksek olduğu alanlar öncelikli olmak üzere bölge genelinde erozyonla mücadele edilmesi ve erozyonla kaybolan toprak miktarını asgari seviyeye indirilmesi*

Öncelik 4. Çok merkezli mekânsal gelişme sistemi oluşturulması

TR41 Bölgesinin belde ve köyler nüfusu azalma eğilimindedir ve 26 bölge içinde en düşük belde ve köy nüfus artış oranına sahip 7. bölgedir. TR41 Bölgesi kırsal nüfus artış hızı 2011 yılında % -17,76 iken bu oran 2012 yılında %-23,39 olmuştur.

TR41 illeri nüfus dağılımı incelendiğinde Bursa ili nüfusunun %89.35'inin, Eskişehir ili nüfusunun %90.01'inin, Bilecik ili nüfusunun da %75.91'inin il ve ilçe merkezinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nüfus yoğunlaşmasına paralel olarak kentsel hizmetler de merkezde yoğunluk göstermektedir.

BEBKA tarafından 2012 yılında 24 gösterge kullanılarak yapılan TR41 İlçe Kalkınma Endeksi çalışmasında (Ek 3); 1. derece gelişmiş ilçeler; Bursa ilinde Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Gemlik, İnegöl, Eskişehir ilinde Tepebaşı, Odunpazarı, Bilecik ilinde ise merkez ilçe ve Bozüyük olarak ortaya çıkmıştır.

Bu durum mekânsal organizasyon anlamında bölgede illerin merkez ilçelerinin geliştiğini ve kentsel hizmetlerin bu ilçelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Sonuç olarak, merkezlerde trafik yoğunluğu başta olmak üzere, sosyal donatı alanlarının ve açık alanların eksikliği gibi problemler yaşanmaktadır.

Harita 16. TR41 Bölgesi İlçe Bazında Gelişmişlik Endeksi

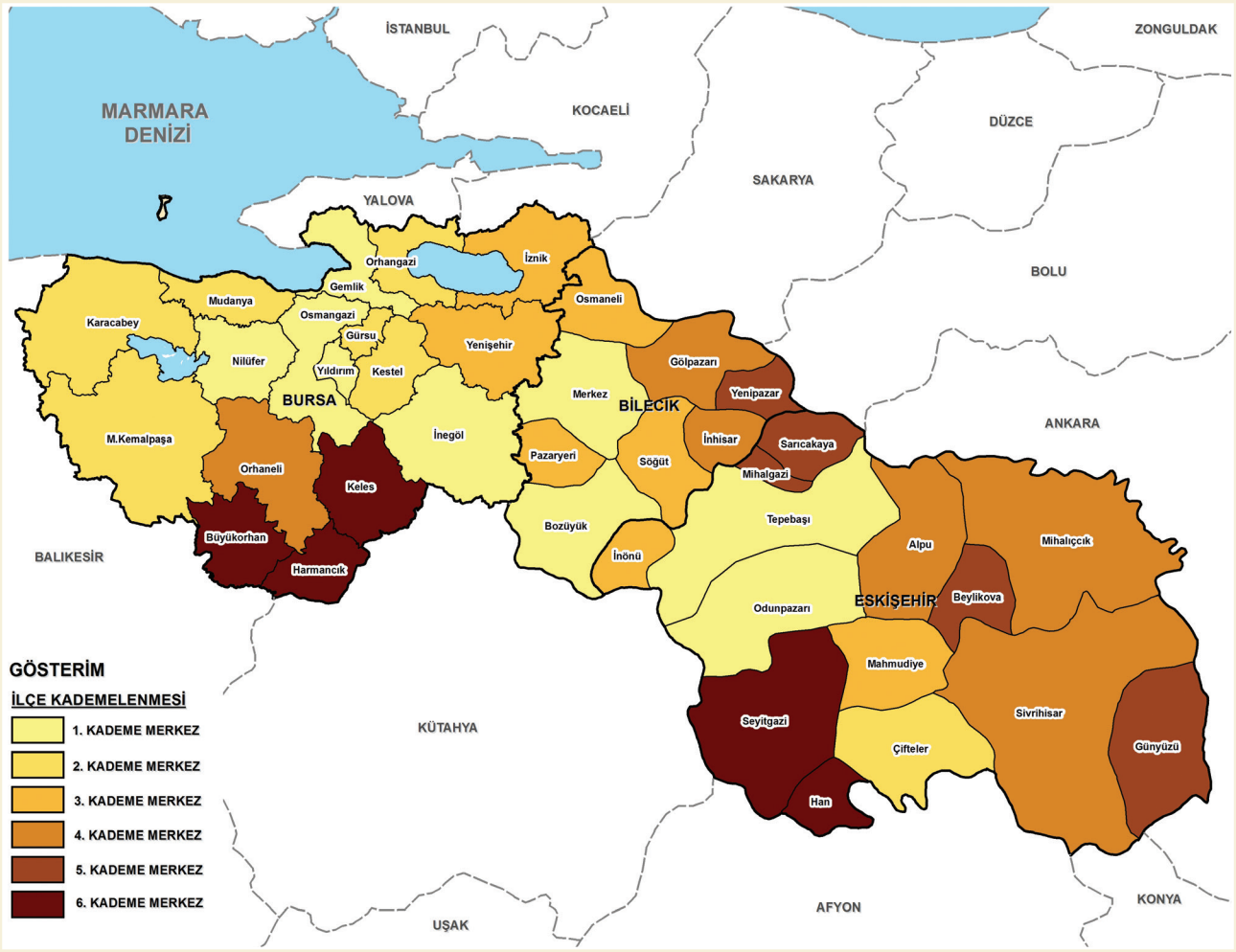

Kaynak: BEBKA TR41 İlçe Kalkınma Endeksi, 2012 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Onuncu Kalkınma Planı'nda mekânsal gelişmede amaç; coğrafi koşulları, kent-kır ayrımını, tarihi, kültürel ve çevresel değerleri, insan ve toplum ihtiyaçlarını dikkate alan, planlamayı etkili şekilde kullanan, planlama yetkilerini katılımcılık ve yerindelik ilkesi çerçevesinde dengeli paylaştıran, ortak kullanım alanlarına daha fazla imkân sağlayan, üst standartlarda yaşanabilir mekânlar ve çekim merkezleri ortaya çıkaran bir sistem geliştirmek olarak belirlenmiştir.

*Buna istinaden, **TR41 Bölgesinde homojen ve dengeli bir mekânsal gelişim için yeni alt merkezlerin oluşması, ana merkezdeki fonksiyonların alt merkezlere kaydırılarak nüfusun ve hizmetlerin dengeli dağılımı sağlanmasına***

yönelik çok merkezli mekânsal gelişme sistemi oluşturulması 2023 hedefleri arasında yerini almıştır.

Tedbir 1. *Yeni alt merkezlerin ve çekim alanlarının oluşturularak bölge bütününde merkezler arası dengeli gelişme sağlanması*

Tedbir 2. *Kentsel donatıların/hizmetlerin il ölçeğinde, merkezler arası dengeli dağılımı sağlanarak, daha yaygın ve daha etkin bir yapıya kavuşturulması ve erişilebilir olmasının sağlanması*

Tedbir 3. *İlçelerin ve ilçe merkezlerinin, il içindeki kimlikleri bağlamında, birbirleri ile olan işlevsel ilişkilerinin geliştirilmesi ve kır-kent bütünleşmesinin sağlanması*

Tedbir 4. *Bölgede 6360 sayılı Büyükşehir Yasası kapsamındaki illerde tüm ilçeleri gözeten planlamanın yapılması ve yerelde planlama konusunda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi*

Öncelik 5. Ulaşım modları arası entegrasyonun sağlanarak erişilebilirliğin artırılması ve kent içi ulaşımın düzenlenmesi

Bölgenin mekân ve yaşam kalitesinin artırılması sürdürülebilir bir ulaşım sistemi ve erişilebilirlik önem taşımaktadır. Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi kapsamında belirlenen 2023 vizyonu ülkemizin rekabet gücüne ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı veren; güvenli, erişilebilir, ekonomik, konforlu, hızlı, çevreye duyarlı, kesintisiz, dengeli, çağdaş hizmetlerin sunulduğu sürdürülebilir bir ulaştırma sistemi oluşturmaktır. Aynı şekilde, önümüzdeki on yıl için bölgemizde ulaşımda çevreye duyarlı ve erişilebilirliğin arttırıldığı bütüncül bir yaklaşımla ulaşım modlarının entegrasyonu hedeflenmektedir. Bu amaçla ulaşım modları arası entegrasyonun sağlanarak erişilebilirliğin artırılması ve kent içi ulaşımın düzenlenmesi önceliği belirlenmiştir.

Kent içi ulaşımda mekânsal planlama ve gelişme hedefleri doğrultusunda sistemler arası entegrasyon ve uyumun güçlendirilmesi, altyapının yaya ve toplu taşıma öncelikli geliştirilmesi ve dönüştürülmesi, şehirlerarası ve şehir içi bağlantıların etkili şekilde kurulması, çevreye duyarlı, akıllı, verimli ve maliyet etkin uygulamaların yaygınlaştırılması ve artan taşıt sahipliğine cevap verecek altyapının kurulması önem taşımaktadır. Ayrıca Bursa il sınırları içinde lojistik firmaların dağınık yer seçmiş olması kent içi trafiğini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna istinaden, kent içi yük taşımacılığında da düzenlemeler yapılması gereklidir.

TR41 Bölgesi ulaşım ağları baz alınarak ilçelerin erişilebilirlik düzeyleri incelendiğinde Bozüyük ilçesi coğrafi olarak en erişilebilir ilçe olurken Mihalıççık ilçesi ise erişimi en zor olan ilçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna istinaden, öncelikle ***kırsalda yer alan ilçelere olan bağlantı yollarının iyileştirilerek erişilebilirliğin artırılması önem arz etmektedir.***

Harita 17. Ulaşım Sistemleri ve Yerleşim Büyüklüklerinin Mekânsal Dağılımları

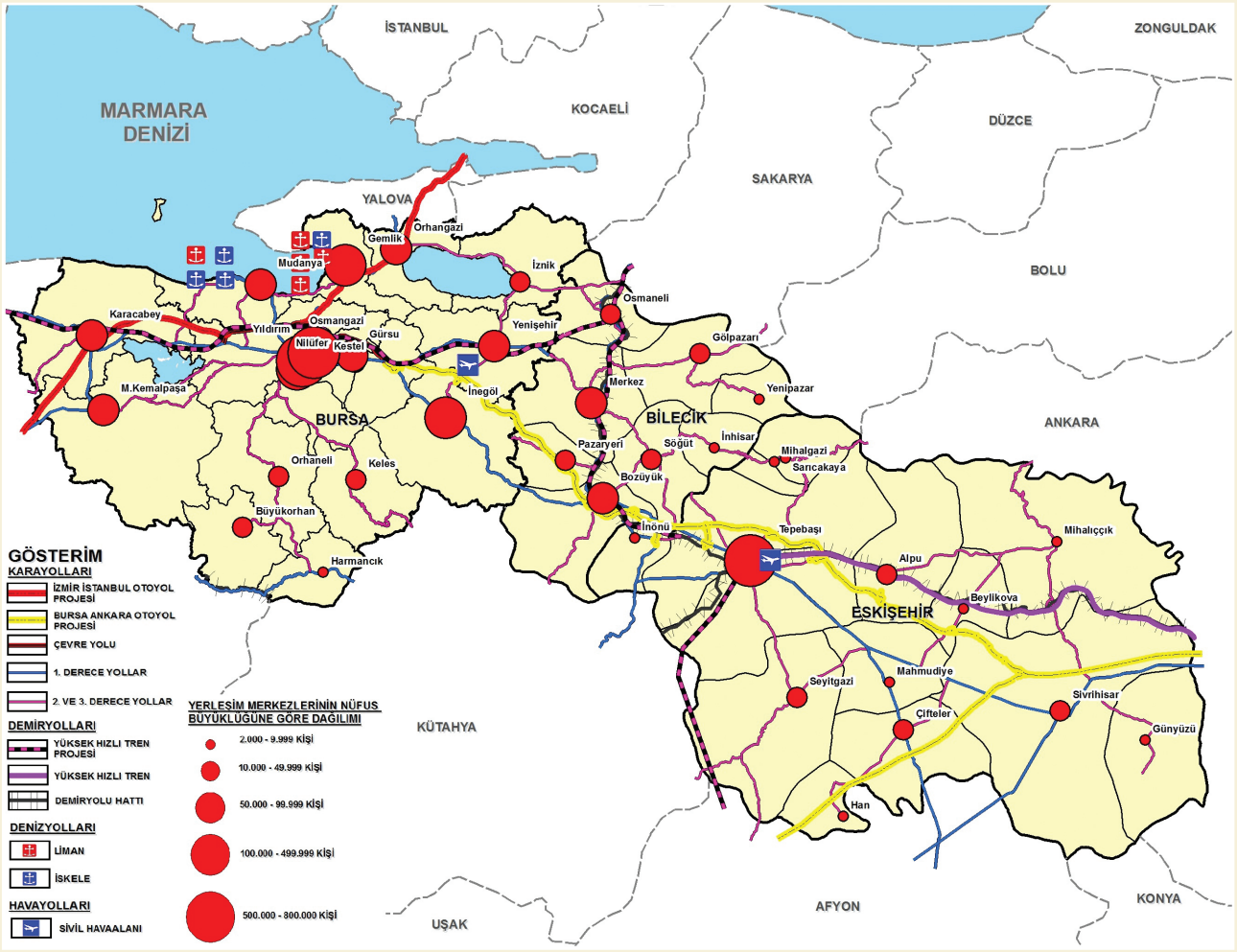

Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı, TCDD, Orman ve Su İşleri Bakanlığı CORINE verileri ve İl Çevre Düzeni Planları verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Tedbir 1. *Çevre illerden merkeze, merkezden ilçelere ve ilçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yolların iyileştirilmesi ve ilçelere erişilebilirlik süresinin kısaltılması, merkez - çevre iller - ilçeler ve beldeler arasında otobüs-minibüs seferlerinin sıklaştırılması*

Tedbir 2. *Yenişehir Havaalanı'na erişimin kolaylaştırılması için yer hizmetlerinin geliştirilmesi ve havaalanının aktif kullanımı sağlanması*

Tedbir 3. *Frig Vadisi gibi karayolu ulaşım ağı içinde olmayan özellikle turistik yerlere ulaşım sağlanması ve erişilebilirliğin artırılması*

Tedbir 4. *Ulaştırma türleri içerisinde en güvenli ve güvenilir olan raylı ulaşım sistemlerinin kullanımının yayınlaştırılması, hafif raylı sistemler ve metro gibi çevre dostu toplu taşımacılığın geliştirilmesi, kent içi raylı sistem projelerinin; şehir merkezlerinden geçen demiryolu ana hattına, kent içi lojistik merkezlerine, şehirlerarası*

otobüs terminallerine, tren garlarına ve hava limanlarına entegre olabilecek şekilde geliştirilmesi

Tedbir 5. *Toplu taşıma hizmet kalitesinin yükseltilerek kullanımının teşvik edilmesi*

Tedbir 6. *Kent merkezlerinde taşıt trafiğinden arındırılmış yaya bölgelerinin artırılması ve meydanların yapılması, kent merkezi çeperlerinde ve yayalaştırılacak alanların yanında otopark alanlarının yapılması, kent merkezlerine ulaşmak isteyen kişilerin, özel araçlarını kent merkezi dışında düzenlenen otopark alanlarında bırakarak toplu taşıma araçlarını kullanımını teşvik eden "park et - devam et" (park and ride) sisteminin yaygınlaştırılması*

Tedbir 7. *Kent içi araç trafiğini hafifletmek için ana akslara alternatif ulaşım ağlarının sağlanması, bisiklet yollarının artırılması ve bisiklet kullanımı için ana arterlere alternatif farklı güzergâhların belirlenmesi*

Tedbir 8. *Ulaşımda konut – merkez - işyeri – eğitim bağlantılarının entegrasyonunu en iyi sağlayacak çözümlerin üretilmesi ve kent içi ulaşım modları (Tramvay-bisiklet-yaya-karayolu)arası entegrasyonun sağlanması*

Tedbir 9. *Kent içi yük taşımacılığının, lojistik merkezlerle ilgili düzenlemelerin, depolama, elleçleme, aktarma ve dağıtım hizmetlerinin, kent içi trafiğini olumsuz etkilemeyecek şekilde yapılmasının sağlanması*

Tedbir 10. *Bursa ve Eskişehir merkezinin Gemlik liman bölgesine demiryolu bağlantısının sağlanması*

Öncelik 6. İçme, sulama ve kullanma suyunun etkin kullanımının sağlanması, bütünleşik su yönetimi planlarının uygulanması ve su kirliliğinin önlenmesi

Son yıllarda su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için bütünleşik çözümler getirilmesi ve havza bazında yönetilmesi önem kazanmıştır. Bu nedenle su havzalarının doğal kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili orta ve uzun vadeli kararlara ve yatırım programlarına rehberlik sağlamak, toplumumuzun havzaların ekolojik, ekonomik ve sosyal fayda ve hizmetleri ile ilgili ihtiyaç ve beklentilerinin yeterli düzeyde ve sürdürülebilir olarak karşılanması için yapılacak çalışmalara ortak bir yol göstermek gayesiyle Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (UHYS) hazırlanmıştır. UHYS, ülke ihtiyaçlarını önceliklendiren, AB çevre ve su yönetim standartları ile tutarlı ve Türkiye'nin sürdürülebilir yaşam öncelikli kalkınma gündemini destekleyen güçlü bir entegre doğal kaynak yönetim politika çerçevesinin ve stratejisinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilk önce havzadaki su kalitesi, kirletici kaynaklar, korunan alanlar ve içme suyu kaynakları göz önüne alınarak ülkemiz coğrafyasındaki 25 adet hidrolojik havza belirlenmiş ve önceliklendirilerek eylem planı çalışmalarına başlanmıştır.

Bursa'nın kuzeyi Marmara Havzasında, İnegöl-Yenişehir, Bilecik'in büyük bir kısmı ve Eskişehir Sakarya Havzası'nda, Bursa ilinin geri kalan kısmı ve Bilecik'in kuzeyinde yerleşim alanı bulunmayan küçük bir alan ise Susurluk Havzası'nda yer almaktadır. TÜBİTAK-MAM tarafından Susurluk ve Marmara Havzası için Eylem Planı hazırlanmış ve plan kapsamında havzayı korumak için tedbirler belirlenmiştir. Sakarya Havzası'na yönelik halen devam etmekte olup Eylül 2013'te tamamlanması planlanmaktadır. Ayrıca Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen Türkiye'de Havza Bazında Hassas Alanların ve Su Kalite Hedeflerinin Belirlenmesi Projesi ile havzalarda su kirliliği açısından hassas alanların, nitrata duyarlı alanların ve bu alanları etkileyen hassas bölgelerin tespiti ve su kalitesinin iyileştirilmesi için alınacak tedbirlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Benzer bir projede ise tehlikeli madde kirliliğinin kontrolüne ilişkin çalışmalar pilot bölgelerden biri olan ve bölgemizde bulunan Susurluk Havzası'nda yürütülmektedir.

Bu noktada Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen ***Havza Yönetim Planlarının uygulamaya geçmesi ve tüm paydaşların katılımı, bütüncül bir yaklaşımla su kaynaklarının korunmasını sağlayacak bir strateji olarak benimsenmelidir.***

Kanalizasyon hizmeti alan nüfus oranının yüksek olması bölgenin güçlü yönleri arasında yer almakla birlikte halen kanalizasyon sistemi olmayan veya yenileme gerektiren ilçeler bulunmaktadır. Bölgemizde su kirliliği problemini önlemek amacıyla alınacak tedbirler olarak arıtma tesisi bulunmayan yerleşim yerlerine tesislerin en kısa zamanda tesislerin kurulması ile birlikte mevcut atıksu arıtma tesislerinde kapasite artırımı ve yenileme ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Genel olarak atıksu arıtma tesisinin bulunmadığı ilçelerde kanalizasyon suları herhangi bir arıtıma tabi tutulmadan doğrudan su kaynaklarına deşarj edilmekte ve bu durum ciddi bir su kirliliği problemine sebep olmaktadır. Arıtılmadan deşarj edilen sanayi kaynaklı atıksular da akarsu ve göller ile yeraltı sularını hızla kirletmektedir.

Tablo 46. Belediye - Atıksu Göstergeleri

	Türkiye	TR41	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	88	93	93	92	97
Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	62	77	85	69	0
Belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atıksu miktarı (litre/kişi-gün)	182	185	183	169	273

Kaynak: TÜİK, 2010

Günümüzde su kirliliğinin geldiği aşama, arıtılmış atıksuyun deşarj limitlerinin daha sıkı ve sınırlayıcı olmasına yol açmıştır. Birçok yerde deşarj limitleri klasik arıtım sistemlerinde arıtılamayan organik maddenin (özellikle azot ve fosfor) ve diğer öncelikli kirleticiler arıtımını gerektirebilir. Su kaynaklarının sınırlı olduğu yerlerde arıtılmış atıksuyun tekrar kullanımı giderek önem kazanmaktadır. Aynı zamanda, atıksu arıtma proseslerinin modern ve enerji verimliliği yüksek günümüz standartlarına ulaşabilmesi ancak tüm prosesin otomasyon sistemine entegre edilebilmesi ile mümkün olacaktır. Su kirliliği hem sağlıklı içme ve kullanma suyu teminini hem de tarımsal sulama kalitesini etkilediğinden sağlıklı ve temiz su kaynaklarına erişilebilirliği güçleştirmektedir. Bilinçsiz ve kontrolsüz kullanılan zirai gübre ve ilaçlar nedeniyle tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan yayılı kirleticiler de su kaynaklarındaki kirlilik yükünü artırmaktadır. Yapılan çalışmalarda özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Bursa'nın Karacabey ve Mustafakemalpaşa Ovaları'nda gübre tüketim rakamlarının diğer bölgelere oranla yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tedbir 1. *Sakarya, Susurluk ve Marmara havzaları bazında bütünleşik su ve çevre yönetimi planlarının tamamlanması ve uygulamaya geçirilmesi ile su kaynakları kirliliğinin önlenmesi*

Tedbir 2. *Kırsal alanlarda içme ve kullanma suyu temini ve kalitesinin artırılması*

Tedbir 3. *Yüzeysel ve yeraltı su kaynakları envanterinin hazırlanması, akım ve kalitesinin izlenmesi ve yeraltı suyu kullanımın etkin denetiminin sağlanması*

Tedbir 4. *Şebeke suyunda otomasyona geçilmesi ve kayıp/kaçakların kontrol altına alınması*

Tedbir 5. *Tarım ve çevre etkileşiminde sürdürülebilir su ve toprak kullanımının sağlanması için tarımsal sulama stratejilerinin geliştirilmesi ve bilinçli gübre ve zirai ilaç kullanımın sağlanması*

Tedbir 6. *Tekstil, deri ve kâğıt gibi su tüketimi fazla olan sanayilerin daha etkin su tüketiminin sağlanması ve suyun geri dönüşümle kazandırılması*

Tedbir 7. *Belediye hizmet alanları içerisinde kanalizasyon sistemlerinin tamamlanması ve atıksu arıtma sistemleri ile sonlanması, köy ölçeğinde kanalizasyon, paket arıtma ve doğal arıtma sistemlerinin kurulması*

Tedbir 8. *Kapasite artırımına ihtiyaç duyulan mevcut atıksu arıtma tesislerinin (AAT) kapasitesinin arttırılması ve atıksu arıtmada otomasyon sistemine geçişin sağlanması*

Tedbir 9. *Yağmur suyu toplama kanallarının inşa edilerek kanalizasyon şebekesinden ayrılması, yağmur suyu ve atıksu arıtma tesislerinde arıtılan suyun kullanma suyu standartlarına getirilerek (refüj sulama gibi) geri kazanılması ve kullanılması*

Tedbir 10. *İlçelerde bulunan organize sanayi bölgelerinde altyapının tamamlanması ve atıksu arıtma tesislerinin kurulması*

Tedbir 11. *Marmara Denizi ve kıyı ilçelerinde çevreyi olumsuz etkileyen sanayi ve taşımacılık faaliyetlerin önlenmesi ve olası kazalara yönelik müdahale kapasitesinin geliştirilmesi*

Öncelik 7. Katı atıkların belirli bir sistem içinde ayrı toplanması, taşınması, depolanması, geri kazanılması ve bertaraf edilmesi için entegre katı atık yönetim sistemlerinin kurulması

Bursa, İnegöl ve Eskişehir Düzenli Depolama Tesislerine atık getiren belediyeler dışında, bölgede yer alan belediyelerin tamamı katı atıklarını düzensiz (vahşi) depolamaktadırlar. Ancak düzenli depolanan katı atık miktarı göz önünde bulundurulduğunda bölgede oluşan evsel nitelikli atıkların %70'i düzenli depolanmakta olup, bu oran Türkiye ortalaması olan %54'ün üstündedir (TÜİK, 2010[2]). Bilecik Belediyeler Birliği tarafından faaliyete geçirilecek olan ve tüm Bilecik merkez ve ilçelerine hizmet verecek tesisin işletmeye alınması ve Büyükşehir Belediye Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle bölgemizde kontrolsüz bertaraf edilen belediye atık oranı ciddi oranda azalacaktır. Bununla birlikte mevcut vahşi depolama alanlarının rehabilite edilmesi gerekecektir.

Şekil 32. Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık (2010)

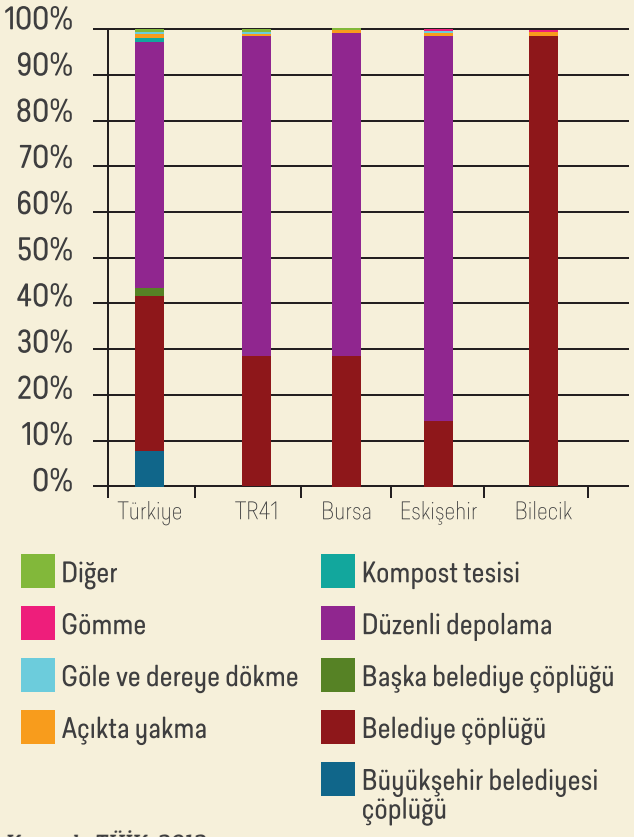

Kaynak: TÜİK, 2012

[2] İnegöl düzenli depolama sahası 2011 yılında faaliyete geçtiğinden, söz konusu veriye dahil edilmemiştir.

Bölgemizde yoğun sanayileşme olmasına rağmen kısıtlı miktarda tehlikeli atık kabul eden çimento fabrikaları dışında tehlikeli atık bertaraf tesisi bulunmamaktadır. Bu nedenle münferit çözümler yerine bölge düzeyinde sanayi kaynaklı tehlikeli atık envanterinin yapılması, toplanması, taşınması ve bertarafı için fizibilite çalışması yapılması daha verimli olacaktır.

Artan tüketim ve üretimin doğal dengeyi bozması ve doğaya verilen zararın en aza indirilmesi için atıkların geri kazanımı ve yeniden değerlendirmesi için çalışmalar yürütülmelidir. *Bu kapsamda hayvansal atıkların gübre veya enerji elde edilmesi için değerlendirilmesi, hafriyat atıklarının geri kazanımı, ambalaj atıkların geri dönüşümü benzeri faaliyetler teşvik edilmelidir.*

Tedbir 1. Düzenli depolamaya geçişin sağlanması ve insan sağlığı ile çevre açısından risk oluşturan mevcut vahşi depolama alanlarının rehabilite edilmesi

Tedbir 2. Bölgede katı atık (evsel, endüstriyel, tehlikeli, vb.) envanterinin yapılması, toplanması, lojistiği ve bertarafı için fizibilite çalışması yapılması

Tedbir 3. Bölgede katı atık depolama ve bertaraf kapasitesinin artırılması, gerekli bölgelere transfer istasyonlarının kurulması

Tedbir 4. Altyapı ve üstyapı inşaatı (Kentsel dönüşüm, büyük ölçekli ulaşım yatırımları gibi) ile oluşacak hafriyat atıklar için sahalarının belirlenmesi ve bu atıkların optimum düzeyde geri kazanımının sağlanması

Tedbir 5. Atık azaltılması, atıkların kaynağında ayrışması, uygun metotlarla geri kazanımı ve değerlendirilmesinin teşvik edilmesi, bu konuda bilinçlendirme yapılması ve farkındalık oluşturulması (Hayvansal atıklar, ormana dayalı biyokütle, mermer atıkları, ambalaj atıkları gibi)

Tedbir 6. Katı atıkların evsel ve sanayi kaynaklı atık çamur bertarafına yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması ve bertaraf tesisinin kurulması

Öncelik 8. Temiz hava eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması, bölgedeki iklim değişikliği ile mücadele için iklim değişikliğine uyum strateji ve planlarının hayata geçirilmesi

Isınma, ulaştırma ve sanayi kaynaklı emisyonlar hava kalitesini düşürmekte, hava kirliliği insan sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Hava kirliliği kaynaklarının tespiti ve hava kalitesinin iyileştirilmesi için tüm kaynakları ve kirleticileri göz önünde bulunduran bütünleşik bir yaklaşım ile temiz hava eylem planlarının uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Bölgemizde, doğalgaza geçişle birlikte ısınma kaynaklı hava kirliliğinde azalma görülse de halen endüstri tesislerinden salınan kirleticiler hava kalitesini tehdit etmektedir. Bölgede bulunan hava kalitesi ölçüm istasyonu sayısı yetersiz olup, hava kirliliği yoğun sanayi bölgelerinde ve yerleşim alanlarında hava kirliliği ölçüm istasyon sayısının arttırılması ve hava kalitesinin izlenmesi ilk aşamada önemlidir.

Ülkemizde hava kalitesi yönetimine ilişkin usul ve esaslar Avrupa Birliği (AB) çevre mevzuatıy-

la uyumlu olarak "Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği" ile belirlenmiştir. Yönetmelikte temel olarak 13 kirleticiye (SO2, PM10, NOx vb.) dair, insan sağlığı ve çevrenin korunabilmesi için sağlanması gerekli olan limit değerler belirlenmiştir. Nihai olarak AB ülkelerindeki hava kalitesi değerlerine ulaşılması hedeflenen bu Yönetmelikte; 2014 yılına kadar mevcut hava kalitesi sınır değerlerinin kademeli olarak azaltılması; 2014 yılından itibaren de tedbir alma yükümlülükleriyle beraber yine kademeli olarak ana hedefin yakalanması öngörülmektedir.

Türkiye, Kyoto Protokolü'nü imzalamasıyla karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer gazların salınımını azaltmaya yönelik çalışmalarını arttırmıştır. Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda, sera gazı emisyonu kontrolü ve iklim değişikliğine uyum konusunda 2011-2023 yıllarına yönelik stratejik ilkeleri ve hedefleri içeren İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı (İDEP) hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. İDEP'in genel amacı, sera gazı emisyonlarını sınırlandırmaya yönelik ulusal koşullara uygun eylemler belirleyerek iklim değişikliği ile mücadele edilmesi, iklim değişikliğinin etkilerinin yönetilerek dayanıklılığın artırılması ve böylece Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadele ve uyumun teşvik edilmesidir.

Eylem planı kapsamında çıkarılan Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik ile ulusal sera gazı emisyonlarının önemli bir kısmını teşkil eden elektrik ve buhar üretimi, çimento, demir-çelik, seramik, kireç, kâğıt ve cam üretimi gibi sektörlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının tesis seviyesinde izlenmesi sağlanacaktır. Bu yönetmelik bölgemizde öne çıkan sektörleri de doğrudan ilgilendirmekte olduğundan iklim değişikliği ile mücadele temiz hava eylem planlarının uygulanması ile birlikte öncelik olarak belirlenmiştir. Yönetmelik kapsamında, bölgemizde de bulunan çimento, demir-çelik, seramik, kireç, kâğıt ve cam üretimi gibi sektörler etkilenecektir. Bu nedenle ***iklim değişikliği ile mücadele için yerel planlama yapılması, sera gazı emisyon envanteri çıkarılması, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması yaşam kalitesini artırılması adına önem taşımaktadır.***

Tedbir 1. *İl bazında veya bölgesel düzeyde temiz hava eylem planlarının yapılması ve uygulanması*

Tedbir 2. *Sanayi tesisleri, madenler ve taş ocaklarının oluşturduğu hava kirliliğinin kontrol altına alınması*

Tedbir 3. *Hava kirleticileri ve sera gazı emisyon envanteri çıkarılması*

Tedbir 4. Endüstriden, motorlu taşıtlardan ve ısıtmadan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik teknolojilerin uygulanması ve geliştirilmesi

Tedbir 5. İklim değişikliği ile mücadele için yerel planlama yapılması ve uygulanması

Tedbir 6. Ağaçlandırmanın arttırılması, kuraklığa ve tuzluluğa dayanıklı bitkilerin belirlenmesi

Tedbir 7. Küresel iklim değişikliği, karbon ayak izi ölçümü, iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik mevzuatın getireceği zorunluluklara yönelik eğitimlerin ilgili firmalara verilmesi ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi

Öncelik 9. Sanayide atık oluşumu, su ve enerji tüketimini azaltmaya yönelik uygulamalara ve temiz üretime geçişin sağlanması

Günümüzde geleneksel kirlilik kontrolü yöntemlerinin aksine atık oluşumunu kaynağında önlemeyi veya azaltmayı amaçlayan yaklaşımlar benimsenmektedir. Bu yaklaşım ile birlikte tüketim ve üretimin azaltılması anlamına gelmeyen, yüksek verime sahip üretim teknoloji ve yöntemlerin kullanımıyla, aynı miktarda üretim için daha az doğal kaynak ve enerji kullanımı ve daha az atık üretimi prensibine dayanan sürdürülebilir tüketim ve üretim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu kavram, endüstri başta olmak üzere tüm insani etkinliklerde verimlilik artışı ile atık azaltımını birlikte gözeten temiz üretim, kirlilik önleme, eko-verimlilik, vb. uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Onuncu Kalkınma Planı'nda belirtildiği gibi, üretim ve hizmetlerde yenilenebilir enerji kullanımı, eko-verimlik, temiz üretim ve çevre dostu teknolojiler desteklenecek, bununla birlikte çevre dostu ürünlerin geliştirilmesi teşvik edilecektir. 2011 yılında çıkarılan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, "Tekstil Sektöründe Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol Tebliği" kapsamında tekstil sektörü faaliyetlerinin çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine ve temiz üretim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bölgemizde tekstil sektörü öne çıkan sektörlerden biri olup bölgemizdeki işletmeleri doğrudan etkilemektedir. Ulusal politika olarak temiz üretim uygulamaların yaygınlaştırılmasının tüm sektörleri kapsayacak şekilde mevzuat değişiklikleriyle desteklenmesi beklenmektedir. Bu nedenle sanayi yoğun bölge-

mizde temiz üretim uygulamalarının yaygınlaştırılması Bölge Planı öncelikleri arasında yer almıştır.

Temiz üretim/eko-verimlilik; hammadde ve enerjiyi daha az kullanmayı, yeniden kullanım ve geri dönüşümü artırmayı, daha az atık oluşturmayı ve tehlikeli atık miktarını azaltmayı amaçlayan çevreye duyarlı bir üretim stratejisidir. Ülkemizde bu kapsamda yapılan çalışmalar sınırlı düzeyde bilinmekte ve uygulanmaktadır. ***Sanayi yoğun bölgemizde eko-verimlilik olarak da bilinen temiz üretim uygulamalarına geçiş ekonomik ve ekolojik faydalar sağlayacak, aynı zamanda rekabet gücünü arttıracaktır.***

Tedbir 1. *En iyi teknik ve teknolojilerin etkin kullanılarak temiz üretimin gerçekleştirilmesi*

Tedbir 2. *Temiz üretim uygulamaları hakkında sanayinin bilinçlendirilmesi*

Tedbir 3. *Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları ve üretiminin desteklenmesi*

Tedbir 4. *Firmalar arası işbirliği ve dayanışmayı artırarak hem çevresel hem ekonomik getiriler sağlayan Endüstriyel Simbiyoz uygulamaların hayata geçirilmesi*

Öncelik 10. Yenilenebilir, çevre dostu, ekonomik, verimli ve sürdürülebilir enerji kaynakları potansiyelinin belirlenerek değerlendirilmesi

Küresel enerji politikalarının belirlenmesinde ekolojik dengeyi tehdit eden çevre kirliliği ve iklim değişikliği sürdürülebilirliğin sağlanmasında giderek artan önem kazanmıştır. Gelişmiş ülkeler artan enerji talebine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımıyla cevap vermeye çalışmakta ve bu kaynakların kullanımının yaygınlaşması için yapılan Ar–Ge çalışmalarına büyük destekler sağlamaktadırlar.

Hem artan enerji ihtiyacını karşılayabilecek hem de enerji elde edilmesi sırasında ortaya çıkan olumsuz etkileri en aza indirilmesini sağlayabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarının harekete geçirilmesi konusu kritik öneme sahiptir. Bölgemizde yenilenebilir enerji potansiyelinin yeterince kullanılmaması zayıf yönler arasında yer almaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımının artırılması için öncelikli olarak bölgemizde yenilenebilir enerji kaynaklarının potansiyelinin tespit edilmesi gerekmektedir. Noktasal rüzgâr ölçümlerinin yapılması, yerelde mevsimsel olarak güneş ölçümlerinin yapılması, gün boyu güneş alma süresinin hesaplanması, tespit edilmemiş jeotermal kaynakların enerji ve tarımsal üretime dönük (seracılık gibi) potansiyelinin belirlenerek haritalanması gerekmektedir. Bölgemiz özellikle tarım faaliyetleri ve ormanların yoğun olduğu bir bölge olduğundan biyoenerji potansiyelinin de tespiti ve fizibilite çalışmaları önem taşımaktadır.

Yenilenebilir enerji konusunda yeterli Ar-Ge çalışmaların yapılmaması da komisyonlar sırasında öne çıkan bir diğer zayıf yöndür. Yenilenebilir enerji teknolojileri sektörü, yan sanayiyle birlikte düşünüldüğünde önemli küresel ölçekte rekabet gücü olan bir sektör olarak düşünülmektedir. ***Sanayi ve üniversite işbirliği ile yenilenebilir enerji teknolojilerinin geliştirilmesi ve üretime geçilmesi de bölgemizde teşvik edilmelidir.***

Tedbir 1. *Yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, yenilenebilir enerji alanında Ar-Ge çalışmalarının geliştirilmesi ve yerli yenilenebilir enerji teknolojilerinin üretilmesi*

Tedbir 2. *Hidrolik enerji potansiyelinin belirlenmesine yönelik fizibilitelerin yapılması ve yatırıma dönüşmesi için gerekli çalışmaların yürütülmesi*

Tedbir 3. *Yatırıma dönük (noktasal) rüzgâr, güneş, jeotermal enerji potansiyeli olan alanların belirlenmesi, ölçümlerin yapılması, haritalanması ve kullanımının teşvik edilmesi*

Tedbir 4. *Hayvancılığın yoğun olduğu bölgelerde kurumlar ve karar verici örgütlerle hayvansal atıkların enerji potansiyeli üzerine araştırmasının yapılması ve kullanımının teşvik edilmesi*

Tedbir 5. *Orman ürünlerinin biyokütle enerji potansiyeli araştırmaların yapılması ve teşvik edilmesi*

Tedbir 6. *Yenilenebilir enerji konusunda eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması*

Öncelik 11. Enerji verimliliği ihtiyaçlarının tespit edilmesi, enerji yönetiminin yaygınlaştırılması ve enerji yoğunluğunun azaltılması

Enerji verimliliği, enerji arz güvenliğinin sağlanması, dışa bağımlılıktan kaynaklanan risklerin azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele bakımından önemlidir. Bu çerçevede, enerjinin üretiminden kullanımına kadar geçen süreçte verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun azaltılması gerekmektedir. Bu kapsamda hazırlanan Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde elektrik üretim, iletim ve dağıtımında verimliliği artırmak, enerji kayıplarını ve zararlı çevre emisyonlarını azaltmak hedeflenmektedir.

Onuncu Kalkınma Planı enerji arz güvenliğinin sağlanmasını, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını arttırırken nükleer teknolojiyi elektrik üretiminde kullanmayı öngörmektedir. Enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için petrol ve doğalgaz arama çalışmaları arttırılırken, linyit kömür, jeotermal gibi yerli kaynaklarının potansiyelinin belirlenmesi önem kazanacaktır. Enerji Verimliliği Strateji Belgesi'nde vurgulandığı gibi 10. Kalkınma Planı'nda da enerji yoğunluğunu azaltılması ve enerji ticaretinde rekabetçi bir konuma gelinmesini hedeflenmektedir.

2010 yılı verilerine göre TR41 bölgesi illerinden Bursa ve Eskişehir'de sırasıyla 3.291 ve 2.551 kWh/kişi olan elektrik tüketimi Bilecik'te 5.179 kWh/kişi değerine ulaşmaktadır. Ülke ortalamasının 2.334 kWh/kişi olduğu dikkate alındığında bölgemizde enerji yoğunluğunun azalması önemli kazançlar sağlanacağı ortaya çıkmaktadır. Enerji verimliliği enerji üretimi, iletim ve dağıtım sisteminin yanı sıra, sanayi, ulaşım, konut ve hizmet sektörlerinde ki kullanımı da içermektedir. Bu bağlamda enerji verimliliği faaliyetlerinin geliştirilmesi bölge açısından önemli kazançlar yaratacaktır

Tedbir 1. *Üretimde, ulaşımda, konutlarda enerji verimliliği konusunda mevcut durumunun tespit edilmesi*

Tedbir 2. *Üretimde enerji yönetim sistemlerinin etkin uygulanması ve enerji verimliliğin artırılması, bina ve tesislerde enerji yoğunluğunun azaltılması*

Tedbir 3. *Binalarda enerji sınıfları sertifikasyonunun (LEED, akıllı bina. vb.) yaygınlaştırılması ve kamuoyu bilinçlendirmesinin yapılması*

Tedbir 4. *Enerji verimliliği yüksek ürünler üretilerek rekabet gücünün arttırılması*

Tedbir 5. *Enerji verimliliğine yönelik malzeme, ekipman, yazılım ve otomasyon geliştirilmesi ve kullanımının desteklenmesi*

Tedbir 6. *Bina içi otomasyon sistemlerinin geliştirilmesi ve düşük enerji tüketimi sağlayan ürünlerin kullanımının desteklenmesi*

Tedbir 7. *Enerji tasarrufu ve verimliliği ile ilgili insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik eğitimler düzenlenmesi*

Öncelik 12. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve enerji talebi karşılanırken çevresel zararların en alt düzeyde tutulması

Enerji tüketiminin ve dışa bağımlılığın artması ile sanayide üretim maliyetlerin artması ve rekabet gücünün azalması ulusal ölçekte olduğu kadar yerelde de bir tehdit oluşturmaktadır. Onuncu kalkınma planında yerli kömür kaynaklarının yüksek verimli ve çevre dostu teknolojiler kullanılarak elektrik enerjisine dönüştürülmesi ile enerji üretiminin neden olduğu çevresel etkileri en az düzeye indirilmesi politikalar arasında yerini almıştır.

Bölgenin nüfus açısından yoğun bir bölge olması ve yoğun sanayi faaliyetleri nedeniyle elektrik tüketimi her geçen gün artmaktadır. Bu durumda enerji talebinin sürekli olarak karşılanması anlamına gelen enerji arz güvenliği konusu gündeme gelmekte, ulusal, bölgesel ya da küresel düzeyde projeleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bölgemizde bulunan yetkin ve tecrübeli sanayi altyapısı sadece yenilenebilir enerji için değil mevcut enerji santralleri ve gelecek yatırımlar için teknoloji geliştirme ve üretme kapasitesine sahiptir. Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) 2011 verilerine göre bölgemizde bulunan santrallerde 6.612,7 GWh brüt üretim gerçekleşmiş olup bu Türkiye'de elektrik üretiminin yaklaşık 2,8%'ini karşılamıştır.

Bölgemiz önemli kömür rezervlerine sahip olup termik santral yatırım potansiyeli olan bir bölgedir. Ancak bu yatırımların çevreye olan olumsuz etkilerinin iyi değerlendirilmesi ve en aza indirilmesi için çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Tedbir 1. *Enerji yan sanayinin kurulması için yerli ürün ve teknolojiler geliştirilmesi*

Tedbir 2. *Enerji alanında Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi*

Tedbir 3. *Yerli kömür kaynaklarının çıkartılması, termik santrallerde verimliliği yüksek ve çevre dostu teknolojiler kullanılması, mevcut tesislerin bu anlamda rehabilite edilmesiyle çevre kirliliğinin önlenmesi veya en aza indirilmesi (akışkan yatak teknolojileri, linyit gazlaştırma vb.)*

MEKÂNSAL GELİŞME PLAN KARARLARI

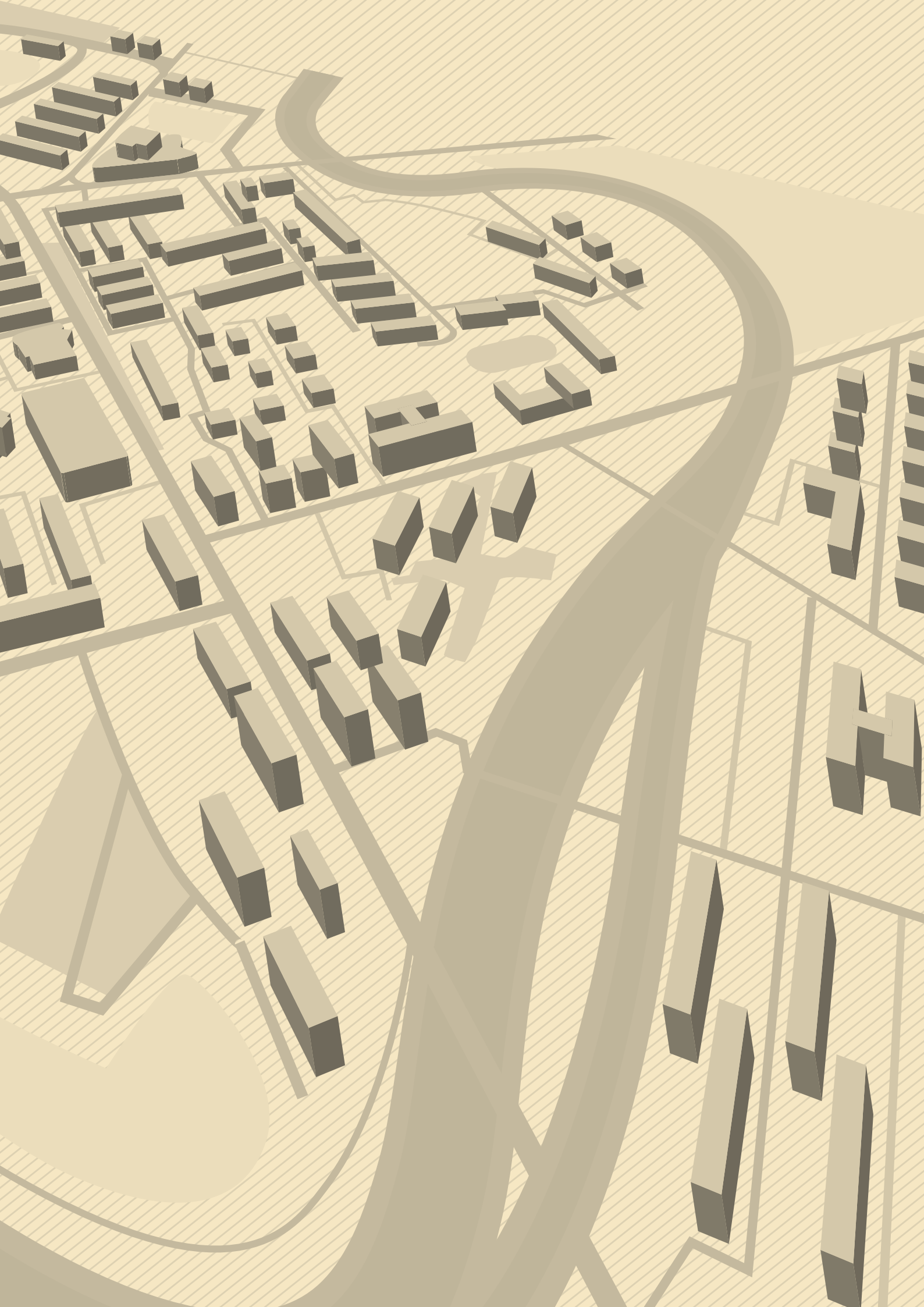

Amaç

Bölgede sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen 2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı kapsamında belirlenen öncelik ve tedbirlerle uyumlu olarak hazırlanan Bölge mekânsal gelişme şeması sektörel gelişmelerin sosyal, ekonomik ve kültürel bağlantılarına ek olarak mekânsal açıdan da bütünleştirilmesini amaçlamaktadır.

Kapsam

2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik bölge planı çalışmaları kapsamında hazırlanan mevcut durum analizlerinden elde edilen sektörel bilgiler ve Bölge Planı gelişme eksenleri doğrultusunda belirlenen öncelikler ve öne çıkan tedbirler doğrultusunda mekânsal planlama kararları belirlenerek Bölge Mekânsal Gelişme Şemasına aktarılmıştır.

Bölge Mekânsal Gelişme Şeması, 2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı kapsamında sanayi alanları, tarımsal alanlar, turizm alanları, yerleşim alanları, çevresel ve teknik altyapı, ulaşım bağlantılarına ilişkin üretilen plan kararlarının sentezi niteliğindedir.

Bölge Planı Mekânsal Gelişme Şeması Tanımları

Mevcut Sanayi Alanları: *Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 15.04.2000 tarih ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'na göre OSB statüsü kazanmış alanlardır.*

Öneri Sanayi Alanları: *Mevcut durumda OSB alanlarına ek olarak açılması planlanan yeni sanayi gelişme alanlarıdır.*

Sanayi Gelişme Koridoru: *Ana ulaşım güzergâhı boyunca sanayileşmiş ve buna bağlı olarak görece gelişmiş bir yapı gösteren kentsel yerleşmeler ve bu ulaşım güzergâhına bağlanan, ikincil derecede öneme sahip sanayi alanlarının bulunduğu yerleşmeleri içeren koridor, sanayi gelişme koridoru olarak tanımlanmıştır.*

Tarım Alanları: *Bölge mekânsal gelişme şemasında yer alan tarım alanları Orman ve Su İşleri Bakanlığı CORINE verileri kullanılarak oluşturulmuştur. Bölge mekânsal gelişme şemasında yer alan tarım alanları, plan paftasında "tarım alanları" olarak tek gösterim altında toplanmıştır. Şemada gösterilen tarım arazisi sınırları yasal bağlayıcılık oluşturmaz ve herhangi bir hukuki ihtilafta belge olarak kullanılamaz.*

Orman Alanları: *Çevre ve Orman Bakanlığı mevzuatı, 6831/3373 sayılı Orman Kanunu uyarınca orman rejimine tabi alanlardır. Bölge mekânsal gelişme şemasında yer alan tarım alanları Orman ve Su İşleri Bakanlığı CORINE verileri kullanılarak oluşturulmuştur.*

Tarımsal Sanayi: *Sahip oldukları tarımsal üretim değerleri doğrultusunda yerel kalkınmayı desteklemek üzere tarıma dayalı sanayi geliştirilecek alanlardır.*

Tarımsal Gelişme Odakları: *Tarım sektörünün ön plana çıktığı ve iş gücünün önemli ölçüde tarımsal faaliyetlerde yoğunlaştığı ilçe merkezlerini kapsamaktadır.*

Kırsal Kalkınma Bölgeleri: *Tarımsal gelişme odaklarını içeren ilçe merkezlerini, bu yerleşmeler ile ilişkili kırsal yerleşmeleri ve tarım alanlarını kapsayan bölgelerdir. Özellikle turizm, yerel sanatlar, odun dışı orman ürünleri vb. tarım dışı ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik sağlanması öngörülen alanlardır.*

Hayvancılık Öncelikli Gelişme Alanları: *Bitkisel üretime ek olarak hayvancılık yönünden diğer yerleşimlere kıyasla gelişmiş olan ve hayvancılığın gelir getirici faaliyet olduğu hayvancılık sektörünün geliştirilmesine yönelik olarak, ihtiyaç duyulan arazi kullanımına sahip alanlardır.*

Turizm gelişme odakları: *Bölgede turizm yönünden potansiyeli yüksek olan ve diğer turizm alanlarına kıyasla merkez niteliği taşıyan gelişme alanlarıdır.*

Turizm alanları: *Kış, Kıyı, Tarih ve Kültür, Sağlık ve Termal Turizm, Doğa Turizmi türlerinde bölgede öne çıkan turizm alanlarıdır. Turizm alanı, kırsal turizm alanları veya bölgeleri ya da turizm kullanımı ağırlıklı olarak planlaması önerilen alanlardır. Kapsamında her türlü turistik ve günübirlik tesis alanları, ticari tesisler, sosyal ve teknik altyapı alanlarıdır.*

Atıksu Arıtma Tesisi Yapılacak Alanlar: *Bölgede atık su arıtma tesisi bulunmayıp yapılması gerekli olan yerleşim alanlarıdır.*

Mal Akımları: *Sanayi alanlarında üretilen ürünlerin ulusal ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasında bölge içinde izlenen yol olarak tanımlanmıştır.*

Hizmet ve İşgücü Akımları: *Bölgesel merkez ve sanayi gelişme odağı arasında merkezden sanayi gelişme odağına doğru gerçekleşen işgücü, sanayi odağından da bölgesel merkeze doğru gerçekleşen hizmet akımıdır.*

Endüstriyel İlişkiler: *Eskişehir ili sanayi alanları ile Ankara arasında sağlanacak özellikle savunma sanayi ve havacılık sektöründe endüstriyel bağlantıları ifade eder.*

Kentsel Gelişme Yönü: *Bölgedeki il merkezlerinin gelişme eğiliminde oldukları yönü ifade etmektedir. Kent makroformu kentsel gelişme yönü doğrultusunda şekillenmektedir.*

Lojistik Merkez: *TCDD tarafından bölgede yapılmakta olan ulusal ve uluslararası taşımacılık ve mal dağıtımı ile ilgili tüm faaliyetlerin bulunduğu ve içinde antrepolar, ambalajlama tesisleri, depolama sahaları, bürolar ve otopark alanlarının yer aldığı lojistik alanlardır.*

Lojistik Odak: *Lojistik merkez bulunmayan fakat lojistik açıdan önem taşıyan liman bölgesini ve Serbest Bölgeyi içeren odak alanlarıdır.*

Kademelenmeler: *Bölgedeki yerleşimlerin sosyo-ekonomik durumları, yerleşimlerin bölge içindeki gelişmişlik sıralaması ve plan kararları doğrultusunda oluşturulan sınıflamadır.*

Alt bölgeler: *Coğrafi açıdan komşuluk ilişkisinde olan ve ekonomik faaliyetler açısından benzerlik gösteren ilçelerden oluşan bölgelerdir.*

Bölge Planı Mekânsal Gelişme Stratejileri

1. Mevcut Organize Sanayi Bölgelerinin altyapıları iyileştirilecek ve doluluk oranları ve ihtisaslaşmaları göz önünde bulundurularak kentsel yerleşmeler içinde kalmış olan ve dağınık halde bulunan sanayi tesislerinin organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına taşınması sağlanacaktır. **Çevre kirliliği yaratan sanayiler, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri ve doğal eşik ve değerler dikkate alınarak yer seçimi yapılmış organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına yönlendirilecek, bu bölgelerde kirliliği önleyici tedbirler alınacaktır.**

2. Bilecik ili merkez ilçesinde Bursa-Yenişehir hattı üzerinde, Eskişehir ili, Eskişehir- Ankara hattı üzerinde belirlenen öneri sanayi alanlarında sanayi gelişimi gerçekleşmesi planlanmıştır. Yapılan yatırımlar doğrultusunda Eskişehir ilinde sanayinin lojistik, otomotiv ve havacılık alanlarında ihtisaslaşması öngörülmektedir.

3. Ana karayolu ve demiryolu güzergâhı boyunca sanayileşen ve birinci derece gelişmiş sanayi alanları bulunan Eskişehir il merkezi ile bu ulaşım güzergâhına bağlanan ikincil derecede öneme sahip sanayi alanlarının bulunduğu İnönü ve Bozüyük ilçeleri; Bilecik ilinde ana ulaşım bağlantıları üzerinde bulunan il genelinde görece gelişmiş sanayi alanlarının bulunduğu merkez ilçe ve Osmaneli ilçesi Sanayi Gelişme Koridorunu oluşturmaktadır. Sanayi gelişme koridorları boyunca belirtilen sanayi alanlarının birbirleri ile etkileşimi sağlanarak sanayi sektörünün gelişimi desteklenecektir. Eskişehir ilindeki sanayi gelişme koridorunun açılması planlanan öneri sanayi alanları doğrultusunda Ankara'ya doğru doğu yönünde bir gelişme göstermesi beklenmektedir. Bilecik il merkezini içeren sanayi gelişme koridorunun gelişme potansiyeli olan Bursa ili Yenişehir ilçesine doğru batı yönünde gelişme göstermesi beklenmektedir.

4. Bursa ilinde Karacabey, Mustafakemalpaşa, Kestel, Gürsu, Gemlik, Orhangazi, İznik, Yenişehir, Orhaneli, Keles, Büyükorhan ve Harmancık ilçeleri, Bilecik ilinde merkez ve Bozüyük dışında kalan tüm ilçeler (Osmaneli, Pazaryeri, Gölpazarı, Yenipazar, İnhisar ve Söğüt ilçeleri), Eskişehir ilinde de merkez ve İnönü ilçesi dışında kalan tüm ilçeler (Alpu, Mihalıççık, Beylikova, Mahmudiye, Seyitgazi, Çifteler, Sivrihisar, Mihalgazi, Sarıcakaya, Günyüzü ve Han ilçeleri) Tarımsal Gelişme Odakları olarak belirlenmiştir.

Tarımsal gelişme odaklarında tarımsal verimliliğin artırılması, iyi tarım, örtü altı ve organik üretimin geliştirilerek katma değerin artırılması, modern tarım teknikleri kullanımının yaygınlaştırılması, tarımsal ürün çeşitliliğinin artırılması öngörülmüştür.

5. Tarımsal gelişme odağı olarak da tanımlanan Bursa ili Karacabey, Mustafakemalpaşa, Yenişehir; Bilecik ili Pazaryeri ve Gölpazarı ilçelerinde tarımsal sanayi geliştirilecektir. Bu alanlarda tarımsal ürünlerin nihai ürün haline getirilmele-

rini sağlayan entegre tesislerin kurulması planlanmaktadır. Buna istinaden, tarıma dayalı organize sanayi bölgesi, küçük sanayi siteleri ve gıda ağırlıklı kırsal işletmeler ile bunların depolanmasına yönelik kullanımların bu alanlarda geliştirilmesi desteklenecektir.

6. *Bursa ilinde Dağ Yöresi olarak da adlandırılan ve aynı zamanda tarımsal gelişme odakları olan Orhaneli, Keles, Büyükorhan ve Harmancık ilçeleri; Bilecik ilinde Sakarya Vadisi civarında yer alan ve tarımsal gelişme odakları olan Yenipazar, Gölpazarı, İnhisar ilçeleri ile komşuluk ilişkilileri bulunan Eskişehir ili Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçeleri ve ayrıca Bilecik Pazaryeri ilçesi; Eskişehir ilinde il merkezi ile İnönü ilçesi dışında kalan tüm ilçeleri içeren Kırsal Kalkınma Bölgeleri tanımlanmıştır. Kırsal bölgelerden giderek artmakta olan göçün önlenmesi amacıyla kırsal tarımsal üretim turizmle entegre edilerek karlılığı artırılacak, hizmet sektörü ve sosyal hizmet altyapısı geliştirilecektir.*

İl merkezlerinde yoğunlaşan turizm konaklama altyapısı nedeniyle kırsal bölgelerin sadece günübirlik ziyaret edilmesinin önüne geçmek için kırsal bölgelerde ev pansiyonculuğu, kamp alanları gibi alternatif konaklama imkânlarının geliştirilecektir. Turizm talebini geliştirmek ve kırsal ekonomik altyapıyı güçlendirmek için ticari değeri olan el sanatları ürün üretimi ve ürünün doğrudan tüketiciye ulaştığı agroturizm öncelikli olarak ele alınacaktır. Kırsal Kalkınma Bölgelerinde ormancılık gibi tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilerek ekonomik çeşitliliğin artırılması, ayrıca eğitim, sağlık, sosyal donatı, ulaşım ve altyapı eksikliklerinin giderilerek yaşam kalitesinin artırılması planlanmaktadır.

7. *Bilecik ilinde Bozüyük ilçesi Dodurga mevki ve Yenipazar ilçesi ile Eskişehir ilinde Beylikova ilçesi Hayvancılık Öncelikli Gelişme Alanları olarak belirlenmiştir. Bu gelişme alanlarında bitkisel üretime ek olarak hayvancılığın geliştirilmesi planlanmıştır. Hayvancılık Öncelikli Gelişme Alanlarında entegre tesislerin kurularak ve Beylikova ilçesinde arazi tahsisi yapılmış olan Besi Organize Sanayi Bölgesinin aktif hale getirilerek hayvancılığa dayalı sanayinin geliştirilmesi öngörülmektedir.*

8. *Bursa ili İznik ilçesi, Eskişehir ili Frig Vadisi, Bilecik ili Söğüt ilçesi turizm gelişme odakları olarak belirlenmiştir. Bölgede turizm yönünden potansiyeli yüksek olan ve diğer turizm alanlarına kıyasla merkez niteliği taşıyan turizm gelişme odaklarında merkez niteliğinin geliştirilmesi için gereken altyapı yatırımları ve tanıtım faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca Bursa ve Eskişehir il merkezlerinde tarih, kültür ve termal turizm potansiyeli geliştirilecektir. Bursa başta olmak üzere kültür turizminde marka kent değeri taşıyan bölge illerimizde sosyal ve fiziksel altyapı düzenlemelerinin yapılması sağlanacaktır.*

9. Bölgede TCDD tarafından yapılmakta olan Eskişehir ili Hasanbey ve Bilecik ili Gündüzbey/ Bozüyük lojistik merkezleri bulunmaktadır. Lojistik merkezlerin sanayi hammaddelerinin depolanacağı alanlar ve mamul ürünlerin dış pazara erişiminin sağlanacağı; antrepolar, hal ve depolama sahaları, bürolar ve tır-kamyon otopark alanları içerecek şekilde planlanması ve OSB alanlarına hizmet sağlaması öngörülmektedir. Lojistik merkezlerin demiryolu bağlantılarının tamamlanması ve sanayi alanları ile entegrasyonun sağlanarak yük taşımacılığı yönünden sanayi koridoru gelişimini desteklemesi öngörülmektedir. Alt ölçekli planlarda, lojistik merkezlerin komşu illerdeki sanayi alanları, havalimanları ve Gemlik Limanı ile bağlantısının sağlanması göz önünde bulundurulacaktır.

10. Gemlik ilçesi liman bölgesi ve Serbest Bölgeyi içeren alan lojistik odak alanı olarak tanımlanmıştır. Bölge sanayisi için önem arz eden lojistik odağa erişilebilirliğin artırılması amacı ile ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi esastır.

11. Sanayide rekabetçiliğin gelişmesi ve limanlar ile Serbest Bölgeye erişilebilirliğin artması açısından Gemlik liman bölgesine demiryolu bağlantısı sağlanması planlanmıştır. *Buna istinaden, Bursa- Osmaneli/Bilecik arasında yapılacak olan Yüksek Hızlı tren projesine bağlı olarak, Gemlik liman bölgesine iltisak hattı çekilerek bağlantı sağlanması önerilmiştir.*

12. Bölgede turizm alanları; Kış, Kıyı, Tarih ve Kültür, Sağlık ve Termal Turizm, Doğa Turizmi olmak üzere beş başlıkta sınıflandırılmıştır. Buna göre, Eskişehir ilinde Balıkdamı doğa turizmi, Pessinus Antik Kenti tarih ve kültür, Nasrettin Hoca, Yunusemre yerleşimleri tarih ve kültür, Mihalıççık-Çatacık Ormanları doğa turizmi, Sakaryabaşı, Sakarılıca ve Kızılinler alanları da sağlık ve termal turizm alanları olarak belirlenmiştir.

Bilecik ilinde Yenipazar ilçesi Harmankaya Kanyonu doğa turizmi, Bilecik merkez, Söğüt ve Osmaneli ilçesi tarih ve kültür, Pazaryeri ilçesi de doğa turizmi alanı olarak belirlenmiştir.
Bursa ilinde İnegöl ilçesinde bulunan Oylat sağlık ve termal turizm, İznik ve Yenişehir ilçesi tarih ve kültür, Uludağ Milli Parkı kış turizmi, Keles ilçesi Kocayayla doğa turizmi, Harmancık ilçesi doğa turizmi, Büyükorhan ilçesi Derecik Bazilikası tarih ve kültür, Orhaneli ilçesi Sadağı Kanyonu termal ve doğa turizmi, Aslanlı ve Ağaçhisar termal turizm, Yıldırım ilçesi Cumalıkızık Köyü tarih ve kültür, Gürsu ilçesi tarih ve kültür turizmi ile ilçede yamaç paraşütü yapılan alanlar doğa turizmi, Osmangazi ilçesi tarih ve kültür, Nilüfer ilçesi Dağyenice termal turizm, Uluabat Gölü Gölyazı mevki tarih ve kültür, Gemlik ilçesi kıyı turizmi ile tarih ve kültür, Mudanya ilçe merkezi ve Trilye tarih ve kültür, Karacabey ilçesi Kocaçay Deltası doğa turizmi

ve Boğazköy kıyı turizmi, Mustafakemalpaşa ilçesi Tümbüldek sağlık ve termal turizm, Suuçtu doğa ve Miletopolis tarih ve kültür turizmi alanları olarak belirlenmiştir.

Doğa turizmi, kamping alanları vb. kullanımlar için yapılaşma koşulları alt ölçekli planlarda belirlenecektir. Alt ölçekli planlarda turizm tesislerin mimari projelerinde topografya ve doğal bitki örtüsüne uygun çözümler getirilecektir. Tesisin yer aldığı çevrenin tarihi ve kültürel kimliğinin korunmasına özen gösterilecektir.

13. *Bursa merkez ilçeleri ve İnegöl haricinde, Bilecik ilinde, Eskişehir il merkezi haricinde kalan tüm ilçelerde ve atıksu arıtma tesisi bulunmayan tüm yerleşimlerde atıksu arıtma tesisi yapılacaktır.*

14. *Bursa ve Eskişehir merkez ilçeleri bölgede sanayi alanında en gelişmiş ilçeler olup hem kent bütününe hem de çevre kentsel ve kırsal yerleşim alanlarına hizmet sunumunda bulunan bölgesel merkez niteliğindedir. Bu nedenle sanayi, turizm, sağlık, eğitim, kültür, ulaşım ve erişim başta olmak üzere gerekli fonksiyonları geniş kapasitede içeren, il sınırlarının ötesine ulaşan genişlikte etki alanına sahiptir.*

15. *Bölgedeki sanayi alanlarında üretilen malların ulusal ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasında Eskişehir merkezindeki sanayi alanlarından başlayarak Bilecik ili Bozüyük ilçesi sanayi alanlarını kapsayarak Bursa il merkezindeki sanayi alanları ile bağlanan ve son olarak Gemlik liman bölgesine ulaşan birincil derecede mal akımı gerçekleşmektedir. Bölgedeki diğer mal akımı ise demiryolu güzergâhı doğrultusunda Bilecik ili Bozüyük ilçesinden başlayarak merkez ilçe ve Osmaneli ilçesi sanayi alanlarını kapsayan ve Sakarya iline doğru uzanan ikincil derecede öneme sahip mal akımıdır.*

16. *Bölgesel merkez niteliğinde olan Eskişehir il merkezinden yoğun sanayi kullanımı olan Bozüyük ilçesine doğru işgücü akımı gerçekleşmektedir. İşgücü akımı Eskişehir'de ikamet edip Bozüyük ilçesinde çalışan işgücünün günlük geliş gidişini içermektedir. Bozüyük ilçesinden de birinci derece gelişmiş bir yerleşim alanı olan Eskişehir il merkezine doğru sosyal ve kültürel hizmet alma amaçlı insan akımı yaşanmaktadır. Bu akım Bozüyük ilçesinde ikamet eden hanehalkının Eskişehir il merkezinde sunulan hizmetlerden yararlanmak için gerçekleştirdiği geliş gidişleri içermektedir.*

17. Endüstriyel ilişkiler kapsamında Eskişehir ilindeki mevcut sanayi ve Ar-Ge potansiyeli geliştirilerek, havacılık ve savunma sanayi öncelikli olmak üzere Ankara ile ileri teknoloji bağlantısı sağlanacaktır.

18. *Bölge genelinde il merkezlerinde batıya*

doğru kentsel gelişme görülmektedir. Bursa il merkezi batıda yer alan Nilüfer ilçesi doğrultusunda, Eskişehir ili Bursa yolu üzerindeki yeni kentsel gelişme alanları doğrultusunda ve Bilecik il merkezi ise Bursa ili Yenişehir ilçesi yönünde gelişme göstermektedir. Kentsel gelişme alanlarının verimi yüksek tarım arazilerine ve enerji kaynak alanlarına zarar vermeyecek biçimde koruma kullanma dengesi gözetilerek çevreye ve afetlere duyarlı yerleşimler yapılacak şekilde geliştirilmesi esastır. Bu doğrultuda alt ölçekli planlarda gelişme alanlarının yerleşmelerin nüfus projeksiyonu yapılarak belirlenmesi ve gerekli kentsel alanların denetimli bir şekilde etaplar halinde açılması esastır. Gelişme Alanları yerleşimlerin makroformunun ve gelişmesinin şematik olarak belirlendiği alanlar olup, Plan bu alanların tamamının yerleşime açılacağını göstermez. Alt ölçekli planlar hazırlanırken kurumlardan alınacak görüşler çerçevesinde bu alanların sınırları kesinleşir.

19. *Bölgedeki yerleşmelerin mevcut gelişme eğilimleri, nüfus büyüklükleri ve ilçelere göre dağılımı, ulaşım, iş gücü, üretim deseni, sosyal ve ekonomik veriler baz alınarak oluşturulan ve kentsel ve kırsal yerleşimlerin bölge içindeki gelişmişlik sıralamasını belirleyen kademelenmeler tanımlanmıştır. TR41 Bölgesi için belirlenen kademelenmeler aşağıda belirtilmektedir:*

1. kademe merkezler; *Bursa ili Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Gemlik ve İnegöl ilçeleri, Eskişehir ili Odunpazarı ve Tepebaşı ilçeleri, Bilecik ili merkez ve Bozüyük ilçeleri olarak belirlenmiştir.*

2.kademe merkezler; *Bursa ili Gürsu, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Mudanya, Kestel, İznik ve Yenişehir ilçeleri olarak belirlenmiştir.*

3.kademe merkezler; *Bursa ili Orhaneli ilçesi, Eskişehir ili Mahmudiye, İnönü, Sivrihisar, Alpu ve Çifteler ilçeleri, Bilecik ili Osmaneli, Söğüt ve Pazaryeri ilçeleri olarak belirlenmiştir.*

4.kademe merkezler; *Bursa ili Harmancık, Keles ve Büyükorhan ilçeleri, Eskişehir ili Mihalıççık, Beylikova, Sarıcakaya, Mihalgazi, Seyitgazi, Han ve Günyüzü ilçeleri, Bilecik ili İnhisar, Gölpazarı ve Yenipazar ilçeleri olarak belirlenmiştir.*

20. *TR41 2023 Bölge planında homojen ve dengeli bir mekânsal gelişim için yeni alt merkezlerin oluşması, ana merkezdeki fonksiyonların alt merkezlere kaydırılarak nüfusun ve hizmetlerin dengeli dağılımı sağlanmasına yönelik çok merkezli mekânsal gelişme sistemi oluşturulması hedeflenmektedir.*

Harita 18. Bölge Mekânsal Gelişim Şeması

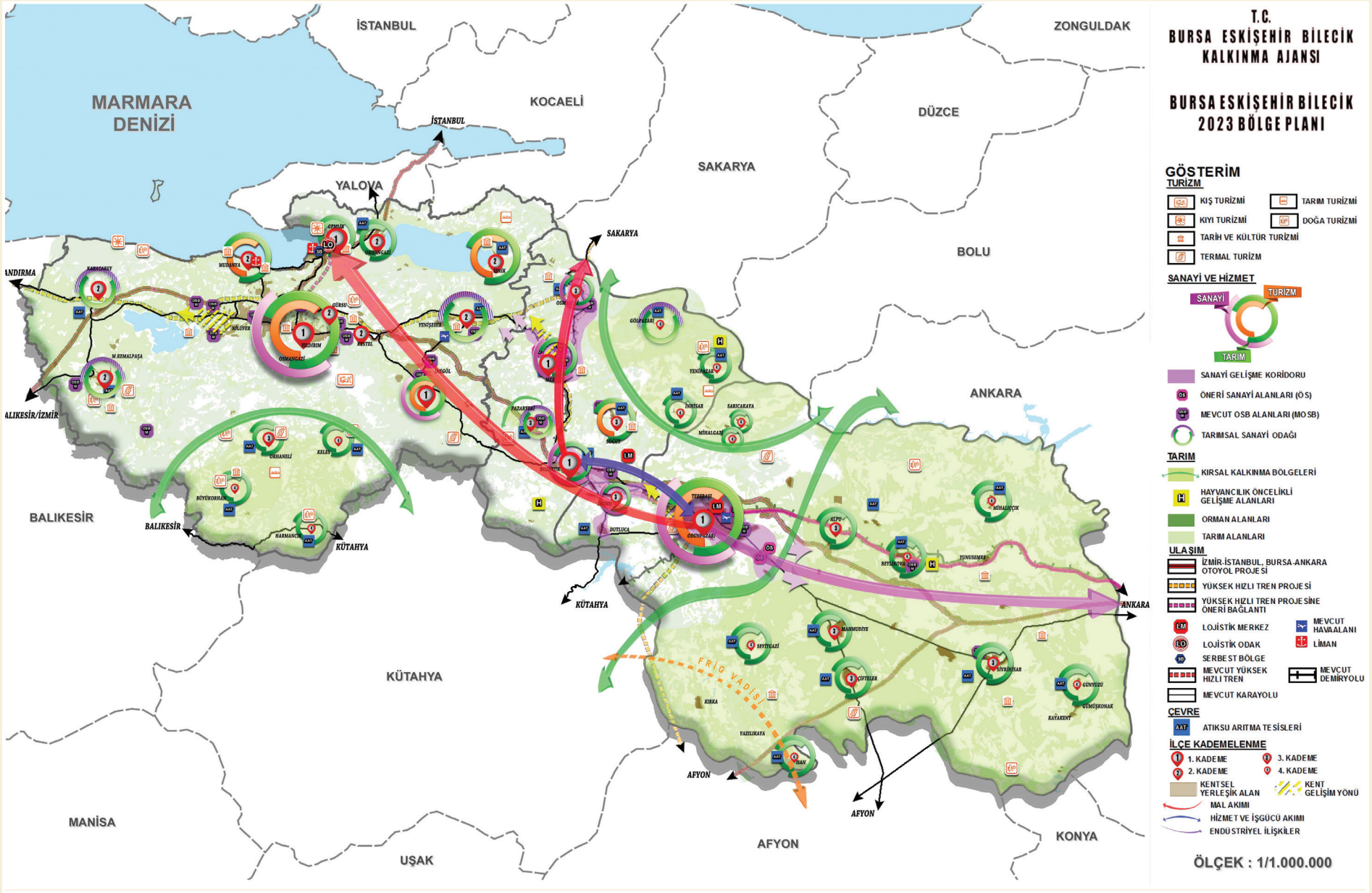

ALT BÖLGE ÖNCELİK ve TEDBİRLER

TR41 2023 Bölge planında homojen ve dengeli bir mekânsal gelişim için yeni alt merkezlerin oluşması, ana merkezdeki fonksiyonların alt merkezlere kaydırılarak nüfusun ve hizmetlerin dengeli dağılımı sağlanmasına yönelik çok merkezli mekânsal gelişme sistemi oluşturulması hedeflenmektedir.

Bölge planında bölgedeki yerleşmelerin mevcut gelişme eğilimleri, nüfus büyüklükleri ve ilçelere göre dağılımı, ulaşım, iş gücü, üretim deseni, sosyal ve ekonomik veriler baz alınarak oluşturulan ve kentsel ve kırsal yerleşimlerin bölge içindeki gelişmişlik sıralamasını belirleyen kademelenmeler tanımlanmıştır. Bursa ili Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Gemlik ve İnegöl ilçeleri, Eskişehir ili Odunpazarı ve Tepebaşı ilçeleri, Bilecik ili merkez ve Bozüyük ilçeleri 1.kademe merkezler; Bursa ili Gürsu, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Mudanya, Kestel, İznik ve Yenişehir ilçeleri 2.kademe merkezler; Bursa ili Orhaneli ilçesi, Eskişehir ili Mahmudiye, İnönü, Sivrihisar, Alpu ve Çifteler ilçeleri, Bilecik ili Osmaneli, Söğüt ve Pazaryeri ilçeleri 3.kademe merkezler; Bursa ili Harmancık, Keles ve Büyükorhan ilçeleri, Eskişehir ili Mihalıççık, Beylikova, Sarıcakaya, Mihalgazi, Seyitgazi, Han ve Günyüzü ilçeleri, Bilecik ili İnhisar, Gölpazarı ve Yenipazar ilçeleri de 4.kademe merkezler olarak belirlenmiştir.

10. Kalkınma Planı ve TR41 2023 Bölge Planı çalışmaları bünyesinde gerçekleştirilen Bölgesel Kalkınma İlçe Anketleri kapsamında ise, ilçelerin çalışma/iş/ticaret, sağlık, eğitim, sosyal/kültürel (alışveriş, eğlence) vb. alanlarda etkileşim halinde olduğu ilçeler tespit edilmiştir. Anketler neticesinde ilçeler, belirtilen alanlarda en çok merkez ilçeler ile etkileşim halindedir. Bursa ilinde ilçelerin merkez dışında yoğun etkileşim içinde olduğu ilçeler Gemlik, Orhangazi, Mustafakemalpaşa, Karacabey ve Yenişehir olarak belirlenmiştir. Eskişehir ilinde ilçelerin merkez dışında Çifteler ilçesi ile yoğun etkileşimde bulunduğu görülmektedir. Bilecik ilinde ilçelerin merkez dışında yoğun etkileşimde bulunduğu diğer ilçe Bozüyük ilçesidir. Kırsal bölgelerdeki ilçeler ise coğrafi açıdan yakın olan ilçelerle etkileşimde içindedir.

Buna istinaden, bölge planı mekânsal gelişme şeması kararları doğrultusunda, ilçelerin il içindeki kimlikleri, birbirleri ile olan işlevsel ilişki ve etkileşimleri ile coğrafi yakınlık ve gelişmişlik kademeleri dikkate alınarak 12 alt bölge oluşturulmuştur. TR41 Bölgesi için oluşturulan alt bölgeler aşağıda belirtilmektedir:

- *Merkez Bursa (Mudanya-Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım-Kestel-Gürsu)*
- *Orhaneli- Keles- Büyükorhan- Harmancık*
- *Gemlik*
- *İznik-Yenişehir-Orhangazi*
- *İnegöl*
- *Karacabey-Mustafakemalpaşa*
- *Merkez Eskişehir (Odunpazarı-Tepebaşı)*
- *Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Sivrihisar-Günyüzü*
- *Seyitgazi-Han-Mahmudiye -Çifteler*
- *Bilecik merkez-Osmaneli*
- *Pazaryeri-Bozüyük-İnönü*
- *Orta Sakarya Vadisi (Gölpazarı-Yenipazar-İnhisar-Söğüt-Mihalgazi-Sarıcakaya)*

Harita 19. TR41 Alt Bölgeleri

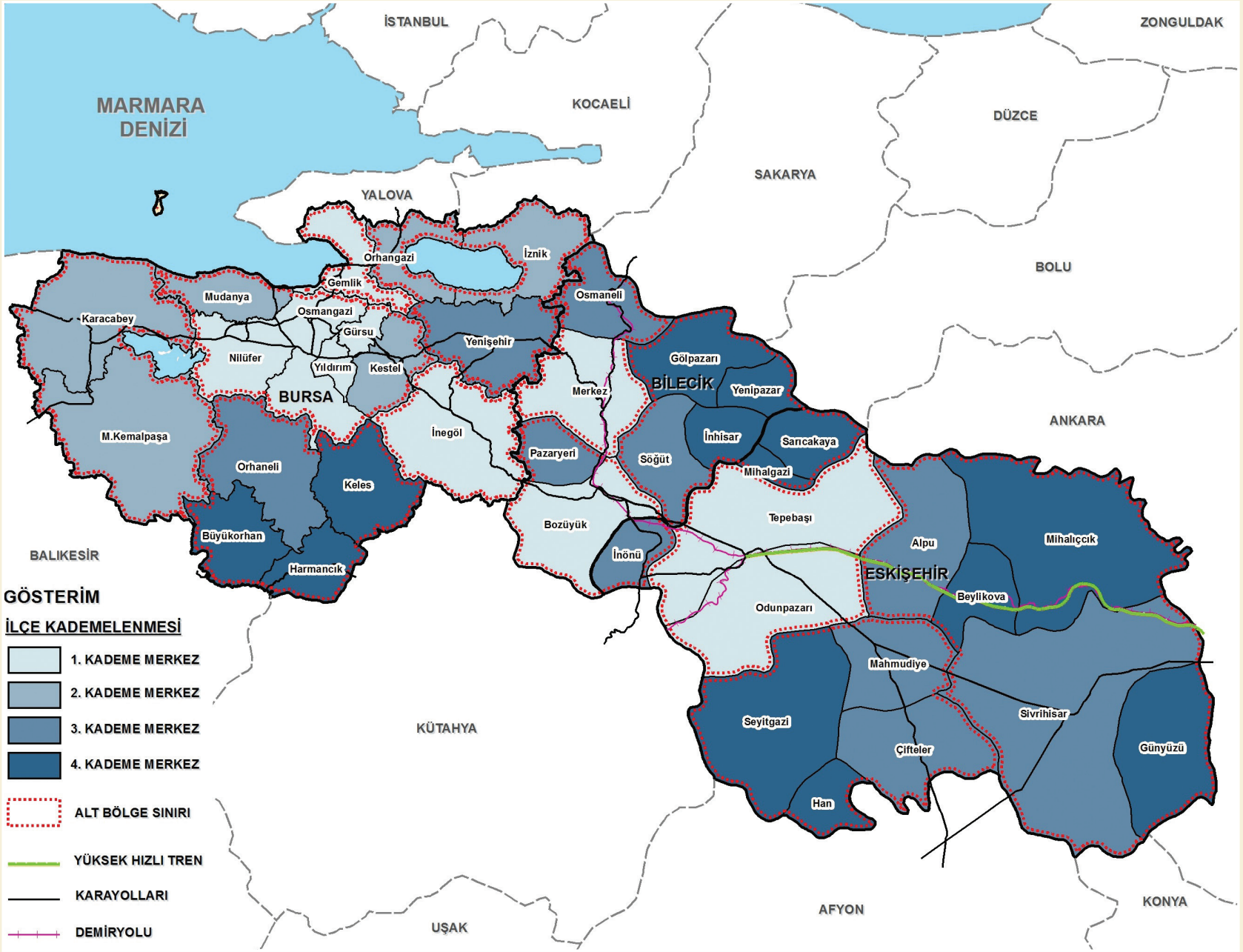

> Bursa Merkez Alt Bölgesi (Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Kestel, Gürsu, Mudanya)

Bursa ve Eskişehir merkez ilçeleri bölgede sanayi alanında en gelişmiş ilçeler olup hem kent bütününe hem de çevre kentsel ve kırsal yerleşim alanlarına hizmet sunumunda bulunan bölgesel merkez niteliğindedir. Bu nedenle sağlık, eğitim, kültür, ulaşım ve erişim başta olmak üzere gerekli fonksiyonları geniş kapasitede içeren bölgesel gelişme merkezleri il sınırlarının ötesine ulaşan genişlikte etki alanına sahiptir. Bu karakteriyle Bursa Merkez Alt Bölgesi bölgesel merkezler yerleşim birimleri kademelenmesinde de en üst düzey konumda bulunan yerleşim merkezleridir.

Kentin imalat sanayi dokusunu yoğun biçimde yansıtan, sürekliliği ve bütünlüğü olan Bursa Merkez Alt Bölgesinde, ülke sanayinin gelişmesi için öngörülen teşviklerden biri olan organize sanayi bölgelerinin ilki 1961 yılında Bursa'da kurulmuştur. Bursa il sınırları içerisinde kurulma işlemi tamamlanmış 12'si faal 13 adet organize sanayi bölgesinden 8'i Bursa merkez alt bölgesinde yer almaktadır.

Bölge Planı Mekânsal Gelişme Şeması kapsamında Bursa ilinin batı bölgesindeki sanayi alanları sanayi gelişme koridoru olarak tanımlanmıştır. Bursa merkez alt bölgesinde mevcut sanayi alanlarının iyileştirilmesi ve kapasitelerinin etkin kullanılması sağlanacaktır.
Bölgedeki sanayi alanlarında üretilen malların ulusal ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasında Eskişehir merkezindeki sanayi alanlarından başlayarak Bilecik ili Bozüyük ilçesi sanayi alanlarını kapsayarak Bursa il merkezindeki sanayi alanları ile bağlanan ve son olarak Gemlik liman bölgesine ulaşan birincil derecede mal akımı gerçekleşmektedir.

Kestel ve Gürsu ilçeleri tarımsal gelişme odakları olarak belirlenmiştir. Kestel ve Gürsu, Bursa Ovası'nın doğu bölümündeki verimli tarım arazileri üzerinde kurulmuştur. İlçeler genelde tarım ve öncelikle meyvecilik ve sebzeciliğin hâkim olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. İlçede başta armut olmak üzere çeşitli meyve ve sebzelerin ihracatı yapılmaktadır.

Tarımsal gelişme odaklarında tarımsal verimliliğin artırılması, iyi tarım, örtü altı ve organik üretimin geliştirilerek katma değerin artırılması, modern tarım teknikleri kullanımının yaygınlaştırılması, tarımsal ürün çeşitliliğinin artırılması öngörülmüştür.

Bursa ilinde Uludağ Milli Parkı kış turizmi, Yıldırım ilçesi Cumalıkızık Köyü tarih ve kültür, Gürsu ilçesi tarih ve kültür turizmi ile ilçede yamaç paraşütü yapılan alanlar doğa turizmi, Osmangazi ilçesi tarih ve kültür, Nilüfer ilçesi Dağyenice termal turizm, Uluabat Gölü Gölyazı mevki tarih ve kültür, Mudanya ilçe merkezi ve Trilye tarih

ve kültür turizmi alanları olarak belirlenmiştir. Bölge genelinde il merkezlerinde batıya doğru kentsel gelişme görülmektedir. Bursa il merkezi batıda yer alan Nilüfer ilçesi doğrultusunda gelişmektedir. Kentsel yerleşmelerin gelişme alanlarının doğal eşikler göz önüne alınarak öncelikle tarım arazileri dışında veya tarımsal potansiyeli düşük verimsiz alanlarında oluşturulması sağlanmalıdır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

***Tedbir.1* Alt bölgede sanayi altyapısının geliştirilmesi, rekabet edebilirliğin ve katma değer yaratan üretimin artırılması**

Alt Tedbir 1. Alt bölgede yer alan sanayi alanlarında tedarikçi ile ana firmaları ve satıcıları birleştiren yapıların ve tekstil, makine-metal, otomotiv sektörlerinde kümelenmelerin kurularak üretimde maliyetlerin düşürülmesi yanında verimlilik artış çalışmalarının yapılması, firmaların işbirliği içinde ortak satın alma, ortak lojistik, ortak tasarım ve enerji verimliliğine yönelik çalışmaların desteklenmesi

Alt Tedbir 2. Rekabet edebilirliği artırmak amacı ile firmaların ileri teknoloji kullanımına yönelik olarak ULUTEK ile bağlantısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara eleman temini konusunda firmaların Bursa Tasarım ve Teknoloji Geliştirme Merkezi (BUTGEM)ile olan bağlantılarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Üniversite sanayi işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla sektörel Ar-Ge proje pazarı sayısının artırılması

Alt Tedbir 5. Sanayi tesislerinde enerji verimliliği yüksek makine ve cihazların kullanımının teşvik edilmesi, çevre dostu üretimin ve biyoenerji, jeotermal ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin sanayide kullanımının yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 6. Alt bölgede doluluk oranı yüksek olan OSB'lerde altyapıların iyileştirilmesi ve çevre kirliliğini önleyici tedbirlerin alınması, sanayi yatırımlarının öncelikle boş olan OSB'lere yapılmasının teşvik edilmesi

Alt Tedbir 7. Sektörel katma değeri artırmak amacı ile firmaların Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi, markalaşma ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi, ana sanayi-yan sanayi işbirliğini arttırıcı Ar-Ge merkezlerinin, teknoloji geliştirme bölgeleri /teknoparkların, teknoloji transfer ofislerinin ve tasarım geliştirme merkezlerinin geliştirilmesi ve sayısının artırılması

Alt Tedbir 8. Alt bölgede istihdamı artırmak ve nitelikli ara eleman yetiştirmek amacı KOSGEB-İŞKUR-BUTGEM-BTSO-USİGEM arası işbirliğinin devamlılığının sağlanması, sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut işgücünün niteliğinin artırılmasına yönelik olarak BUTGEM ve ÜSİGEM tarafından verilen eğitim sayısının artırılması

Alt Tedbir 9. Planlı sanayi alanlarının (OSB, KSS, S.B. ve diğer planlı sanayi alanları) tekrar değerlendirilerek kapasitelerinin etkin kullanımının sağlanması

Alt Tedbir 10. Mesleki ve teknik eğitim veren kurumlar yanında üniversiteler ile işletmeler arasında stratejik planlama uygulamalarının yaygınlaştırılarak personel ihtiyacının ve niteliklerinin belirlenmesi, sektörlerin ihtiyacını karşılayacak eleman yetiştirilmesi

Alt Tedbir 11. Mühendislik eğitimlerinin birebir sektör içinde ve uygulamalı olarak yapılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması ve bu çerçevede kurumların ve eğitim kurumlarının desteklenmesi, üniversite ve sanayi ortak staj programlarının düzenlemesi

Alt Tedbir 12. Sektörde ithal edilen hammadde, makine, tasarım hizmetleri gibi girdilerin yerli üretim potansiyelinin belirlenmesi ve yerli üretim için teşvik mekanizmalarının oluşturulması

Alt Tedbir 13. Tekstil sektöründe hammadde tedarikinde dışa bağımlılığı azaltacak ortak çalışmaların yapılması, işletmelerin bu alanlara yönlendirilmesi (elyaf, pamuk, sentetik iplik vb.), teknik tekstil ürünleri ve temiz üretimine yönelik dönüşümlerin desteklenmesi

Alt Tedbir 14. Gıda Sektöründe ithal edilen hammadde, makine, tasarım hizmetleri gibi girdilerin yerli üretim potansiyelinin belirlenmesi ve yerli üretim için teşvik mekanizmalarının oluşturulması

Alt Tedbir 15. Makine-Metal Sektöründe ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünleri (rezenatör, servo motor, kontrolör ekipmanları gibi) üretecek firmaların teşvik edilmesi, makine üretiminde teknoloji yoğun proseslere odaklanılması

Alt Tedbir 16. Otomotiv sektöründe araç ağırlığını hafifletme amaçlı malzeme ve metot geliştirme çalışmalarına yönelik araştırma geliştirme faaliyetleri yapılması

Alt Tedbir 17. Otomotiv ana ve yan sanayi, makine ve tekstil sanayinde elde edilen tecrübelerin savunma sanayinde kullanımına yönelik yatırımların teşvik edilmesi

---

***Tedbir.2* Alt bölgede lojistik altyapısının geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Kent içi lojistik ihtiyacını karşılayacak lojistik merkez ve alt merkezler oluşturulması

Alt Tedbir 2. Alt bölge başta olmak üzere Bursa il bütününde küresel ve kentsel lojistik alanların yer seçiminin yapılabilmesi için Bursa ili yük haritası çıkartılması ve bu noktadaki ihtiyacı belirleyecek fizibilite çalışması yapılması

Alt Tedbir 3. Alt bölgede dağınık sanayileşmeden kaynaklı yük trafiğinin kentin ulaşımını olumsuz etkilemesini engelleyici tedbirler alınması

Alt Tedbir 4. Alt bölgede yer alan büyük OSB'lere demiryolu bağlantısının sağlanması, yük taşımacılığında karayoluna alternatif demiryolu kullanımının teşvik edilmesi

---

***Tedbir.3* Alt bölgede tarımın geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Gürsu ilçesi Deveci armudu için coğrafi işaret alınması ve Türk Patent Enstitüsü tarafından tescil edilebilmesi için gerekli başvuruların yapılması

Alt Tedbir 2. Alt bölgede tarımsal ilaç tüketimi fazla olan başta Gürsu ilçesi olmak üzere yetiştirilen ürünler toprak ve su kaynaklarında tarımsal ilaç kalıntılarına yönelik araştırma yapılması ve tarımsal ilaç kalıntısını önleyecek/azaltacak tedbirler alınması, ilaçlama ve gübreleme ile ilgili olarak toprak, bitki ve gıda analiz laboratuvarlarının sayısının arttırılması ve mevcut laboratuvara erişilebilirliğin kolaylaştırılması

Alt Tedbir 3. Gürsu ilçesi Gölbaşı'ndaki su potansiyelinin tarımda kullanılması amacı ile açık kanalla suyun getirilerek ilçenin sulama ihtiyacının karşılanması ve sulamalı tarımın geliştirilerek üretim kapasitesinin arttırılması

Alt Tedbir 4. Alt bölgede yapılabilecek seracılık için sıcak su kaynaklarının kullanılması

Alt Tedbir 5. Bitkisel zararlıları ve hastalıklarla mücadelede erken uyarı sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması, meyvecilikte Gürsu'da kullanılan erken uyarı sisteminin alt bölge genelinde yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 6. Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 7. Tarımdaki iş gücü kaybının ve verimdeki düşüşün önlenmesi amacıyla çiftçilere yönelik tarımsal eğitim ve iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. Mevsimlik işçilerin kooperatifler kanalıyla istihdam edilmesinin desteklenmesi

Alt Tedbir 9. Alt bölgede tarımsal ürünler için soğuk hava deposu ve ambalaj tesislerinin artırılması

Alt Tedbir 10. Mudanya ilçesinde Marmara Denizi'nin aşırı kirlenmesi sonucu balıkçılık sektöründeki gerilemeye yönelik tedbirlerin alınması

Alt Tedbir 11. Mevcut sulama sistemlerinin rehabilitasyonu ve yenilenmesi, Nilüfer çayı ve yan kollarının sulama suyu kaynağı olarak kullanılabilmesi için 2.sınıf sulama suyu kriterlerinin sağlanmasına yönelik gerekli önlemlerin alınması

Alt Tedbir 12. Sözleşmeli tarımın geliştirilmesi ve işleyen verimli düzgün bir yapıya kavuşması için kurulacak bir konseyin, birlik ve kooperatiflerin birlikte çalışması

***Tedbir.4* Bölgedeki turizm potansiyelinin geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Devam eden otoyol, hızlı tren ve mevcut havaalanı yatırımlarının alt bölgenin turistik erişilebilirliğinin artırılması amacıyla etkin kullanımının sağlanması

Alt Tedbir 2. Somut ve somut olmayan kültür varlıklarının belgelenmesi amacıyla envanter çalışması yapılması

Alt Tedbir 3. Alt bölgeyi içerecek şekilde Bursa il geneli için turizm master plan çalışması yapılması

Alt Tedbir 4. Rehberlik hizmetinin geliştirilmesi, profesyonel turist rehberi sayısının artırılması

Alt Tedbir 5. Tanıtım etkinliklerinin sektör paydaşları arasında koordinasyon halinde yürütülmesi, tanıtım materyallerinde ortak dil kullanımı ve tutarlılığın sağlanması

Alt Tedbir 6. Turistik mekânların, etkinliklerin ve ürünlerin marka değerinin artırılmasına yönelik araştırma ve faaliyetlerin desteklenmesi

Alt Tedbir 7. Turizm danışma bürolarının sayısının, görünürlüğünün, profesyonel rehberlik hizmet kalitesinin artırılması

Alt Tedbir 8. Turizm alt sektörlerinde değer zinciri ve hedef pazar analizlerinin yapılması

Alt Tedbir 9. Bölgeye İstanbul'a gelen ziyaretçilerin çekilmesi amacıyla ilgili kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi

---

***Tedbir.5* Konaklama sürelerinin uzatılması**

Alt Tedbir 1. Konaklama sayısının ve sürelerinin uzatılması amacıyla konaklama altyapısının tarih ve doğa turizmine uygun biçimde çeşitlendirilmesi

Alt Tedbir 2. Uzun süreli konaklama yapan sağlık turizmi ve termal tedavi için gelen ziyaretçi sayısının artırılması

Alt Tedbir 3. Yerli halkın ve turistlerin geceleri kent merkezinde vakit geçirmelerini sağlayacak etkinliklerin artırılması

Alt Tedbir 4. Mudanya ilçesinde butik otelciliğin ve pansiyonculuğun arttırılması

***Tedbir.6* Tarih ve kültür turizminin geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Osmangazi İlçesinde yer alan tarihi kent merkezinin, eski hanlar bölgesi ve çevresinin fiziksel düzenlemelerle tarihi görünümüne uygun olarak canlandırılması

Alt Tedbir 2. Hanlar Bölgesi, Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesini kapsayan alt bölgede turizm destek hizmetlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Mudanya, Trilye, Misi, Kızıkköyleri gibi kültür odakları bütünleşik (koruma-yeniden canlandırma) planlama ve yönetim anlayışı ile ele alınması

Alt Tedbir 4. Gürsu ilçesinde sit alanı olan İstiklal Mahallesi'nin tarihi görünümünün ortaya çıkarılması için restorasyon çalışmalarının yapılması

***Tedbir.7* Termal ve sağlık turizminin geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Termal turizm bölgelerinin koruma ve kullanma çerçevesinde planlanması ve yönetimi

Alt Tedbir 2. Dağyenice Termal Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi'nde yatırımların tamamlanarak bölgenin faal hale getirilmesi

Alt Tedbir 3. Sağlık ve termal turizmin enteg-

re edilmesinde çok önemli rolü olan termal kür parkı merkezlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Sağlık Serbest Bölgesi kurulmasına yönelik pazar araştırma ve fizibilite çalışmalarının yapılması

Tedbir.8 Doğa Turizmi

Alt Tedbir 1. Bölgede doğa turizmine uygun mekânların koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi amacıyla koordinasyon ve denetimin artırılması

Alt Tedbir 2. Gölyazı Leylek Şenliğinin tanıtımının yapılması

Alt Tedbir 3. Gürsu ilçesi Dışkaya bölgesinde yürütülen yamaç paraşütü şenliklerinin, doğa yürüyüşü, tırmanma, kampçılık, dağcılık, off-road vb. spor aktivitelerinin tanıtımının sağlanması

Alt Tedbir 4. Köylerde kırsal kalkınmayı güçlendirmek amacıyla günübirlik doğa turizminin (Kestel ilçesi Saitabat Köyü örneği) ve el sanatlarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 5. Kestel ilçesinde Alaçam Vadisi, Deliçay Deresi ve şelalelerinde turizm altyapısının geliştirilmesi

Tedbir.9 Kış turizminin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Uludağ bölgesinin dört mevsim turizme kazandırılması amacıyla yürütülen ulaşım ve hizmet altyapısı ile tanıtım çalışmaların desteklenmesi

Tedbir.10 Kıyı turizminin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Mudanya kıyıları ve göletlerde su sporlarına yönelik altyapının oluşturulması

Alt Tedbir 2. Uluabat Gölü ve Gölyazı Beldesi'nin daha etkin korunması

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. Sosyal altyapının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Bursa Merkez alt bölgesinde öncelikle sosyal donatı alanları standartların iyileştirilmesi ve erişilebilirlik sağlanması

Alt Tedbir 2. Merkez alt bölgede Gürsu ve Kestel ilçelerinde sosyal aktivite mekânlarının sayısının artırılması

Alt Tedbir 3. Dezavantajlı gruplar için meslek eğitimleri verilerek meslek edindirme çalışmaları yapılması

Alt Tedbir 4. Dezavantajlı grupların kentsel hizmetlere erişiminin artırılması, sosyal donatı alanlarının ve kamusal alanların engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi için fiziksel düzenlemelerin yapılması

Alt Tedbir 5. Engellilere yönelik ulaşım ve eri-

şilebilirliğin sağlanması (Bina ve ulaşım düzenlenmeleri)

Alt Tedbir 6. Engellilere uygun toplu taşım araçlarının yaygınlaştırılması (otomatik rampalı araçların yaygınlaştırılması, araç kullanıcılarının/şoförlerin rampa kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi), sesli sinyalizasyon sistemlerinin kurulması (otobüs içi ve durakları, trafik ışıkları), alt ve üst geçitlerin engellilere uygun hale getirilmesi (asansör vb.)

Alt Tedbir 7. Engelliler, kadın, çocuk, yaşlı ve evsizler, sokak çocukları ve madde bağımlılarına yönelik sosyal sorumluluk projeleri geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. Çocuklar için sosyal mekânlar oluşturulması

Alt Tedbir 9. Özel eğitime muhtaç bireylerin ve bütün engellilerin envanterinin çıkarılması (engel türleri, eğitim durumları, yaş grupları, cinsiyet gibi değişkenlere göre)

Alt Tedbir 10. Gündüz Yaşlı bakım merkezlerinin oluşturulması

Alt Tedbir 11. Sanayi yoğun alt bölgeye göçle gelen grupların entegrasyonuna yönelik çalışmalar yapılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi

Çevre ve Mekansal Gelişme

Tedbir 1. ***Nitelikli yapılaşma sağlanması, yaşam ve mekân kalitesinin yükseltilmesi, dengeli mekânsal gelişme sağlanması***

Alt Tedbir 1. Bursa Ovası koruma alanı içerisinde kentsel ve sanayi yerleşimlerinin kontrol altına alınması

Alt Tedbir 2. Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım ilçelerinde konut sunumunda farklı gelir gruplarının ihtiyacını karşılayacak çeşitliliğin sağlanması

Alt Tedbir 3. Kentsel dönüşüm uygulamalarının özellikle Yıldırım ve Osmangazi ilçelerinde yer alan zemin açısından riskli, düzensiz, sağlıksız ve yoğun yerleşmelere öncelik verilerek ve üst ölçekli planlarla uyumlu olarak yapılması, kentin tarihi, kültürel mirasını ve mimari siluetini bozmayacak şekilde ihtiyaç duyulan donatı alanları oluşturulmak kaydıyla planlanması ve uygulanması

Alt Tedbir 4. Bursa merkez alt bölgesinin göç alan bir bölge olmasından dolayı gecekondulaşma ve sanayinin getirdiği çarpık yapılaşmanın ve çarpık yapılaşmayla bağlantılı olarak oyun ve spor alanları gibi donatı alanları eksikliğinin giderilmesi

Alt Tedbir 5. Alt bölgelerin/ilçelerin, öne çıkan üretim faaliyetleri ve potansiyelleri dikkate alınarak, hizmet çeşitlerinin farklılaştığı alt merkezlerin etkinliği arttırılması, Bursa Merkezi İş Alanı'nın yükünü azaltacak ara kademe kentsel

çekim noktaları oluşturulmasıyla çok merkezli dengeli kentsel gelişimin sağlanması

Alt Tedbir 6. *"Düzensiz konut alanlarının gelişmesi önlenmesi ve mevcut düzensiz alanların dönüşümü, doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanlarındaki düzensiz yapılaşmış mevcut yerleşimlerin taşınması*

Alt Tedbir 7. *Kentsel yerleşme alanlarında yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için kent içinde yürüme mesafesinde kolay erişilebilir, aktif, açık ve yeşil alanların kentsel yeşil sisteme entegrasyonunun sağlanması*

Alt Tedbir 8. *Yeşil sistemin sürekliliğinin sağlanması çerçevesinde oluşturulacak kent içi - kent dışı parklara bisikletle ve yaya olarak ulaşılabilirlik sağlanması*

Alt Tedbir 9. *Sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması, bu kapsamda enerji verimliliği sağlanması (sıcak su kaynaklarının ile binaların ısıtılmasında, sera ısıtmasında kullanılması vb.) Rüzgâr, güneş enerjisi, jeotermal enerji vb. yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi*

Alt Tedbir 10. *Bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi, şehrin doğusu-batısı arasındaki mekânsal gelişmişlik farkının azaltılması, yapı malzemesi, peyzaj vb. iyileştirmeler yapılması*

Alt Tedbir 11. *Binalarda ısı ve ses yalıtımının teşvik edilmesi*

Tedbir 2. ***Afete yönelik tedbirlerin alınması***

Alt Tedbir 1. *1. Derece deprem kuşağında yer alan alt bölgedeki yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut duruma ait veri tabanının oluşturulması*

Alt Tedbir 2. *Alt bölgede aktif fay kuşakları ile kesilmiş, sıvılaşma potansiyeli olan deprem tehlike bölgeleri içinde bulunan ve Nilüfer Çayı civarında taşkın alanları içerisinde ve heyelan alanlarında yer alan yerleşimlerde risk önleyici tedbirlerin alınması*

Alt Tedbir 3. *Rezerv alan tespit edilmesi ve arazi envanteri çıkarılması, alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların (konut, sanayi tesisi vb.) dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması*

Tedbir 3. ***Ulaşım altyapısının iyileştirilmesi ve erişilebilirliğin artırılması***

Alt Tedbir 1. *Yenişehir Havalimanı'na erişilebilirliği artırmaya yönelik toplu taşıma seferlerinin sıklaştırılması, yer hizmetlerinin geliştirilmesi ve hızlı tren Yenişehir istasyonunun Yenişehir Havaalanı'na entegre edilmesi*

Alt Tedbir 2. *Toplu taşımanın özendirilmesi ve diğer taşımalarla entegre edilmesi,*

Alt Tedbir 3. *Merkezdeki araç trafiğin azaltılması, eski şehir (old town) çeperinde otopark alanları yapılarak şehrin merkezinde yayalaş-*

manın sağlanması ve toplu taşıma kullanımının teşvik edilmesi

Alt Tedbir 4. Bursa il merkezinde ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi, kent içi araç trafiğini hafifletmek için ana akslara alternatif ulaşım ağlarının sağlanması

Alt Tedbir 5. Mudanya ilçesinde otopark sorunu çözümüne yönelik yeraltı otoparkları yapılması

Alt Tedbir 6. Bursa il merkezinde kamusal alanlar, meydanlar ve onları bağlayan önemli ulaşım aksları, yaya ve bisiklet yolları merkez prestijine uygun olarak düzenlenmesi

Alt Tedbir 7. Hızlı tren istasyonları ile toplu taşıma ağlarının entegre edilmesi

---

Tedbir 4. Çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması

Alt Tedbir 1. Nilüfer Çayına deşarjların kontrol edilmesi, atıksuyun Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nde yer alan deşarj kriterlerine göre yapılmasının sağlanması, su kirliliğinin önlenmesi için Nilüfer Çayı Havza Koruma Eylem Planı yapılması

Alt Tedbir 2. Kentsel yerleşme ve gelişme alanlarında Avrupa Birliği kriterlerine uygun kalitede suyu sağlamak için kanalizasyon sistemleri oluşturulması, mevcut olanların da bu doğrultuda iyileştirilmesi

Alt Tedbir 3. Tehlikeli atık yönetimi ve denetiminin etkinleştirilmesi

Alt Tedbir 4. Alt bölgede tekstil sanayinden kaynaklanan dere ve yeraltı sularının kirliliğinin önlenmesi için tekstil atık sularının arıtılmasında ileri teknolojiler kullanılmasının teşvik edilmesi, sanayinin yeraltı sularını aşırı kullanmasının önlenmesi, tekstil kaynaklı organik buharın giderimi ile ilgili çalışmalar yapılması

Alt Tedbir 5. Sanayi yoğun alt bölgede fabrikalardan kaynaklı (çimento vb.) hava kirliliğini önleyici tedbirler alınması, Mudanya ilçesine hava kalitesi izleme ve ölçüm istasyonu kurulması ve alt bölge genelinde istasyonların yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 6. Ulaşım projelerinin (otoban ve tren) tarım alanlarına ve çevreye verdiği olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik tedbirler alınması

Alt Tedbir 7. Uluabat Gölünde oluşan endüstriyel, evsel, tarımsal ve mekanik kirliliğin etkilerini en aza indirmek için öncelikle göl civarında yer alan sanayi tesislerinde ve köylerde, ardından gölü besleyen çayların etkilendiği yerleşim yerlerinde tarımsal kirliliğin azaltılmasına yönelik planlama çalışmaları yapılması

Alt Tedbir 8. Kullanılmayan, kapatılmış maden çıkarım alanlarının iyileştirilmesi

Alt Tedbir 9. Kentsel dönüşüm projeleriyle oluşacak hafriyat atıkları için depolama alanları oluşturulması ve hafriyat malzemelerinden uy-

gun olanların geri dönüşümle değerlendirilmesi

Alt Tedbir 10. Toplu taşıma sisteminde enerji verimliliği yüksek ve çevre dostu araç ve yakıt teknolojileri kullanılması

Alt Tedbir 11. Doğa koruma ve tarım alanlarında, konut dışı kentsel çalışma alanları ile gelişme alanlarda yer alan kirletici, doğa ve yaşam çevresini tehdit eden sanayi tesislerinin planlı sanayi alanlarına taşınması

> Orhaneli-Harmancık-Keles-Büyükorhan (Dağ Yöresi) Alt Bölgesi

Mekânsal Gelişme Şemasına göre kırsal kalkınma bölgesinde yer almakta olan alt bölgede tarımsal üretim dışında bölgenin potansiyeli doğrultusunda ekonomik çeşitliliğin artırılması, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi esastır. Bölgede doğal alanların ve su kaynaklarının korunması önemlidir. Tarımsal üretimde katma değerin artırılması, özellikle Keles ve Harmancık'ta organik tarımın geliştirilmesi, bölge genelinde meraların iyileştirilerek hayvancılık potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bölgede ekonomik çeşitliliğin artırılması amacıyla turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, doğa, termal, kültür ve yayla turizminin geliştirilmesi bölge halkının gelirinin artırılması açısından desteklenmelidir. Turizm alanlarının geliştirilmesinde bölgenin doğal yapısına uygun, farklı turizm türlerine hitap eden konaklama türleri(ev pansiyonculuğu, yayla evleri, kamp vb.) ve altyapısının geliştirilmesi esastır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. ***Dağ yöresi alt bölgesinde doğa ve kültür turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılması***

Büyükorhan:

Alt Tedbir 1. Aliova Çayında rafting imkânlarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Görecik Yaylasının kamp alanı olarak cazibesinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması

Alt Tedbir 3. Bayındır Mağarasında yürüyüş yolu güzergâhının oluşturulması

Alt Tedbir 4. Derecik Bazilikasının kazı çalış-

malarının tamamlanması ve turizm amaçlı ziyaretlere açılması

Harmancık:

Alt Tedbir 1. *Karaca Göleti'nde dağ yürüyüşü, kampçılık, at binme vb. imkânların oluşturularak eko-turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması*

Alt Tedbir 2. *Potansiyeli olan köylerde ipekböcekçiliğinin canlandırılması*

Keles

Alt Tedbir 1. *Kocayayla'nın dağ turizmi imkânlarının geliştirilerek hem ulusal hem de uluslararası tanıtımının sağlanması*

Alt Tedbir 2. *Kocasu Çayı'nda rafting imkânlarının geliştirilmesi*

Alt Tedbir 3. *Yörük kültürünün tanıtımına yönelik yörük evlerinin kurulması*

Orhaneli

Alt Tedbir 1. *Sadağı Köyünde bulunan Kaya Hamamları ile Ağaçhisar Köyündeki kaplıcaların termal turizm kapsamında değerlendirilmesi*

Alt Tedbir 2. *Kurt Dağı, Karagöz Piknik Alanı ve Karakoca yörelerinin mesire yeri olarak imkânlarının geliştirilmesi*

Alt Tedbir 3. *Sadağı Kanyonunun doğa turizmi imkânlarının geliştirilmesi, başta Bursa olmak üzere çevre il ve ilçelerde tanıtımının yapılması*

Tedbir 2. Tarımsal üretimin ve hayvancılığın geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. *Sulama imkânlarının artırılarak tarımsal ürün çeşitliliğinin sağlanması (Büyükorhan Göleti, Ballısaray Göleti, Kocakavacık Göleti vb.)*

Alt Tedbir 2. *Modern tarım ve hayvancılık teknikleri konusunda bölge insanın eğitilmesi*

Alt Tedbir 3. *İlgili alt bölgede arazi toplulaştırılması çalışmalarının hızlandırılması*

Alt Tedbir 4. *Başta Harmancık ve Büyükorhan ilçeleri olmak üzere hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla mera alanlarının iyileştirilmesi, hayvansal ürünlerin alt bölge içinde işlenmesine yönelik tesislerin oluşturulması*

Alt Tedbir 5. *Çilek, kiraz, vişne, domates vb. meyve ve sebze ürünlerinin pazarlama imkânlarının artırılması amacıyla soğuk hava depolarının kurulması*

Alt Tedbir 6. *Başta Keles ve Harmancık ilçeleri olmak üzere uygun alanlarda organik tarımın geliştirilmesi*

Alt Tedbir 7. *Tarımsal sanayi potansiyeli ön planda olan Orhaneli ve Büyükorhan ilçelerinde tarıma dayalı sanayi ve depolama olanaklarının geliştirilmesi*

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Dağ yöresi alt bölgesinin sosyal, eğitim ve sağlık açısından cazibesinin artırılması, özellikle gençlerin şehir merkezine göçlerinin azaltılması***

Alt Tedbir 1. Dağ yöresi alt bölgesinde özellikle gençlere yönelik sosyal imkânların artırılması

Alt Tedbir 2. Alt bölge ilçelerinde sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi, uzman hekim sayısının artırılması

Alt Tedbir 3. Bölgede kırsal kalkınmaya yönelik proje kapasitesinin geliştirilmesi, mevcut personellerin ihtiyaç duyulan alanlarda eğitilmesi

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. ***Dağ yöresi alt bölgesinde çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması***

Alt Tedbir 1. Bölgede içme suyu iletim sistemlerinin yenilenmesi

Alt Tedbir 2. Bursa içme suyu açısından önemli bir konumda olan Orhaneli'ndeki su kaynaklarının temizliğine yönelik altyapının oluşturulması

Alt Tedbir 3. Alt bölge faaliyet gösteren mermer ocaklarının ve krom madenlerinin çevresel olumsuz etkilerinin azaltılması

Alt Tedbir 4. Dağ yöresinde doğal alanların, içme-kullanma suyu kaynakları korunması, orman alanları ve koruma statüsüne sahip alanların koruma ve kullanma dengesi içerisinde planlanması

Alt Tedbir 5. Doğal özelliğini yitirmemiş 2B orman alanlarının orman arazisine kazandırılması için çalışmalar yapılması

Tedbir 2. ***Dağ yöresi alt bölgesine olan ulaşım imkânlarının artırılması***

Alt Tedbir 1. Bursa ilinden Doğancı Barajı'na kadar olan dağ yolunun çift yönlü yol haline getirilmesi

Alt Tedbir 2. Balıkesir-Kütahya yolunun yapım ve onarım çalışmalarının tamamlanması

Alt Tedbir 3. Bursa-Keles Karayolunda toprak kaymalarının önlenmesi amacıyla yol kalitesinin artırılması

> Gemlik Alt Bölgesi

Bursa ilinin ve TR41 Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Gemlik ilçesinin göl hariç alanı 375,99 km2, 2012 yılı itibariyle nüfusu ise 101 257'dir.

Sanayi ve lojistik potansiyeli, deprem riski gibi ilçeye özel sorunuyla Gemlik ilçesi Bölge Planının mekânsal gelişme şemasında tek başına alt bölge olarak tanımlanmıştır.

Bursa Serbest Bölgesi, Bursa Sanayi ve Ticaret Odasının önderliğinde Bursa Sanayici ve İş adamlarının ortaklığıyla 1998 yılında kurulmuş, 825 dönümlük bir arazide inşa edilmiş ve Mayıs 2001'de ticari faaliyetine başlamıştır. Serbest bölgede, yaklaşık 120 firmada 800 çalışan vardır. 2012 yılında 1.532.317 ABD Doları ticaret hacmiyle Türkiye'deki on dokuz serbest bölge arasında altıncı sıradadır.

Gemlik'te Gemport, Borusan, Rodaport, Gemlik Gübre, Marmara Kimya Sanayi Limanları ve BP Terminali bulunmaktadır. Hızlı sanayileşme ve ticaret hacminin ihtiyacı olan deniz yolu taşımacılığının karşılandığı Gemlik limanları, coğrafi konumu itibariyle Kuzeybatı Anadolu'nun deniz yolu taşımacılık ihtiyacına cevap verebilen bir sahada hizmet vermektedir. Lojistik olarak önemli kentlerin kesişim noktasında bulunan limanların ve Bursa Serbest Bölgesi'nin Gemlik'te bulunması sebebiyle, denizcilik sektörünün hızlı geliştiği bir yer olmuştur. Ayda ortalama 300 gemi hareketinin olduğu, özellikle konteyner, otomotiv ve kuru yük olmak üzere çeşitli tipte yükün elleçlenebildiği Gemlik, oluşturulacak diğer ulaşım bağlantıları ile lojistik anlamda daha da güçlenecek konumdadır.

Deprem ve depremden kaynaklanabilecek ikincil afetlere ilişkin detaylı tespitlerin ve afet yönetim planlarının yapılması ve yapı bazında gerekli önlemlerin alınması hayati öneme sahiptir. Mekânsal Gelişme Şemasına göre, Gemlik ilçesi liman bölgesi ve Serbest Bölgeyi içeren alan lojistik odak alanı olarak tanımlanmıştır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. ***Coğrafi işarete sahip olan 'Gemlik Zeytini'nin kalitesinin ön plana çıkartılarak, zeytinciliğin öneminin korunması***

Alt Tedbir 1. *Zeytin analiz laboratuvarı kurulması ile kalite konusunda çalışmalar yapılması*

Alt Tedbir 2. *Gemlik Zeytininin kalite üstünlüklerine uygun tanıtım ve pazarlamanın yapılması*

Tedbir 2. ***Gemlik'te deniz balıkçılığının koşullarının iyileştirilmesi***

Alt Tedbir 1. *Balıkçı barınaklarının koşullarının iyileştirilmesi*

Alt Tedbir 2. Balıkçılık konusunda, bilinçsiz avlanma sorunuyla ilgili eğitimler verilmesi

Tedbir 3. Mermer sektöründe 'Gemlik Diyabazı'nın tanıtımının artırılması

Tedbir 4. Gemlik ilçesinde kıyı turizmi ile tarih ve kültür turizminin iyileştirilmesi, dağ ve doğa turizminin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. İlçenin Hamidiye ve Fevziye köylerinde yayla turizminin yapılması

Alt Tedbir 2. Sudüşen Şelalesinin turizme kazandırılması

Alt Tedbir 3. İç turizme yönelik olta balıkçılığının geliştirilmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. Meslek Yüksek Okulu'nda Denizcilik ve Liman İşletmeciliği Bölümü açılması

Tedbir 2. İlçenin başta spor alanları olmak üzere sosyal alanlar açısından güçlendirilmesi

Tedbir 3. Diğer illerden ilçeye göç eden nüfusun ilçeye entegrasyonunun sağlanması, uyum sorununun çözülmesi

Tedbir 4. Sosyal içermeye yönelik dezavantajlı grupların üretime katılmalarının sağlanması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. Deprem bölgesinde iki aktif fay üzerinde ve yumuşak zemin üzerinde kurulu olan Gemlik'te imar sorununun deprem riskini gözetecek şekilde çözümlenmesi

Tedbir 2.Depremden kaynaklanabilecek ikincil afetlere ilişkin detaylı araştırmaların yapılması ve gerekli önlemlerin alınması

Tedbir 3. Mutlak tarım alanlarının ile zeytinlik alanların korunması ve tarım dışı faaliyetlerin önlenmesi

Tedbir 4. Gemlik limanı ve serbest bölgeye demiryolu bağlantılarının tamamlanarak, sanayi alanları ile entegrasyonun sağlanması

Tedbir 5. Gemlik bölgesi liman kapasitelerinin artırılmasına yönelik gerekli fizibilite ve altyapı çalışmalarının yürütülmesi

Tedbir 6. Deniz kirliliğinin önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması

Tedbir 7. Atık yönetimine ilişkin altyapı sorunlarının çözülmesi

Tedbir 8. Yenilenebilir enerjiyle ilgili potansiyelin kullanılması

Alt Tedbir 1. Dağ alanında rüzgâr enerjisi, Karsak Deresi'nde hidroelektrik enerji, park ve bahçelerde güneş enerjisi uygulamalarının fizibilitesinin yapılması

> Orhangazi-İznik-Yenişehir Alt Bölgesi

Bursa ilinin ve TR41 Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan alt bölge, göl hariç alanına göre Orhangazi 592,26 km2, İznik 593,8 km2 ve Yenişehir 785,4 km2 olmak üzere toplam 1971,46 km2'lik bir alanı kapsamaktadır.

Alt bölge ilçeleri İznik ve Orhangazi'nin önemli zeytin üreticisi ilçeler olması ve İznik Gölü'nün kıyılarının paylaşmaları sebebiyle bir araya gelmiştir. Yenişehir ilçesi de tarımsal üretimde önemli olan bu iki ilçe gibi tarımsal üretimin ön plana çıktığı bir ilçe olması ve İznik ilçesi ile ulaşım bağlantısı ve işgücü akımı ile ilişkili olduğu için aynı alt bölgede yer almaktadır.

Mekânsal Gelişme Şemasına göre, Orhangazi-İznik-Yenişehir alt bölgesi ilçeleri 'Tarımsal Gelişme Odağı' olarak belirlenmekle birlikte İznik ilçesi aynı zamanda 'Turizm Gelişme Odağı' olarak ele alınmaktadır.

Alt bölge doğal varlıkları, tarım potansiyeli, doğa ve kültür turizmi potansiyeli, ulusal ve uluslararası çapta önemli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapmasıyla ekonomik olarak önemli bir potansiyeldir. Var olan potansiyel, sektörlere göre analiz edildiğinde, özellikle turizm potansiyelinin geliştirilebileceği, tarım ürünlerinin pazarlama imkânlarının da artırılarak tarım katma değerinin artırılabileceği, bölgeye en uygun sanayinin çevreye daha az zararlı olabilecek tarıma dayalı sanayi olacağı görülmektedir. Tüm gelişme alanlarında, İznik Gölü başta olmak üzere çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önüne geçilmesi elzemdir.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. Alt bölgenin turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması, turist ve geceleme sayısının artırılması için turizme yönelik imkânların geliştirilmesi

İznik

Alt Tedbir 1. Tarihi eser ve yapıların gün yüzüne çıkarılması için gerekli çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 2. İlçenin zengin koleksiyonu olan müzeleri ve açık hava müzesi niteliğindeki yapısıyla tanıtımının sağlanması

Alt Tedbir 3. Turizm konaklama altyapısının

bölgenin niteliğine uygun şekilde geliştirilmesi

Tedbir 2. Alt bölge ilçelerinin öne çıkan ve markalaşma yeteneği olan değerleriyle tanıtımının sağlanması

İznik

Alt Tedbir 1. İznik'te yaşam kalitesini artırmaya yönelik yaya bölgelerinin artırılması, ilçenin estetik yapısının geliştirilmesi gibi faaliyetlerle ilçenin uluslararası 'Cittaslow' (Yavaş Şehir) sertifikasını almasının sağlanması ve böylelikle ilçenin tanınırlığının artırılması

Alt Tedbir 2. Coğrafi işareti tescillenmiş olan İznik Çinisi'nin özgün üretim kriterlerinin ve buna bağlı piyasa değerinin korunması, marka olarak geliştirilmesi ve tanıtımının sağlanması

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. İlçelerde genç nüfusun köyden kente göçünün önüne geçilmesi için kırsalda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması ve sosyo-kültürel altyapıların geliştirilmesi

Tedbir 2. Sporda öne çıkılabilecek spor çeşitlerinin ortaya çıkarılması ve bu alanlarda altyapının iyileştirilerek müsabakaların düzenlenmesi

Alt Tedbir 1. İznik Gölü'nde su sporlarının yapılması için gerekli altyapı ve organizasyon çalışmalarının yapılması, mevcut yüzme ve kürek takımının imkânlarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 3. Sofralık zeytin gibi öne çıkan tarım ürünlerinin tanıtımının artırılması

Tedbir 3. Alt bölgede tarımda verimlilik odaklı olarak ürün planlamasının yapılması, organik tarım ve örtü altı potansiyelinin değerlendirilmesi, iyi tarım uygulamalarına önem verilmesi

Tedbir 4. Mutlak tarım alanlarının ve özel mahsul alanlarının korunması

Tedbir 5. Alt bölgede tarımsal sanayinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Tarım Organize Sanayi ihtiyacıyla ilgili fizibilite çalışmasının yapılması

Alt Tedbir 2. Zeytin depolama ve paketleme tesislerinin oluşturulması ve geliştirilmesi

Tedbir 3. Sosyal içermeye yönelik dezavantajlı grupların üretime katılmalarının sağlanması

Alt Tedbir 1. Engellilerin aktif olarak çini üretim sürecinde bulunabilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi

Çevre ve Mekânsal Gelişme

***Tedbir 1.* İznik Gölü'nün kirliliği başta olmak üzere çevre kirliliğinin önlenmesi, atık bertarafıyla ilgili gerekli önlemlerin alınması**

Alt Tedbir 1. İznik Gölü'nde kimyasal ilaçlama vidanjörleri vb. sebeplerden kaynaklanan kimyasal kirlenmenin önüne geçilmesi

Alt Tedbir 2. İznik Gölü çevresindeki köylerin sebep olduğu evsel atıksudan kaynaklanan kirliliğin önlenmesi

Alt Tedbir 3. İlçede zeytin karasuyu arıtma sorunuyla ilgili fizibilite çalışması yapılması

Alt Tedbir 4. İznik ilçesinin Orhangazi ilçesiyle evsel atıkların bertarafı için ortak kullanılabilecek tesislerin oluşturulması

Alt Tedbir 5. Tarımda kullanılan zirai mücadele, koruma ilaçları ve kimyasal gübrelerden kaynaklanan toprak kirliliğinin önüne geçilmesi

Alt Tedbir 6. Karsak Deresi başta olmak üzere sanayiden kaynaklanan akarsu kirliliğinin önüne geçilmesi

***Tedbir 2.* Ulaşım, lojistik ve altyapı imkânlarının iyileştirilmesi**

Alt Tedbir 1. İlçelerin diğer ilçe ve illerle olan yol bağlantılarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. İlçelerin Bursa merkeze olan toplu taşım imkânının geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Yenişehir Havalimanı'nın özellikle tarım ürünleri taşımacılığında etkin kullanımının sağlanması

Alt Tedbir 4. Turizm sektörünün gelişmesi için önem teşkil eden kanalizasyon gibi altyapı sorunlarının giderilmesi

Alt Tedbir 5. Doğalgaz altyapısı ihtiyacıyla ilgili ihtiyaç ve fizibilite çalışması yapılması

> İnegöl Alt Bölgesi

İnegöl tarım ve sanayinin birlikte gelişim gösterdiği bir ilçe olup aynı zamanda termal turizm potansiyeli mevcuttur. İlçede birçok sektör de sanayi faaliyetleri yürütülse de isim yapmış mobilyası ile öne çıkmaktadır. Kırsal alanda geçim kaynağı tarım ve ormancılıktır. İlçe sanayileşmenin ve tarımsal faaliyetlerin de etkisi ile göç almaktadır.

İlçede İnegöl Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve İnegöl Mobilya Ağaç İşleri OSB olmak üzere iki OSB olup, bir küçük sanayi sitesi ve üç sanayi bölgesi bulunmaktadır. İlçede mobilya sektörüne paralel olarak mobilya tekstili ağırlıklı olmak üzere tekstil sektörü de yüksek üretim ve ihracat payına sahiptir.

Oylat kaplıcaları ve kaplıcalarının yakınında bulunan oylat mağaraları turizm önemli parçasıdır. İlçede bir kent müzesi kurulmuş, mobilya müzesi de kurulma aşamasındadır.

İlçede bir devlet hastanesi, bir diş hastanesi ve iki özel hastane bulunmaktadır. Mevcut 356 yataklı hastane teknolojik altyapı bakımından yetersiz kalmaktadır. Yeni yapılan diş hastanesi ve devlet hastanesi ile sağlık hizmetlerinde iyileşme beklenmektedir.

İşsizlik oranları düşük olmasına rağmen, kalifiye eleman sıkıntısı yaşanmaktadır. İlçede 3 teknik ve endüstri meslek lisesi olmasına rağmen ihtiyacı karşılamamaktadır. 2013-2014 eğitim öğretim yılında eğitime başlaması planlanan Sevim Yıldız Eğitim Kampüsünün kapasiteyi artırması beklenmektedir.

Güney Marmara'dan İç Anadolu ve İç Batı Anadolu'ya ulaşım İnegöl üzerinden yapılmaktadır. Bölge Mudanya Limanına 76 km, Gemlik Limanına da 75 km mesafede olduğundan deniz ulaşımı yapılabildiği gibi, Bursa ve Yenişehir Hava Limanı ile hava ulaşımı da yapılabilmektedir.
İlçede birinci öncelikli problem hava kirliliği problemidir. Özellikle yoğunluklu kömür, sunta atıkları ve yağ yakılmasına bağlı olarak ısınmadan ve sanayiden kaynaklı hava kirliliği problemi bulunmaktadır.

İnegöl bölgede Büyükşehir Belediyeleri haricinde tek düzenli katı atık depolama tesisi bulunan ilçedir. İnegöl ilçesinin tamamı kanalizasyon şebekesine bağlı olup, bu kanalizasyon şebekesi İnegöl OSB Atıksu Arıtma Tesisine bağlıdır. Tesiste, İnegöl İlçesi ile Alanyurt beldesinin yerleşim birimlerinden kaynaklanan evsel atıksu ile İnegöl OSB'de bulunan işletmelerden kaynaklanan evsel ve endüstriyel nitelikli atıksu arıtılmakta ve Kalburt Çayı'na deşarj edilmektedir. Kalburt Çayı ise sulama amaçlı kullanılacak olan Boğazköy Barajını besleyen önemli bir çaydır. Bu nedenle tesis sulama suyu kriterlerini sağlamalıdır ancak çıkış suyunda tuzluluk ve renk problemi yaşanmaktadır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

***Tedbir 1.* Mobilya sektörünün güçlenmesi için teknoloji, tasarım ve markalaşma faaliyetlerinin artırılması**

Alt Tedbir 1. İnegöl Mobilya Ağaç İşleri OSB altyapısını tamamlayarak firmaların bölgede üretime geçişinin sağlanması

Alt Tedbir 2. Mobilya sektöründe Ar-ge ve tasarım odaklı ürün çeşitliliğinin artırılması için ortak kullanıma yönelik bir tasarım merkezi kurulması

Alt Tedbir 3. Markalaşma faaliyetlerinin ve işbirliklerinin artırılması

Alt Tedbir 4. Mobilya sektöründe başta işgücü verimliliği olmak üzere verimliliğin artırılması

Alt Tedbir 5. Mobilya sektöründe istihdam edilecek ara elaman ve kalifiye eleman yetiştirilmesi

Alt Tedbir 6. İnegöl mobilyasının yurt içi ve yurtdışı fuarlarda bir marka olarak tanıtılması

***Tedbir 2.* Oylat kaplıcaları termal turizm potansiyelinin kullanılması ve tanıtılması**

Alt Tedbir 1. Oylat kaplıcalarının altyapısının iyileştirilmesi, su dağıtımı ve depolama ile ilgili düzenlemelerin yapılması

Alt Tedbir 2. Oylat kaplıcalarına ulaşım bağlantılarının iyileştirilmesi

Alt Tedbir 3. Oylat Kaplıcalarının sağlık turizmi fuarlarında tanıtımının yapılması

Sosyal Gelişme

***Tedbir 1.* Eğitim hizmetlerinde kalitenin ve erişilebilirliğin artırılması**

Alt Tedbir 1. Köylerde bulunan okulların eğitim araçları ve donanım malzeme eksiklerinin tamamlanması, uygun okullarda anasınıfı açılması

Alt Tedbir 2. Ortaöğretimde ve özellikle meslek liselerinde derslik başına düşen öğrenci sayısının düşürülmesi için yeni derslik açılması

Alt Tedbir 3. İlçenin ara elaman ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde meslek lisesi ve meslek yüksekokulu müfredatının belirlenmesi, sanayi kuruluşları ile eğitim kurumlarının konu ile işbirliği içinde çalışması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

***Tedbir 1.* Çevre kirliliğinin kontrol altına alınması ve altyapının iyileştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Sanayi kaynaklı hava kirliliğinin önlenmesi için eylem planı oluşturulması ve tehlikeli atık statüsünde olan sunta ve yağın yakıt olarak kullanılmasının engellenmesi

Alt Tedbir 2. Tarım kaynaklı su ve toprak kirliliğinin önlenmesi amacıyla bilinçli gübre ve kimyasal kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi

Alt Tedbir 3. İçme suyu şebekesinde kayıp kaçak oranın düşürülmesi için mevcut asbestli çimento boruların değiştirilmesi ve şebekenin yenilenmesi

Alt Tedbir 4. Kanalizasyon şebekesindeki kayıp-kaçakların engellenmesi için gerekli şebeke yenilenmesinin yapılması

Alt Tedbir 5. Atıksu arıtma tesisinin sulama suyu kriterlerini sağlaması için iletkenlik ve renk parametrelerini sağlayacak önlemlerin alınması

***Tedbir 2.* İnegöl ovasının korunması ve tarım dışı amaçlar için kullanımının önlenmesi**

Tedbir 3. Afete yönelik tedbirlerin alınması

Alt Tedbir 1. Deprem kuşağında yer alan alt bölgede bulunan yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut

duruma ait veri tabanının oluşturulması ve yapı denetim laboratuvarı kurulması

Alt Tedbir 2. *Alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların dönüşümünün/rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması*

> Mustafakemalpaşa-Karacabey Alt Bölgesi

Alt bölge mekânsal gelişme şemasına göre tarımsal ve tarımsal sanayi gelişme odağı olarak belirlenmiş olup öncelikli olarak toprak kaynakları korunarak tarıma dayalı sanayi ve depolama geliştirilecek, tarımsal altyapının iyileştirilmesi ve etkin teknoloji kullanımı desteklenecektir.

Alt bölgede tarımsal üretim dışında bölgenin potansiyeli doğrultusunda ekonomik çeşitliliğin artırılması, sosyal donatı ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi esastır. Bölgede doğal alanların, tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunması önemlidir. Doğa ve yaşam kalitesini tehdit eden madencilik faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin önlenmesi, planlı sanayi alanlarının kapasitelerinin etkin kullanımı esastır.

Bölgede ekonomik çeşitliliğin artırılması amacıyla turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, doğa, termal ve kültür turizminin geliştirilmesi bölge halkının gelirinin artırılması açısından desteklenmelidir.

Ekonomik yapı yönünden ilçe ekonomisi tarım ve sanayi sektörleri ağırlıkta olup bunları ticaret ve hizmet sektörleri takip etmektedir. İki ilçede de nüfusunun büyük kısmı tarımla uğraşmakta olup, ekonomide tarım sektörü büyük ağırlık taşımaktadır. Ancak özellikle tarım sektöründe çalışanların büyük ölçüde mevsimlik olarak çalışması ve gizli işsizlerin varlığı istihdam sorununu beraberinde getirmektedir. Kurulmuş olan gıda ve konserve fabrikaları, tarım araç ve gereç atölyeleri, çeşitli işyerleri ve ticari alım satım işleri ve tarım sektörü alt bölgede geniş istihdam kapasiteleri yaratmıştır.

Ova önemli bir sebze üretim merkezi olmasından dolayı ilçelerde tarıma dayalı sanayi oldukça gelişmiştir. Alt bölgede gıda sanayi sektöründe faaliyet gösteren fabrikalar yoğunlaşmış durumdadır. Yine tarıma dayalı olarak yem, tavukçuluk, hayvancılık ve süt ürünleri dallarında faaliyet gösteren ve ihracat yapan firmalar bulunmaktadır. Ayrıca fide ve tohum üretim tesisleri de gün geçtikçe artmaktadır. Mustafakemalpaşa'da iki organize sanayi bölgesi (OSB) ve iki küçük sanayi sitesi (KSS) bulunmakta Karacabey'de ise iki KSS ve bir sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Okuryazarlık oranı her iki ilçede de oldukça yüksektir (%94). Mustafakemalpaşa'da örgün eğitim kurumları incelendiğinde çeşitlilik olduğu (öğretmen, kız meslek, sağlık meslek, ticaret meslek vb.) gözlenmektedir. İlçeye Fen Lisesi'nin açılması için de çalışmalar devam etmektedir. Bu nedenle Karacabey'den Bursa'ya

olduğu kadar Mustafakemalpaşa'ya da öğrenim amaçlı bir akıştan söz etmek mümkündür. Her iki ilçede de Uludağ Üniversitesine bağlı bir meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Sağlık sektörü açısından incelendiğinde her iki ilçede de mevcut devlet hastanesi bulunmaktadır. Ancak ilçe ziyaretleri sırasında Karacabey ilçesindeki hastanenin personel ve teknik donanım açısından eksiklikleri olduğu ve halkın sağlık problemi yaşadığında Mustafakemalpaşa ve Bursa hastanelerini tercih ettiği belirtilmiştir. Ancak her iki ilçede de yeni hastaneler inşaat aşamasındadır.

Mustafakemalpaşa Bursa-İzmir, Karacabey ise Bursa-Çanakkale, Bursa-Balıkesir yolları üzerinde olduğundan ulaşımı gelişmiştir. Karacabey'den Deniz yoluyla Bandırma üzerinden İstanbul'a ulaşımdan mümkündür. İnşaatı süren Gebze-İzmir otobanı ve hızlı tren çalışmalarının da ulaşım ve lojistik sektörünü de etkilemesi beklenmektedir.

İlçeler Uluabat Gölü havzasında bulunduğu için gölün durumu açısından oldukça önem arz etmektedir. Uluabat Gölü tarımdan kaynaklanan yeraltı suyu kirliliği ile endüstriyel ve evsel kaynaklı su kirliliğine maruz kalmaktadır.

Her iki ilçede de kanalizasyon şebekesi mevcuttur. Bununla birlikte Mustafakemalpaşa'da kanalizasyon şebekesinin sonlandığı bir atıksu arıtma tesisi mevcut olmayıp, atıksular arıtılmadan doğrudan Mustafakemalpaşa Çayı ve bu çay vasıtasıyla Uluabat Gölü'ne deşarj edilmektedir. Avrupa Birliği fonlarından faydalanarak yapılacak tesis için çalışmalar devam etmektedir. Karacabey'de bulunan atıksu arıtma tesisi ise eski teknoloji ve verimsizlik nedeniyle çalıştırılmamaktadır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

***Tedbir 1.* Tarımsal üretimin ve hayvancılığın geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Süt ve et üretimini artıracak hayvancılık tesislerinin arttırılması

Alt Tedbir 2. Mustafakemalpaşa OSB de ki yeni yatırımlarda özellikle tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayinin gelişiminin teşvik edilmesi

Alt Tedbir 3. Boş alanlarının sanayi amaçlı kullanımına yönelik yer seçimi kararları değerlendirilirken tarıma dayalı sanayiye öncelik verilmesi

Alt Tedbir 4. Soğuk hava depoları ve paketleme tesislerinin sayısının arttırılması

***Tedbir 2.* Yerel markaların oluşturulması ve tanıtılması**

Alt Tedbir 1. Mustafakemalpaşa tatlısının tanıtılması

Alt Tedbir 2. Yöresel peynir olan Mihalıç peynirinin tanıtımının yapılması

Alt Tedbir 3. Bölgede yetişen biber ve domateslerden yapılan salçanın yerel ürün olarak tanıtılması

Alt Tedbir 4. Yerel üretici örgütlerin ve kooperatiflerin bir araya gelerek yerel markaları tanıtması ve pazarlaması, üreticilerin bu yönde strateji geliştirmesi için eğitimlerin verilmesi

Alt Tedbir 5. Mermerde Karacabey siyahı ve Mustafakemalpaşa beyazının tanıtımının yapılması

Tedbir 3. ***Yöredeki termal, doğa ve kültür turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılması***

Alt Tedbir 1. Mustafakemalpaşa Tümbüldek Termal Turizm Merkezi'nin altyapısın iyileştirilmesi, tanıtımının yapılması ve bölgeye yatırım çekilmesi

Alt Tedbir 2. Mustafakemalpaşa Miletepolis ve Paşalar kazı bölgesinde açık hava arkeoloji müzesi kurulması

Alt Tedbir 3. Mustafakemalpaşa Suuçtu Şelalesi mesire alanı altyapısının iyileştirilmesi ve tanıtımının yapılması

Alt Tedbir 4. Mustafakemalpaşa Tırnova mevkiinde bulunan alanda gökbilim etkinlikleri düzenlenmesi veya gözlemevi kurulması

Alt Tedbir 5. Uluabat Gölü Çevresi Doğa Turizm Alanının kuş gözlemciliği, su sporları ve doğa turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi ve tanıtılması

Alt Tedbir 6. Karacabey Longoz, defne ve ıhlamur ormanlarının turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve tanıtılması

Alt Tedbir 7. Karacabey kıyı turizminin geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. Konaklama tesislerinin sayısının ve kalitesinin arttırılması

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Sosyal içermeye yönelik politikaların ve sosyal hizmet altyapısının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Bursa'ya ve diğer büyük illere göçü engellemek için özellikle gençlere yönelik sosyal imkânların artırılması

Alt Tedbir 2. Diğer illerden ilçeye gelen göç eden nüfusun ve mevsimlik işçilerin ilçeye entegrasyonunun sağlanması, uyum sorununun çözülmesi

Alt Tedbir 3. Sosyal dışlanma yaşayan özel gruplara (romanlar, mevsimlik işçi vb.) yerinde

sosyal hizmet modellerinin geliştirilmesi

***Tedbir 2.* Eğitim hizmetlerinde kalitenin ve erişilebilirliğin artırılması**

Alt Tedbir 1. Karacabey ve Mustafakemalpaşa Meslek Yüksek Okullarında süt ürünleri, mermer, tohumculuk gibi bölümlerin açılması ile ara eleman ihtiyacının karşılanması

Alt Tedbir 2. Köylerden gelen ortaöğretim öğrencilerine yönelik kullanılabilecek yurt imkânlarının oluşturulması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

***Tedbir 1.* Çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması**

Alt Tedbir 1. Mustafakemalpaşa'da atıksu arıtma tesisinin kurulması ve Karacabey'de bulunan tesisin yenilenmesi

Alt Tedbir 2. Ortak bir düzenli katı atık depolama tesisi kurulması veya Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne ait tesise gönderilmek üzere bir ara transfer istasyonu kurulması, mevcut vahşi depolama alanlarının rehabilite edilmesi

Alt Tedbir 3. Tarım kaynaklı su ve toprak kirliliğinin önlenmesi amacıyla bilinçli gübre ve kimyasal kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi

Alt Tedbir 4. Yöredeki mermer ocaklarının, bor ve krom madenlerinin çevresel olumsuz etkilerinin azaltılması (kapatılan maden ocaklarının doğal çevreye uyumlu rehabilite edilmesi, bor-krom madenlerinin neden olduğu yeraltı su kirliliği gibi)

Alt Tedbir 5. Mustafakemalpaşa organize sanayi bölgesi isale hattının yenilenmesi

Alt Tedbir 6. Mermer atıklarının ve çamurlarının değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesi konusunda fizibilite çalışmaları yapılması ve bununla ilgili tesislerin yapımı

Alt Tedbir 7. Mustafakemalpaşa ve Karacabey Ovalarının korunması, sanayi ve ulaşım projelerinden olumsuz etkilenmesinin asgariye indirilmesi

***Tedbir 2.* Ulaşım, lojistik ve altyapı imkânlarının iyileştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Köylere ulaşım yollarının iyileştirilmesi (Mustafakemalpaşa-dağ köyleri, Karacabey-Yeniköy gibi)

Alt Tedbir 2. Gebze-İzmir yolu ve hızlı tren projeleri ile birlikte artacak lojistik potansiyelinin değerlendirilmesi

Tedbir 3. ***Afete yönelik tedbirlerin alınması***

Alt Tedbir 1. Deprem kuşağında yer alan alt bölgede bulunan yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut duruma ait veri tabanının oluşturulması ve yapı denetim laboratuvarı kurulması

Alt Tedbir 2. Alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması

> Eskişehir Odunpazarı-Tepebaşı Alt Bölgesi

Odunpazarı-Tepebaşı Alt bölgesi Eskişehir ili merkez ilçeleri olup Bölge Planını mekânsal gelişme şemasında da bölgesel merkez olarak belirlenmiştir. Beşeri ve sosyo-kültürel gelişmişlik bakımından ileri bir seviyede olan alt bölgeye kırsal alandan ve il dışından göç devam etmektedir. Kırsal nüfusun yerinde tutulmasını sağlamak ve iç göçü ortadan kaldıracak istihdam yaratıcı yatırımlar merkez ilçelerin gelişmişliğinin sürdürülebilir olması açısından bir zorunluluktur.

Ulaşım açısından son derece avantajlı konumda bulunan Odunpazarı-Tepebaşı alt bölgesinde devam eden karayolu ve demiryolu yatırımlarının ekonomik ve sosyal yapı üzerindeki olumlu etkilerinin artırılmasını sağlayacak tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır.

Alt bölgede makine-metal, beyaz eşya, seramik, madencilik, gıda, raylı sistemler, savunma ve havacılık sanayii öncelikli sektörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bölge ve ülke ortalaması ile karşılaştırıldığında, üniversite öğrencilerinin yoğun olduğu alt bölgede sosyo-kültürel faaliyetler çeşitlilik arz etmektedir. Sanayi ve hizmetler sektörünün yoğun olduğu alt bölgede sektörel ihtiyaçlara uygun olarak planlanacak mesleki eğitim ve istihdama dönük tedbirlerin öncelikli olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.
Tarih ve kültür, kongre ve termal turizm de merkez ilçelerde yüksek potansiyele sahip sektörlerdir. Bu alanda öncelikli olarak kamu ve sivil toplum örgütlerinin liderlik ettiği kurumsallaşma eksikliğini giderecek projeler uygulanmalıdır.

Çevre altyapısı bakımından gelişmiş olan bölgede özellikle gürültü kirliliği, evsel ve endüstriyel atık bertarafı ile Porsuk çayının kirliliği öncelikli olarak tedbir alınması gereken sorun alanlarıdır. Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

***Tedbir 1.* Sanayi altyapısının geliştirilmesi ve ürün katma değerinin artırılması**

Alt Tedbir 1. Anadolu Üniversitesi İki Eylül Kampüsü'nde ulusal uçak bakım merkezi oluşturulması ve Ulusal Havacılık Mükemmeliyet Merkezi (UHAM) projesinin hayata geçirilmesinin sağlanması

Alt Tedbir 2. Havacılık sektöründe uçak motoru, hafif kompozit malzeme, raylı sistemlerde yerli vagon gibi patent odaklı üretime geçiş çalışmalarının desteklenmesi

Alt Tedbir 3. Havacılık, seramik ve raylı sistemler kümelenmelerinin geliştirilmesi amacıyla kümelenme destekleri konusunda bilgi seviyesinin artırılması

Alt Tedbir 4. Sektörlerin dışa bağımlılığı olan stratejik girdilerinde (yazılım, programlama, hammadde vb.) Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi, bu alanlarda dış yatırımcıların bölgeye çekilmesi

Alt Tedbir 5. İşletmelerde kurumsallaşmanın sağlanması, kalite standartlarının ön plana çıkarılarak çevre dostu üretim süreçlerinin yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 6. Üniversite sanayi işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla sektörel Ar-Ge proje pazarı sayısının artırılması, yüksek lisans ve doktora programlarının sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmesi,

Alt Tedbir 7. Sektörel ihtiyaçlara yönelik teknoloji transfer ofisleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, tasarım merkezi sayısının artırılması ve faaliyetlerinin iyileştirilmesi,

Alt Tedbir 8. Nitelikli personel ihtiyacının giderilmesi amacıyla sektörel özel meslek liselerine geçişin teşvik edilmesi

Alt Tedbir 9. Ürün ticarileştirme ve lisanslamaya yönelik ortak kullanıma dönük altyapının geliştirilmesi

Alt Tedbir 10. Uluslararası fuar alanı yapılması amacıyla arazi tahsisi ve altyapı konusunda Eskişehir Sanayi Odası, Eskişehir Ticaret Odası ve ilgili belediyeler ile ortak çalışma yürütülmesi

---

***Tedbir 2.* Turizmde altyapının geliştirilmesi ve kurumsallaşmanın artırılması**

Alt Tedbir 1. Kurumlar arası işbirliğinin sağlandığı Termal ve Sağlık Turizmi Tanıtma Birliği kurulması, uluslararası örgütlere üyeliğinin gerçekleştirilmesi

Alt Tedbir 2. Turizmde bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak amacıyla sektör paydaşlarının sorumlu olduğu bölge turizm portalının oluşturulması

Alt Tedbir 3. Gelişmekte olan kongre turizmi altyapısına uygun tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi

Alt Tedbir 4. Kırsal bölgelerdeki turizm türlerine uygun konaklama ve hizmet altyapısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 5. Film ve medya sektöründe küme oluşumunun sağlanması ve çizgi film(animasyon) sektörünün gelişime yönelik ortak kullanıma uygun fiziksel ve teknolojik altyapının desteklenmesi

Alt Tedbir 6. Kızılinler Termal Turizm Merkezi'nde konaklama ve hizmet altyapısı yatırımlarının artırılması

Alt Tedbir 7. Odunpazarı kentsel sit alanı ve Odunpazarı evlerinin kültür turizmi ve gelişmekte olan film ve medya sektörü açısından tanıtımının artırılması

Alt Tedbir 8. Sakarılıca Termal Turizm Merkezi'ne ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi

Tedbir 3. ***Tarımsal üretimde verimliliğin artırılması***

Alt Tedbir 1. Organik tarım konusunda köylülerin bilinçlendirilmesi ve ürünlerin satışının yapılabileceği köy pazarlarının açılması

Alt Tedbir 2. Tohumculuk faaliyetinin (patates, buğday, çim tohumculuğu) gelişmesi amacıyla Ar-Ge desteklerine ulaşımın artırılması

Alt Tedbir 3. Kaliteli tohum üretmek için tohumculuğun geliştirilmesi amacıyla sözleşmeli tohumculuğun (tohum üretiminin) geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Tarım fuarının daha kapsamlı ve özel sektöre yönelik geliştirilmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Sosyal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik altyapının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Mesleki yaygın eğitim altyapısının geliştirilmesi ve katılımın teşvik edilmesi

Alt Tedbir 2. Dezavantajlı kesimlere (engelliler, göçle gelenler, madde bağımlıları, yaşlılar, sosyal güvencesi olmayanlar, sığınmacılar, sokakta çalışan çocuklar) yönelik hayatboyu öğrenme ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Özellikle mültecilerin ve öğrencilerin kayıt dışı çalışmasının önüne geçilmesi

Alt Tedbir 4. Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 5. Gelişmiş olan kültür sanat faaliyetlerinin tabana yayılması ve niteliğinin artırılması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. ***Çevre ve mekânsal altyapının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Eskişehir ovasının 'Ova Koruma Alanı' olarak belirlenmesi için çalışmaların yürütülmesi

Alt Tedbir 2. Çimento fabrikası atık kurutma tesisinin etkin kullanımının sağlanması

Alt Tedbir 3. Afet riski olan alanlarda kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı mülkiyet sorununu çözmek amacıyla konut sahipleri ve kurumları hedef alan bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi

Alt Tedbir 4. Demiryolu ulaşımı nedeniyle oluşan gürültü kirliliğinin azaltılması için gerekli tedbirlerin alınması

Alt Tedbir 5. Afet riski altındaki alanlarda yapı envanteri çıkarılması ve zemin etüdü çalışmalarının yenilenmesi

Tedbir 2. ***Bölgedeki ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi***

Alt Tedbir 1. İl merkezindeki lojistik imkânların güçlendirilmesi amacıyla Hasanbey Lojistik Merkezi'nin etkinleştirilmesi

Alt Tedbir 2. Hasanbey Lojistik Merkezi ile entegre bir ulusal havayolu kargo dağıtım merkezi projesi geliştirilmesinin sağlanması

Alt Tedbir 3. Raylı sistem taşımacılığının OSB'ye kadar götürülmesi ve OSB lojistik merkez arası demiryolu ve karayolu bağlantısının sağlanması

Alt Tedbir 4. Mekânsal erişilebilirliğin iyileştirilmesi amacıyla yayalaştırma, bisiklet yolu ve kentsel merkez çevresinde otopark altyapısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 5. Havayolu taşımacılığının geliştirilmesi amacıyla yük ve yolcu taşımacılığının gelişmekte olan imalat sanayii ve turizm sektörlerine entegrasyonunun sağlanması

Alt Tedbir 6. Yeni yapılacak olan tren garına hafif raylı sistem ile(tramvay) ulaşım bağlantısının sağlanması

> Alpu-Beylikova-Mihalıççık Günyüzü-Sivrihisar Alt Bölgesi

Mekânsal gelişme şemasında kırsal kalkınma bölgesi olarak belirtilen alt bölgede tarım ve hayvancılıkta verimliliğin artırılması ve ekonomik çeşitliliğin sağlanarak gelir artışının hedeflenmesi esastır. Bölgede başlıca ekonomik faaliyetler olarak öne çıkan tarım ve madencilik dışında turizm potansiyeline sahip çok sayıda tarihi yapı ve termal kaynak bulunmaktadır. İldeki toplam ekilen arazinin ve büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının yarısına sahip olan ancak son beş yıl içinde % 11 oranında azalma gösteren alt bölgedeki kırsal nüfusun yerinde tutulmasına dönük önlemler alınması, özellikle genç nüfus için istihdam ve yaşam kalitesini artıracak eğitim ve sağlık hizmetleri altyapısının iyileştirilmesi gerekmektedir. Tarımsal üretimde verimliliğin artırılması amacıyla arazi toplulaştırmaya yönelik çalışmaların hızlandırılması da önem arz etmektedir.

Kanalizasyon, atıksu arıtma, sulama ve turizme yönelik konaklama altyapısı eksikliği bölge ekonomisinin geliştirilmesinin önündeki başlıca sorun alanlarıdır. Ayrıca, tarımsal üretimde verimliliği artıracak, katma değerin bölgede kalmasını sağlayacak üretim tesislerinin kurulması, madencilikte ise yeni istihdam olanakları yaratacak yeni rezervlerin kullanıma açılması öne çıkan ihtiyaçlardır.

Alt bölgede tarım ve madencilik faaliyetlerine yönelik olarak tarım ve madencilik ile ilgili yükseköğretim altyapısı geliştirilmesi gerekmektedir.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. ***Tarımsal üretim altyapısının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Bölgesel ölçekte entegre et ve süt ürünleri için işleme ve paketleme tesisleri, tavukçuluk, deri işleme tesislerinin kurulması, geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Buğday, ayçiçeği ve şeker pancarının bölgede işlenmesine yönelik tesislerin kurulması

Alt Tedbir 3. Beylikova Besi Organize Sanayi Bölgesi'nin faaliyete geçmesinin sağlanması, yatırımcı çekme faaliyetlerinin artırılması

Alt Tedbir 4. Kapalı tarımsal sulama altyapısının geliştirilmesi, DSİ tarafından yürütülen ve

proje halinde olan kapalı sulama sistemi yatırımlarının tarımsal verimliliğe etkisinin artırılması

Alt Tedbir 5. Kooperatifler aracılığıyla çiftçi eğitimlerinin artırılması

Alt Tedbir 6. Bölgeye özgü kiraz, kavun, patlıcan ve aspir ürünlerinde markalaşmanın desteklenmesi

Alt Tedbir 7. Sivrihisar Organize Sanayi Bölgesi'nin faaliyete geçmesi amacıyla küçük ölçekli un, yem fabrikası, meyve paketleme vb. yatırımların çekilmesi

---

Tedbir 2. ***Maden sanayiinin ve yeraltı kaynakları potansiyelinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Mevcut rezervi bulunan (özellikle Alpu'da linyit ve lületaşı, Beylikova'da toryum ve krom) manyezit, mermer, kalsit, kireçtaşı, kaolen, sepiyolit ve demir madenlerinin işletilmesine dönük yatırımların çekilmesi

Alt Tedbir 2. Manyezit, kalsit, kireçtaşı, krom, kömür, altın ve bor madenleri için katma değerin artırılması

Alt Tedbir 3. Madencilik sanayinin geliştirilmesi amacıyla madencilik meslek yüksekokulu kurulması

Alt Tedbir 4. Günyüzü'ndeki Gecek Suyu' nun markalaşma ve tanıtımının sağlanması

Tedbir 3. ***Tarih, doğa ve termal turizm potansiyelinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Alpu Uyuzhamamı, Günyüzü Gümüşkonak, Sivrihisar Çardak, Mihalıççık Yarıkçı ve diğer termal kaynakların termal turizm potansiyelinin artırılması amacıyla altyapılarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Alpu'da Karahöyük, Beyliova' daki çok sayıda höyük, Sivrihisar Pessinus antik kenti ve tescilli yapıları ile bölgedeki diğer tarih turizmi değerlerinin tanıtım faaliyetlerinde etkin şekilde yer almasının sağlanması

Alt Tedbir 3. Çatacık Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (Mihalıççık) ve Balıkdamı Doğal Sit Alanı (Sivrihisar) 'nda turizm altyapısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Bölgedeki dağcılık ve doğa turizmi potansiyelinin tanıtımının artırılması

Alt Tedbir 5. Yunus Emre ve Nasreddin Hoca gibi kültürel değerlerin uluslararası tanıtımının artırılması

Alt Tedbir 6. İlçe merkezlerinde küçük ölçekli konaklama altyapısının geliştirilmesi

---

Tedbir 4 . ***Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi***

Alt Tedbir 1. Gümüş işlemeciliği/savat (Alpu), kilimcilik (Beylikova, Günyüzü-Kayakent), çömlekçilik (Mihalıççık-Sorkun) gibi el sanatlarının desteklenmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal içermenin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. İlçe merkezlerinde sosyal hizmet altyapısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Alpu'da sosyal uyum sorunu yaşayan ve okullaşma oranı düşük Roman vatandaşların uyumlarını artıracak sosyal ve ekonomik projeler geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Bölgeye gelen mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bu amaçla yapılan proje sayısının artırılması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. ***Çevre altyapısının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Porsuk nehrinin kirliliğine neden olan evsel ve tarımsal kirliliğin azaltılması

Alt Tedbir 2. Yetersiz olan kanalizasyon şebekesi altyapısının ve atıksu arıtma tesislerinin kurulması, içme suyu altyapısının yenilenmesi

Alt Tedbir 3. Bölgedeki maden ocaklarının ve Mihalıççık' ta yapımı devam eden Yunus Emre termik santralinin tarım ve çevre üzerindeki etkilerinin azaltılmasına dönük önlemlerin alınması

Tedbir 2 .Bölgedeki ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 1. Alpu'da proje halinde olan Ulusal Raylı Sistemler Mükemmeliyet Merkezi (URAYSİM) kapsamında yüksekokul ve raylı sistemler test merkezi projesinin faaliyete geçmesinin sağlanması

Alt Tedbir 2. Yunus Emre Termik Santrali ile Mihalıççık arasındaki ulaşım bağlantısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 3. Alpu, Seyitgazi ve Mihalıççık ilçelerinde madencilik yatırımlarında istihdam edilenlere yönelik konut ve sosyal donatı yatırımlarının artırılması

> Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler Alt Bölgesi

Alt bölge için en önemli gelişme alanları tarım, madencilik ve turizm olarak öne çıkmaktadır. Bölge, zengin bor ve manyezit rezervlerine ve önemli kısmı Frig Vadisi içinde kaldığı için güçlü turizm potansiyeline sahiptir.

Özellikle turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla ulaşım altyapısının geliştirilmesi, alt bölge nüfusundaki azalmanın önlenmesi amacıyla da sosyal altyapının geliştirilmesi ihtiyacı ön plandadır. Göçün önlenmesi amacıyla istihdam yaratacak tarım ve madencilik yatırımlarının çekilmesi ve çevresel kirliliği önleyecek çevre dostu teknolojilerin kullanımının artırılması gerekmektedir.

Tarımsal üretimin katma değerinin artırılması amacıyla tarımsal sanayinin ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve özellikle tarım sektöründe mevsimsel iş yerine sürekli istihdam sağlayan yatırımların çekilmesi gerekmektedir. Söz konusu alt bölgesel ihtiyaçların karşılanması, aynı zamanda belirtilmiş olan yasal ve üst ölçekli tedbirlerin alınmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

***Tedbir 1.* Tarımsal üretim altyapısının geliştirilmesi**

Alt Tedbir 1. Tarımsal kooperatiflerin geliştirilmesi amacıyla il bazında örgütlenmelerinin sağlanması ve kooperatifler aracılığıyla çiftçi eğitimlerinin artırılması

Alt Tedbir 2. Seyitgazi ve Mahmudiye'de et ve süt işleme tesislerinin kurulması

Alt Tedbir 3. Bitkisel üretime dayalı paketleme-depolama tesis sayısının artırılması

Alt Tedbir 4. Mahmudiye ilçesindeki hipodromun geliştirilmesi ve kullanıma açılması

Alt Tedbir 5. Alpu ve Çifteler'de patates üretimine yönelik cips üretim tesisi kurulması

Alt Tedbir 6. Organik tarım potansiyelini geliştirecek teşviklerin artırılması

Alt Tedbir 7. Et tavukçuluğu üretiminin yoğunlaştığı Mahmudiye'de hayvan hastalıkları teşhis ve tedavi laboratuvarı kurulması, üreticilerin üretim ve ihracat teşvikleri kullanımının artırılması

Tedbir 2. ***Maden sanayiinin ve yeraltı kaynakları potansiyelinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Çifteler (granit, seramik ve manyezit) ve Seyitgazi 'deki (bor) maden işletmelerinin olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması

Alt Tedbir 2. Çifteler'de atıl durumdaki seramik-granit fabrikasının faaliyete geçirilmesi

Alt Tedbir 3. Han ilçesinde rüzgâr enerji santrali yatırımlarının yapılması amacıyla fizibilite çalışmaları yapılması

Tedbir 3. ***Tarih turizmi potansiyelinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. İlçe merkezlerinde küçük ölçekli konaklama altyapısının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Mahmudiye Pansiyon Harası' nda binicilik sporuna uygun altyapının geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Seyitgazi Külliyesi'nin ve Mahmudiye'de tarihi Karakışla Hamamı'nın restorasyonunun yapılması

Alt Tedbir 4. Çifteler'de Sakaryabaşı turizm merkezinin altyapı ve tanıtımının geliştirilmesi

Alt Tedbir 5. Frig Vadisi'nde hizmet altyapısının ve tanıtımının geliştirilmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Sosyal hizmet ve eğitim altyapısının güçlendirilmesi***

Alt Tedbir 1. Osmangazi Üniversitesi Mahmudiye Meslek Yüksekokulu Atçılık ve Antrenörlüğü Bölümü öğrenci sayısı ve eğitim kalitesinin artırılması

Alt Tedbir 2. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi

Alt Tedbir 3. İlçelerde yaşlı nüfusun bakım ihtiyacının karşılanması amacıyla yaşlı bakım merkezleri açılması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. ***Çevre altyapısının geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Mahmudiye'de Seydisuyu Barajı'nın tarımsal alanlarda neden olduğu su kaybı ve diğer olumsuz etkilerinin önlenmesi

Alt Tedbir 2. Mahmudiye'de küçük sanayinin merkezden kaydırılarak küçük sanayi sitesi kurulması

Alt Tedbir 3. Mahmudiye'de atık su kirliliği ve sulak alan kaybının önlenmesi

Alt Tedbir 4. Eksik olan kanalizasyon sistemi,

düzenli depolama sahası ve katı atık transfer merkezleri yatırımlarının yapılması

Alt Tedbir 5. Çifteler' de sanayi atıklarından kaynaklanan Sakarya nehri kirliliğinin önlenmesi amacıyla denetimlerin yapılması ve çevre dostu teknolojilerin kullanımının sağlanması

Alt Tedbir 6. Sanayide ve konutlarda doğalgazın kullanımının sağlanması için yapılan çalışmaların hızlandırılması

Tedbir 2. ***Alt bölgedeki ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi***

Alt Tedbir 1. Seyitgazi-Han arasındaki yolun yapılarak özellikle turizmin gelişmesinin sağlanması
Alt Tedbir 2. Eskimiş olan ulaşım altyapısının iyileştirilmesi

> Bilecik Merkez-Osmaneli Alt Bölgesi

Alt bölgede 2'si Bilecik merkezde olmak üzere toplam 3 adet Organize Sanayi Bölgesi(OSB) bulunmaktadır. Bilecik merkez OSB'lerde ve OSB'ler dışındaki sanayi alanlarında taşa ve toprağa dayalı sanayi (mermer ve seramik ürünleri sektörü) ağırlıktadır. Bunun yanı sıra metal, gıda, kimya gibi sektörler de bulunmaktadır. Osmaneli'nde de birçok büyük sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Osmaneli'nde mermer, plastik, kimya, gıda sektörleri mevcuttur. Mekânsal Gelişme Şemasına göre Bilecik ilinde ana ulaşım bağlantıları üzerinde bulunan il genelinde görece gelişmiş sanayi alanlarının bulunduğu merkez ilçe ve Osmaneli ilçesi Sanayi Gelişme Koridorunu oluşturmaktadır. Sanayi gelişme koridorları boyunca belirtilen sanayi alanlarının birbirleri ile etkileşimi sağlanarak sanayi sektörünün gelişimi desteklenecektir.

Bilecik Merkez-Osmaneli alt bölgesi yapılmakta olan Bursa-Osmaneli/Bilecik Yüksek Hızlı tren projesi ve Bilecik-Yenişehir bağlantı yolu projesi, daha önce yapılmış olan Mekece-Bozüyük bağlantısı ile önemli ulaşım bağlantılarının tam ortasında bir sanayi merkezi olacaktır. Ayrıca Bilecik merkezde, Yenişehir-Bursa yolu üzerinde, Yenişehir havaalanına 44 km, Gemlik Limanı'na 97 km uzaklığında 8500 dönümlük bir sanayi alanı planlama çalışması vardır ve kamulaştırma çalışmalarına başlanmıştır. Buradaki sanayi alanı altyapı ve üst yapı çalışmaları tamamlandığında ulaşım ve lojistik açısından önemli bir yatırım alanı olabilecektir. İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi büyük şehirlerdeki, sanayi firmalarının yatırımlarını son yıllarda Bilecik'e kaydırmaları sanayinin desantralizasyonu kapsamında Bilecik Merkez-Osmaneli alt bölgesinin gittikçe büyüyen bir sanayi koridoru haline geleceğini göstermektedir.

Bilecik merkez ilçe ve Orta Sakarya Vadisi'nde bulunan ve mikroklima bölgesi olan Osmaneli ilçesi tarımsal üretim anlamında da önemli bir potansiyele sahiptir. Ürün bazında Osmaneli'n-

de karpuz, domates şeftali ve Bilecik Merkez'e bağlı tarım alanlarında ise kiraz, domates, karpuz, kavun ön plandadır. Buna istinaden, Osmaneli ilçesi Mekânsal Gelişme Şemasında tarımsal gelişme odağı olarak belirlenmiştir.
Bilecik Merkez ve Osmaneli bölgesi (Söğüt'le birlikte) tarih ve kültür turizminin gelişeceği alanlardır. Merkezde Şeyh Edebali Türbesi, Rüştiye Binası, Saat Kulesi, Orhangazi Camii ve Edebali Vadisindeki diğer tarihî eserler önemli tarihî ve kültürel varlıklar olarak öne çıkmaktadır. Osmaneli'nde de tescilli Tarihî Osmaneli Evleri, Rüstem Paşa Camii, Hagios Georgios Kilisesi gibi önemli kültür varlıkları bulunmaktadır. Yine Osmaneli orman, yayla ve göletleriyle zengin bir ilçe olarak doğa turizmiyle ön plandadır.

Osmaneli ilçesinde özellikle evsel atık suların ve sanayiden kaynaklı atık suların arıtılmamasına bağlı su kirliliği problemi mevcuttur. İlçede evsel atık sular ile OSB'den ve madencilik ile uğraşan işletmelerden kaynaklanan atık sular doğrudan Sakarya nehrine deşarj edilmektedir. Sanayi atıkları tarıma zarar vermektedir. Orman yangınlarının en çok çıktığı ve en fazla ormanlık alan tahrip olduğu ilçe Osmaneli ilçesidir. Ayrıca, araziden yer kazanarak zeytincilik, meyvecilik gibi faaliyetlerde kullanmak amacıyla orman tahribatı yapılmaktadır.

Bilecik ilinde merkez ilçe ve Osmaneli ilçesinin yer aldığı alt bölge erişilebilirliği ve ulaşım açısından güçlü olması sebebi ile kalkınma eğilimi açısından diğer alt bölgelere göre avantajlı konumdadır. Halen Hızlı Tren Hattı yapım çalışmaları devam etmektedir. Osmaneli ilçesinin köyleriyle bağlantısı zayıf olması dolayısıyla ilçe halkı Yenişehir, Pamukova ve İznik'le ile etkileşim halindedir.

Bölge genelinde il merkezlerinde batıya doğru kentsel gelişme görülmektedir. Bilecik il merkezi de Bursa ili Yenişehir ilçesi yönünde gelişme göstermektedir. Kentsel gelişme alanlarının verimi yüksek tarım arazilerine ve enerji kaynak alanlarına zarar vermeyecek biçimde koruma kullanma dengesi gözetilerek çevreye ve afetlere duyarlı yerleşimler yapılacak şekilde geliştirilmesi esastır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. ***Alt bölgede sanayinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. *Osmaneli OSB için yatırımcılara yönelik tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilerek tam kapasite çalışır hale getirilmesi*

Alt Tedbir 2. *Bilecik merkez ilçede yeni yatırım alanları oluşturulması amacıyla Yenişehir yolu, İnegöl ayrımı, Çaltepe bölgesi Dereşemsettin köyü ile İlyasbey yol kavşağı arasında yer seçimi yapılan sanayi alanının altyapı ve üst yapı çalışmalarının tamamlanması*

Alt Tedbir 3. Bölgedeki nitelikli ara eleman ihtiyacını karşılamak için Bilecik 1. OSB içinde Meslek Yüksek Okulu yapılması

Alt Tedbir 4. Osmaneli ilçesinde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi

---

Tedbir 2. Alt bölgede tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Alt bölgede tarımsal-kırsal kalkınma yatırımlarının (göletler, vb.) tamamlanarak tarımın daha verimli ve etkin hale getirilmesi

Alt Tedbir 2. Osmaneli'nde örtü altı tarımın teknik açıdan geliştirilmesi

Alt Tedbir 3. Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 4. Tarımdaki iş gücü kaybının ve verimdeki düşüşün önlenmesi amacıyla çiftçilere yönelik tarımsal eğitim ve iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 5. Alt bölgeye özgü türler olan tarımsal ürünlerin (karpuz, ayva, şeftali vb.) tanıtımının ve markalaşmasının sağlanmasını destekleyecek şenlik ve festivallerin canlandırılması (Osmaneli karpuz festivali vb.)

Alt Tedbir 6. Alt bölgede yetişen endemik ve aromatik bitkilerin markalaşma çalışmalarında kullanılması

Alt Tedbir 7. Tarımsal ürünler için soğuk hava deposu ve ambalaj tesislerinin oluşturulması

Alt Tedbir 8. Karpuz, ayva gibi ürünlere yönelik tarımsal sanayinin geliştirilmesi, tarımsal ürünlerin katma değerini artıracak meyve suyu, meyveli yoğurt üretimi vb. sanayi yatırımlarının alt bölgeye çekilmesi

---

Tedbir 3. Alt bölgedeki turizm potansiyelinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Tescilli tarihî Osmaneli evlerinin ve Osmaneli Kilisesi'nin restorasyonu ve turizme kazandırılması

Alt Tedbir 2. Bilecik Merkez ilçede yer alan ve tarihi geçmişi olan Kozabirlik Binası ile Küplü köyündeki Kaymakamlık binasının restorasyonu

Alt Tedbir 3. Osmaneli'nde Sakarya boyu ve göletlerin turizm alt yapısı açısından tesisleşmesinin desteklenmesi ve turizme kazandırılması

Alt Tedbir 4. Bilecik Merkez Hamsu Vadisi'nin alt projeleriyle bir bütün olarak tamamlanıp merkezde turistik cazibenin artırılması

Alt Tedbir 5. Şeyh Edebali Türbesi'nin de bulunduğu Edebali Vadisi'nde gerekli düzenlemelerin yapılarak yaşayan tarih haline getirilmesi

Alt Tedbir 6. Osmaneli'nde yayla turizminin ve genel olarak kırsal turizmin geliştirilmesini (Oğulpaşa Yaylası vb.) sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi

Alt Tedbir 7. Osmaneli'nden başlayan Sakarya Vadisi Tarımsal Kullanım Kuşağı ile entegre olan ve ürün toplama kuşağı olarak adlandırılabilecek bölgenin agro/tarım turizmi güzergâhı olarak ele alınması ve durak noktalarının belirlenmesi, Osmaneli - İnhisar - Tarpak ekseninde tarım turizminin geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. İznik - Osmaneli - Gölpazarı turizm entegrasyonunun sağlanması

Tedbir 4. Ulaşım bağlantıları arası entegrasyonun sağlanması ve lojistik altyapısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 1. Bilecik Garı'ndan yapılan yük taşımacılığının etkin olarak kullanılması için karayolu ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, ağır yük taşımacılığı şartlarına göre karayollarının yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesi

Alt Tedbir 2. Mevcut İstanbul-Ankara demiryolunun çift yönlü hata çevrilmesi ile raylar üzerinde taşıma kapasitesinin arttırılması

Alt Tedbir 3. Doğal eşikler dikkate alınarak belirli güzergâhlarda İstanbul-Eskişehir-Ankara demiryoluna bağlanan raylı sistemlerin kurulması (Bilecik Merkez-Yenişehir, Bilecik Merkez-Söğüt-Eskişehir)

Alt Tedbir 4. OSB'lerin ana ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ile mümkün olanlarında demiryolu entegrasyonunun sağlanması

Alt Tedbir 5. Bozüyük-Bilecik-Osmaneli oluşan yoğunluğun bir kısmının gerekli altyapı yatırımlarının ve ulaşım bağlantılarının tamamlanmasıyla Bilecik-Söğüt-İnhisar-Sarıcakaya-Ankara aksına kaydırılması

Alt Tedbir 6. İlin kuzeyinde ve doğusunda yer alan yörelerinden ve Yenişehir tarafından gelecek tarımsal ürünlerin işlenmesi ve iç pazarlara iletilmesi faaliyetleri için Osmaneli, Vezirhan ve Bayırköy uygun konumda bulunan yerleşim merkezlerinde lojistik altyapısının ve hizmet tesislerinin oluşturulması

Alt Tedbir 7. Bilecik İl merkezinin, kırsal alanlarda birçok tarımsal üretim faaliyetlerinin pazara açılış güzergâhı üzerinde olması ve çevrede yürütülen yeraltı kaynaklarına dayalı ekonomik faaliyetlerin de destek aldığı bir kentsel merkez olması sebebi ile Bilecik il merkezi - Yenişehir aksı üzerinde lojistik altyapısının geliştirilmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. Sosyal altyapının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Osmaneli'nde yetersiz olan yaygın eğitim imkânlarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 2. Bilecik merkez ve Osmaneli'nde kültürel ve sosyal donatı imkânlarının artırılması

Alt Tedbir 3. Merkez ilçede ve Osmaneli'nde

öğrencilere yönelik sosyal olanakların, barınma ve yurt imkânlarının artırılması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

***Tedbir 1.* Afete yönelik tedbirlerin alınması**

Alt Tedbir 1. Birinci derece deprem kuşağında yer alan Bilecik merkez ve Osmaneli ilçelerinde bulunan yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut duruma ait veri tabanının oluşturulması ve yapı denetim laboratuvarı kurulması

Alt Tedbir 2. Alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması

Tedbir 2. Çevre illerden merkeze, merkezden ilçelere ve ilçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yolların iyileştirilmesi ve erişilebilirliğin artırılması

Alt Tedbir 1. Çevre illerle bağlantı yollarının iyileştirilmesi kapsamında Bilecik Merkez-Yenişehir, Osmaneli-İznik bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 2. Bilecik Merkez-Söğüt ve Vezirhan-Gölpazarı ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 3. Merkez - çevre iller – beldeler arasında otobüs-minibüs seferlerinin sıklaştırılması

Alt Tedbir 4. Köy yollarının her mevsim erişilebilir olacak şekilde geliştirilmesi ve köy yollarının afetlerden korunması ve standardının yükseltilmesi

Alt Tedbir 5. Toplayıcı niteliğinde olan Bilecik Merkez-Bursa-Bozüyük yol ayrımının kapasitesinin arttırılması

Alt Tedbir 6. Bilecik merkezinden Yenişehir Havalimanı'na erişilebilirliği artırmaya yönelik toplu taşıma seferlerinin sıklaştırılması

Tedbir 3. Kent içi ulaşımın düzenlenmesi

Alt Tedbir 1. Eskişehir istikametinden Bilecik merkezine girişteki bağlantı yollarının iyileştirilmesi ve giriş kavşağının düzenlenmesi

Alt Tedbir 2. Bilecik il merkezinde ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi, kent içi araç trafiğini hafifletmek için ana akslara alternatif ulaşım ağlarının sağlanması

Alt Tedbir 3. Ulaşımda konut – merkez - işyeri – eğitim bağlantılarının entegrasyonunu en iyi sağlayacak çözümlerin üretilmesi, buna istina-

Alt Tedbir 4. Yöreye özgü şenlik, festival ve benzeri sosyal etkinlikler yoluyla ilçelerde sosyal canlılığın artırılması

den il merkezindeki üniversite ile de bağlantılı olacak şekilde merkezde hafif raylı sistemin geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. *Sanayi sektöründe çalışanlara ve öğrencilere yönelik servis araçlarının uyumlu çalıştırılmasının sağlanması*

Alt Tedbir 5. *Şehir merkezinin belli alanlarında araç giriş ve çıkışının önlenmesi ve yayalaşmanın sağlanması*

Alt Tedbir 6. *Merkez ilçede meydan ve otopark olanaklarının artırılması*

Tedbir 4. ***Çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması***

Alt Tedbir 1. *Orman yönünden zengin olan alt bölgede orman yangınları konusunda önlemler alınması, Osmaneli ilçesinde orman tahribatına yönelik tedbirler alınması, yangınlara acil müdahale için ekip ve donanım sağlanması*

Alt Tedbir 2. *Alt bölgenin ihtiyacını karşılayacak düzenli depolama tesisi yapılması*

Alt Tedbir 3. *Su kirliliğini önlemek amacı ile atıksu arıtma tesisi yapılması*

Alt Tedbir 4. *Bilecik Merkez ilçedeki aşırı kireçli olan içme suyunun arıtımının iyileştirilmesi*

Alt Tedbir 5. *Alt bölgedeki ilçelerde sürdürülen madencilik faaliyetlerinden kaynaklı çevre kirliliğine yönelik tedbirler alınması ve mermer atıklarının değerlendirilmesi, mermer atıklarının öğütülerek çakıl haline getirilmesi veya mermer çamurunun sanayide girdi olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılması*

Alt Tedbir 6. *Alt bölgede yer alan ilçelerin kanalizasyon sisteminin yenilenmesi*

> Bozüyük-Pazaryeri-İnönü Alt Bölgesi

Mekânsal Gelişme Şemasına göre birincil düzeyde bir sanayi gelişme alanı olarak öne çıkan Bozüyük-Pazaryeri-İnönü bölgesinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri de bulunmaktadır.

Ana karayolu ve demiryolu güzergâhı boyunca sanayileşen ve birinci derece gelişmiş sanayi alanları bulunan Eskişehir il merkezi ile bu ulaşım güzergâhına bağlanan ikincil derecede öneme sahip sanayi alanlarının bulunduğu İnönü ve Bozüyük ilçeleri; sanayi gelişme koridorunu oluşturmaktadır. Pazaryeri'nde bir OSB, Bozüyük'te 1 OSB ve bir KSS (2 bölümlü) vardır. Bozüyük ve Pazaryerinde OSB'lerin yaklaşık %50'si doludur. İnönü ilçesinde OSB bulunmamakta olup Ford firmasının yer aldığı otomotiv sektörü ile seramik sektörü gelişmiştir. Seramik, cam, makine-metal, gıda, mobilya sektörlerinin ön planda olduğu Bozüyük ilçesinde Demirdöküm, Eczacıbaşı, Park Cam gibi büyük firmalar

yer almaktadır. Bozüyük Gündüzbey Lojistik merkezi alt bölgeye erişilebilirliği artırarak sanayi gelişimine katkı sağlayacaktır. Pazaryeri'nde ise sanayi alanında seramik sektörü ön plandadır.

Alt bölgede Bilecik ili Pazaryeri ilçesi tarımsal gelişme odağı olarak belirlenmiştir. Tarımsal gelişme odağı olan Pazaryeri ilçesinde mekânsal gelişme şemasına göre ayrıca tarımsal sanayi geliştirilmesi öngörülmektedir. Tarım ve hayvancılık anlamında Pazaryeri ilçesinde şerbetçiotu ve boncuk fasulye yetiştiriciliği, Bozüyük'te tarımsal sanayi, alabalık yetiştiriciliği, tavukçuluk, İnönü'de ise buğday, arpa ve şeker pancarı ön plandadır. Pazaryeri ilçesi aynı zamanda kırsal gelişme bölgesi olarak belirlenmiş olup bu bölgede kırsal bölgelerden giderek artmakta olan göçün önlenmesi amacıyla kırsal tarımsal üretim turizmle entegre edilerek karlılığı artırılacak, hizmet sektörü ve sosyal hizmet altyapısı geliştirilecektir. Bozüyük Dodurga mevkii hayvancılık öncelikli gelişme alanıdır. Alt bölgede tarımda işgücü kaybı ve kırdan kente göç önemli bir sorundur.

Alt bölgede Bozüyük-İnönü hattı Kurtuluş Savaşı'nın izlerinin taşıması ve Osmanlı'dan kalma eserleri anlamında önemli bir tarih ve kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Yine Bozüyük ve Pazaryeri ilçeleri ise doğa turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Alt bölgede gelişmiş sanayisiyle işgücünü çeken ve nüfusu hızla artma eğiliminde olan Bozüyük ilçesinde gerekli altyapı ve konut ihtiyacının aynı hızla karşılanmaması nedeni ile oluşacak çarpık ve sağlıksız yapılaşmasının önlenmesi gerekmektedir. Bozüyük ilçesinde yoğunlaşan sanayi tesislerinin atık suları ile evsel atık sular doğrudan DSİ açık kanalına ve Karasu Çayına deşarj edilmekte ve kirlilik problemi yaşanmaktadır. Alt bölgede atıkların vahşi bir şekilde depolanması ve düzenli depolama sahasının bulunmaması problem yaratmaktadır. Pazaryeri ilçesinin ormanlık alanları karaçam, meşe, sarıçam, köknar ve kayın ağaçlarından oluşmaktadır. İlçede yangın ve kaçak kesimler dolayısıyla orman tahribatı yaşanmıştır. Eskişehir'in doğalgaz bağlantısı bulunan nadir ilçelerinden biri olan İnönü ilçesinde, sanayi kaynaklı kirlilik yaşanmaktadır.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. ***Alt bölgedeki sanayinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. *Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi (BORSAB) ve Pazaryeri OSB alt yapısının tamamlanması ve sanayi alanlarının tam kapasite doluluk oranına kavuşturulması*

Alt Tedbir 2. *Alt bölgede taş-mermer, seramik, makine-metal sektörlerinde üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi, nitelikli ara eleman*

ihtiyacını karşılamak için meslekî eğitimle ilgili okullaşma ve eğitim altyapısının geliştirilmesi, üniversitede sanayinin ihtiyaçlarına özgü bölümler açılması ve stajların yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 3. Alt bölgede tarımsal sanayiinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Bölgede başta OSB'ler olmak üzere atık su arıtma tesislerinin yapılması

Alt Tedbir 5. Bozüyük ilçesinde küçük ve orta ölçekli yatırımlar için KOBİ'lere yönelik uygun büyüklükte parsellerin sağlanacağı sanayi alanlarının oluşturulması

Tedbir 2. Bölgede tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Bölgede tarımsal sulama sistemlerinin geliştirilmesi (göletler, kapalı sulama vb.)

Alt Tedbir 2. Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 3. İnönü'de sebzeciliğin geliştirilmesi

Alt Tedbir 4. Bölgeye özgü tarımsal ürünlerin tanıtımının ve markalaşmasının sağlanması

Alt Tedbir 5. Tarımsal ürün çeşitliliğinin artırılması

Alt Tedbir 6. Tarımsal ürünler için soğuk hava deposu ve ambalaj tesislerinin oluşturulması

Alt Tedbir 7. Tarımsal işletmeciliğin desteklenmesi ve tarımsal sanayinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. Alt bölgede küçükbaş hayvancılığın, kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin ve alabalıkçılığın geliştirilmesi, Bozüyük İlçesi Dodurga Beldesi'nde kümes hayvancılığının geliştirilmesi

Alt Tedbir 9. Pazaryeri ilçesine özgü şerbetçiotunun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kullanım alanlarının genişletilmesi (eczacılık vb.)

Alt Tedbir 10. İnönü ilçesinde marka değer yaratılması için potansiyel taşıyan manda yetiştiriciliğinin geliştirilmesi

---

Tedbir 3. Bölgedeki turizm potansiyelinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Yöreye özgü marka değeri taşıyan ürünlerin tanıtımı ve markalaşması; (Kınık çömleği ve çömlekçiliği, Pazaryeri ilçesinde ahşap işçiliği, Pazaryeri bozası ve helvası, şerbetçiotu, boncuk fasulye, Bozüyük kabağı, İnönü manda kaymağı vb.)

Alt Tedbir 2. Pazaryeri'nde Bozcaarmut, Küçükelmalı gibi göletler ve mesire yerleri etrafında kırsal turizm altyapısının geliştirilmesi, bu alanlarda turistik altyapıların inşası (spor tesisi, kamping alanı vb.)

Alt Tedbir 3. Bozüyük'te yayla turizminin geliştirilmesi (Muratdere- Atatürk Köşkü-Çiçekli Yayla, Kömürsu Yaylası, Sofular Yaylası, Camili,

Batan Yaylaları vb.) ve bu hatta trekking parkurlarının oluşturulması

Alt Tedbir 4. *Söğüt - Bilecik Merkez – Bozüyük- İnönü ekseninde tarih ve kültür turizmi tur güzergâhlarının belirlenmesi, Bozüyük ve İnönü'de bulunan Metristepe, İntikamtepe ve İnönü şehitliklerinin, İnönü Savaşları Karargâh Müzesinin tanıtımının yapılarak bu eksende tarih ve kültür turizminin geliştirilmesi*

Alt Tedbir 5. *1936 yılında İnönü ilçesinde kurulan THK(Türk Hava Kurumu) İnönü Uçuş Eğitim Merkezi'nin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, altyapısının geliştirilmesi, kamp olanaklarının, paraşüt, balon ve diğer hava sporları aktivitelerinin tanıtımının yapılması*

Alt Tedbir 6. *Pazaryeri – Bozüyük (Cihangazi, Dodurga) ekseninde eko-turizmin geliştirilmesi*

Tedbir 4. Ulaşım bağlantıları arası entegrasyonun sağlanması ve lojistik altyapısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 1. *OSB'lerin ana ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ile mümkün olanlarında demiryolu entegrasyonunun sağlanması*

Alt Tedbir 2. *Bozüyük-Bilecik-Osmaneli oluşan yoğunluğun bir kısmının gerekli altyapı yatırımlarının ve ulaşım bağlantılarının tamamlanmasıyla Bilecik-Söğüt-İnhisar-Sarıcakaya-Ankara aksına kaydırılması*

Alt Tedbir 3. *Gerek alt bölgede gerekse Bilecik il genelinde lojistik sektörünün gelişmesine katkı sağlayacak Bozüyük ilçesi Gündüzbey lojistik merkezinin tamamlanarak faaliyete geçirilmesi ve merkeze entegre ulaşım bağlantılarının geliştirilmesi, lojistik merkezde depolama vb. hizmetlere ek olarak Gümrük hizmetinin de verilmesinin sağlanması*

Alt Tedbir 4. *Gemlik ve Karasu Limanları ile lojistik merkez arasında başta karayolu olmak üzere ulaşım bağlantıların güçlendirilmesi*

Alt Tedbir 5. *Pazaryeri-Bursa karayolu bağlantısının genişletilmesi*

Alt Tedbir 6. *İnönü ilçesinin lojistik altyapısının güçlendirilmesi, yerleşimlerin bağlantısını arttırmak ve sanayi alanlarını beslemek amacı ile Çukurhisar üzerinden İnönü'ye ulaşımı sağlayan yolun güçlendirilmesi*

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. Sosyal altyapının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. *Gençlerin bölge sanayiinde nitelikli personel olarak istihdam edilmesini sağlayacak meslekî eğitim altyapısının geliştirilmesi*

Alt Tedbir 2. *Bölgenin kırsal yörelerinde eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin geliştirilmesi için fiziksel altyapı ve insan kaynakları altyapısının geliştirilmesi*

Alt Tedbir 3. Gençlerin bu bölgelerde hayatlarına devam etmeleri için kırsalda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi

Alt Tedbir 4. Yoğun göç alan Bozüyük'te ve göç vermekte olan İnönü ve Pazaryeri ilçelerinde kültürel ve sosyal donatı imkânlarının artırılması

Alt Tedbir 5. Diğer illerden Bozüyük'e göç eden ve sanayileşmenin yoğunlaşmasıyla birlikte artması öngörülen nüfusun ve mevsimlik işçilerin ilçeye entegrasyonunun sağlanması, uyum sorununun çözülmesi

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. Afete yönelik tedbirlerin alınması

Alt Tedbir 1. 2. derece deprem kuşağında yer alan Bozüyük, Pazaryeri ve İnönü ilçelerinde bulunan yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut duruma ait veri tabanının oluşturulması

Alt Tedbir 2. Alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların dönüşümünün/rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması

Tedbir 2. Çevre illerden merkeze, merkezden ilçelere ve ilçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yolların iyileştirilmesi ve erişilebilirliğin artırılması

Alt Tedbir 6. Bozüyük ilçesinde Orta ve Yükseköğrenim öğrencilerine, ayrıca Pazaryeri MYO'da okuyan öğrencilere yönelik yurt imkânlarının oluşturulması, konaklama seçeneklerinin artırılması

Alt Tedbir 7. Sosyal faaliyetlerin ve tesislerin arttırılması

Alt Tedbir 8. İlçelere özgü şenlik, festival ve benzeri sosyal etkinlikler yoluyla ilçelerde sosyal canlılığın artırılması

Alt Tedbir 1. Çevre illerle bağlantı yollarının iyileştirilmesi kapsamında Pazaryeri-İnegöl bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 2. İlçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan bağlantı yollarının iyileştirilmesi kapsamında öncelikle; Bozüyük Merkez-Dodurga-Cihangazi, Bozüyük Merkez-Söğüt ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 3. Turizm sektöründe kenetlenmeler ve eklemlenmelere olanak tanıyacak Yenipazar-Nallıhan bağlantısının iyileştirilmesi, Bozüyük-Atatürk Köşkü (Gülalan köşkü) ulaşım altyapısının iyileştirilmesi

Alt Tedbir 4. Merkez-çevre iller-beldeler arasında otobüs-minibüs seferlerinin sıklaştırılması

Alt Tedbir 5. Köy yollarının her mevsim erişilebilir olacak şekilde geliştirilmesi

Alt Tedbir 6. Mevcut köy yollarının afetlerden korunması ve standardının yükseltilmesi

Alt Tedbir 7. Toplayıcı niteliğinde olan Bilecik Merkez-Bursa-Bozüyük yol ayrımının kapasitesinin arttırılması

Alt Tedbir 8. Pazaryeri MYO'nun ulaşım olanaklarının geliştirilmesi

Alt Tedbir 9. İlçenin Ankara-Eskişehir-Bursa illerine erişilebilirliğini artıracak Bursa-Ahıdağı bağlantısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 10. Nüfus kaybeden ilçelerde ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi kapsamında İnhisar-Söğüt-Bozüyük, Pazaryeri-Bilecik Merkez ve Pazaryeri-İnegöl bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 11. Alt bölgeye erişilebilirliği artıracak Bursa – Sivrihisar Otoyol Projesinin hayata geçirilmesi

---

Tedbir 3. Çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması

Alt Tedbir 1. Orman yönünden zengin olan Pazaryeri ilçesinde yangın ve kaçak kesimler dolayısıyla gerçekleşen orman tahribatı konusunda önlemler alınması, yangınlara acil müdahale için ekip ve donanım sağlanması

Alt Tedbir 2. Katı atık kirliliğini önlemek amacı ile alt bölgede yer alan ilçelerde evsel ve endüstriyel katı atık altyapılarının tamamlanması ve alt bölgenin ihtiyacını karşılayacak düzenli depolama tesisi yapılması

Alt Tedbir 3. Alt bölgede evsel atık suların ve sanayiden kaynaklı atık suların arıtılmamasına bağlı su kirliliğini önlemek amacı ile atıksu arıtma tesisi yapılması

Alt Tedbir 4. Bozüyük ilçesinde hava kalitesi izleme sisteminin yaygınlaştırılması

Alt Tedbir 5. İnönü ve Pazaryeri ilçelerinde rüzgâr enerjisi potansiyelinin kullanılmasına yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 6. Bozüyük ilçesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması

Alt Tedbir 7. Alt bölgede yer alan ilçelerin kanalizasyon sisteminin yenilenmesi ve atık su arıtma tesisine bağlanması

> Orta Sakarya Vadisi (Gölpazarı-Yenipazar-İnhisar-Söğüt-Mihalgazi-Sarıcakaya) Alt Bölgesi

Mekânsal Gelişme Şemasına göre Gölpazarı-Yenipazar-İnhisar-Söğüt-Mihalgazi-Sarıcakaya ilçeleri tarımsal gelişme odakları olarak belirlenmiştir. Bilecik ilinde Yenipazar ilçesi Hayvancılık Öncelikli Gelişme Alanı olarak belirlenmiştir. Buna istinaden, ilçede bitkisel üretime ek olarak hayvancılığın geliştirilmesi planlanmıştır. Tarımsal gelişme odağı olarak da tanımlanan Bilecik ili Gölpazarı ilçesinde tarımsal sanayi geliştirilecektir. Seracılık (örtü altı üretim) Söğüt, İnhisar ve Çaltı (Söğüt'e bağlı belde) bölgelerinde yaygındır. Mihalgazi ilçesinin iklimsel farklılığı, tarımda da ürün yelpazesinin diğer birçok ilçeye göre çok çeşitli olmasına olanak vermektedir.

Mekânsal Gelişme Şeması kapsamında Bilecik ilinde Sakarya Vadisi civarında yer alan ve tarımsal gelişme odakları olan Yenipazar, Gölpazarı, İnhisar ilçeleri ile komşuluk ilişkilileri bulunan Eskişehir ili Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçeleri Kırsal Kalkınma Bölgesi olarak tanımlanmıştır. Kırsal bölgelerden giderek artmakta olan göçün önlenmesi amacıyla kırsal tarımsal üretim turizmle entegre edilerek karlılığı artırılacak, hizmet sektörü ve sosyal hizmet altyapısı geliştirilecektir.

Alt bölgede mermer ocakları ve seramik hammaddesi ocakları mevcuttur. Söğüt ilçesi, zengin seramik hammaddesine sahiptir. Sadece Söğüt ilçesinde OSB bulunmakta olup aktif olarak kullanılmamaktadır.

Tarım dışında alt bölgede kırsal turizm geliştirilebilir. Yenipazar Gölpazarı ve İnhisar ilçelerinin arasında kalan Harmankaya Kanyonu 2012 yılında tabiat parkı ilan edilmiştir. Ayrıca Söğüt turizm açısından tarih-kültür turizmi gelişme alanıdır. Mihalgazi ilçesinin en büyük turizm potansiyeli Sakarılıca Köyü'nde bulunan termal kaynaklardır ve turizm merkezi ilan edilmiştir.

İl merkezlerinde yoğunlaşan turizm konaklama altyapısı nedeniyle kırsal bölgelerin sadece günübirlik ziyaret edilmesinin önüne geçmek için kırsal bölgelerde ev pansiyonculuğu, kamp alanları gibi alternatif konaklama imkânlarının geliştirilecektir. Turizm talebini geliştirmek ve kırsal ekonomik altyapıyı güçlendirmek için ticari değeri olan el sanatları ürün üretimi ve ürünün doğrudan tüketiciye ulaştığı agroturizm öncelikli olarak ele alınacaktır. Kırsal Kalkınma Bölgelerinde ormancılık gibi tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilerek ekonomik çeşitliliğin artırılması, ayrıca eğitim, sağlık, sosyal donatı, ulaşım ve altyapı eksikliklerinin giderilerek yaşam kalitesinin artırılması planlanmaktadır.
Alt bölgenin en büyük sorunu yaşlanmadır. Genç nüfusun kent merkezlerine göç ettiği gözlemlenmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine ve personeline erişilebilirlik kent merkezine göre düşüktür. Gençleri alt bölgede tutmak için alt bölgede eğitim olanaklarının artırılması ve sosyal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Kırsal yerleşimlerde konut alanında sorunlar bulunmaktadır. Konut kaliteleri düşük olup talebi karşılayacak yeni konut alanları üretilmemektedir. Alt bölgede sağlanan kanalizasyon hizmetleri, içme suyu tesislerinin kapasitesi ve kalitesi yeterli değildir. Alt bölgedeki ilçelerin hiçbirinde atıksu arıtma tesisi bulunmayıp alt bölge genelinde düzenli depolama tesisi ihtiyacı bulunmaktadır.

Gölpazarı ilçesinde yerleşim yerinden kaynaklı evsel atık suları ile sanayi kaynaklı atık suların arıtılmamasına ve Karasu çayına yapılan doğrudan deşarja bağlı kirlilik problemi yaşanmaktadır. İlçedeki mermer işletmelerinin sanayi kaynaklı atık suların ortaya çıkmasındaki rolü büyüktür. Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinde ise Sakarya Nehri'nin kirlenmesi ve ilçede altyapıyla ilgili eksiklikler çevre konusunda göze çarpan eksikliklerdir.

Alt bölgeye ilişkin uygulamaya yönelik tedbir ve alt tedbirler aşağıdadır:

Ekonomik Gelişme

Tedbir 1. Tarım ve hayvancılığın ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. *Süt üretiminin niteliğini geliştirecek soğuk zincir ve ambalajlama tesislerinin kurulması*

Alt Tedbir 2. *Alt bölgede tarımsal ürünler için soğuk hava deposu kurulması*

Alt Tedbir 3. *Süt üretiminin artırılmasını sağlayacak örgütlenmelerin (kooperatif, birlik vb.) desteklenmesi*

Alt Tedbir 4. *Söğüt OSB'deki altyapı çalışmaların tamamlanarak OSB'nin aktif hale getirilmesi*

Alt Tedbir 5. *Mevcut OSB'ler dışında tarımsal sanayi ve gıda ihtisas sanayi bölgelerinin geliştirilmesi*

Alt Tedbir 6. *Alt bölgedeki yenilenebilir enerji potansiyelinin değerlendirilmesi*

Alt Tedbir 7. *Alt bölgede organik tarım, iyi tarım uygulamaları ve örtü altı tarımın geliştirilmesi*

Alt Tedbir 8. *Söğüt ilçesinde atıl durumda olan seramik firmaların aktif hale getirilmesi*

Alt Tedbir 9. *Gölpazarı ilçesinde tavukçulukta yerel kesim ve sanayi işbirliği sağlanması*

Alt Tedbir 10. *Yenipazar ilçesinde tarım ve hayvancılık sektörlerinin geliştirilmesi ve rüzgâr potansiyelinin ortaya konularak, enerji üretiminin desteklenmesi (Esenköy civarı)*

Alt Tedbir 11. *İnhisar ilçesinde organik tarımın özendirilmesi ve geliştirilmesi, ayrıca arıcılık ve seracılığın geliştirilmesi, ilçede öne çıkan nar*

üretimine paralel olarak nar suyu üretimine yönelik sanayi yatırımlarının çekilmesi

Alt Tedbir 12. Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinin mikro klima iklimi sebebi ile sebze meyve yetiştiriciliği ve organik tarım yapılabilme potansiyelinin değerlendirilmesi, meyve suyu üretimine yönelik sanayi yatırımlarının çekilmesi

Alt Tedbir 13. Sakarya vadisinde yer alan alt bölgede ürün çeşitliliğinin artırılması, tuzluluk oranı yüksek olmasından dolayı sulama sistemlerinin geliştirilmesi

Alt Tedbir 14. Söğüt ilçesi (Tuzaklı köyü) ve Sarıcakaya ilçesinde ipekböcekçiliğinin önemli bir gelir kaynağı olması sebebi ile ipekböceği yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, ipekböceğinin yetiştirilip kaynağında işlenmesinin ve ürün elde edilmesinin sağlanması

Alt Tedbir 15. Alt bölgede hayvancılığın geliştirileceği alanlarda yem fabrikaları kurulması

Alt Tedbir 16. Alt bölgedeki Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinin mikro klima iklim tipinden istifade edilerek kent peyzaj bitkileri yetiştirilmesinde ve park-bahçe bitki üssü olarak devreye alınmasına yönelik planlar yapılması

Tedbir 2. ***Yerel markaların oluşturulması ve tanıtılması***

Alt Tedbir 1. Bir mikro klima bölgesi ve büyük şehir merkezlerine yakın bir bölge olan alt bölgenin tarım ve hayvancılık merkezi olması yönünde markalaşma çalışmalarının yapılması, bölgede yetişen nar, kiraz, domates gibi bölgeye özgü türleri olan tarımsal ürünlerin tanıtımının yapılması

Alt Tedbir 2. Tarihi ve kültürel bir merkez olan Söğüt ilçesine özel markalaşma ve tanıtım çalışmalarının yapılması, Türkiye'de ulusal düzeyde bir etkinlik olan Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri'nin daha geniş kitlelere tanıtılması için gerekli tanıtımların yapılması

Alt Tedbir 3. Yerel üretici örgütlerin ve kooperatiflerin bir araya gelerek yerel markaları tanıtması ve pazarlaması, üreticilerin bu yönde strateji geliştirmesi için eğitimlerin verilmesi

---

Tedbir 3. ***Yöredeki doğa ve kültür turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılması***

Alt Tedbir 1. Harmankaya Kanyonu ve Tabiat Parkının turizme kazandırılması için trekking parkuru ve benzeri turizm altyapı çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 2. Söğüt Kültür ve Tarih Turizmi Gelişme Alanı'nın bütün olarak ele alınıp açık hava müzesi ya da panoramik müze tarzında alt yapı çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 3. Söğüt'te bulunan Ertuğrul Gazi ve Dursun Fakıh türbeleri, Hamidiye Külliyesi, Kuyulu Mescit, Çelebi Mehmet Camii, Kaymakam Çeşmesi gibi tarihî ve kültürel varlıkların tanıtımının yeterli düzeyde yapılması

Alt Tedbir 4. İnhisar ilçesi Çaltı ve Mihalgazi Sakarılıca köyündeki termal kaynakların turistik değer olarak daha etkin şekilde tanıtımının sağlanması ve gerekli altyapı çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 5. Sarıcakaya ilçesindeki kış turizmi, mağara turizmi ve su sporları potansiyelinin değerlendirilerek turizme kazandırılması

Alt Tedbir 6. Gölpazarı'nda bulunan Mihalgazi Hanı (Taşhan), Mihalgazi Camii ve Hamamı ve Frigler döneminde kalma Gordios kaya mezarının değerlendirilerek turizme kazandırılması

Alt Tedbir 7. Alt bölgenin Geyve ve Taraklı'dan Nallıhan ve Beypazarı'na uzanan Orta Sakarya Vadisi içerisindeki turizm destinasyonuna dahil olması ve kırsal turizmin geliştirilmesi

Alt Tedbir 8. Alt bölgede ipekböcekçiliğinin yerel marka oluşturulması konusunda geliştirilmesi, yetiştiricilik, dokumacılık ve ürün üretimi konusunda kurslar verilmesi

Sosyal Gelişme

Tedbir 1. ***Sosyal altyapının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi***

Alt Tedbir 1. Gençlerin kent merkezine göçünü önlemek ve alt bölgede kalmasını sağlamak için kırsalda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi

Alt Tedbir 2. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin geliştirilmesi için fiziksel altyapının geliştirilmesi ve personel sayısının artırılması

Alt Tedbir 3. Köylerden gelen ortaöğretim öğrencilerine yönelik kullanılabilecek yurt imkanlarının oluşturulması

Alt Tedbir 4. Sosyal donatıların sayısının artırılması

Alt Tedbir 5. İlçelere özgü şenlik, festival ve benzeri sosyal etkinlikler yoluyla ilçelerde sosyal canlılığın artırılması

Çevre ve Mekânsal Gelişme

Tedbir 1. ***Afete yönelik tedbirlerin alınması***

Alt Tedbir 1. Derece deprem kuşağında yer alan Gölpazarı ilçesinde ve 2. derece deprem kuşağında yer alan Söğüt, Yenipazar, İnhisar Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerinde bulunan yerleşim alanlarında detaylı yapı analizleri yapılarak afet riskli alanlarda mevcut duruma ait veri tabanının oluşturulması

Alt Tedbir 2. Alt bölgede yapılacak envanter çalışması sonrası afet risklerine karşı dayanıksız

olduğu tespit edilen yapıların dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması ve eylem planlarının hazırlanması

Tedbir 2. Çevre illerden merkeze, merkezden ilçelere ve ilçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yolların iyileştirilmesi ve ilçelere erişilebilirlik süresinin kısaltılması

Alt Tedbir 1. Çevre illerle bağlantı yollarının iyileştirilmesi kapsamında Söğüt-Eskişehir, Gölpazarı-Bolu, İnhisar-Eskişehir bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 2. İlçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yollarının iyileştirilmesi kapsamında öncelikle; Bilecik Merkez-Söğüt, Bozüyük Merkez-Söğüt, Söğüt-Çaltı üzerinden İnhisar, Vezirhan-Gölpazarı, Gölpazarı-Yenipazar ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 3. Eskişehir kent merkezinden Sarıcakaya'ya giden yol bağlantısı ile Sarıcakaya-Söğüt, Yenipazar-İnhisar, Sarıcakaya-Nallıhan bağlantısının güçlendirilmesi

Alt Tedbir 4. Orta Sakarya Alt Bölgesi'nden tarımsal ürünlerin İstanbul'a gönderilmesini kolaylaştırmak için ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, ayrıca kışın İnhisar ve Eskişehir arasındaki yolun kapanmasını engelleyici tedbirler alınması

Alt Tedbir 5. Köy yollarının her mevsim erişilebilir olacak şekilde geliştirilmesi ve köy yollarının afetlerden korunması ve standardının yükseltilmesi

Tedbir 3. Çevre kirliliğinin kontrol altına alınarak çevresel sürdürülebilirliğin artırılması, doğal yapının korunması ve altyapının geliştirilmesi

Alt Tedbir 1. Orman yönünden zengin olan alt bölgede orman yangınları konusunda önlemler alınması

Alt Tedbir 2. Alt bölgenin ihtiyacını karşılayacak düzenli depolama tesisi yapılması

Alt Tedbir 3. Alt bölgede yer alan tüm ilçelere atıksu arıtma tesisi yapılması

Alt Tedbir 4. Alt bölgedeki ilçelerde sürdürülen madencilik faaliyetlerinin ormanlık alanları tahrip etmesinin önleyici tedbirler alınması

Alt Tedbir 5. Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinde iklimsel farklılığı ve güneş alma süresinin uzunluğu nedeni ile ilçede yenilenebilir enerji üretimi potansiyelinin değerlendirilmesi ve gerekli fizibilitelerin yapılması

Alt Tedbir 6. Gölpazarı ve İnhisar ilçelerinde rüzgâr enerjisi potansiyelinin tespiti ve değerlendirilmesine yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması

Alt Tedbir 7. Alt bölgedeki ilçelerin kanalizasyon sistemi ve içme suyu tesislerinin yenilenmesi

Alt Tedbir 8. Alt bölgedeki ilçelerde yöre halkının yaşam kalitesini artırmak amacıyla yeni konut alanlarının geliştirilmesi ve mevcut konut alanlarının altyapılarının yenilenmesi

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Sektörel kümelenme oluşumlarının ve işbirliği ağlarının geliştirilmesi	Mobilya, tekstil, otomotiv, makine-metal, gıda ve mermer sektörlerinde kümelenme girişimlerinin kurumsal altyapısının oluşturulması ve bu girişimlerin geliştirilmesi			■		■						■	
	Tekstil sektöründe potansiyeli olan özellikli alanlarda (bebe ve çocuk hazır giyimi, ev tekstili vb.) kümelenmeye ivme kazandıracak işbirliği ve organizasyonların oluşturulması							■					
	Başta seramik, raylı sistemler ve havacılık sektörleri olmak üzere kümelenme potansiyeli olan diğer sektörlerde firmalar arası işbirliklerinin artırılması					■		■					■
	Bölgede faaliyet gösteren kümelerin küresel çapta tanınırlığının sağlanması					■		■			■		
	Kümelere özgü kalite standartları ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, kümelerdeki kurum ve kuruluşların bu standartlara uyum sağlamasının teşvik edilmesi					■		■			■		
	Sanayi sektörünü yönlendiren kurumlar, işletmeler ile üniversiteler arasında sektörel ihtiyaçlara yönelik çalışmaları yürütecek daimi sektörel uzmanlık birimlerinin kurulması					■					■		
İşgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi	Bölgesel ölçekte orta ve uzun vadeli sektörel işgücü ihtiyaçlarını ortaya koyan analizlerin yapılması, bölgesel istihdam stratejisinin hazırlanması ve mesleki ve teknik eğitim veren kurumların altyapılarının bu kapsamda geliştirilmesi	■		■	■	■	■	■				■	■
	Ara eleman tedarikine yönelik mevcut yapıların geliştirilmesi ve yeni hizmet modellerinin oluşturulması	■			■	■	■	■				■	■
	Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında öğrenim gören eğiticilerin ve öğrencilerin sektör tecrübesinin geliştirilmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Mesleki ve teknik eğitim programlarının sektörel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde sürekli güncellenmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Turizm sektörü işgücüne yönelik yaygın eğitim altyapısının geliştirilmesi	■	■		■			■	■		■	■	
	Yükseköğretimde uygulamaya dönük eğitim programlarının desteklenmesi ve sektörlerin ihtiyaç duyduğu donanımlı insanlarının yetiştirilmesinin sağlanması	■			■			■			■	■	

Tablo 47. Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü Alt Bölge Matrisi

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Hizmetler sektöründe özellikle yaşlı ve engelli bakım hizmeti verebilecek nitelikli personel yetiştirilmesi		■		■			■	■	■	■	■	■
	Kayıt dışılığın azaltılması; iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak ve işçi çalışan sağlığını korumaya yönelik altyapının geliştirilmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Kadın ve genç istihdamını artırmak amacıyla meslek edindirme programlarının yaygınlaştırılması, bu grupların işgücü niteliklerinin artırılması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Özel sektör işletmeleri, ilgili eğitim kurumları ve üniversiteler arasında işbirliği ile staj programlarının oluşturulması ve bunların etkinliğinin artırılması	■		■	■	■		■	■	■	■	■	■
	İşletmelerde çalışanların niteliklerine uygun iş fırsatları ve kariyer olanaklarının sunulması	■		■	■	■		■	■	■	■	■	■
Sanayide fiziksel altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve lojistik altyapının güçlendirilmesi	Bursa ili lojistik ihtiyaçları doğrultusunda lojistik merkez kurulması ve kurulacak merkeze demiryolu bağlantısının sağlanması	■		■									
	Eskişehir, Bilecik ve Bursa illerindeki sanayi sektörünün gelişim ivmesini hızlandıracak olan demiryolu-liman-lojistik merkez-OSB bağlantılarının etkinleştirilmesi	■		■				■			■		
	Gemlik bölgesi liman kapasitelerinin artırılmasına yönelik gerekli karayolu ve altyapı çalışmalarının yürütülmesi			■	■								
	Kargo taşımacılığına ihtiyaç duyulan otomotiv, bilgi ve iletişim teknolojileri, savunma sanayi gibi sektörlerin gelişebilmesi için kargo taşımacılığı altyapısı hazır olan Yenişehir havaalanının kullanımının artırılması				■								
	Lojistik sektöründe güven ortamı sağlamak için kurumsallaşma ve profesyonelleşmenin teşvik edilmesi, lojistik şirketlerde akreditasyon ve sertifikasyon çalışmalarına hız verilmesi	■		■								■	

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çiftleler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Ar-Ge ve Yenilikçilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Verimliliğin Artırılması	Ürünler müşterilere ulaşmadan önceki hammadde tedarikinden üretime, paketlemeye, taşımaya, depolamaya kadar olan faaliyetlerin yanı sıra atıkların geri dönüşümü ve tersine kullanımını içeren yeşil lojistik ile tüketim noktasından gönderilmiş ürün veya parçaların olası geri kazanım, yeniden üretim veya yok etme için üretici tarafından sistematik olarak kabul edilme sürecini içeren tersine lojistiğin geliştirilmesi	■		■				■			■	■	
	Lojistik Merkezler arasında iletişim, planlama, koordinasyon ve izlenebilirliğin sağlanmasına yönelik bir yapılanma gerçekleştirilmesi, sevkiyatların takibi ve izlenebilmesi için lojistik bilişim ve iletişim standartlarının oluşturulması							■			■	■	
	Afet riski olan bölgelerdeki lojistik ve taşımacılık faaliyetlerinde gerekli önlemleri alınması			■				■			■	■	
	Lojistik Master Planı yapılarak bölgenin sanayi, ticaret envanteri ve projeksiyonlarının yapılması, lojistik altyapısına yönelik ihtiyaçların belirlenmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Karayollarının ağır yük taşımacılığı şartlarına göre yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Organize Sanayi Bölgelerinde atık su arıtma (Bilecik ilçe OSB'leri ve Bursa Yenişehir OSB), tehlikeli atık toplama ve geri dönüşüm uygulamalarının oluşturulması				■								
	Sanayi alanlarının ulaşım bağlantıları, enerji nakil hattı, su ve kanalizasyon altyapısının güçlendirilmesi												
	Başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin Ar-Ge, yenilikçilik, ürün geliştirme, tasarım ve kurumsallaşma alanlarında yetenek ve kapasitelerinin artırılması, bu alanlarda akreditasyon ve sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması	■		■				■			■	■	
	Mobilya, Yenilenebilir Enerji, Uzay ve Havacılık, Makine, Raylı Taşımacılık, Otomotiv, Bilişim, Tekstil, Gıda, Seramik vb. sektörlerde ortak kullanıma yönelik ar-ge ve test merkezleri, teknoloji transfer ofisleri, tasarım ofisleri ve teknoloji geliştirme merkezlerinin kurulması ve geliştirilmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	İşletmelerde kurumsallaşmanın ve kalitenin geliştirilmesine yönelik akreditasyon ve sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması, piyasa analizleri, fizibilite, pazarlama, organizasyon ve süreç yönetme kapasitelerinin iyileştirilmesi												
	İşletmelerde üretim ve işgücü verimliliğinin artırılmasına, temiz teknolojilerin kullanımına yönelik yöntemlerin yaygınlaştırılması												
	İşletmelerin Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini yönlendirecek nitelikli beyaz yaka personeli ihtiyacının giderilmesi												
	Tüm sektörlerde fikri mülkiyet ve markalaşma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması; faydalı model, patent, marka, endüstriyel tasarım ve coğrafi işaretlere yönelik bilinçlendirme faaliyetlerinin arttırılması												
Bölgenin öncü ve potansiyeli olan stratejik sektörlerinin geliştirilerek, ileri teknoloji kullanan sanayi üretimine geçilmesi	Tekstil sektöründe teknik tekstil ürünleri üretimine (inşaat tekstili, geotekstil, karbon elyafı vb.) yönelik dönüşümün sağlanması												
	Makine sektöründe Türkiye'de ve bölgede ithalata bağımlılığı yüksek düzeyde olan (rezenatör, servo motor, kontrolör ekipmanları vb.) teknoloji yoğun ürün üretiminin geliştirilmesi												
	Havacılık sektöründe rekabet gücünü artırmak amacıyla teknoloji yoğun ürün üretimi, yazılım, tasarım, entegrasyon ve bakım-onarım süreçlerinin ve yan sanayisinin geliştirilmesi												
	Bölge için stratejik sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilişim sektörü altyapısının güçlendirilmesi, yazılım ve tasarım kapasitesinin geliştirilmesi												
	Otomotiv ana ve yan sanayiinde çevre dostu üretim teknolojilerinin (elektrikli ve hibrit araç ve aksamlarının üretimi vb.) yaygınlaştırılması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Madencilik sektöründe yerinde işleme tesislerinin altyapı ve teknoloji kapasitelerinin geliştirilerek ürün katma değerinin artırılması			■			■		■	■	■		
	Çarpan etkisi yüksek olan inşaat sektöründe geleneksel ve maliyet odaklı, atık üretimi yüksek bir sektör görünümünden uluslararası pazarlarda rekabet gücü olan katma değeri yüksek nanoteknolojik ürünlerin üretimine geçişin teşvik edilmesi	■						■			■		
	Kimya sektöründe diğer sektörlerde (tekstil, otomotiv, makine vb.) girdi olarak kullanılan ithalat oranı yüksek ürünlerin çevre dostu teknolojilerle üretiminin geliştirilmesi	■		■	■								
	Seramik sektöründe verimliliğin ve kalitenin artırılması, iç ve dış ticaret fırsatlarının değerlendirilerek sektörün rekabet gücünün artırılması							■	■		■	■	
	Mobilya sektöründe Ar-ge ve tasarım odaklı ürün çeşitliliğinin, markalaşma faaliyetlerinin ve işbirliklerinin artırılması; sektörde başta işgücü verimliliği olmak üzere verimliliğin artırılması	■				■		■					
	Bölgede potansiyeli olan kültür endüstrisi, sinema ve animasyon sektörlerinin geliştirilmesi							■					
Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Girişimciliğin Desteklenmesi	Başta kadın ve genç girişimciliği olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi	■	■					■				■	
	İş geliştirme merkezleri aracılığı ile ihtiyaç duyulan ürün üretiminde yeni işletmelerin kurulmasının teşvik edilmesi	■				■		■				■	
	Finansmana erişimi kolaylaştıracak bölgesel girişim sermayesi, melek yatırımcı ve risk sermayesi gibi finansman modellerinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi	■						■					
	Üniversiteler başta olmak üzere diğer eğitim kurumları, kamu kurum ve kuruluşlarında girişimcilik ve yenilik kültürünün yaygınlaştırılması	■				■		■			■	■	

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Sektörel ihtiyaçlara göre ve ürün bazında belirlenmiş tanıtım ve pazarlama ile dış ticarette hedef pazarların geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması	İşletmelerin geleneksel tasarruf yöntemleri yerine riskin düşük olduğu bankacılık sektörü aracılığıyla tasarrufa yönlendirilmesi, bireysel tasarrufların geleneksel araçlar yerine bankacılık ve sigorta sektörüne yönlenmelerinin sağlanması												
	Finansman ihtiyacı olan işletmelerin uzun vadeli borçlanma ve hibelere erişim konusunda bilgilendirilmesi												
	Finansal erişimin sınırlı olduğu ve geleneksel tasarruf araçlarının kullanıldığı bölgelerde gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılan mikrofinans girişimlerinin desteklenmesi												
	Büyük firmalarla rekabette zorlanan esnaf ve sanatkârların ürün bazında ihtisaslaşmasının sağlanması												
	Toptan ve perakende ticaretle uğraşan aracı nitelikteki işletmelerin sektörel özelliklerine göre bir arada faaliyet gösterebilecekleri, altyapı olanakları olan tesislerde faaliyet göstermelerinin sağlanması												
	İhracatçı birlikleri ile esnaf ve sanatkâr odaları arasında işbirliği geliştirilerek esnaf ve sanatkârların yurtdışı pazarlara erişim sorunlarının giderilmesi												
	Teknoloji geliştirme bölgelerinin özellikle sanayi işletmeleri ve genç girişimcilerin kullanımına açılarak altyapılarının geliştirilmesi												
	İhracatçı Birliklerinin öncülüğünde yeni pazar olanakları ile ilgili sürekli çalışmaların başlatılması, KOBİ masaları oluşturularak ihracatın geliştirilmesi												
	Yurtdışı pazarlara girmeye çalışan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ihracatçı birlikleri ile işbirliğinin teşvik edilmesi												
	Tanıtımda yeni iletişim teknolojilerinin, sosyal medya ağlarının kullanılması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Turizm Türlerine Özgü Tanıtım, Konaklama ve Ulaşım Altyapısının Güçlendirilerek Hizmet Kalitesinin Yükseltilmesi	Dış ticarette uluslararası rekabet gücü ve ülke içi üretimde payı yüksek ürünlerin otomotiv sektöründe elektrikli otomobil ve hafif ticari araç, raylı sistemlerde hafif raylı sistem vagon ve dizel lokomotif, seramik sektöründe vitrifiye ürünler, mermer sektöründe Bilecik Beji ve Gemlik Digabazı ile bor madenlerinin, tekstilde sektöründe özellikle bebek ve çocuk konfeksiyonu ile ev tekstili, mobilya sektöründe ofis ve büro mobilyaları, havacılık sektöründe uçak motoru ve benzer nitelikteki ürünlerin tanıtımının artırılması												
	Turquality desteğinden faydalanan firma ve sektör sayısının artırılmasının sağlanması	■						■			■		■
	Turizm sektörünün yapısının, hedef pazar ayrıştırmasının ve tanıtım faaliyetlerinin yöntemi ve içeriğinin tespitinin bilimsel ve teknik analizlere dayanılarak yapılması	■			■			■			■		■
	Bölgenin potansiyeline uygun olarak sağlık turizmi, kış turizmi, kültür ve tarih turizmi, tarım turizmi ve doğa turizminin geliştirilerek turizmde çeşitliliğin sağlanması	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Tanıtım amaçlı bilgi kirliliğinin ve tanıtım materyali israfının önlenmesi, yatırım destek ve tanıtım etkinliklerinin sektör paydaşları arasında işbirliği halinde ve standartlaşma sağlanarak yürütülmesi	■						■			■		■
	Farklı turizm türlerine uygun ulusal ve uluslararası işbirliklerinin (Frigküm, EHHTA üyeliği, Türk Dünyası Başkenti gibi) geliştirilmesi	■						■			■		■
	Turizm türlerine (özellikle doğa turizmi ve ekoturizme uygun alternatif çevre dostu konaklama imkânları, eğlence merkezleri), gelir ve yaş gruplarına (butik otel, hostel, pansiyon ve kamp alanları) özgü farklılaştırılmış fiyat ve ürün politikası oluşturulması	■			■			■			■		■
	Turizm danışma büroları, toplu taşıma güzergâhları ve diğer kamuya ait mekânlarda yönlendirme ve tanıtımın iyileştirilmesi ile ilgili fiziksel düzenlemeler yapılması	■			■			■			■		■
	Turizmde müşteri memnuniyetine dayalı yönetim sistemlerinin geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması	■						■			■		■

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Gölge oyunları, ipekböcekçiliği, çömlekçilik, ahşap oymacılığı gibi el sanatları ile yerel ürün ve faaliyetlerin markalaşmasına yönelik bilinçlendirme yapılması												
	Sağlık serbest bölgesi, termal turizm bölgesi gibi mekânsal uğinlaşmaları destekleyecek fiziksel altyapının iyileştirilmesi												
	Turizm potansiyelinin yüksek olduğu bölgelere erişilebilirliğin artırılması, turizm altyapısının ve çevre düzenlemelerinin iyileştirilmesi												
Güvenli gıda üretmek üzere kaynakların verimli kullanılmasıyla tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması	Tarımsal sulama için kullanılabilir temiz suyun, sanayi ve evsel atıksu kirliliğinden korunması, özellikle tarımda sulama suyu kaynağı olarak kullanılan Göksu (Bursa'dan), Sakarya (Eskişehir'den) ve Karasu (Bozüyük ve Kütahya'dan) nehirlerinin kirlenmesinin önüne geçilmesi												
	Tarımda temiz toprağın korunması adına tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanımının, evsel, hayvansal ve sanayi atıklarıyla kirletilmesinin önüne geçilmesi, toprak kirliliğine yol açan zirai mücadele ve koruma ürünlerinin kontrollü satışının ve kullanımının sağlanması												
	Tarımsal üretimin her aşamasında güvenli gıda için üretimde sertifikalı ve sağlıklı tohum, fide, fidan üretim ve kullanımının yaygınlaştırılması; biyolojik ve biyoteknik zirai mücadele yöntemleri ile erken uyarı sistemi gibi yöntemlerin kullanılmasının sağlanması												
	Gıda denetimlerinin düzenliliğinin, gıda ve tarım analiz laboratuvarların geliştirilmesinin sağlanması, gıda güvenliğiyle ilgili üreticinin ve tüketicinin eğitilmesi												
	Tarımın sürdürülebilirliği için bölgede gelişme potansiyeli olan tohumculuk, meyve fidancılığı, organik ve iyi tarım, örtü altı tarımı gibi sektörlerin gelişiminin sağlanması, örnek uygulamalarla bilgi ve deneyim paylaşımının yapılması												
	Tarımsal örgütlerin il düzeyinde tek çatında altında toplanarak, profesyonel yöneticiler tarafından yönetilen ve denetlenen bir yapı için yeniden yapılandırılarak güçlendirilmesi; tarım ve kırsal kalkınma paydaşlarının koordinasyonunun sağlanması için ortak yapılar oluşturulması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Tarımsal ürünlerin pazarlanmasının geliştirilmesine yönelik olarak üretici ve tüketici arasındaki aracı basamakların azaltılması, ürünlerin depolama ve nakliye olanaklarının geliştirilmesi, rekabet üstünlüğü sağlayan ürünlerin tanıtımı gibi faaliyetlerin yürütülmesi												
	Tarımda verimliliğin artırılmasına yönelik parçalı tarım arazisi sorununun çözümünün, verimi artıran sulu tarım modellerine geçişin, sulama sistemlerinin iyileştirilmesinin sağlanması												
	Tarımda eğitimin geliştirilmesi için üniversitelerle işbirliği içinde eğitim programlarının yapılması, örnek uygulamaların yapılması ve eğitimlerin koordinasyonunun sağlanması												
	Gıda güvenliğine yönelik, kirlilik engelleme, ürün genotiplerinin korunması, endemik bitkiler gibi konularda Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi												
	Hayvansal ürünlerde kalitenin artırılmasının ve hayvansal üretimde koruyucu hekimliğin geliştirilmesinin sağlanması												
	Tarımda kayıtlı istihdamın geliştirilmesi için mevsimlik tarım işçilerinin kooperatif aracılığıyla istihdamının sağlanması gibi önlemlerin alınması												
	Tarım ve tarıma dayalı sanayinin birlikte sürdürülebilirliğini sağlayacak rekabet gücünü arttırıcı çalışmaların yürütülmesi ve sektörün planlama politikasında rol alacak çatı yapıların oluşturulması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Sosyo-kültürel Altyapının ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi	Sosyo-kültürel donatı alanlarının (tiyatro, sinema, kültür merkezi vb.) nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi												
	Bölgeye özgü yöresel kültür ve folklor değerlerinin korunması, envanterinin oluşturulması ve geliştirilmesi												
	Bölgede var olan kültürel mirasın yaşayan tarih anlayışıyla korunup geliştirilmesi, canlandırılması ve bugüne kazandırılması												
	Kültür sanat faaliyetlerinin kentteki dezavantajlı bölgeler ve kırsal alanlar da gözetilerek yaygınlaştırılması ve bu faaliyetlere erişilebilirliğin artırılması												
	Kent kimliğinin ve kent hafızasının korunması, kentlilik bilincinin geliştirilmesi												
Eğitim Hizmetlerinde Kalitenin ve Erişilebilirliğin Artırılması	Bütün eğitim kademelerinde okullaşma oranlarının artırılması												
	12 yıllık kademeli eğitim sistemine geçiş sonrası bölgede ortaya çıkan öğretmen ve derslik sayısı açığının giderilmesi												
	Okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması												
	Eğitime erişimde kır-kent arası ve kent içi dengesizliklerin giderilerek fırsat eşitliğinin sağlanması												
	Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri altyapısının (bina, ekipman, insan kaynağı vb.) geliştirilmesi ve bu alanda bölgedeki üniversitelerde var olan potansiyelin değerlendirilmesi												
	Özel eğitime ihtiyaç duyan ancak yaş itibariyle bu eğitim kapsamı dışında kalan bireylere yönelik özel eğitim imkânlarının geliştirilmesi												
	Yaşam boyu öğrenme anlayışı çerçevesinde yaygın eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi												

Tablo 48. Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme Alt Bölge Matrisi

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması												
	Yüksek Lisans ve Doktora Programları ile üniversite bünyesinde yürütülen programların sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda ele alınmasının teşvik edilmesi	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	
	Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşümün sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi.	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	İlk ve orta öğretim düzeyinde Eskişehir'in merkez ilçeleri olan Odunpazarı ve Tepebaşı'nda derslik sayılarının ve kırsal ilçeleri olan Mihalıççık, Beylikova, Çifteler, Alpu, Mahmudiye, Seyitgazi ve Sivrihisar'da ise öğretmen sayılarının artırılması							■	■				
	İlk ve orta öğretim düzeyinde Bilecik Merkez, Bozüyük, Osmaneli, Pazaryeri ve Yenipazar'da derslik sayılarının ve Osmaneli, Gölpazarı, Pazaryeri, İnhisar, Söğüt ve Bozüyük ilçelerinde ise öğretmen sayılarının artırılması										■	■	■
	İlk ve orta öğretim düzeyinde Bursa'nın Gürsu, Yıldırım, Osmangazi, Gemlik, Nilüfer, İnegöl, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Kestel ve Orhangazi ilçelerinde derslik sayılarının ve İnegöl, Yenişehir, Kestel, Gürsu, Yıldırım, Gemlik, İznik, Osmangazi, Büyükorhan, Karacabey ilçelerinde ise öğretmen sayılarının artırılması	■	■	■	■	■	■						
Sosyal İçermeye Yönelik Politikaların ve Sosyal Hizmet Altyapısının Geliştirilmesi	Bölgedeki demografik eğilimler doğrultusunda yaşlı bakım hizmetlerinde altyapı ve personel kapasitesinin artırılması, yaşlılara yönelik hizmetlerin ailesi yanında desteklenmesi ve toplumsal hayata aktif katılımlarının sağlanması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Engelliliğin önlenmesine hizmet eden ve bu konuda sosyal bilincin artırılmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Engellilere yönelik hizmetlerin ailesi yanında desteklenmesi, engelliler ve engelli aileleri için yerinde rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi, engellilerin ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin kamu kurumları tarafından sağlanması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Engellilerin sektörel ihtiyaçlar doğrultusunda, engellerine uygun bir şekilde istihdam edilmelerini kolaylaştıracak mesleki eğitimlerin geliştirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Engellilere yönelik kentsel erişilebilirliğin geliştirilmesi ve bu konuda gerekli fiziksel düzenlemelerin yaygınlaştırılması												
	Aile, çocuk-gençlik ve toplum hizmetlerinin geliştirilmesi												
	Sosyal hizmet ve bakım sektöründe insan kaynaklarının geliştirilmesi (yaşlı, engelli, çocuk vb. bakımı)												
	Mobil bakım hizmetlerinin (engelli, yaşlı vb.'ye yönelik) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması												
	Şiddet mağduru kadınlara hizmet veren kadın konuk evi hizmetlerinin geliştirilmesi ve istihdam edilmelerine yönelik tedbirlerin alınması												
	Kadına yönelik şiddetle ilgili toplumun bilinçlendirilmesi ve bu konuda hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi												
	Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar konusunda toplumsal bilinç oluşturulması												
	Sosyal yardımlar konusunda mükerrerliklerin önlenmesi amacıyla ortak veri tabanlarının oluşturulması ve veri paylaşımının sağlanması												
	Sosyal yardımların işgücü karşılığı olacak şekilde yeniden yapılandırılması ve sosyal yardım modellerinin çeşitlendirilmesi (yöresel ürün ve zanaatleri destekleyecek mikrokrediler şeklinde)												
	Sokakta çalışan/yaşayan, suça sürüklenmiş ve madde bağımlısı çocuklara yönelik hizmet merkezlerinin ve faaliyetlerin artırılması, bunların ihtiyaç olan yerel bölgelerde (mahallelerde) konumlandırılması												
	Çocuk ve gençlere yönelik strateji oluşturmayı sağlayacak saha çalışmalarının artırılması ve hedef grubun sorunlarının belirlenmesi												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıçcık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Başta dezavantajlı bölgelerde yaşayan çocuklar ve gençler olmak üzere çocukların ve gençlerin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere katılımının artırılması												
	Çocuk istismarının önlenmesi, istismara uğrayan çocukların rehabilitasyonu ve korunması için kurumsal kapasitenin ve farkındalığın artırılması												
	Sokakta yaşayan ya da çalıştırılan çocukların rehabilite edilmesi ve eğitim hayatına dönmesinin sağlanması												
	Göçle gelen dezavantajlı nüfusun kente entegrasyonunun ve kentsel hayata uyumunun sağlanması												
	Sosyal dışlanma yaşayan özel gruplara (romanlar, sığınmacı ve mülteciler, mevsimlik işçi ve geçici göçmenler vb.) yerinde sosyal hizmet modellerinin geliştirilmesi												
	Kentsel planlama ve kentsel hizmetlerle ilgili karar mekanizmalarına dezavantajlı grupların da dâhil edilerek bu grupların ihtiyaçlarına uygun planların geliştirilmesi												
	Bilgiye erişim konusunda hizmet veren kurumların (kütüphane, halk eğitim merkezi vb.) artırılarak nüfusun bilgiye erişim kapasitesinin geliştirilmesi												
	Şehit yakınları ve Gazilerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması ve hayata tam katılımlarının sağlanması												
Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Artırılması	Anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilerek temel sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi (bebek ölüm hızı, yenidoğan ölüm hızı, anne ölüm hızı vb.)												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Sağlıkta var olan insan kaynakları eksikliğinin giderilmesi	■	■	■	■				■	■	■	■	■
	Halk sağlığı hizmetleri kapsamında birinci basamak sağlık hizmetlerinin ve koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması	■	■		■				■	■	■	■	■
	Mobil sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması	■											
	Sağlığa yönelik risklerle ilgili eğitim programları ve eylem planlarının geliştirilmesi (bağımlılık, madde kullanımı, obezite, fiziksel aktivite programları, sağlıklı beslenme, atık yönetimi vb.) ve geliştirilen programların uygulamada etkinliğinin artırılması.	■											
	Sağlıklı yaşlanma programlarının oluşturulması	■											
	İlk yardım sağlık hizmetleriyle ilgili altyapının güçlendirilmesi	■											
	Hasta hakları ve sorumlulukları, doğru ilaç kullanımı ve ilaç israfının önlenmesi konularında toplumsal bilincin geliştirilmesi	■											
	Bilecik'in Yenipazar, Gölpazarı, Pazaryeri, Osmaneli, Söğüt ilçelerinde sağlık personeli sayılarının ve Pazaryeri, Osmaneli, Söğüt ve Gölpazarı ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması										■	■	■
	Bursa'da Gürsu, Kestel, Harmancık, Orhaneli, Keles, Yenişehir, Gemlik, Büyükorhan, İznik, Karacabey ilçelerinde sağlık personeli sayılarının ve Gürsu, Kestel, Mudanya, Büyükorhan, Orhangazi, Gemlik, Harmancık ve Yenişehir ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması	■	■	■	■	■	■						
	Eskişehir'de Alpu, Günyüzü, Sivrihisar, Mahmudiye, Beylikova, Han, İnönü, Mihalgazi, Mihalıççık, Sarıcakaya, Seyitgazi ilçelerinde sağlık personeli sayılarının, Mihalgazi, Sarıcakaya, Seyitgazi, Han, İnönü, Günyüzü, Mahmudiye ve Alpu ilçelerinde ise hastane yatak sayılarının artırılması							■	■	■			
Gençlik ve Spor Hizmetleri Altyapısının Geliştirilmesi	Gençliğe yönelik kültürel donatıların sayısının artırılması ve daha fazla tanıtım yapılarak farkındalığın ve katılımın daha üst düzeye çıkarılması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalgçık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Kamu Kurumlarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Yönetişimin Sağlanması	Gençliğe yönelik kısmi zamanlı gönüllü hizmetlerinin veya kısmi zamanlı işlerin oluşturulması												
	Spor tesisleri ve spor kulüpleri sayısının artırılarak yeniden yapılandırılması ve mevcut altyapı standartlarının yükseltilmesi												
	Sportif faaliyetlere gençlerin etkin katılımını sağlayacak modellerin geliştirilmesi												
	Spor alanında sağlık altyapısının geliştirilmesi ve spor tesislerinin engellilere uygun olarak yeniden yapılandırılması												
	Spor kültürü ve yaşam boyu spor anlayışı çerçevesinde sporun bütün yaş gruplarında yaygınlaştırılması												
	Bölgede elit sporcuların yetiştirilmesi için mevcut tesis ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi												
	Gençleri bağımlılık alışkanlıklarından korumak için önleyici hizmetlerin ve toplumsal bilincin geliştirilmesi												
	Gençlere yönelik TR41 Bölgesi'ne özgü tarihi ve kültürel değerleri tanıtıcı faaliyetlerin geliştirilmesi												
	Gençlerin bilim ve teknoloji donanımlarının geliştirilmesi, bu teknolojilere erişimlerinin artırılması												
	Gençlerin uluslararası sosyal, kültürel ve bilimsel etkinliklere katılımının artırılarak gençler arasında kültürler arası diyaloğun geliştirilmesi												
	Yerel ve ulusal düzeyde eğitim kurumları ve diğer katılımcı araçlar yoluyla gençlerin demokratik süreçlere katılımının artırılması												
	Kamu yönetiminde ve sivil toplum kuruluşlarında insan kaynaklarının geliştirilmesi												
	Kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının idari ve mali yönetim kapasitelerinin, politika, program, proje üretme ve uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi												
	Kent hakkı anlayışı çerçevesinde kentle ilgili projelerin hazırlanmasında STK'ların, meslek odalarının ve vatandaşların karar süreçlerine katılımlarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çiftler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kırsal kalkınma	Agroturizm, ekoturizm, yayla turizmi, gastronomi turizmi ve doğa turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olan bölgenin altyapı ve tanıtım açısından desteklenerek kırsal ekonominin canlandırılması												

Tablo 49. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre Alt Bölge Matrisi

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çiftler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Kurumlar arası koordinasyonu geliştirecek arayüz niteliğindeki oluşumların desteklenmesi (Kent Konseyleri, STK'lar vb.)												
	Kamu hizmetlerinde e-devlet ve bilişim altyapısının geliştirilmesi												
	Kurumlar arası veri paylaşımı gerektiren konularda ortak veri ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Afetlere duyarlı kentsel dönüşümün ve nitelikli yapılaşmanın sağlanması, mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi	Yerel kültürel değerlerin yaşatılması amacıyla aynı zamanda ticari değeri olabilecek ürünlerin üretiminin desteklenmesi		■						■	■		■	■
	Kırsal yörelerin ekonomik değer arz eden doğal kaynak potansiyeli ile mevcut tarımsal ürün deseni esas alınarak kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısının el sanatları, su ürünleri yetiştiriciliği gibi alternatif ekonomik faaliyetler lehine çeşitlendirilmesi		■						■	■		■	■
	Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle düşük gelirli ve coğrafi açıdan dezavantajlı bölgelerin kalkınması için etkili şekilde kullanılmasını sağlamak üzere bu bölgelerdeki iletişim altyapısı geliştirilmesi		■						■	■		■	■
	Kırsalda eğitim, sağlık, sosyal donatı, ulaşım ve altyapı eksikliklerinin giderilerek yaşam kalitesinin artırılması		■						■	■		■	■
	Kırsalda üretime yönelik girdi maliyetlerini azaltıcı desteklerin artırılması		■				■		■	■		■	■
	Kırsal bölgelerde uygun olan alanlarda yenilenebilir enerji kaynaklarının (biyokütle, güneş enerjisi) yaygınlaştırılması		■				■		■	■		■	■
	Odun dışı orman ürünlerinin gelir getirici ürün olarak değerlendirilmesi, tıbbi ve aromatik bitki potansiyelin yönelik envanterinin tamamlanması		■		■		■		■	■		■	■
	Bölgelerin sosyo-ekonomik ve fiziksel özelliklerine ve farklı afet türlerine göre değişen risk ve zarar azaltma çalışmaları (mikro bölgeleme) ile detaylı yapı analizleri yapılması, zemin etüdü çalışmalarının yenilenmesi, afet öncesi/sonrası eylem ve iyileştirme planlarının geliştirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Başta okul ve hastaneler olmak üzere, bölgede bina envanteri çıkarılması ve mevcut yapıların hasar görebilirliklerinin ve risklerinin belirlenmesi, riske karşı dayanıksız olduğu tespit edilen yapıların ve kamu kurumu binalarının afete dayanıklı hale getirilmesi için dönüşümünün/ rehabilitasyonunun sağlanması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Ulaşım sistemleri ve önemli ulaşım tesislerinin ve altyapının (doğalgaz, elektrik, iletişim vb.) depremlere dirençli bir şekilde projelendirilmesi, bakımı ve denetimi için düzenlemeler yapılması, olası doğal afetlerde vatandaşlara en kısa sürede ulaşlarak kurtarma ve sağlık hizmetlerinin anında yerine getirilmesi için afet anında erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik altyapı eksikliklerinin giderilmesi												
	Afet riski kaynaklı kentsel dönüşüm uygulamalarının katılımcı bir süreç olarak yürütülmesi, uygulayıcılar, yerel yönetimler-merkezi yönetim arasında bilgi akışı ve koordinasyon sağlanması ve halka kentsel dönüşüm öncesi afet risklerinin anlatılarak bilinç oluşturulması												
	Arazi envanterinin çıkarılması, rezerv alan tespit edilmesi ve şehirdeki açık alan sistemi oluşturulurken afet durumunun da bir parametre olarak göz önünde bulundurulması,												
	Yerleşim birimlerinin ihtiyacı olan aktif yeşil alanların arttırılması ve konut dokusu içinde homojen dağılımının sağlanması, kentsel rekreasyon ve spor alanların geliştirilmesi												
	Kırsal yerleşimlerin niteliklerinin iyileştirilmesi, kırsal yerleşme ve meskenlerinin tipolojisinin saptanması ve yöresel mimariye dayanan bir yapılaşma sağlanması, kentsel alanlarda ise kent kimliğini yansıtan kentsel mekân planlanması ve tasarımı yapılması												
	Planlı gelişme alanlarında yerleşimlerin geliştirilmesi ve buralardaki yapı stoku etkin kullanımının sağlanması, konut alanlarının düzensiz gelişmesinin önlenmesi ve mevcut düzensiz konut alanlarının mekân standartlarının yükseltilerek dönüşüm ve sağlıklaştırmanın yapılması, konut üretiminde nüfusun demografik ve gelir yapısına göre farklı alternatifler sunulmasının sağlanması												
	Yaşam/mekân kalitesine olumsuz etkisi olan kentsel yerleşmeler içinde kalmış olan sanayi tesislerinin organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına taşınmasının sağlanarak OSB-kent-OSB parçalı yapının önlenmesi ve doğal eşikler dikkate alınarak OSB'lerin genişlemesinin kontrol altına alınması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Yoğun yerleşim ve sanayi alanlarında yaşam kalitesini olumsuz etkileyen gürültü kirliliği kaynaklarının tespit edilmesi ve gürültü kirliliğine yönelik tedbirlerin alınması												
Mekânsal ve ekonomik gelişmenin koruma ve kullanma dengesi içinde yönlendirilmesi, doğal kaynakların, tarihi ve kültürel mirasın korunması	Mekânsal gelişmede doğa koruma alanları(ova, orman, özel alanlar, su havzaları...) ve doğal eşiklerin göz önünde bulundurularak planlama yapılması												
	Gelişme alanlarının yer seçimleri önceliğinde nitelikli tarım alanlarının yer almaması ve gelişme alanlarının yapılacak detaylı etütler doğrultusunda tarım alanlarını yok etmeyecek biçimde dengeli olarak belirlenmesi												
	Kentleşme ve mekânsal planlama sürecinde tarihi ve kültürel varlıkların korunması, yaşatılması ve geliştirilmesini benimseyen yaklaşımların desteklenmesi												
	Biyolojik çeşitlilik envanter eksikliklerinin tamamlanması, endemik türlerin genlerinin belirlenmesi, tehdit altında olan türlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve korunması												
	Doğal kaynak kullanımında ürün yelpazesinin çeşitlendirilmesi ve bu konuda Ar-GE merkezlerine destek verilmesi, yan ürünlerin envanterinin yapılması, satış ve pazarlanmasının da düzenlenmesi												
	Bölge maden potansiyeli üzerine araştırmalar yapılması ve maden sahalarının doğal çevre ve yerleşimler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması												
	Erozyon riskinin yüksek olduğu alanlar öncelikli olmak üzere bölge genelinde erozyonla mücadele edilmesi ve erozyonla kaybolan toprak miktarını asgari seviyeye indirilmesi												
Çok merkezli mekânsal gelişme sistemi oluşturulması	Yeni alt merkezlerin ve çekim alanlarının oluşturularak bölge bütününde merkezler arası dengeli gelişme sağlanması												
	Kentsel donatıların/hizmetlerin il ölçeğinde, merkezler arası dengeli dağılımı sağlanarak, daha yaygın ve daha etkin bir yapıya kavuşturulması ve erişilebilir olmasının sağlanması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	İlçelerin ve ilçe merkezlerinin, il içindeki kimlikleri bağlamında, birbirleri ile olan işlevsel ilişkilerinin geliştirilmesi ve kır-kent bütünleşmesinin sağlanması												
	Bölgede 6360 sayılı Büyükşehir Yasası kapsamındaki illerde tüm ilçeleri gözeten planlamanın yapılması ve yerelde planlama konusunda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi												
Ulaşım modları arası entegrasyonun sağlanarak erişilebilirliğin artırılması ve kent içi ulaşımın düzenlenmesi	Çevre illerden merkeze, merkezden ilçelere ve ilçelerin birbirleriyle ve beldeleri ile olan öncelikli bağlantı yolların iyileştirilmesi ve ilçelere erişilebilirlik süresinin kısaltılması, merkez - çevre iller - ilçeler ve beldeler arasında otobüs-minibüs seferlerinin sıklaştırılması												
	Yenişehir Havaalanı'na erişimin kolaylaştırılması için yer hizmetlerinin geliştirilmesi ve havaalanının aktif kullanımı sağlanması												
	Frig Vadisi gibi karayolu ulaşım ağı içinde olmayan özellikle turistik yerlere ulaşım sağlanması ve erişilebilirliğin artırılması												
	Ulaştırma türleri içerisinde en güvenli ve güvenilir olan raylı ulaşım sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması, hafif raylı sistemler ve metro gibi çevre dostu toplu taşımacılığın geliştirilmesi, kent içi raylı sistem projelerinin; şehir merkezlerinden geçen demiryolu ana hattına, kent içi lojistik merkezlerine, şehirlerarası otobüs terminallerine, tren garlarına ve hava limanlarına entegre olabilecek şekilde geliştirilmesi												
	Toplu taşıma hizmet kalitesinin yükseltilerek kullanımının teşvik edilmesi												
	Kent merkezinde taşıt trafiğinden arındırılmış yaya bölgelerinin artırılması ve meydanların yapılması, kent merkezi çeperlerinde ve yayalaştırılacak alanların yanında otopark alanlarının yapılması, kent merkezlerine ulaşmak isteyen kişilerin, özel araçlarını kent merkezi dışında düzenlenen otopark alanlarında bırakarak toplu taşıma araçlarını kullanımını teşvik eden "park et- devam et" (park and ride) sisteminin yaygınlaştırılması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Kent içi araç trafiğini hafifletmek için ana akslara alternatif ulaşım ağlarının sağlanması, bisiklet yollarının artırılması ve bisiklet kullanımı için ana arterlere alternatif farklı güzergâhların belirlenmesi												
	Ulaşımda konut – merkez - işyeri – eğitim bağlantılarının entegrasyonunu en iyi sağlayacak çözümlerin üretilmesi ve kent içi ulaşım modları (Tramvay-bisiklet-yaya-karayolu) arası entegrasyonun sağlanması												
	Kent içi yük taşımacılığının, lojistik merkezlerle ilgili düzenlemelerin, depolama, elleçleme, aktarma ve dağıtım hizmetlerinin, kent içi trafiğini olumsuz etkilemeyecek şekilde yapılmasının sağlanması												
	Bursa ve Eskişehir merkezinin Gemlik liman bölgesine demiryolu bağlantısının sağlanması												
İçme, sulama ve kullanma suyunun etkin kullanımının sağlanması, bütünleşik su yönetimi planlarının uygulanması ve su kirliliğinin önlenmesi	Sakarya, Susurluk ve Marmara havzaları bazında bütünleşik su ve çevre yönetimi planlarını tamamlanması ve uygulamaya geçirilmesi												
	Kırsal alanlarda içme ve kullanma suyu temini ve kalitesinin artırılması												
	Yüzeysel ve yeraltı su kaynakları envanterinin hazırlanması, akım ve kalitesinin izlenmesi yeraltı suyu kullanımın etkin denetiminin sağlanması												
	Şebeke suyunda otomasyona geçilmesi ve kayıp/kaçakların kontrol altına alınması												
	Tarım ve çevre etkileşiminde sürdürülebilir su ve toprak kullanımının sağlanması için tarımsal sulama stratejilerinin geliştirilmesi												
	Tekstil, deri ve kâğıt gibi su tüketimi fazla olan sanayilerin daha etkin su tüketiminin sağlanması ve suyun geri dönüşümle kazandırılması												
	Belediye hizmet alanları içerisinde kanalizasyon sistemlerinin tamamlanması ve atıksu arıtma sistemleri ile sonlanması, köy ölçeğinde kanalizasyon, paket arıtma ve doğal arıtma sistemlerinin kurulması												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Katı atıkların belirli bir sistem içinde ayrı toplanması, taşınması, depolanması, geri kazanılması ve bertaraf edilmesi için entegre katı atık yönetim sistemlerinin kurulması	Kapasite artırımına ihtiyaç duyulan mevcut atıksu arıtma tesislerinin (AAT) kapasitesinin arttırılması ve atıksu arıtmada otomasyon sistemine geçişin sağlanması												
	Yağmur suyu toplama kanallarının inşa edilerek kanalizasyon şebekesinden ayrılması, yağmur suyu ve atıksu arıtma tesislerinde arıtılan suyun kullanma suyu standartlarına getirilerek (refüj sulama gibi) geri kazanılması ve kullanılması												
	İlçelerde bulunan organize sanayi bölgelerinde altyapının tamamlanması ve atıksu arıtma tesislerinin kurulması												
	Marmara Denizi ve kıyı ilçelerinde çevreyi olumsuz etkileyen sanayi ve taşımacılık faaliyetlerin önlenmesi ve olası kazalara yönelik müdahale kapasitesinin geliştirilmesi												
	Düzenli depolamaya geçişin sağlanması ve insan sağlığı ile çevre açısından risk oluşturan mevcut vahşi depolama alanlarının rehabilite edilmesi												
	Bölgede katı atık (evsel, endüstriyel, tehlikeli, hafriyat vb.) envanterinin yapılması, toplanması, lojistiği ve bertarafı için fizibilite çalışması yapılması												
	Bölgede katı atık depolama ve bertaraf kapasitesinin kapasitelerinin artırılması, gerekli bölgelere transfer istasyonlarının kurulması												
	Altyapı ve üstyapı inşaatı ile oluşacak hafriyat (Kentsel dönüşüm, büyük ölçekli ulaşım yatırımları) atıklar için sahalarının belirlenmesi ve bu atıkların optimum düzeyde geri kazanımının sağlanması												
	Atık azaltılması, atıkların kaynağında ayrışması, uygun metotlarla geri kazanımı ve değerlendirilmesinin teşvik edilmesi, bu konuda bilinçlendirme yapılması ve farkındalık oluşturulması (Hayvansal atıklar, ormana dayalı biyokütle, mermer atıkları, ambalaj atıkları gibi)												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
	Katı atıkların evsel ve sanayi kaynaklı atık çamur bertarafına yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması ve bertaraf tesisinin kurulması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Temiz hava eylem planlarının oluşturulması ve uygulanması, bölgedeki iklim değişikliği ile mücadele için iklim değişikliğine uyum strateji ve planlarının hayata geçirilmesi	İl bazında veya bölgesel düzeyde temiz hava eylem planlarının yapılması ve uygulanması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Sanayi tesisleri, madenler ve taş ocaklarının oluşturduğu hava kirliliğinin kontrol altına alınması	■		■	■	■	■	■			■	■	
	Hava kirleticileri ve sera gazı emisyon envanteri çıkarılması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Endüstriden, motorlu taşıtlardan ve ısıtmadan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik teknolojilerin uygulanması ve geliştirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	İklim değişikliği ile mücadele için yerel planlama yapılması ve uygulanması	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Ağaçlandırmanın arttırılması, kuraklığa ve tuzluluğa dayanıklı bitkilerin belirlenmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	Küresel iklim değişikliği, karbon ayak izi ölçümü, iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik mevzuatın getireceği zorunluluklara yönelik eğitimlerin ilgili firmalara verilmesi ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Sanayide atık oluşumu, su ve enerji tüketimini azaltmaya yönelik uygulamalara ve temiz üretime geçişin sağlanması	En iyi teknik ve teknolojilerin etkin kullanılarak temiz üretimin gerçekleştirilmesi	■		■	■	■	■	■			■	■	
	Temiz üretim uygulamaları hakkında sanayinin bilinçlendirilmesi	■		■	■	■	■	■			■	■	
	Çevre dostu teknolojin geliştirilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları ve üretiminin desteklenmesi	■						■			■		
	Firmalar arası işbirliği ve dayanışmayı artırarak hem çevresel hem ekonomik getiriler sağlayan Endüstriyel Simbiyoz uygulamaların hayata geçirilmesi	■		■	■	■		■			■	■	

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıçcık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Yerel, yenilenebilir, çevre dostu, ekonomik, verimli ve sürdürülebilir enerji kaynakları potansiyelinin belirlenerek değerlendirilmesi	Yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, yenilenebilir enerji alanında Ar-Ge çalışmalarının geliştirilmesi ve yerli yenilenebilir enerji teknolojilerinin üretilmesi												
	Hidrolik enerji potansiyelinin belirlenmesine yönelik fizibilitelerin yapılması ve yatırıma dönüşmesi için gerekli çalışmaların yürütülmesi												
	Yatırıma dönük (noktasal) rüzgâr, güneş, jeotermal enerji potansiyeli olan alanların belirlenmesi, ölçümlerin yapılması, haritalanması ve kullanımının teşvik edilmesi												
	Hayvancılığın yoğun olduğu bölgelerde kurumlar ve karar verici örgütlerle hayvansal atıkların enerji potansiyeli üzerine araştırmasının yapılması ve kullanımının teşvik edilmesi												
	Orman ürünlerinin biyokütle enerji potansiyeli araştırmaların yapılması ve teşvik edilmesi												
	Yenilenebilir enerji konusunda eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması												
Enerji verimliliği ihtiyaçlarının tespit edilmesi, enerji yönetiminin yaygınlaştırılması ve enerji yoğunluğunun azaltılması	Üretimde, ulaşımda, konutlarda enerji verimliliği konusunda mevcut durumunun tespit edilmesi												
	Üretimde enerji yönetim sistemlerinin etkin uygulanması ve enerji verimliliğin artırılması, bina ve tesislerde enerji yoğunluğunun azaltılması												
	Binalarda enerji sınıfları sertifikasyonunun (LEED, akıllı bina. vb.) yaygınlaştırılması ve kamuoyu bilinçlendirmesinin yapılması												
	Düşük enerji yoğunluğu olan ürünler üretilerek rekabet gücünün arttırılması												
	Enerji verimliliğine yönelik, malzeme, ekipman, yazılım ve otomasyon geliştirilmesi ve kullanımının desteklenmesi												
	Bina içi otomasyon sistemlerinin geliştirilmesi ve düşük enerji tüketimi sağlayan ürünlerin kullanımının desteklenmesi												
	Enerji tasarrufu ve verimliliği ile ilgili insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik eğitimler düzenlenmesi												

Öncelik	Tedbir	Bursa Merkez	Dağ Yöresi	Gemlik	Orhangazi-İznik-Yenişehir	İnegöl	Karacabey-Mustafakemalpaşa	Eskişehir Merkez	Alpu-Beylikova-Mihalıççık-Günyüzü-Sivrihisar	Seyitgazi-Han-Mahmudiye-Çifteler	Bilecik Merkez-Osmaneli	Bozüyük-Pazaryeri-İnönü	Orta Sakarya Vadisi
Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve enerji talebi karşılanırken çevresel zararların en alt düzeyde tutulması	Enerji uçan sanayinin kurulması için yerli ürün ve teknolojiler geliştirilmesi												
	Enerji alanında Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi												
	Yerli kömür kaynaklarının çıkartılması, termik santrallerde verimliliği yüksek ve çevre dostu teknolojiler kullanılması, mevcut tesislerin bu anlamda rehabilite edilmesiyle çevre kirliliğinin önlenmesi veya en aza indirilmesi (akışkan yatak teknolojileri, linyit gazlaştırma vb.)												

PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Performans Göstergeleri	Doğrulama Kaynakları	Güncel Değeri	Yıl	2023 Yılı Hedefi
Toplam İhracat (milyar $)	TÜİK	12.1	2012	39,8
Toplam İthalat (milyar $)	TÜİK	11,1	2012	29,3
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	TÜİK	109,3	2012	125
İhracatı 500 Milyon Doları Geçen Sektör Sayısı (NACE Rev.3) (adet)	TÜİK	3	2012	12
Eximbank Kredi Miktarı (milyar $)	EXİMBANK	0,54	2012	2,82
AR-GE Harcamalarının Ülke İçindeki Payı (%)	TÜİK	14	2010	15
Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki Firma Sayısı (adet)	ATAP, ULUTEK	125	2012	316
Tescil Edilen marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarımların ülke içindeki payı (%)	TPE	5,8	2012	8
İşgücüne Katılma Oranı (%)	TÜİK	49	2012	54
Kadın İşgücüne Katılma Oranı (%)	TÜİK	28,1	2012	36
İşsizlik Oranı (%)	TÜİK	7,4	2012	7
Yeni Kurulan Şirket Sayısı (adet)	TOBB	1.690	2012	3.300
Kurulan/Kapanan Şirket, Koop. ve Gerçek Kişi Tic. İşletme Sayısı	TOBB	2,16	2012	2,5
Organize Sanayi Bölgesi Sayısı (adet)	OSBÜK	22	2012	34
Yabancı Turist Sayısı (bin kişi)	TÜİK	620	2012	1.000
Yapı Malzemesi İhracatı (milyar $)	TÜİK	0,24	2012	0,68
Toplam Liman Kapasitesi (milyon ton)	Denizcilik Müsteşarlığı	14	2012	32,5
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	TÜİK	93	2010	98
Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	TÜİK	77	2010	90
Düzenli Depolama Oranı (%)	TÜİK	70	2010	90
Bölünmüş Yol (km)	KGM	818	2012	1374
Otoyol (km)	KGM	74	2012	540[3]

[3] Bursa Çevre Yolu, Gebze- İzmir Otoyolu Bursa etabı, Bursa Sivrihisar Otoyolu, Ankara-İzmir Otoyolu projeleri tamamlanması ile oluşacak toplam otoyol uzunluğudur. Projesi tamamlanmamış otoyollar için tahmini değerler kullanılmıştır.

Performans Göstergeleri	Doğrulama Kaynakları	Güncel Değeri	Yıl	2023 Yılı Hedefi
Demiryolu Uzunluğu (km)	TÜİK, TCDD	572	2011	1.270[4]
Havayolu Yolcu Sayısı (kişi)	DHMİ	128.830	2012	346.962
Bütünleşik Afet Tehlike Haritası Tamamlanan İl Sayısı (adet)	AFAD	0	2012	3
Tarım İhracatı[5] (milyon $)	TİM	615	2012	1.284
Tarımsal Üretim Değeri[6] (milyon $)	TÜİK	3.268	2012	4.500
İyi Tarım Uygulamaları Üretim Alanları[7] (bin ha)	TÜİK	1,1	2012	23
Derslik Başına Öğrenci Sayısı (İlköğretim) (adet)	MEB	19	2013	17
Derslik Başına Öğrenci Sayısı (Ortaöğretim) (adet)	MEB	31	2013	25
Okulöncesi Eğitimde Brüt Okullaşma oranı (%)	MEB	72	2013	90
Meslekî ve Teknik Ortaöğretimde Brüt Okullaşma Oranı (%)	MEB	58	2013	75
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmeti Veren Kurum Sayısı (adet)	MEB	75	2013	200
Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Sayısı (adet)	YÖK	0,56	2010	1
10 bin kişiye Düşen Yatak Sayısı (adet)	SB	29	2013	35
100 bin kişiye Düşen Hekim Sayısı (adet)	SB	159	2013	230
Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda)	TÜİK	8,8	2012	4
Sosyal Hizmet Kurumu Sayısı (adet)	ASPB	70	2013	150
Evde Bakım Yardımından Yararlanan Engelli Sayısı (adet)	ASPB	17.740	2013	50.000
Spor Tesisi Sayısı (adet)	GSB	150	2013	250
Gençlik Merkezi Sayısı (adet)	GSB	4	2013	15
Faal Sporcu Sayısı (adet)	GSB	19.625	2013	40.000
100 bin kişiye Düşen Spor Kulübü Sayısı (adet)	GSB	17	2013	30
Kütüphane Sayısı (adet)	TÜİK	34	2011	50
Tiyatro Salonu Sayısı (adet)	TÜİK	21	2011	30
Sinema Salonu Sayısı (adet)	TÜİK	90	2011	120

[4] Eskişehir- İstanbul (Esk-İnönü-Vezirhan), Bursa-Yenişehir-Osmaneli, Eskişehir- Antalya hızlı tren projelerinin tamamlanması ile oluşacak toplam demiryolu uzunluğudur.
[5] Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre tarım ihracatına hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri, yaş meyve ve sebze, meyve sebze mamulleri, kuru meyve ve mamulleri, fındık ve mamulleri, zeytin ve zeytinyağı, tütün ve mamulleri, süs bitkileri, su ürünleri ve hayvansal mamuller, ağaç mamulleri ve orman ürünleri dahildir.
[6] Tarımsal üretim değeri, bitkisel üretim değeri, canlı hayvanlar değeri ve hayvansal ürünler değeri toplamı olarak hesaplanmıştır. Temmuz 2013 ortalama ABD dolar kuru 1,9 olarak alınmıştır.
[7] Onuncu Kalkınma Planında 2018 Türkiye rakamı 154 bin hektar olarak tahmin edilmiştir. 2006-2018 yılları arasında yıllar itibariyle artış oranının ortalaması 2012-2023 arası için uygulanmış, 2023 tahmin edilmiştir. TR41 için 2023 değeri, bölgenin Türkiye içindeki yaklaşık oranı ile tahmin edilmiştir.

KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Bölge planı, TR 41 Bölgesi'nde yürütülecek alt ölçekli plan ve strateji çalışmalarına yön verecek, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı tarafından yürütülecek mali ve teknik destek programları ile diğer ajans faaliyetleri için genel çerçeve oluşturacaktır.

Bölge planını izlenmesi ve değerlendirmesi süreci, planda öngörülerin tedbirlere dönük uygulama ve çıktılara ait bilgilerin analiz edilerek bölge planının hedeflere ulaşma performansının ölçülmesi amacını taşımaktadır. Plan kararlarına dönük uygulamaların başlangıç ve ilerleme aşamalarında taşıdığı potansiyel risklerin ve ortaya çıkan hataların tespit edilip değerlendirilmesi, geleceğe dönük önlemlerin alınması izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamına yer almaktadır.

İzleme ve değerlendirme faaliyetleri iki kademe üzerinden oluşturulan bölge planı hedeflerinin takibini sağlamaktadır. Bölge planı öncelikleri, bölge planının öngörülen hedeflere ulaşması amacıyla izleme ve değerlendirme yapılacak alanları ifade etmektedir. Tedbirler ise ilgili önceliğin gerçekleştirilmesine dönük somut sonuçları kapsayan faaliyetler bütününü ifade etmektedir.

Plan öncelik ve tedbirlerinin zaman ve maliyet açısından gerçekçi, sonuçlarının ölçülebilir ve sonuç odaklı olmasına çalışılmıştır. Öncelik ve tedbirlerin gerçekleşme durumu performans göstergeleri aracılığıyla takip edilecektir. Bu nedenle performans göstergeleri, hedeflerdeki gelişmelerin takip edilmesine imkân verecek şekilde ölçülebilir ve süreli olacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. İzlemeden sonraki aşamada performans göstergeleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Bu amaçla izleme süreci sonunda temin edilen verilerin yorumlanması ve analiz edilmesi hedeflenmektedir. Değerlendirme sürecinde plan hedeflerine uygulamaların etkinlik, etkililik ve sürdürülebilirlik boyutlarının ortaya çıkarılması sağlanacaktır.

Bölge planının izlenmesinden yerel düzeyde Ajans ve ulusal düzeyde Kalkınma Bakanlığı sorumlu olacaktır. Tedbirlerde ifade edilen faaliyetlerin ilgili kurumlarla işbirliği halinde takip edilmesi, gerekli görüldüğü durumlarda faaliyetin daha başarılı gerçekleştirilmesi amacıyla yönlendirilme yapılması izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamında yer almaktadır.

Bölge planı kararları kapsamında yapılacak faaliyetler iki yılda bir hazırlanacak olan izleme ve değerlendirme raporları vasıtasıyla takip edilecek ve sonuçlar ilgili iletişim araçları vasıtasıyla duyurulacaktır.

Kaynaklar

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2013). BEBKA TR41 İlçe Kalkınma Endeksi 2012
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2012). Kalkınma Göstergeleri ile TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi, 2007-2011
Bilecik Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Nisan 2013.
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi. 'Bilecik'in Tarihçesi', http://www.bilecik.edu.tr/Icerik/IcerikDetay.aspx?No=6, Erişim Tarihi: 27.06.2013
Bilecik Valiliği, (2005). 'Bilecik'
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu 2011 ve 2012.
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017), http://vgm.sanayi.gov.tr/userfiles/file/Verimlilik%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC/Docs/vsep-taslak.pdf, 18.11.2013.
Bursa Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Verisi, Nisan 2013.
Bursa Büyükşehir Belediyesi, (2010). Yaşayan Müze Bursa, İsmail Cengiz, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, Genişletilmiş 7. Baskı, Bursa, Aralık 2010.
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2011). TR41 Bölgesi Çevre Durum Raporu, Bursa.
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2012). TR41 Bölgesi Kümelenme Analizleri Raporu, Bursa.
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2011). 'TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı 2010-2013'
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), (2013). BEBKA Kalkınma Endeksi 2008-2010 Raporu, Mart 2013.
Bursa, Eskişehir, Bilecik İl Sağlık Müdürlükleri Verileri, Nisan 2013
Çevre ve Orman Bakanlığı, Arazi İzleme Sistemi Arazi Örtüsü İstatistik Verileri, http://aris.ormansu.gov.tr/csa, Haziran 2013.
Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı Haritaları
DİNÇER, B., ÖZASLAN,M. ve KAVASOĞLU,T., (2003). ' İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması', Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No 2671, Mayıs 2003.
Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvikleri Verileri 2012

Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Nisan 2013.
Eskişehir Valiliği, 'Kurtuluş Savaşında Eskişehir', http://www.eskisehir.gov.tr, Erişim Tarihi: 28.06.2013
European Commission, EUROP E 2020 A European Strategy for Smart, Sustainable and İnclusive Growth, 3.3.2010, Brussels.
İnönü Kaymakamlığı, http://www.inonu.gov.tr, 'İnönü Zaferleri', Erişim Tarihi: 28.06.2013
Kalkınma Bakanlığı 'İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2011' Basın Açıklaması, Mayıs 2012.
Kalkınma Bakanlığı Yatırım Verileri 2012
Kalkınma Bakanlığı, (2012). Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2013-2023, 1. Taslak, Aralık 2012.
Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).
Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013 Nisan
Milli Eğitim Bakanlığı, (2013). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim, 2012-2013, Ankara, 2013.
Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Arazi Kullanımı Verileri
Orman ve Su İşleri Bakanlığı II. Bölge Müdürlüğü Bilecik Doğa Turizmi Master Planı 2013
Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Bursa Doğa Turizmi Gelişim Planı 2013-2017
Orman ve Su İşleri Bakanlığı V. Bölge Müdürlüğü Eskişehir İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023
ÖSYM Yükseköğretim İstatistikleri, 2012
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı, http://kurumsal.kulturturizm.gov.tr/turkiye/bilecik/genelbilgiler, Erişim Tarihi: 28.06.2013
TÜİK Çevre İstatistikleri 2010
TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri
TÜİK Hanehalkı İşgücü Durumu Bölgesel Anketi
TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011
TÜİK Hayvancılık İstatistikleri, 2012
TÜİK Nüfus ve Konut Araştırması
TÜİK Sanayi İstatistikleri
TÜİK Ulusal Hesaplar
Türkiye Bankalar Birliği verisi, Nisan 2013
Türkiye Elektrik İletim A.Ş
Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) (2013)
Türkiye İstatistik Kurumu Bölgesel Göstergeler Veritabanı, Erişim Tarihi: Haziran 2013
Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Projeksiyonları (2012)
Türkiye Orman Varlığı, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı Yayın No.: 85, Envanter Serisi No: 12, Ankara 2012.
Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), (2011). 'URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010'
Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023, Stratejik Vizyon Belgesi- Stratejik Lokomotif Sektörler: Tarım, Gıda ve Hayvancılık, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM).

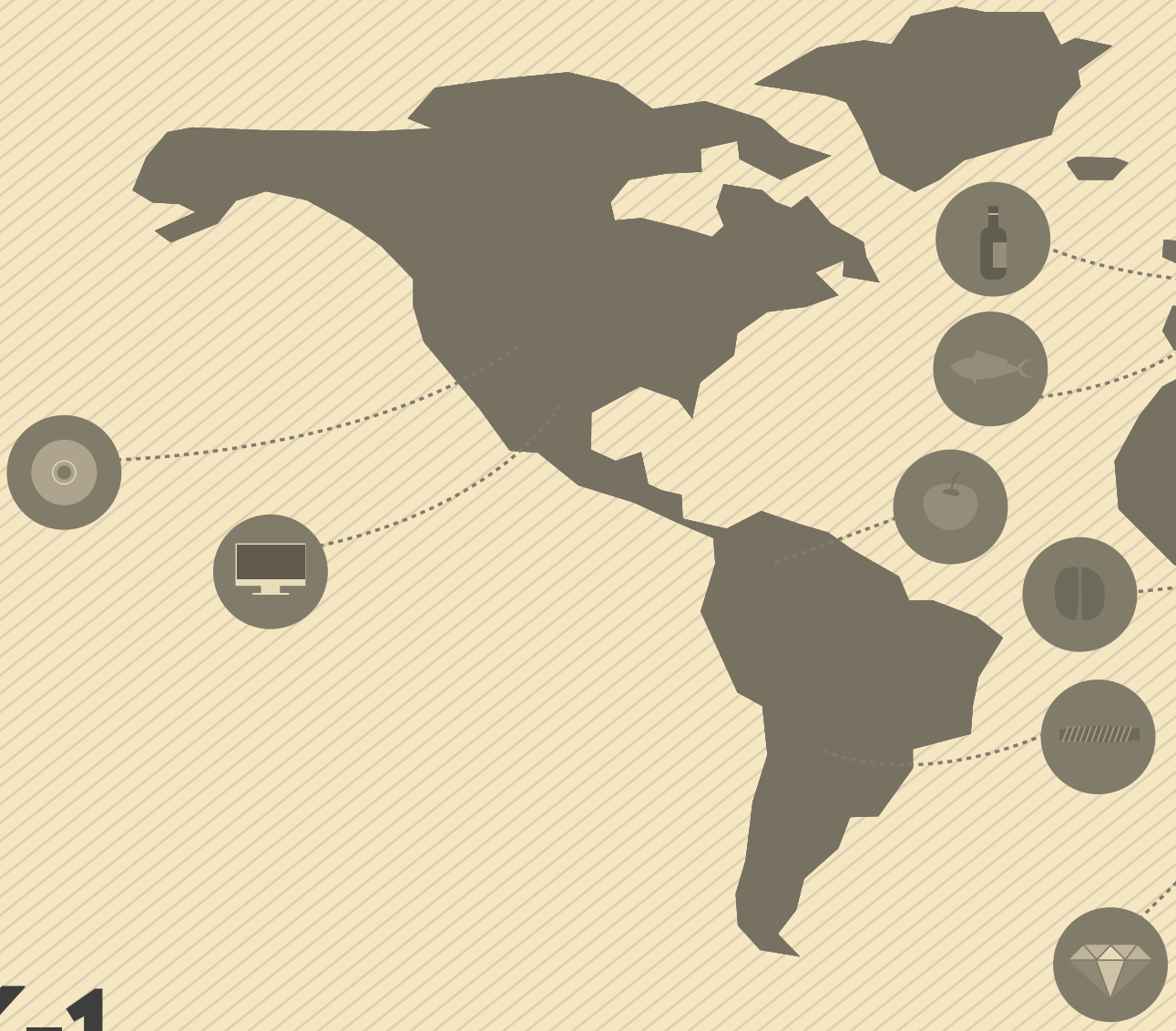

EK-1
ULUSAL POLİTİKA BELGELERİ

ULUSAL POLİTİKA BELGELERİ

2023 İhracat Stratejisi ve Eylem Planı	Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında ülke ihracatının 500 milyar dolar düzeyine ulaşmasını hedefleyen ve ekonominin son yıllarda yaşamış olduğu dinamizminin sürdürülebilir kılınmasını amaçlayan 2023 İhracat Stratejisi Eylem Planı öncü sektörlere yönelik yapısal dönüşüm stratejilerini de kapsamaktadır. Yapısal dönüşümleri gerçekleştirmiş bir Türkiye'nin 2023 yılında dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisi içinde yer alarak, 2 trilyon dolarlık bir GSMH düzeyine erişmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, 10. Kalkınma Planı'nda da yer alan "yenilikçi üretim ve istikrarlı büyüme", "nitelikli insan, güçlü toplum", "yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre" gelişme eksenlerinin de dikkate alınacağı bir anlayış çerçevesinde, giderek serbestleşen uluslararası ticaretin avantajlarında yararlanılarak bilgi ve teknoloji yoğun, değer zincirinde üst düzeylerde yer alan yüksek katma değerli ürünlere odaklanılarak ihracatın geliştirilmesi esas alınmaktadır. Bu bağlamda ilgili strateji belgesi, teknolojik dönüşümünü tamamlamış, yeni üretim ve bilgi teknolojilerine sahip, güçlü lojistik ve ulaşım altyapı olanaklarıyla her alanda daha güçlü bir Türkiye hedefinin gerçekleştirilebilmesi için kritik önem arz etmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ülkemizin ihracat pazarı payının artırılması, yatırım ve altyapı ortamının iyileştirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, teknoloji altyapısının geliştirilmesi, uluslararası işbirliklerinin artırılması, finansman olanaklarının artırılarak kaynakların verimli kullanılmasının sağlanması, nitelikli işgücü ile birlikte iş sağlığı ve güvenliğini korumaya yönelik uygulamaların ortaya konulması ve ihracata yönelik mevzuatın etkinleştirilmesi ana başlıklarında stratejik hedefler oluşturulmuştur.
Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) 2013-2015	"Girdi tedarikini güvence altına almış, ara malı üretiminde yetkinliğini artırmış bir ekonomi" vizyonu çerçevesinde oluşturulan Girdi Tedarik Strateji Belgesi, ülke genelinde özellikle sanayi sektöründe dışa bağımlılığın azaltılarak yerli üretim sistemlerinin geliştirilmesine yönelik stratejiler kapsamında ele alınmıştır. Bu belge aynı zamanda sanayinin ihtiyaç duyduğu girdilerin tedarikinde süreklilik ve güvenliğin sağlanması, etkinliğin ve verimliliğin artırılması, ihracatta sürdürülebilir küresel rekabet gücü artışının temini, üretim süreçlerinde daha fazla katma değerin ülke içinde kalması ve özellikle ara malı ithalatının azaltılması amaçlanmaktadır. Girdi kaynaklarındaki belirsizlerin, girdi ithalinde ülke/bölge bazlı coğrafi dağılımındaki aşırı bağımlılık gibi dengesizliklerin, hammadde niteliğindeki doğal kaynakların geleceğine dair sorunların ve risklerin asgari düzeye indirilmesi, ihracat başta olmak üzere üretimde daha etkin, uyumlu ve düşük maliyetli girdi tedarikinin sağlanması, üretim ve ihracatın ara malı ithalatına bağımlılığın azaltılarak ihracatta sürdürülebilir rekabet gücüne katkı sağlaması hedeflenen demir-çelik ve demir dışı metaller, otomotiv, makine, kimya, tekstil ve deri ile tarım sektörlerinde belli başlı stratejiler oluşturulmuştur. Strateji belgesinde ele alınan başlıca sektörlerin aynı zamanda TR4 bölgesine yoğun olarak faaliyet göstermesi bu strateji belgesinde ortaya konulan stratejilerin bölge açısından daha da önem kazanmasını sağlamaktadır. Özellikle otomotiv, makine, tekstil ve kimya sektörlerinde ithalat bağımlılığın azaltılması, bölgede katma değer artışını ivmelendirerek ekonomik gelişmeyi tetiklemesi beklenmektedir.
Türkiye Sanayi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2010-2014)	Orta ve yüksek teknolojili ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olma hedefi çerçevesinde ortaya konulan Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, ülke sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek dünya ihracat pazarından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerinin üretildiği nitelikli işgücüne sahip aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi dönüşümünü hızlandırma amacına yönelik amaçları içermektedir. Bu bağlamda orta ve yüksek teknolojili sektörlerin üretim ve ihracat içindeki payının artırılması, düşük teknolojili ürünlerde katma değeri yüksek ürünlere geçişin sağlanması ve becerilerini sürekli geliştiren şirketlerin ekonomideki ağırlığının artırılması temel olarak belirlenen üç ana stratejik hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya konulan amaçlar arasında, yatırım ve iş ortamının iyileştirilmesi, etkin uluslararası ticaretin ve yatırımların teşvik edilmesi, insan kaynağının geliştirilerek işgücünün becerilerinin artırılması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması, firmaların teknolojik gelişiminin sağlanması, altyapı sektörlerinin (enerji, lojistik vb.) geliştirilerek girdi maliyetlerinin azaltılması, çevre dostu sanayi algısının yükseltilerek uluslararası anlaşmalara uyumun sağlanması ve insan kaynağı, kümelenme, üniversite-sanayi işbirliği gibi bölgesel gelişme dinamiklerinin harekete geçirilerek yönetişim mekanizmalarının güçlendirilmesi esas alınmaktadır.

Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017)	Ekonomik gelişmenin temelinde insan olgusunun ve işgücü niteliğinin en temel bileşen olduğu gerçeği ile hareket edilerek oluşturulan ve 2013-17 dönemini kapsayacak olan Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi, "mesleki ve teknik eğitime erişim", "mesleki ve teknik eğitimde kapasite" ve "mesleki ve teknik eğitim ile istihdam" ana başlıklarındaki politikalar kapsamında oluşturulmuştur. Bu ana eksenler çerçevesine ortaya konulan eylem planlarında farkındalık oluşturma, teşvik etme, belgelendirme ve akreditasyon, kalite, yönetişim, girişimcilik, işbirliği, izleme ve değerlendirme, ulusal ve uluslararası hareketlilik ön plana çıkan alanların başında gelmektedir. Mesleki ve teknik eğitime erişim, okul ve eğitim kurumları arasında yatay ve dikey geçişlerde esnekliğin sağlanması, mesleki ve teknik eğitimde kapasitenin geliştirilmesi, ekonominin ve işgücü piyasasının ihtiyaçları ile mesleki ve teknik eğitim arasındaki ilişkinin güçlendirilerek istihdamın artırılması ile özellikle sektörde uzmanlık gerektiren işlerde mesleki ve teknik okul ve kurum mezunlarının alanında belge sahibi olanlarının öncelikli olarak istihdamının sağlanmasına yönelik politikalar ön plana çıkmaktadır.
Ulusal İstihdam Stratejisi (2012-2023)	Küresel ölçekte yaşanan gelişmeler ülke ekonomilerini ve özellikle işgücü piyasalarını etkilemekte ve işgücünün değişen koşullara göre sürekli eğitilmesi gün geçtikçe önem kazanmaktadır. İşgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması hem ekonomik hem de sosyal açıdan refah etkilerinin de göz önüne alındığı ve çalışmaları devam eden Ulusal İstihdam Stratejisi temel olarak eğitim-istihdam ilişkinin güçlendirilmesi, işgücü piyasasında güvence ve esnekliğin sağlanması, özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması ve istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi temel politika eksenleri çerçevesinde oluşturulmuştur. İlgili strateji belgesinde eğitim-istihdam ilişkinin güçlendirilmesi için eğitim ve öğretimin işgücü piyasasının ihtiyaçlarının karşılama yeteneğinin artırılması ve herkes için erişilebilir olması hususları ön plana çıkarken, işgücü piyasasında güvence ve esnekliğin sağlanması alanında ise işgücü piyasasının esnekliğinin artırılarak çalışanların ekonomik ve sosyal hakları ile istihdam edilebilirliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Kadınlar, özürlüler, gençler ve uzun süreli işsizler başta olmak üzere özel politika gerektiren grupların işgücüne ve istihdama katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması ile birlikte sosyal refahın yükseltilmesi ele alına önemli diğer bir amaç olarak ortaya konulurken ekonomik, sosyal ve mali politikalarla uyumlu olarak toplumun tüm kesimini kapsayan, bireyleri sosyal yardımlara bağlı kılmayan ve çalışmayı teşvik eden etkin ve bütüncül bir sosyal koruma sisteminin geliştirilmesi istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi bağlamında ön plana çıkan hedeflerdendir.
Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS) 2011-2016	Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS), 2011-16 döneminde Türkiye'nin bilimsel, teknolojik ve yenilik anlamında gelişmesi ve küresel ölçekte rekabet gücünün artırılmasında ön plana çıkan dinamiklerin yer aldığı stratejileri içermektedir. Bu bağlamda, Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin önemli düzeyde geliştirilmesine yönelik geçmiş dönemde yakalanan başarının 2011-2016 döneminde ivmelenerek sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, yeni dönemde önem taşıyan gereksinimleri arasında bilim, teknoloji ve yenilik alanlarında insan kaynaklarının geliştirilmesi, araştırma sonuçlarının ticari ürün ve hizmete dönüşümünün teşvik edilmesi, çok ortaklı ve çok disiplinli Ar-Ge ve yenilik işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması, KOBİ'lerin yenilik sisteminde daha güçlü aktörler olmalarının teşvik edilmesi, araştırma altyapılarının Türkiye Araştırma Alanı'nın (TARAL) bilgi üretme gücüne katkısının artırılması, ülkemizin çıkarları doğrultusunda uluslararası bilim, teknolojik ve yenilik işbirliğinin etkinleştirilmesi bulunmaktadır. Bu bağlamda ülkemizin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde güçlü olduğu alanlarda odak alanlar belirlenmesi, ihtiyaç duyulan alanlara yönelik çalışmaların geliştirilmesi, yaratıcılığın desteklenerek tabandan yukarı yaklaşımların hayata geçirilmesi başlıca hedefler arasında yer almaktadır.
Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2011-2014)	Otomotiv sektörünün sürdürülebilir küresel rekabet gücünü artırmak ve ileri teknoloji kullanımının ağırlıklı olduğu katma değeri yüksek bir yapıya dönüşümünü sağlama vizyonu kapsamında oluşturulan Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi, temel olarak sektörde Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi, şirketlerin tasarım, üretim markalaşma beceri ve kapasitelerinin artırılması, otomotiv sektöründe iç ve dış pazarların geliştirilmesi, sektörde belli başlı alanlarda sorun olarak ortaya çıkan hukuki ve idari düzenlemelerin iyileştirilmesi ve sektörün ihtiyaç duyduğu fiziki altyapının geliştirilmesi başlıca hedefler arasında yer almaktadır. Sektörün Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesinde test merkezlerinin oluşturulması, üniversite sanayi işbirliğinin geliştirilmesi, Ar-Ge desteklerinin çeşitlendirilmesi, odak alanlarda yapılacak projelerin öncelikli olarak desteklenmesi ve özellikle KOBİ niteliğindeki firmaların rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik Ar-Ge altyapısının kurulması için danışmanlık hizmetleri başta olmak üzere destek sağlanması esas alınmaktadır. Sektörün tasarım, üretim markalaşma beceri ve kapasitelerinin artırılmasında tedarik zincirinin etkinleştirilmesi, özgün teknoloji ve tasarım çalışmalarının desteklenmesi, elektrikli araç ve batarya üretiminin teşvik edilmesi, kümelenmenin geliştirilmesi, odak proje uygulamalarının hayata geçirilmesi ve nitelikli işgücünün sürekliliğinin sağlanmasına yönelik eylemler ön plana çıkmaktadır. Çevre dostu araçların kullanımın yaygınlaştırılması, kamuda yerli araç kullanımının artırılması ön planda tutularak hem iç hem de dış pazarların geliştirilmesi de ön plana çıkan konular arasında yer almaktadır. Hukuki ve idari düzenlemelerin, işletmelerin faaliyetlerini kolaylaştırıcı destekleyici bir yapıda olması, çevre dostu araç ve sistemlerin geliştirilmesine yönelik vergi kolaylıkları, geri dönüşümü teşvik edecek mevzuat düzenlemelerinin yapılması da sektör özelinde ön plana başlıca hedeflerdendir. Sektörün ihtiyaç duyduğu fiziki şartların sağlanmasında organize sanayi bölgelerinin ön plana çıkarılması, limanlarda sektöre özel avantajların sağlanması, çevre dostu araç üretimi için gerekli hammadde ve altyapının sağlanması da kritik olarak ortaya konulan stratejiler arasındadır.

Türkiye Makine Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2011-2014)	Ülke sanayisinin en büyük sektörlerinden biri olan makine sektörü, imalat sanayinin neredeyse bütün sektörlerine girdi sağlaması sebebiyle sektörlerin itici gücü olması, mühendislik disiplinin harekete geçirmesi, yeni ihtiyaç ve taleplere göre diğer sektörlerin de üretim kompozisyonlarının şekillenmesine önemli roller üstlenmesi sebebiyle lokomotif sektörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel rekabet edebilirlik seviyesinin artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla hazırlanan makine sektörü strateji belgesi ve eylem planı, makine sektöründe teknoloji üretim üssü olma vizyonu ile ele alınmaktadır. Katma değeri ve marka değeri yüksek makine sanayine dönüşümü sağlayıcı hukuki düzenlemelerin ve yapısal tedbirlerin hayata geçirilmesi, yurtiçi ve yurtdışında sürdürülebilir büyümeyi ve ölçek ekonomisinin avantajlarını yakalamak amacıyla sektöre yönelik sağlıklı finansal çözümlerin sunulması, sürdürülebilir, yetkinliğini kazanmış, yüksek performansa sahip, teknoloji odaklı, öğrenmeye ve değişime açık her düzeyde insan kaynağının sağlanması, sektörün kalite, güven ve teknoloji unsurlarını ön plana çıkaran, yurt içinde ve dışında etkin tanıtımının yapılması, ihracatının artırılması ve dünya çapında düzeyde rekabet edebilen, katma değeri yüksek ürünler üretebilmek için Ar-Ge ve inovasyon odaklı çalışmaların yapılması, ilgili strateji belgesinde ön plana çıkan temel hedefler arasında yer almaktadır.
Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2012-2016)	Genel olarak karo üretimi, seramik sağlık gereçleri, sofra ve süs eşyaları, refrakter ve teknik seramik ürünleri üretimi kapsamında değerlendirilen seramik sektörü ülkemizin uluslararası alanda gelişmeye açık ve rekabet düzeyinin geliştiği bir alandır. Bu amaçla, "iç ve dış pazarda sağlıklı büyümeyi sağlamak ve Türk seramik sektörünün rekabet gücünü artırmayı" amaçlayan seramik strateji belgesi ve eylem planında kalite ve verimliliğin artırılması ile iç ve dış pazarlarda ticaret ve rekabet şartlarının korunması ve iyileştirilmesi şeklinde iki ana husus ön plana çıkmaktadır. Kalite ve verimliliğin artırılması için Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının geliştirilmesi, sektöre özgü meslek standartlarının belirlenmesi, hammadde araştırmalarının yapılarak kritik girdilerde stratejik planların oluşturulması, geleneksel seramik yanında teknik seramik çalışmalarının da yaygınlaştırılması, bu alanda üniversite sanayi işbirliğinin etkinleştirilmesi, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun sağlanması seramik sektöründe vurgulanan ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, rekabetin ve iç ve dış piyasaların geliştirilmesi amacıyla piyasada gözetim ve denetim faaliyetlerinin artırılması, yerli ürün kullanımını özendirici uygulamaların yürütülmesi, lojistik anlamada sektörün güçlendirilmesi, değişen ihtiyaçlara göre ürünlerin uyarlanması, sektörün ihtiyaç duyduğu finansman olanaklarının iyileştirilmesi, enerji verimliliğin sektör genelinde desteklenmesi, fikri mülkiyet haklarına yönelik işletmelerin bilgilendirilerek bu alandaki çalışmalarının teşvik edilmesi sektörün önümüzdeki dönemde gelişmesine olumlu katkı yapacak başlıca alanlar olarak belirlenmiştir.
Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2016)	Ülkemizde girişimcilik kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik öncelik alanlarının ortaya konulduğu ve çalışmaları devam eden Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda temel amaç "girişimci dostu bir ekosistem" oluşturulmasıdır. İlgili strateji belgesinde başta KOSGEB olmak üzere, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Devlet Destekleri Genel Müdürlüğü, Kadın Girişimciliği Derneği, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu, İŞKUR, üniversiteler, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliği gibi çok geniş bir çerçevede yer alan kurumlar arasın ortak işbirliği ve koordinasyonu girişimci dostu ortamın sağlanması ve geliştirilmesi açısından ön plana çıkmaktadır. Eylem planlarında ortaya konulan tematik (kadın girişimcilik, genç girişimcilik, eko girişimcilik, yenilikçi girişimcilik ve küresel girişimcilik öncelikli olmak üzere) ve genel alanlarda sürdürülebilir bir destek sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması, girişimciyi ve girişimciliği benimseyen bir kültürün geliştirilmesi, girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılarak danışmanlık sisteminin uygulanması, finansmana erişimin kolaylaştırılması, girişimciliğin sürdürülebilir bir şekilde artırılması hedefine ulaşmada kritik önem arz eden hususlar arasında yer almaktadır.
Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017)	2014-2017 döneminde ülkemizde rekabetçiliğin geliştirilmesi ön plana çıkan stratejilerin yer aldığı Verimlilik Strateji Belgesinin temel amacı sanayide verimlilik temelli yapısal dönüşümü hızlandırmak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda işgücü verimliliği, sermaye verimliliği, hammadde-girdi verimliliği ve toplam faktör verimliliği bağlamında ele alınan konulara yönelik verimlilik stratejiler oluşturulmuştur. Bu stratejiler; verimlilik ile ilgili alanlarda politika oluşturma süreçlerini geliştirmek, ölçeğinde işgücü verimliliğini artırmaya yönelik olarak eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyumu güçlendirmek, rekabetçi bir iş ve yatırım ortamı oluşturulmasına olanak sağlayacak sermaye verimliliği oranlarını yükseltmek, sanayide rekabet gücünün artırılmasına yönelik teknolojileri yaygınlaştırmak, sanayi bölgeleri ve kümelenme uygulamalarını güçlendirmek, bölgesel ve sektörel güç birlikleri oluşturmak ve Başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin teknolojik donanımlarını, verimlilik uygulama ve Ar-Ge kapasitelerini güçlendirmek ana başlıklarında yoğunlaşmaktadır.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023	Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te on altı farklı başlık altında stratejiler belirlenmiş ve turizmde daha dengeli bir bölgesel kalkınma anlayışı ortaya konmuştur. Mevcut turizm potansiyelinin koruma kullanım dengesi içinde kullanılması, turizm alternatiflerinin geliştirilmesi, turizm kaynaklarının noktasal değil gelişim aksları boyunca ele alınması, tanıtım ve pazarlama aşmalarında tek elden tanıtımın sağlanması, kitle turizmine yönelik parçacı planlama yaklaşımının yarattığı olumsuzluklarının giderilmesine dönük planlama, yatırım, örgütlenme, iç turizm, araştırma-geliştirme, hizmet, ulaşım ve altyapı, tanıtım ve pazarlama, eğitim, kentsel ölçekte markalaşma, turizmin çeşitlendirilmesi, mevcut turizm alanlarının rehabilitasyonu ve varış noktalarının geliştirilmesi konularında katılımcılık ve sürdürülebilirlik, turizm türlerine özgü teşvik sistemi ve diğer yatırım önlemleri, turizm konseylerinin kurulması, iç turizmi özendirici kampanyaların sürdürülmesi, araştırma ve geliştirmeye dönük kurumsallaşma önerileri, mesleki niteliklerin iyileştirilmesi ve sürekli eğitimin geliştirilmesi ve standardizasyonu, ulaştırma altyapısının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, markalaşma ve imaja dönük uzun dönemli stratejiler yer almaktadır.
KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013	KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nda küçük ve orta ölçekli işletmelerin "üretim, yatırım miktarı ve ürettikleri katma değeri artırmak ve büyümelerini sağlamak" nihai amacı doğrultusunda beş strateji alanı ve bu alanlarda stratejiler ve hedefler belirlenmiştir. Girişimciliğin geliştirilmesi strateji alanında girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, girişimcilere yönelik hizmet altyapısının geliştirilmesi ve iş kurma engellerinin kaldırılması; KOBİ'lerin yönetim becerilerinin ve kurumsal yetkinliklerinin geliştirilmesi strateji alanında KOBİ'lerin bilgiye erişimlerinin artırılması, uluslararası pazarlara erişim becerilerinin geliştirilmesi, işbirliği kültürünün geliştirilmesi, nitelikli işgücü istihdamının desteklenmesi, ulusal ve ulusal standartlara uyum yeteneklerinin artırılması; iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi strateji alanında yasal düzenlemeler yapılması ve KOBİ istatistikleri üretilmesinin sağlanması; KOBİ'lerin Ar-Ge ve yenilik kapasitelerinin geliştirilmesi strateji alanında Ar-Ge ve yenilikçilik farkındalığının artırılması, ticarileştirme ve işbirliğinin desteklenmesi; KOBİ'lerin ve girişimtcilerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması strateji alanında KOBİ'lerin banka kredilerine erişimin artırılması, kredi kriterleri ve kurumsal yönetişim konusunda bilgilendirilmeleri, girişim sermayesi, iş melekleri ve KOBİ borsası sistemlerinin geliştirilmesi stratejileri yer almaktadır. Stratejide KOBİ'lerin temel özellikleri, sermaye yapıları, finansal kaynak kullanımları ve sektörel ayrımları analiz edilmiş, GZFT analizine ve eylem önerilerine yer verilmiştir.
Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)	1999 yılında yaşanan Kocaeli ve Düzce depremleri sırasında meydana gelen çok önemli düzeydeki can ve mal kayıpları ile ekonomik, sosyal ve çevresel zararların gerçekleşmesi, geleneksel yara sarma yaklaşımı yerine olası zarar azaltma (risk azaltma) çalışmalarının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle deprem riskini azaltmada ve depremle baş edebilmede hazırlıklı ve dirençli bir toplum yaratılması, bu amaca yönelik kurumsal alt yapının oluşturulması ve konuyla ilgili ARGE faaliyetlerinin önceliklerinin belirlenmesi amacıyla ilk kez "Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP)" hazırlanmıştır. Bu planın ana amacı, depremlerin neden olabilecekleri fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini azaltmak ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevreleri oluşturmaktır. UDSEP kapsamında belirlenen depremleri öğrenmek, deprem güvenli yerleşme ve yapılaşma ve depremlerin etkileriyle baş edebilmek ana eksenleri altında 2012-2013 yıllarını içerecek hedef, strateji ve eylemler tanımlanmıştır.
Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023)	Kısa adı Kentsel Gelişme Stratejisi (KENTGES) olan "Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı"; sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yerleşme ve kentleşme ile yerleşme ve mekânsal planlamanın alan, tema ve boyutlarını kapsamakta, mekâna ilişkin sektörleri bütünleşik bir yaklaşımla ilişkilendirmekte, temel ulusal politikalarla uyumu sağlamaktadır. KENTGES; kentleşme, yerleşme ve mekânsal planlamaya ilişkin değerler sistemini ve ilkelerini benimseyen bir anlayıştan hareketle, ulusal düzeyde referans çerçeve belgesi niteliği taşıyan bir strateji dokümanı olarak ele alınmaktadır. KENTGES'in temel amacı, yerleşmelerimizin yaşanabilirlik düzeyinin, mekân ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ile ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının güçlendirilmesine yönelik yol haritasının oluşturulmasıdır. KENTGES'te temel stratejiler, ''mekânsal planlama sisteminin yeniden yapılandırılması'', ''yerleşmelerin mekân ve yaşam kalitesinin artırılması'', ''yerleşmelerin ekonomik ve toplumsal yapılarının güçlendirilmesi'' olmak üzere 3 ana eksende gruplandırılarak hedefler, stratejiler, eylemler, sorumlu, ilgili kuruluşlar ile 2023'e kadar işin tamamlanacağı süreçler belirlenmiştir.

Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023	Türkiye Ulaşım ve İletişim strateji belgesinin hazırlanma amacı, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin yarattığı ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde, toplum çıkarlarına uygun ulaşım sistemlerini kurmak, düzenleyici ve uygulayıcı kurumlara vizyoner bir öngörü sağlamaktır. Dünyanın en büyük 16'ncı ekonomisi olan ülkemizi, Cumhuriyetimizin 100'üncü kuruluş yıldönümü olan 2023 yılında dünyanın en gelişmiş ilk 10 ekonomisinden birine dönüştürmek hedefine ulaşmaya katkı vermek üzere, ülke kalkınmasının altyapısı ve adeta lokomotifi konumundaki ulaşım ve iletişim sektörlerinde, sınırlı olan ülke kaynaklarını en rasyonel şekilde kullanarak, atıl kapasite yaratmadan, ulaşım ve iletişim sektörlerinde daha kaliteli, daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli hizmet sunabilmek için 2023 yılına kadar, öncelikle hangi tür hedef ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymak üzere "Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Belgesi" hazırlanmıştır. Planın amacı; ekonomik ve sosyal gelişmenin ihtiyaç duyduğu ulaştırma altyapısının oluşturulması, ulaştırma türleri arasında ülke gereksinimlerine uygun dengenin sağlanması, maksimum can ve mal güvenliğinin temin edilmesi, çevreye verilen zararların en aza indirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinden en üst düzeyde yararlanılması, uluslararası hukuk ve kurallara uyumlu bir ortamda, ulaşımın, ekonomik, konforlu, kesintisiz ve kısa sürede sağlanmasıdır Karayolu, demiryolu, denizcilik, havacılık, lojistik ve kombine taşımacılık, kentiçi ulaşım, boru hatları ile bilgi ve iletişim sektörleri için; "Sektöre Genel Bakış" başlığı altında; Dünya'daki Mevcut Durum, Türkiye'deki Mevcut Durum, Sektörel Gelişme ve Beklentiler alt başlıkları atında konular ele alınmış ve her bir sektör için amaç ve stratejiler ortaya konulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise, yine her bir sektör için, 2011-2023 dönemine ilişkin stratejik hedef ve öneriler; Kurumsal Yapılanma ve Yasal Düzenlemeler, Altyapı, İşletme ve Üstyapı, AR-GE olmak üzere 4 ayrı başlık altında toplanmıştır. Sektör bölümlerinin sonlarına da, 2011-2023 döneminde yukarıda belirtilen ve 4 başlık altında toplanan hedef ve önerilerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan tahmini mali kaynak miktarları belirtilmiş ve dönem sonunda sektörün gelecek öngörüsü yapılmıştır.
Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu (2010)	Ülkemizin ekonomik gelişmesi, ulaştırma sistemlerinin verimli ve hızlı işlev gösterecek biçimde planlanmasına bağlıdır. Denizyolu ile yapılan ticaretin düğüm noktası ulaştırma kıyı yapılarıdır. Ulaştırma Bakanlığı Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü (DLH) tarafından hazırlanan Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Planı Çalışması, deniz ulaştırmasının düğüm noktalarının yani limanların mevcut durumlarının, sorunlarının ve paydaşlarının beklentilerinin değerlendirilmesi, bu alanda zamanla artan genel ve bölgesel, iç ve dış taleplerin tahmin edilmesi, bu taleplerin yerinde ve zamanında karşılanması ve deniz ticaretinin ülkemiz ekonomisine en çok yararı sağlayacak biçimde yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Çalışma, aynı zamanda ulaştırma kıyı yapıları altyapısını, tip, işlev, kapasite ve konum olarak saptamayı, bu sektörde istihdamı artırmayı ve ülke ekonomisine artı değer katmayı sağlamak üzere stratejiler geliştirmeyi ve plan oluşturulmasını amaçlamaktadır.
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Stratejik Plan (2013-2015)	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından 2013-2015 yıllarına yönelik hazırlanan stratejik planda bilgi teknolojileri ve iletişim sektörüne yönelik mevcut durum analizi yapılarak temel gelişme ve eğilimler tanımlanmış olup misyon, vizyon ve temel değerler belirlenmiştir. Bilgi teknolojileri ve iletişim sektörüne yönelik güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler belirlenerek uzun vadeli stratejik amaçlar belirlenmiş ve gelişme eğilimleri doğrultusunda hedefler ve performans ölçütleri yenilenmiştir.
Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı	Sürdürülebilir kalkınmanın temini için, ekonomik ve toplumsal politikaların yanı sıra çevresel stratejilerin geliştirilmesi, çevreye yönelik yatırım kararlarında önceliklerin belirlenmesi, ilgili kuruluşlar arasında işbirliği ve paylaşımın temellerinin oluşturulması, yatırım kararlarına çevresel değerlerin entegrasyonun sağlanması amacıyla rehber niteliğinde Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmıştır. UÇEP'in hazırlanmasında, önce stratejik hedefler belirlenmiş, ardından bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğine ilişkin bir dizi ilke geliştirilmiştir. Sonra, bu ilkeler temel alınarak, çeşitli somut eylemlerden oluşan bir dizi eylem alanı önerilmiştir. Bu eylemler çevre yönetim sisteminin geliştirilmesi, enformasyon-duyarlılık düzeyinin geliştirilmesi ile çevre yatırımları başlıkları altında toplanmıştır. Bu eylemleri sıralamak ve göreli önceliklerini belirlemek için de somut göstergeler tanımlanmıştır. Bu bölüm, ölçütleri, stratejik hedefleri ve eylem planının biçimlendirilmesi sırasında kullanılan ilkeleri sunmakta; ardından UÇEP'in kısa ve orta vadedeki eylemlerini gözden geçirmektedir.
AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES)	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı'ndan da faydalanılarak, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) hazırlanarak 2007-2023 döneminde gerçekleştirilecek uyum çalışmaları stratejik bir yaklaşımla belirlenmiştir. UÇES Türkiye'nin AB çevre müktesebatına uyum sağlaması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması için ihtiyaç duyulacak teknik ve kurumsal altyapı, çevresel iyileştirmeler ve düzenlemelere ilişkin detaylı bilgiler içermektedir. UÇES kapsamında, AB'ye uyum çerçevesinde gerçekleştirmesi gereken yatırımların toplamı (endüstri, tarım ve kentsel altyapı dâhil) yaklaşık 59 milyar Avro olarak tespit edilmiştir. Bu yatırım ihtiyacının yaklaşık olarak % 80'inin kamu sektörü tarafından, % 20'sinin ise özel sektör tarafından karşılanacağı öngörülmektedir. AB ve diğer hibelerden edinilecek kaynakların toplam finansman ihtiyacının %22'si oranında katkı sağlaması beklenmektedir. Çevre yatırımlarının sektörlere dağılımı ise su sektörü (%58), endüstriyel kirlilik kontrolü (%25) ve katı atık (%16) şeklindedir. Türkiye bu yatırımlar için finansman ihtiyacının önemli bir kısmını öz kaynaklarından ve kredi olanaklarından faydalanarak karşılamak durumundadır. Yatırımların %22'sini AB fonlarından ve diğer hibelerden karşılama olanağı da vardır.

Ulusal Havza Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)	Ulusal Havza Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023) kapsamında havza bazında su kaynaklarının kıyı suları dâhil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek ve uzun dönemli korunması ve geliştirilmesi esas alınarak, sucul çevrenin korunmasını, geliştirilmesini sağlayacak ve bozulmasını önleyecek esasları belirleyen Nehir Havza Yönetim Planları hazırlanmaktadır. Havza yönetimi yaklaşımı havzaların varlığını ve sağladığı hizmetleri sürdürebilir kılmak, tüm paydaşların katılımıyla havza kaynaklarının kullanımı ve yönetimini sağlamak için ortak politikaların geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda ilk önce havzadaki su kalitesi, kirletici kaynaklar, korunan alanlar ve içme suyu kaynakları göz önüne alınarak ülkemiz coğrafyasındaki 25 adet hidrolojik havza belirlenmiş ve önceliklendirilmiştir.
Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)	Türkiye, Şubat 2009'da Kyoto Protokolü'nü imzalamıştır. Protokolü imzalayan ülkeler karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer gazların salınımını azaltmaya söz vermişlerdir. Kyoto protokolü çerçevesinde sera gazı salınımını azaltmak, fosil kaynaklı enerji kullanımının azaltılması ve enerjinin verimli kullanılması ile doğrudan ilişkilidir. Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara katkıda bulunmak amacıyla 2009 yılında hazırlanmıştır. 2010-2020 yıllarını kapsayan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi, Türkiye'nin İklim Değişikliği süreciyle ilişkisi ile bu alandaki vizyonunu, stratejik amaç ve hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de sera gazı emisyonu kontrolü, iklim değişikliğine uyum, teknoloji transferi, "know-how" ve finansman alanlarında kısa (1 yıl), orta (1-3 yıl) ve uzun (3-10 yıl) vadede gerçekleştirilmesi planlanan hedefler ortaya konmuştur. Ülkemizde kalkınma ve nüfus artışı kaynaklı yüksek enerji talep artışı enerjinin verimli kullanılması için önlemler alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. 2007 yılında "Enerji Verimliliği Kanunu" yürürlüğe girmiş olup enerjinin etkin kullanılması, israfın önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin arttırılması amacıyla enerji verimliliğine ilişkin çalışmalar hızlandırılmıştır.
Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023)	Ülkemizde kalkınma ve nüfus artışı kaynaklı yüksek enerji talep artışı, enerjinin verimli kullanılması için önlemler alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. 2007 yılında "Enerji Verimliliği Kanunu" yürürlüğe girmiş olup enerjinin etkin kullanılması, israfın önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin arttırılması amacıyla enerji verimliliğine ilişkin çalışmalar hızlandırılmıştır. Enerji Verimliliği Strateji Belgesi ile ülkemizde kalkınma ve nüfus artışı kaynaklı ile sonuç odaklı ve somut hedeflerle desteklenmiş bir politika seti belirlenmesi ve hedeflere ulaşmak için yapılması zorunlu eylemlerin, bu eylemlerin yerine getirilmesinden sorumlu kuruluşlarla birlikte tanımlanması; kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımcı bir yaklaşımla ve işbirliği çerçevesinde hareket etmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Belge ile 2023 yılında Türkiye'nin GSYİH başına tüketilen enerji miktarının (enerji yoğunluğunun) 2011 yılı değerine göre en az %20 azaltılması hedeflenmektedir.
BM Binyıl Kalkınma Hedefleri (2012)	Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri insanın yaşam koşullarını iyileştirmek ve herkes için iyi bir yaşam amacıyla sekiz temel hedef belirlemiştir. Bu hedefler açlığı ve aşırı yoksulluğu yok etmek, herkes için temel eğitim, cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadının statüsünü güçlendirmek, bebek ölümlerini azaltmak, anne sağlığını geliştirmek, hiv/AİDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, kalkınma için küresel işbirliği geliştirilmesi olarak özetlenebilir. BM, bu hedefleri izleyip değerlendirerek her yıl bir önceki döneme göre gelinen noktayla ve yapılması gerekenlerle ilgili bir rapor oluşturmaktadır. Hedefler en son olarak 2012 yılında güncellenmiştir.
Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi (2013)	Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2012 yılında kararlaştırılan ve 2013 yılında yayınlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'nin temel amacı, nüfusun %50'sinin 30 yaş altı kişilerden oluştuğu ülkemizde gençliğin gelişimi için bir çerçeve ortaya koymak ve bu çerçevede politika ve programlar geliştirilmesini sağlamaktır. 24 yaş ve altındaki nüfusun toplam nüfusun %36,6'sını oluşturduğu TR41 Bölgesi'nde de gençlik ve spor politikaları önem arz etmektedir. Bu strateji belgesinde gençlik politikaları ve spor politikaları ayrı ayrı ele alınarak gençlikle ilgili on üç temel politika alanı ve sporla ilgili ise yedi temel politika alanı belirlenmiştir. Bu temel politika alanlarının altında politikalar ve hedefler yer almaktadır. Belge gençlik politikalarının ve spor politikalarının ayrı ayrı ele alınarak hedefler belirlenmesi anlamında önemlidir. Gençlik politikaları anlamında öne çıkan başlıklar eğitim ve hayat boyu öğrenme, aile, değerler, girişimcilik ve istihdam, sağlık ve sosyal içerme, demokratik katılım, kültür-sanat, bilim ve teknoloji, kültürlerarası diyalog, serbest zamanların değerlendirilmesi ve gönüllülük ve hareketlilik olarak sıralanabilir. Spor alanında ise spor yönetimi ve spor hukuku, herkes için spor, elit sporcu yetiştirilmesi, sporcu sağlığı ve uluslararası spor organizasyonları öne çıkan başlıklardır.

Özel Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama Planı (2013 – 2017)	Bu strateji ve uygulama planı ülkemizde özel yetenekli bireylere yönelik olarak örgün ve yaygın eğitimde tek tip uygulamalar yerine bilgi ve deneyim paylaşımını esas alan, bireyin ilgi, yetenek ve potansiyeline göre farklılaştırılmış, bireyselleştirilmiş, zenginleştirilmiş, hızlandırılmış çoklu eğitim modelleri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu belge Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından mevcut durum analizi çalışmalarına, daha önce yapılan çalışmalara ve katılımcı toplantılarda alınan görüşlere dayanarak hazırlanmıştır. Üç ana tema ekseninde üç stratejik amaç ve bunların altında da hedefler belirlenmiştir. Bu temalar eğitim modelleri, insan kaynakları, yaygınlaştırılabilirlik ve sürdürülebilirliktir. Bu temalar çerçevesindeki amaçlar özel yeteneklilerin yeteneklerini geliştirmeye yönelik örgün ve yaygın eğitim sistemimiz ile entegre olmuş çeşitli eğitim modelleri uygulamak, özel yeteneklilerin eğitimini, çeşitli eğitim modellerinde etkili ve verimli şekilde planlayacak ve yürütecek personel yetiştirmek ve ülke genelinde özel yetenekli bireylere yönelik çeşitli eğitim politika ve uygulamalarını yaygınlaştırmak ve sürekli hale getirmektir.
Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007)	65 ve daha üstü yaştaki nüfusun önümüzdeki yıllarda giderek artacağı gerçeği karşısında sağlıklı yaşlanma ve yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bu insan kaynağından azami ölçüde istifade edilmesi açısından son derece önemlidir. Bu eylem planı da o zamanki Devlet Planlama Teşkilatı tarafından bu amaçla hazırlanmıştır. Bu planda yaşlılar ve kalkınma, yaşlılıkta sağlık ve refahın arttırılması ve olanaklar sunan destekleyici ortamların sağlanması gibi üç ana tema belirlenmiştir. Bu temalar kapsamında toplam on dokuz hedef belirlenerek, yaşlıların toplumsal yaşama ve kalkınma sürecine aktif olarak katılımı, yaşlıların sağlık ve bakım hizmetleri açısından yeterli hizmet sunumuna erişimi ve bunların sağlanması için gerekli ortamın oluşturulması ve destek sağlanması amaçlanmıştır. Bu eylem planında nihaî amaç yaşlılar için sağlıklı yaşlanma ve toplumsal hayata ve kalkınma sürecine aktif katılım olarak öne çıkmaktadır.
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)	Bu eylem planı 2007 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Eylem planı çerçevesinde altı adet iyileştirme alanı tespit edilmiş ve bu alanlarda bazı politikalar belirlenmiştir. Bu iyileştirme alanları yasal düzenlemeler, toplumsal farkındalık ve zihinsel dönüşüm, kadının sosyoekonomik konumunun güçlendirilmesi, koruyucu hizmetler, tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ve sektörler arası işbirliği olarak ifade edilmiştir. Bu iyileştirme alanlarında yapılacak çalışmalarla toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele konularında yasal düzenlemeler yapılması ve uygulamadaki aksaklıkların ortadan kaldırılmasının yanı sıra, bu hususta toplumsal bilincin geliştirilmesi, kadının sosyal ve ekonomik hayata güçlü bir şekilde katılımının sağlanması, kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bütün bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için aile içinde şiddet gören kadına ve varsa çocuk/çocuklarına yönelik hizmet sunumunu gerçekleştirmek üzere kurum/kuruluşlar ve ilgili diğer sektörler (STK'lar vb.) arasında işbirliği mekanizmasını kurmak da önemli bir hedef olarak öne çıkmaktadır.
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan eylem planı, ulusal ve uluslararası mevzuata dayanarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve bütün plan ve programların buna uyumlu hale getirilmesini hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda resmî, akademik ve sendikal kurumsal mekanizmalar tarafından ve sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanması amacıyla toplam dokuz hedef ve strateji belirlenmiştir. Bu hedef ve strateji başlıkları Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi, eğitim, ekonomi, yoksulluk, yetki ve karar mekanizmaları, sağlık, medya, çevre, insan hakları ve şiddet olarak belirlenmiştir. Bu hedef ve stratejiler kapsamında cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi, kadınların istihdam, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaç ve hizmetlere erişiminin arttırılması, kadınlara yönelik insan hakları bilincinin geliştirilmesi ve şiddetin önlenmesi amaçlanmıştır.
Türkiye Obezite(Şişmanlık) ile Mücadele ve Kontrol Programı (2010-2014)	Obezitenin dünyada ve Türkiye'de her yaş gurubunda giderek artış göstermekte olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş yıllara göre daha katlanarak arttığı tespit edilen ve insanın yaşam kalitesini önemli ölçüde düşüren ve ciddi bir sağlık riski oluşturan bu soruna yönelik bir kontrol programının geliştirilmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Amaç ulusal ve yerel düzeyde geliştirilecek programlarla dengeli beslenme ve fiziksel hareketlilik konusunda bilincin geliştirilmesi ve obezitenin teşhis ve tedavisi konusunda etkin bir izleme ve değerlendirme sistemi kurularak önlemlerin alınmasıdır. Sağlık Bakanlığı tarafından 2010 yılında hazırlanan bu kontrol programı kapsamında toplam dört başlık altında obeziteyle mücadele programı oluşturulmuştur. Bu program obeziteyle mücadelede yöntem ve politikaların belirlenmesi, obezitenin önlenmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi, sağlık kuruluşlarında obezitenin teşhis ve tedavisine yönelik önlemlerin geliştirilmesi ve sistemin etkin bir şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi şeklinde özetlenebilir.

Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı (2006 – 2015)	Avrupa Konseyi tarafından özürlü bireylerin haklarını ve topluma tam katılımını teşvik etmeye yönelik olarak hazırlanan Özürlüler Eylem Planı, 2006 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Toplam on beş eylem alanının bulunduğu bu eylem planında, kamusal ve kültürel yaşama katılım, eğitim ve istihdam, sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri, sosyal koruma, yasal koruma, şiddet ve tacize karşı koruma, bu alanda araştırma ve geliştirme ve toplumsal bilinç ve farkındalığı artırma gibi eylem alanları öne çıkmaktadır. Temel amaç, engelli bireylerin toplumsal hayatın bütün alanlarına katılımının eşit olarak sağlanmasına yönelik çalışmaların belli bir program çerçevesinde uygulanmasıdır. Bu amaçla gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasından, farklı kurumlar arasında işbirliğini gerektiren plan ve programların oluşturulmasına kadar çeşitli konularda çalışmalar yapılması ve programların kurumlar arası işbirliğiyle uygulanması önemli bir önceliktir.
Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011)	Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı, engelli bireylerin hayatın her alanına katılımını ve hizmetlere erişimini artırmak amacıyla o zamanki Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu kapsamda, mevzuat düzenlemeleriyle ilgili eksiklik ve aksaklıklar, bu alanda toplumsal bilgi ve bilincin eksik olması ve ulaşılabilir uygulamaların nicel ve nitel olarak yetersiz olması gibi sebeplere dayanarak bu alanlarda iyileştirme yapmak amacıyla stratejiler belirlenmiştir. Bu stratejiler yasal düzenlemeler, bilinçlendirme ve uygulamaların nicel ve nitel açıdan geliştirilmesiyle ilgilidir. Gerekli yasal düzenlemelerin ve uygulama eksikliklerinin giderilmesi ve toplumsal bilincin sağlanmasının yanı sıra, en önemli hedef ulaşılabilirlik uygulamalarının yaygınlaştırılması ve nitelik açısından belli standartların sağlanmasıdır. Eylem planının nihaî amacı engelli bireylerin bütün kamusal hizmetlere ve bilgiye erişiminin arttırılması ve normalleştirilmesidir.
Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak, 'Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'na esas teşkil etmek, Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak, amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye'nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak, kırsal kalkınmada temel amaç; temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır. Kamu hizmet ve destekleri, temel amaca yönelik öncelikler çerçevesinde bütüncül, tutarlı, uygun ve öngörülebilir bir şekilde planlanarak kırsal toplumun yararına sunulur.
Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013	Kırsal Kalkınma Planı, 25.01.2006 tarih ve 2006/1 sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararıyla kabul edilen "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi" gereğince hazırlanmıştır. Planın hazırlanmasından sorumlu kuruluş Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) olmuştur. Kırsal Kalkınma Planı'nın temel amacı; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, kırsal kesimdeki yaşam ve çalışma koşulları açısından önem arz eden ve kırsal kalkınma alanında desteklenmesi gereken tedbirler ve faaliyetler belirlenmiştir. Böylece, ülkemiz açısından öncelik arz eden faaliyet konuları hakkındaki temel esas ve usullerin, tüm kamu ve kamu dışı paydaşlara duyurulması amaçlanmıştır.
Tarım Stratejisi 2006-2010	Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Bu temel amaç doğrultusunda tarım stratejisi belgesi, 2006-2010 yılları arasında, Avrupa Birliğine uyumu da gözeterek, tarım sektörü ile ilgili kesimlerin karar almalarını kolaylaştırmak, sektörün kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesini sağlamak üzere ve çıkarılacak diğer mevzuatlara temel oluşturmak için hazırlanmıştır. 30.11.2004 tarih ve 92 sayılı Resmi Gazete 'de Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı olarak yayımlanmıştır.
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Stratejik Planı 2013-2017	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan stratejik planda 'Tarımsal Üretim ve Arz Güvenliği', 'Gıda Güvenilirliği', ' Bitki Sağlığı, Hayvan Sağlığı ve Refahı', 'Tarımsal Altyapı ve Kırsal Kalkınma' ve ' Kurumsal Kapasite' , Bakanlığın stratejik çalışma alanları olarak sunulmuştur. Değişen tüketim alışkanlıkları ve ihtiyaçlar doğrultusunda; çağdaş, bilimsel ve teknolojik imkânlardan yararlanarak tarımsal üretim ve arz güvenliğini destekleyen politikalar ile yeterli ve güvenilir gıda arzını sağlamak, üretimi yönlendirmek, makro düzeyde üretim ve ticaret politikaları oluşturmak, uluslararası pazarlarda biyolojik çeşitliği avantaja dönüştürmek, işletme yapılarını iyileştirmek, kırsalda yaşam standartlarını ve refah düzeyini yükseltmek, stratejik planda temel yaklaşım olarak görülmektedir.

Ek -2 Mevcut Durum Analizi
CD'de sunulmuştur.

EK-2 MEVCUT DURUM ANALİZİ

EK-3
İLÇE KALKINMA ENDEKSİ 2012

İLÇE KALKINMA ENDEKSİ

1. METODOLOJİ
1.1. Amaç
1.2. Araştırma Kapsamı
2. ENDEKS HESAPLANMASI
KAYNAKLAR
TABLO LİSTESİ
Tablo 1. TR41 Bölgesi İlçe Listesi
Tablo 2. Gösterge Listesi
Tablo 3. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Grupları
Tablo 4. TR41 İlçe Kalkınma Endeks Temel Bileşenler Analizi Sonuçları
Tablo 5. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Yük Matrisi
Tablo 6. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Değerleri
GRAFİK LİSTESİ
Grafik 1. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Değerleri (İlk 16 İlçe)
HARİTA LİSTESİ
Harita 1. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Grupları

1.METODOLOJİ

1.1.Amaç

TR41 Bölgesi içindeki 39 ilçenin durumunun saptanmasına ilişkin olarak kalkınmanın farklı yönlerini dikkate alan alt endekslerle kalkınma endeksinin oluşturulması

1.2.Araştırma Kapsamı

Araştırmanın mekânsal kapsamı 39 ilçe, zaman olarak kapsamı ise 2010-2012 yıllarıdır.

İlçelerin sosyo-ekonomik durumunun belirlenmesi ve kalkınmanın farklı yönlerinin ele alınması için ilçe bazında üretilebilecek göstergelerle ilgili veri mevcudiyeti çalışması yapılmış, elde edilebilecek göstergeler belirlenmiştir.

Daha önce 81 il için oluşturulan Kalkınma Endeksi 2008-2010 çalışmasından hareket edilerek oluşturulan göstergeler, nüfus, eğitim, sağlık, enerji ve çevre konularını ele alan 24 göstergeden oluşmaktadır. Tüm göstergeler, özellikle nüfusa yönelik kıyaslamaya izin vermek için genel olarak oranlar olarak elde edilmiştir.

Tablo 1. TR41 Bölgesi İlçe Listesi

BURSA İLÇELERİ
Büyükorhan
Gemlik
Gürsu
Harmancık
İnegöl
İznik
Karacabey
Keles
Kestel
Mudanya
Mustafakemalpaşa
Nilüfer
Orhaneli
Orhangazi
Osmangazi
Yenişehir
Yıldırım

ESKİŞEHİR İLÇELERİ
Alpu
Beylikova
Çifteler
Günyüzü
Han
İnönü
Mahmudiye
Mihalgazi
Mihalıççık
Odunpazarı
Sarıcakaya
Seyitgazi
Sivrihisar
Tepebaşı

BİLECİK İLÇELERİ
Bilecik Merkez
Bozüyük
Gölpazarı
İnhisar
Osmaneli
Pazaryeri
Söğüt
Yenipazar

Tablo 2. Gösterge Listesi

	Gösterge	Değişken Adı	Veri Referans Yılı	Kaynak
1	Nüfusun Toplam Bölge Nüfusu İçindeki Payı (%)	Nuf_pay	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
2	Nüfus Artış Hızı (binde)	Nuf_art	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
3	İl ve İlçe Merkezleri Nüfus Artış Hızı (%0)	Mer_art	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
4	Belde ve Köyler Nüfus Artış Hızı (%0)	Koy_art	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
5	Şehirleşme Oranı (İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı) (%)	Sehirles	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
6	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 yaş)	Genc_bag	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
7	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ yaş)	Yas_bag	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
8	Banka Şubesi Sayısı	Bank_nuf	2012	Türkiye Bankalar Birliği ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
9	Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh)	Elek_tuk	2011	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. verilerinden hesaplanmıştır.
10	4a Sigortalı Sayısının 15+ Yaş Nüfusa Oranı (%)	Sig_nuf	2011	Sosyal Güvenlik Kurumu verilerinden hesaplanmıştır.
11	Bin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı	Hasyat_y	2012	İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
12	Yüz Bin Kişi Başına Uzman Hekim Sayısı	Uzmhek_y	2012	İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
13	Yüz Bin Kişi Başına Hekim Sayısı	Hek_y	2012	İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
14	Yüz Bin Kişi Başına Hemşire Sayısı	Hem_y	2012	İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
15	Okuma Yazma Bilen Oranı (%) (6 yaş ve üzeri)	Okuryaz	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
16	Okuma Yazma Bilen Kadın Oranı (6 yaş ve üzeri)	Oku_kad	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
17	Kişi Başına En Az Yüksekokul/Üniversite Mezunu Sayısı (15 yaş ve üzeri nüfus başına) (%)	Unimez_bin	2012	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
18	İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	O_ilkde	2010	İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
19	Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	O_ortde	2010	İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
20	İlköğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Ogr_ilk	2010	İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
21	Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Ogr_ort	2010	İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.
22	Düzenli Depolama İle Bertaraf Edilen Atık Miktarı Oranı (%)	Duz_dep	2010	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
23	Kişi Başına Belediye Tarafından Dağıtılan Su Miktarı (m3/yıl)	Dag_su	2010	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.
24	Kişi Başına Arıtma Tesislerinde Arıtılan Su Miktarı (m3/yıl)	Arit_su	2010	TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

NOTLAR:
1-Elektrik tüketim verileri, Eskişehir Merkez için toplamda verildiği için Tepebaşı ve Odunpazarı için toplamda hesaplanan kişi başına elektrik tüketimi kullanılmıştır.
2-Eğitim, derslik başına ve öğretmen başına göstergeleri, Eskişehir merkez için aynıdır, bu nedenle Odunpazarı ve Tepebaşı için aynı göstergeler kullanılmıştır.

Harita 1. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Grupları

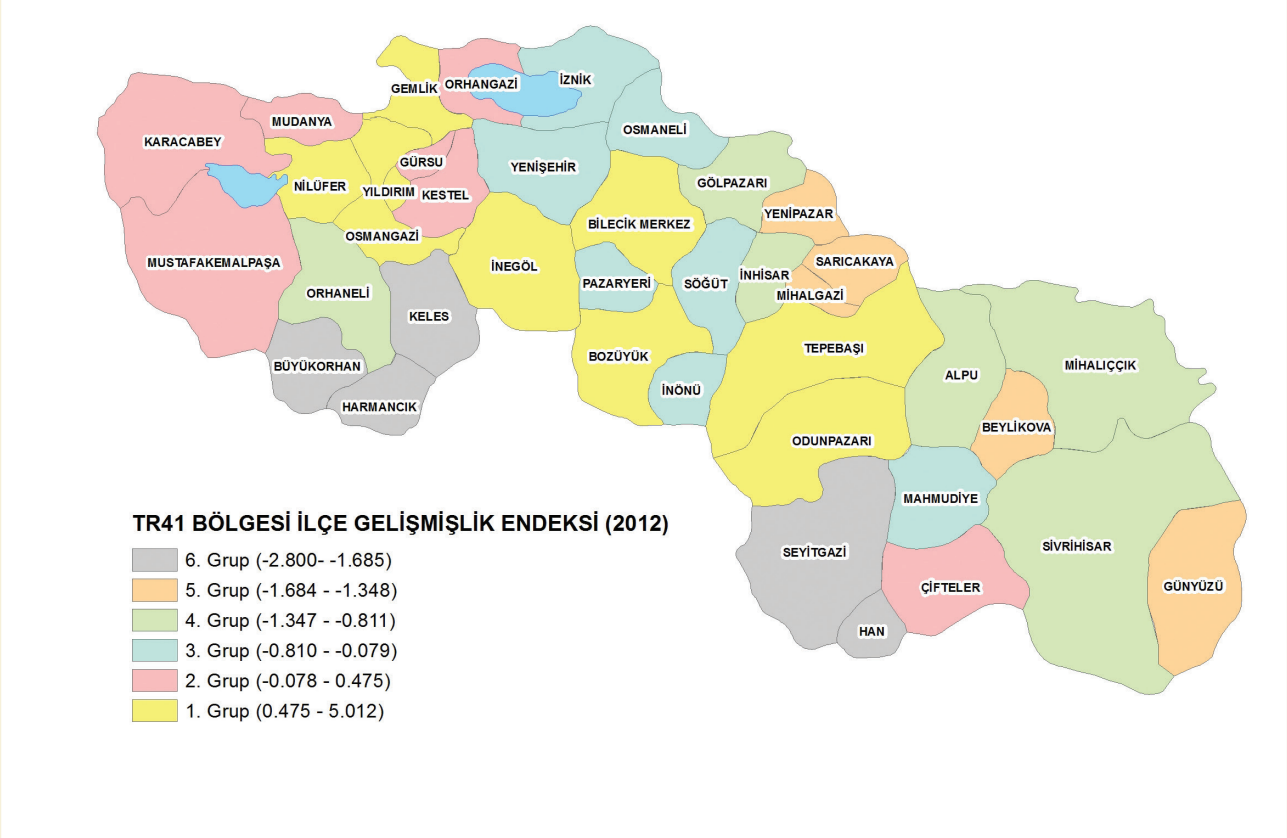

Tablo 3. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Grupları

1.Grup	2.Grup	3.Grup	4.Grup	5.Grup	6.Grup
Nilüfer	Gürsu	İznik	İnhisar	Beylikova	Keles
Odunpazarı	Orhangazi	Osmaneli	Orhaneli	Sarıcakaya	Harmancık
Osmangazi	Karacabey	Söğüt	Gölpazarı	Günyüzü	Seyitgazi
Tepebaşı	Mustafakemalpaşa	Yenişehir	Mihalıççık	Mihalgazi	Büyükorhan
Yıldırım	Mudanya	Pazaryeri	Alpu	Yenipazar	Han
Bilecik Merkez	Çifteler	Mahmudiye			
Bozüyük	Kestel	İnönü			
Gemlik		Sivrihisar			
İnegöl					

2.ENDEKS HESAPLANMASI

Endeks çalışması için kullanılan 'Temel Bileşenler Analizi' ile alt endeksler altında yer alan çok sayıda gösterge, birbiriyle ilişkili değişken boyut indirgeme yöntemiyle bağımsız yeni bir değişken haline getirilmiştir. Temel bileşenler analizinin ilişkili değişkenleri indirgeme özelliğinin olmasından dolayı, her boyut için birbiriyle ilişkili göstergeler kapsama alınabilmiştir. Hesaplanan temel bileşenler, orijinal değişkenlerin varyansı açıklama ağırlığına göre ağırlıklandırılmış lineer kombinasyonlarıdır. Burada, varyans açıklama ağırlıkları, özdeğer (eigenvalue) olarak hesaplanmış ağırlıklardır.

Temel bileşenler analizinin Minitab uygulamasında, göstergelerin standartizasyonunun sağlanması, eşit ağırlıklı olması için korelasyon matriksi kullanılmıştır. Bu korelasyon matriksi üzerinden ortogonal özdeğerler (eigenvalues) hesaplanmıştır. Oluşturulan temel bileşenler matriksi, bağımsız değişkenlerden oluşan bir matrikstir. İlk temel bileşen, verideki varyansın en büyük yüzdesine karşılık gelir. Aynı şekilde, ardından gelen temel bileşenler de sırasıyla daha az varyansa karşılık gelir. Böylelikle, bu analizle, az değişkenle varyansın maksimum miktarının açıklanılmasına çalışılır.

Temel bileşenler analizi çerçevesinde, değişkenlerin varyanslarını ifade eden özdeğerler kullanılarak, kaç tane faktörün kalması gerektiğle ilgili karar vermek için Kaiser (1960) kuralı kullanılmıştır. Bu kurala göre, 1'in üzerinde özdeğere sahip olan faktörler dikkate alınmış, bu özdeğerlerin lineer bileşeni olarak 'faktör skorları' hesaplanmıştır. Hesaplanan faktör skorları ortalaması 0, standart sapması 1 olan standartize olmuş değişkenlerdir. Bu çalışmada faktör skorları doğrudan 'endeks değeri' olarak alınmıştır.*

Analizin uygunluğunun belirlenmesi için önkoşul niteliğindeki Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy ve Bartlett's Test of Sphe-

Tablo 4. TR41 İlçe Kalkınma Endeks Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

	Özdeğerler	Varyans	Birikimli Varyans
1	10.741	0.448	0.448
2	3.076	0.128	0.576
3	2.068	0.086	0.662
4	1.768	0.074	0.736
5	1.212	0.050	0.786
6	1.177	0.049	0.835

**Kaiser, H.F., 'The application of electronic computers to factor analysis.' Educational and Psychological Measurement 20, 141-151, 1960.*

ricity kullanılmıştır. Bu testlerden Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliğini gösteren bir test olup 0-1 arasında değer alır ve 1'e yaklaştıkça yeterlilik artar. KMO testi değeri 0,5'ten düşük ise faktör analizine devam edilmez. Diğer önkoşul test olan Bartlett testi ise kullanılan korelasyon matrisinin 'birim matris (identity matrix)' olup olmadığını test eder.

Tablo 5. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Yük Matrisi
(Birinci temel bileşenin yük büyüklüklerine göre sıralanmıştır)

Temel Bileşenler				
	1	2	3	4
Sehirles	0.268	-	0.06	-
Uzmhek	0.258	0.26	0.00	0.055
Yas_bag	-0.249	0.20	0.01	0.084
O_ilkde	0.247	-	-	0.037
O_ortde	0.247	-	-	-
Nuf_pay	0.245	0.07	-	0.147
Unimez_bin	0.244	0.18	0.16	-
Duz_dep	0.236	-	-	-
Nuf_art	0.235	-	-	-
Banksub	0.231	0.14	-	0.165
Hemsire	0.214	0.32	0.05	0.121
Hasyat	0.212	0.31	-	0.091
Koy_art	0.201	-	-	-
Arit_su	0.194	0.00	-	0.063
Oku_kad	0.193	-	0.40	0.182
Okuryaz	0.19	-	0.40	0.203
Mer_art	0.188	0.01	-	-
Hekim	0.187	0.38	-	0.14
Sig_nuf	0.158	-	0.37	-
Genc_bag	0.139	-	-	0.114
O_ilkog	0.138	-	-	0.088
Dag_su	0.112	-	0.13	0.502
O_ortog	0.066	-	0.06	0.164
Elek_tuk	-0.032	-	0.50	-

KMO testi sonucu, ilçelerin bu göstergeleri için 0,72'dir ve bu da elimizdeki gösterge setinin yeterliliğine işaret etmektedir.

Temel bileşenler analizine göre, altı faktörün özdeğeri 1'in üzerindedir ve bu faktörler varyansın yaklaşık %84'ünü açıklamaktadır.

Temel bileşenler analiziyle oluşturulan yük matrisine göre, TR41 İlçe Kalkınma Endeksinde en yüksek yüke pozitif yönde Şehirleşme Oranı sahiptir.

Şehirleşme Oranı göstergesinin hemen ardından, Kişi Başına Uzman Hekim Sayısı en fazla yüke sahip olan göstergedir. Bu göstergenin de endekste pozitif yükünün olması, gelişmişlikle bu gösterge arasındaki doğru orantıyı ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, büyüklük açısından üçüncü yüksek yüke sahip gösterge Yaşlı Bağımlılık Oranıdır. Yaşlı bağımlılık oranı, 65+ yaş nüfusun çalışan nüfusa (15-64 yaş) oranını ifade eden bir oran olup, çalışan nüfusun ne derece yaşlı nüfusu finanse etmesi gerektiğini ifade eder. Endeksle yaşlı bağımlılık oranı arasında yük matrisinden ortaya çıkan negatif ilişki, yaşlı bağımlılık oranı arttıkça gelişmişliğin olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Değerleri

Endeks Sırası	İlçe Adı	Bağlı Olduğu İl	Endeks Değeri
29	Alpu	Eskişehir	-1.212
30	Beylikova	Eskişehir	-1.348
6	Bilecik Merkez	Bilecik	1.653
7	Bozüyük	Bilecik	1.244
38	Büyükorhan	Bursa	-1.969
15	Cifteler	Eskişehir	0.225
8	Gemlik	Bursa	1.099
27	Gölpazarı	Bilecik	-1.091
32	Günyüzü	Eskişehir	-1.461
10	Gürsu	Bursa	0.475
39	Han	Eskişehir	-2.800
36	Harmancık	Bursa	-1.709
9	İnegöl	Bursa	0.839
25	İnhisar	Bilecik	-0.908
23	İnönü	Eskişehir	-0.688
17	İznik	Bursa	-0.079
12	Karacabey	Bursa	0.327
35	Keles	Bursa	-1.685
16	Kestel	Bursa	0.064
22	Mahmudiye	Eskişehir	-0.687
33	Mihalgazi	Eskişehir	-1.525
28	Mihalıççık	Eskişehir	-1.120
14	Mudanya	Bursa	0.239
13	Mustafakemalpaşa	Bursa	0.322
1	Nilüfer	Bursa	5.012
2	Odunpazarı	Eskişehir	4.577
26	Orhaneli	Bursa	-1.023
11	Orhangazi	Bursa	0.430
18	Osmaneli	Bilecik	-0.101
3	Osmangazi	Bursa	4.069
21	Pazaryeri	Bilecik	-0.372
31	Sarıcakaya	Eskişehir	-1.418
37	Seyitgazi	Eskişehir	-1.775
24	Sivrihisar	Eskişehir	-0.812
19	Soğut	Bilecik	-0.131
4	Tepebaşı	Eskişehir	2.796
34	Yenipazar	Bilecik	-1.555
20	Yenişehir	Bursa	-0.217
5	Yıldırım	Bursa	2.313

Not: İlçeler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

TR41 İlçe Kalkınma Endeksinde ilk 16 ilçe arasına giren ilçelerin endeks değerleri grafik olarak sunulmuştur.

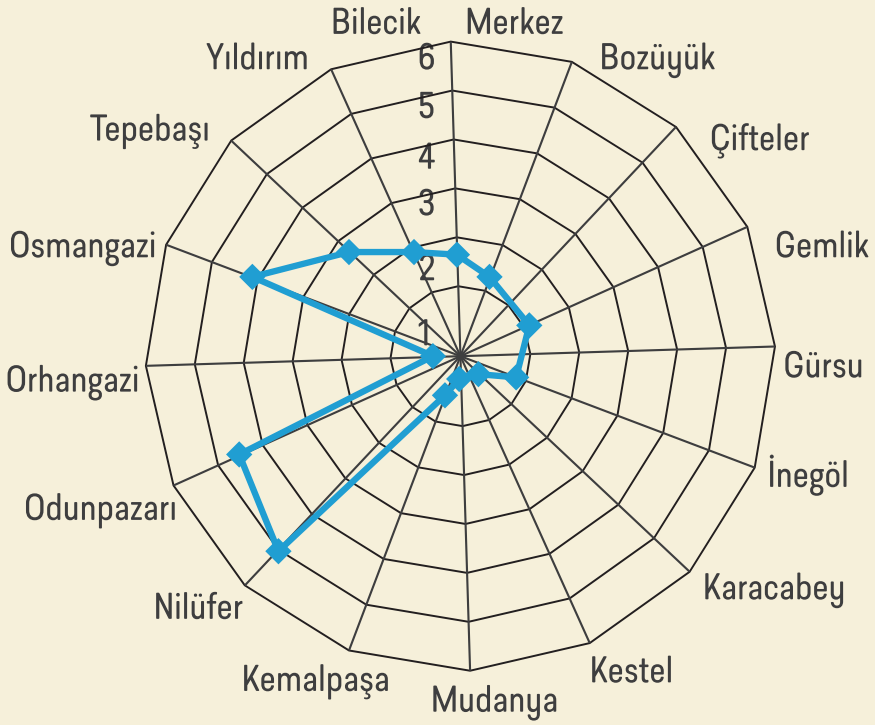

Grafik 1. TR41 İlçe Kalkınma Endeksi Değerleri (İlk 16 İlçe)

KAYNAKLAR

Kaiser, H.F., 'The application of electronic computers to factor analysis.' Educational and Psychological Measurement 20, 141-151, 1960.

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu, Yayın No: 2729 ÖİK:681, Ankara 2007.

EK4. TANIMLAR ve KAVRAMLAR

Alıcı Ortam: *Atıkların bırakıldığı yakın veya uzak çevredir.*

Anne Ölüm Hızı: *Bir yıl içinde gebelik, doğum ve lohusalık sebebiyle meydana gelen 15-49 yaş arası kadın ölümlerinin aynı yıl içindeki canlı doğum sayısına oranını yüz binde olarak gösterimidir.*

Antrepo: *Gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın konulması amacıyla kurulan ve kuruluşunda aranılacak koşulları ve nitelikleri yönetmelikle belirlenen yerlerdir.*

Arazi Kullanımı: *Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği'ne göre arazi kullanımı potansiyel kullanımların belirlenmesi için yerel, bölgesel veya ülkesel ihtiyaçlar gözetilerek tarımsal ve tarım dışı kullanım türlerinin tespitini ifade eder.*

Arıtma Çamuru: *Evsel ve evsel nitelikli endüstriyel atık suların, fiziksel, kimyasal ve biyolojik işlemleri sonucunda ortaya çıkan, suyu alınmış, kurutulmuş çamurdur.*

Arkeolojik Sit Alanı: *İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerinin, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır. I., II. ve III. derece Arkeolojik Sit ile Kentsel Arkeolojik Sit olarak gruplandırılmaktadır.*

Askeri Spor Kulübü: *Silahlı kuvvetler bünyesinde kurulmuş olup muvazzaf subay, astsubay, askeri öğrenciler ve askeriyenin bünyesinde çalışan sivil personelin spor yapmasını sağlayan kulüplerdir.*

Atık: *Her türlü üretim ve tüketim faaliyeti sonunda, fiziksel, kimyasal ve bakteriyolojik özellikleriyle karıştıkları alıcı ortamların doğal bileşim ve özelliklerinin değişmesine yol açarak dolaylı veya doğrudan zararlara yol açabilen ve ortamın kullanım potansiyelini etkileyen katı, sıvı veya gaz halindeki maddelerle atık enerjiyi içermektedir.*

Atık Yönetimi: *Atığın kaynağında azaltılması, özelliğine göre ayrılması, toplanması, geçici depolanması, ara depolanması, geri kazanılması, taşınması, bertarafı ve bertaraf işlemleri sonrası kontrolü ve benzeri işlemlerin tümüdür.*

Atıksu: *Evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer faaliyetler sonucunda mevcut özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş sular, atıksu olarak ifade edilmektedir.*

Atıksu Arıtma Tesisi: *Atıksu içerisinde kirliliğe neden olan yabancı maddelerin değişik yöntemlerle (fiziksel, kimyasal, biyolojik, ileri) atıksudan uzaklaştırıldığı tesislerdir.*

Bebek Ölüm Hızı: *Bir yıl içinde yaşına girmeden ölen bebeklerin o yılda canlı doğan bebek sayısına oranını binde olarak gösterimidir.*

Belediye atıkları: *Yerleşim yerlerindeki meskenlerden, ticari işletmeler ve bürolar ile pazar yeri, hal, park, bahçe ve cadde/sokaklardan kaynaklanan atıklardır.*

Bertaraf Etme: *Atıkların toplum ve çevre sağlığına zarar vermeyecek şekilde etkisiz hale getirilmesi ya da imha edilmesidir.*

Biyoçeşitlilikvv: *Bir bölgedeki genlerin, türlerin, ekosistemlerin ve ekolojik olayların oluşturduğu bir bütündür.*

Biyokütle: *Ağaç, hayvan ve insan kökenli organik atıkları ve tarımsal ürünlerle bunların yan ürünlerini ve orman artıklarını kapsar.*

Brüt Okullaşma Oranı: *İlgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa oranıdır.*

Cinsiyet Oranı: *Her 100 kadına karşılık gelen erkek sayısıdır.*

Çevre Düzeni Planı: *3194 sayılı İmar Kanunu'na göre ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır.*

Çevre Kirliliği: *insanların her türlü faaliyetleri sonucu, havada, suda ve toprakta meydana gelen olumsuz gelişmelerle ekolojik dengenin bozulması ve aynı faaliyetler sonucu ortaya çıkan koku, gürültü ve atıkların çevrede meydana getirdiği arzu edilmeyen sonuçları ifade de etmektedir.*

Daimi Çayır: *Taban suyu yüzeye yakın olan çoğunlukla uzun boylu otlardan oluşan, genellikle biçilmek suretiyle değerlendirilen yem alanlarıdır.*

Deşarj: *Arıtılmış olsun olmasın, atıksuların doğrudan veya dolaylı olarak alıcı ortama veya sistemli bir şekilde yeraltına boşaltılmasıdır.*

Doğal (Tabii) Kaynaklar: *Doğada kendiliğinden oluşmuş, insan aklı ve tekniğinin ürünü olmayan, meydana gelme aşamalarında insanın herhangi bir rolünün bulunmadığı bütün zenginlik kaynaklarıdır.*

Doğal Sit Alanı: *Bilimsel muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan alanlardır.*

Düzenli Depolama Tesisi: *Atıkların sistematik olarak yayılıp sıkıştırıldıktan sonra üzerlerinin günlük olarak örtüldüğü alanlardır. Bu alanların titizlikle seçilmiş ve hazırlanmış olması ve sızıntı sularının, yağış sularının ve çöp gazlarının kontrol altında tutulması gerekmektedir.*

Elleçleme: *4458 sayılı Gümrük Kanununa göre, gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara*

aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder.

Endemik Bitki: *Bulunduğu bölgenin ekolojik şartları yüzünden yalnızca belirli bölgede yetişen, dünyanın başka yerinde yetişme ihtimali olmayan, yöreye özgü bitki türüdür.*

Endüstriyel Simbiyoz: *Doğadakine benzer şekilde birbirine yakın iki bağımsız endüstriyel işletme arasında madde ve enerji değişimi olarak tanımlanmıştır.*

Endüstriyel Tasarım: *Özel bir tasarım sonucu üretilen ürünlerin genellikle dış görünümlerinin, yani estetik yaratmaların, motif, renk, doku, çizgi, dizayn vb. insan duyuları ile algılanabilen unsurlarının koruma hakkına alınmasıdır.*

Erişilebilirlik: *Bir yerden, başka bir yere istenilen sürede, ekonomik, güvenli, konforlu ve çevresine zarar vermeden gidebilmek, gidilecek yerin yakınına yaklaşabilmek, erişilebilirlik sözcüğü ile tanımlanmaktadır.*

Evsel Atıksu: *Konutlarda günlük aktiviteler sonucu oluşan evsel nitelikli atıksulardır.*

Evsel Katı Atık (Çöp) : *Konutlardan atılan tehlikeli ve zararlı atık kavramına girmeyen katı atıklardır.*

Faal Sporcu: *Lisansı olan, tescil ve vizesi yapılmış ferdi ve/veya takım müsabakalarına katılan kişilerdir.*

Faydalı Model: *Kimyasal maddeler ve usulleri hariç, patentle benzerlik göstererek yenilik ve sanayiye uygulanabilirlik kriterini sağlayan bütün ürünler için verilebilecek olan 10 yıl süre ile buluş konusu ürünü üretme ve pazarlama hakkını sağlayan bir belgedir.*

Fauna: *Bir bölgede yaşayan hayvan varlığıdır.*

Finansal Derinlik: *Reel sektöre mevduat bankaları tarafından verilen kredinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranıdır.*

Finansal İçerme: *Hane halkları ve girişimlerin uygun finansal hizmetlerden etkin bir şekilde faydalanmalarıdır.*

Finansal Erişim: *Finansal hizmetlerin kullanımında fiyat ve fiyat dışı engellerin olmamasıdır.*

Finansmana Erişim oranı: *Bir bankada ya da yasal bir finansal kurumda herhangi bir hesabı olan yetişkinlerin toplam nüfusa oranıdır.*

Flora: *Bir bölgede bulunan bitki varlığıdır.*

Gayri Safi Katma Değer (GSKD): *Çıktı değeri ile ara mallar tüketimi arasındaki farkın değeridir.*

Gelir Grubu (%20'lik Gelir Grubu): *Toplam hane gelirleri küçükten büyüğe doğru sıralanarak, hane halkı sayıları 5 eşit parçaya bölünmek suretiyle oluşturulan gelir gruplarıdır.*

Gelir Vergisi: *Ticari ve zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, menkul, gayrimenkul ve diğer sermaye iratları üzerinden alınan dolaysız vergidir.*

Genç Bağımlılık Oranı : *'15-64' yaş grubundaki her 100 kişi için '0-14' yaş grubundaki kişi sayısıdır.*

Genç İşsizlik Oranı: *15-24 yaş arasındaki işsizlik oranıdır.*

Geri Dönüşüm: *Atıkların bir üretim prosedürüne tabi tutularak, orijinal amaçlı ya da enerji geri kazanımı hariç olmak üzere, organik geri dönüşüm dâhil diğer amaçlar için yeniden işlenmesidir.*

Geri Kazanım: *Tekrar kullanım ve geri dönüşüm kavramlarını da kapsayan; atıkların özelliklerinden yararlanılarak içindeki bileşenlerin fiziksel, kimyasal veya biyokimyasal yöntemlerle başka ürünlere veya enerjiye çevrilmesidir.*

Gıda güvenliği: *Gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütününe denmektedir.*

Hinterlant: *Art alan anlamında kullanılmaktadır. Limana gelen yükün çıkış noktası ya da geldiği alan veya limanda boşaltılan yükün varış noktası ya da gittiği yer limanın hinterlandını belirlemektedir.*

Havza: *Yüzey ve yeraltı sularını içeren ve tüm yüzey sularının dereler, nehirler aracılığı ile taşınarak tek bir nehir ağzı, delta veya haliçten denize ulaştığı kara parçasıdır.*

İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi: *İnsanların günlük faaliyetlerinde içme, yıkanma ve temizlik ihtiyaçları için kullandıkları suyun dağıtımı için kullanılan borulu sistemdir.*

İhtisas Spor Kulübü: *En fazla iki spor dalında faaliyette bulunan ve taahhüt ettiği spor dallarının bütün kategorilerinde faaliyetlere katılan, spor tesisi araç gereç ve donanım olarak yeterliliği bulunan kulüplere denir.*

İlçe Kalkınma Endeksi: *BEBKA tarafından 2013 yılında TR41 bölgesi içindeki 39 ilçenin sosyo-ekonomik durumunun ve ilçelerin kademelenmesi saptanmasına ilişkin olarak 2012 yılı nüfus, eğitim, sağlık, enerji ve çevre konularını ele alan 24 göstergeyi alt endeksler kullanılarak oluşturulan kalkınma endeksi çalışmasıdır.*

İklim Değişikliği: *Fosil yakıtların yakılması, arazi kullanımı değişiklikleri, ormansızlaştır-*

ma ve sanayi süreçleri gibi insan etkinlikleriyle atmosfere salınan sera gazlarının doğal sera etkisini kuvvetlendirmesi sonucunda yerküre ikliminde oluşan değişikliklerdir.

İstihdam: *Üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması olarak tanımlanmakla birlikte analiz kapsamında emeğin kullanılması olarak algılanabilir.*

İstihdam Oranı: *İstihdam edilen nüfusun işgücüne oranıdır.*

İstihdam Edilenler: *Yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak han e halkı işgücü anketlerinin düzenlendiği referans dönemi (her ayın Pazartesi ile başlayıp, Pazar ile biten ilk haftası) içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler ile işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans dönemi içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışan ve işverenlerdir.*

İşgücü: *Ülke genelinde istihdam edilenleri ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfustur.*

İşgücüne Katılma Oranı: *İşgücünün, 15 ve daha yukarı yaş nüfus içindeki oranıdır.*

İşsizlik Oranı: *İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.*

İyi tarım uygulamaları: *Tarımsal üretim sistemini sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlığı ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemleri ifade eder.*

Kaba Boşanma Hızı: *Belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen boşanma sayısıdır.*

Kaba Doğum Oranı: *Belli bir yıl içinde meydana gelen toplam canlı doğumların, yıl ortası nüfusa oranının binde olarak ifadesidir.*

Kaba Evlenme Hızı: *Belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen evlenme sayısıdır.*

Kaba İntihar Hızı: *Belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen intihar sayısıdır.*

Kaba Ölüm Hızı: *Belli bir yıldaki ölümlerin, yıl ortası nüfusa oranının binde olarak ifadesidir.*

Kalkınma Endeksi: *BEBKA tarafından 2013 yılında TR41 bölge illerinin kalkınma açısından kendi aralarında ve 81 il içindeki durumunun saptanmasına ilişkin olarak kalkınmanın farklı yönlerini dikkate alan 2008-2010 yılları verilerini içeren alt endeksler kullanılarak oluşturulan kalkınma endeksi çalışmasıdır.*

Kanalizasyon sistemi: *Aksuları toplamaya, uzaklaştırmaya ve arıtma tesislerine ya da deşarj edilen yere iletmeye yarayan birbirleriyle bağlantılı boru ya da kanallardan oluşan sistemdir.*

Karma Sit Alanı: *Birden fazla sit bölgesi türünün özelliklerini taşıyan sit alanlarına karma sit alanı veya üst üste sit alanı denilmektedir.*

Katı atık: *Üretim işlemleri, ürünlerin tüketilmesi ve diğer insan faaliyetleri sonucunda oluşan ve artık ihtiyaç duyulmayan ve uzaklaştırılmak istenen her türlü maddedir.*

Kent: *Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde 20.000'den fazla nüfusu olan yerlerde yaşayan hanelerdeki tüm fertleri içerir.*

Kayıtdışı İstihdam: *Bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayan çalışanların istihdamıdır.*

Kentsel Sit Alanı: *Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır.*

Kooperatif: *Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarını belirli ekonomik menfaatleri ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarının karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp, kurmak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değer sermayeli kuruluşlardır.*

Kır: *Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde 20.001'den az nüfusu olan yerlerde yaşayan hanelerdeki tüm fertleri içerir.*
Kırsal Nüfus: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre belde ve köylerde yaşayan nüfus alınmıştır.

Kırsal Nüfus Oranı: *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre belirlenen belde ve köylerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı olarak hesaplanmıştır.*

Kurulu Güç: *Sistemden (Hidroelektrik Santral vb.) en fazla çekilebilecek güce verilen addır.*

Kurumlar Vergisi: *Kurum kazançları üzerinden alınan dolaysız vergi*

Kurumsal Olmayan Nüfus: *Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzur evi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla, ya da ordu evinde ikamet edenler dışında kalan nüfustur.*

Kükürt dioksit: *Yakıtların doğal olarak yapısında bulunan kükürt bileşiklerinin yanma esnasında açığa çıkmasıyla oluşan kirletici, boğucu, renksiz ve asidik gazdır.*

Lisanslı Sporcu: *Lisansı olan ve ferdî ve/veya takım müsabakalarına katılmaya ehliyetli kişilerdir.*

Lojistik: *Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, servis hizmetinin ve bilgi akışının, kaynağından tüketildiği son noktaya kadar olan tedarik zinciri içindeki hareketinin etkili ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması, taşınması, depolanması ve kontrol altında tutulmasıdır.*

Lojistik Merkez: *TCDD tarafından lojistik merkez, farklı işletici ve taşıyıcılarla ulusal ve uluslararası, yük taşımacılığı, dağıtımı, depolama ve diğer tüm hizmetlerin yapıldığı alan olarak tanımlanmaktadır.*

Meyve ve Diğer Uzun Ömürlü Bitki İle Kaplı Alan: *Bağ (üzüm), zeytinlik, meyvelik, (elma, armut, portakal vb.) çay ve fındık bahçeleri, fidanlık vb. uzun ömürlü bitkilerin kapladığı araziyi ifade eder.*

Nadas: *Genellikle bir yıl sonra ekilmek üzere sürülüp hazırlanan veya sürülmeden bırakılan ve üzerinden ürün alınmayan arazidir. Halk arasında buna Kara Nadas veya Herk de denir.*

Nüfus Yoğunluğu: *Bir kilometrekareye düşen nüfustur.*

Marka: *Bir işletmenin piyasaya sunduğu mal ve hizmetleri diğer benzer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırt eden işaretler olarak tanımlanmaktadır.*

Milli Parklar: *Bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır.*

Müessese Spor Kulübü: *Kamu kurum ve kuruluşlarının bünyelerinde kurularak kayıt ve tescilini yaptıran kulüplerdir.*

Neonatal Ölüm Hızı: *Bir yıl içinde 0-28 günlük iken ölen bebek sayısının o yılda doğan bebek sayısına oranını binde olarak değerine denir.*

Net Göç: *Belirli bir ilin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Belirli bir ilin aldığı göç verdiğinden fazla ise net göç pozitif, verdiği göç aldığı göçten fazla ise net göç negatiftir.*

Net Göç Hızı: *Göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısıdır.*

Net Okullaşma Oranı: *İlgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.*

Odun dışı orman ürünleri: *Bazı orman ağaç ve ağaççıklarının gövdelerine tekniğine uygun yöntemle yara açmak suretiyle elde olunan reçine, sığla yağı vs., gibi balzamik yağlar, defne, okaliptüs vs. gibi ağaç ve ağaççıkların yaprakları, mazı, palamut, sumak, defne, mahlep, menengiç, çam fıstığı gibi meyveler, bazı ağaç ve ağaççıkların gövde kabukları, ince dal ve sürgünleri ile gerek orman altı florayı teşkil eden gerekse orman rejimine giren sahalarda yayılış gösteren kekik, adaçayı, eğrelti otu, nane, pelin otu, hardal vs. gibi ağaççık, çalı, çalımsı görünüşteki bitkiler ile otsu, rizomlu, yumrulu ve soğanlı bitkilere denmektedir.*

Okul Spor Kulübü: *Eğitim ve öğretim kurumları bünyesinde kurulan spor kulüpleridir.*

Okuryazarlık Oranı: *Okuryazar nüfusun, okuryazar olmayan ve okuryazar olan nüfusun toplamına oranı olarak hesaplanmaktadır. Okuryazarlık durumu bilinmeyenler hesaplamaya dâhil edilmemektedir.*

Organik tarım geçiş süreci: *Organik tarım faaliyetinin başlanmasından, ürünün organik olarak sertifikalandırılmasına kadar geçen döneme denir.*

Organik bitkisel üretim: *İnsan gıdası, hayvan yemi, bitki besleme, çoğaltım materyali elde edilmesi, hammaddesini tarımdan alan sanayilere organik hammadde temini, tıbbi ve bilimsel amaçlarla her aşaması bu Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe göre üretilen, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilen ve sertifikalandırılan üretim faaliyetine denir.*

Organik hayvansal üretim: *Damızlık hayvan veya sperma kullanılarak hayvan üretilmesi, hayvansal ürünlerden insan gıdası ile hayvan ve bitki besleme ürünleri üretilmesi, hammaddesini tarımdan alan sanayilere ve bilimsel çalışmalara organik hammadde temini, her aşaması Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğe göre yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilen ve sertifikalandırılan üretim faaliyetine denir.*

Ortanca (Medyan) Yaş: *Bir nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna göre, nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan büyüktür.*

Otlak (Mer'a): *Taban suyu derinde olan, kısa boylu bitkilerden oluşan ve hayvanların otlaması için kullanılan hayvan otlatma alanlarıdır.*

Örgün Eğitim: *Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimdir. Örgün eğitim, okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar.*

Örtü altı yetiştiriciliği: *Dış iklim faktörlerinin etkisini kaldırarak, gerekli özel çevre koşullarının yaratılması ile alçak ve yüksek sistemler içinde yapılan sebze, meyve ve süs bitkileri yetiştiriciliğine genel anlamda*

Partikül madde: *Gaz halindeki emisyonların kimyasal dönüşümü ve yığın halinde şekillenmesi ile oluşan havada bulunan katı partiküllerdir.*

Patent Hakkı: *Sınai ya da ticari bir buluş sonunda ortaya konan ürünün üretim ve satış hakkının, buluşu ortaya koyan firma ya da şahsın belli bir süre elinde bulundurması, olarak tanımlanır.*

Risk Alanları: *6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görüşü de alınarak belirlenen ve Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan alan olarak tanımlanmaktadır.*

Sabit Sermaye Yatırımı: *Bir ekonomide mal ve hizmet üretimi artırmak için reel sermayenin artırılması, korunması ve düzenlenmesi için yapılan yatırımlardır.*

Sera Gazı: *Sera etkisini destekleyen, atmosferde bulunan ve en çok ısı tutma özelliğine sahip olan bileşikler (H20(b), CO2, CH4, 03, N20, CFC–11, HFC, PFC, SF6).*

Serbest Bölge: *Ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir.*

Sit Alanı: *Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünleri olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari vb. özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gereken alanlardır.*

Sofistikasyon Değeri: *İhracata konu ürünlerin ne derece gelişmiş ülkelerin ihracat sepetleri ile örtüştüğünün göstergesidir*

Sosyal Dışlanma: *Sosyal birey veya grupların, içinde bulunduğu geniş grubun imkanlarından yararlanamaz biçimde ayrıştırılması veya diğer birey veya grupların kullanabildiği bağlantılardan ve kişilerden yoksun bırakılmasıdır.*

Sosyal İçerme: *Sosyal, ekonomik ve kültürel*

açıdan sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin toplumsal hayatta yer almalarına engel olan faktörlerin ortadan kaldırılarak ve yaşam seviyelerinin toplumda kabul edilebilir bir düzeye getirilerek toplumla bütünleşmelerini sağlamaktır.

Sosyal Transferler: *Hanelerin bazı ihtiyaçlarını karşılamak veya parasal sıkıntılarından dolayı bazı risklerle karşı karşıya kalmaları durumunda gelir referans döneminde devletten veya çeşitli kurum/kuruluşlardan aldıkları ayni veya nakdi karşılıksız yardımlar olarak nitelendirilmektedir (Aile-çocuk yardımı, konut yardımı, yoksul hane halklarına yapılan diğer sosyal yardımlar).*

Sporcu: *Ferdi ve/veya takım müsabakalarında ilgili spor branşlarında spor yapan kişilerdir.*

Spor Kulübü: *5253 Sayılı Dernekler Kanunu'na göre spor faaliyetleri amacı ile kurulmuş aynı Kanun'un ilgili maddeleri gereğince, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü ve ilgili birimlerce spor kulübü olarak kayıt ve tescil edilen derneklerdir.*

Sulak Alanlar: *Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklıklar, sazlıklar olarak tanımlanmıştır.*

Sürdürülebilir Kalkınma: *Bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan, çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma anlamına gelmektedir.*

Şehir Nüfusu: *İl ve ilçe merkezleri sınırları içinde ikamet eden nüfustur.*

Şehirleşme Oranı: *Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranıdır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre belirlenen il ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfusa oranı olarak hesaplanmıştır.*

Tabiat Anıtları: *Tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçalarıdır. Bu objeler bazen bir kaya, bir şelale de olabilir.*

Tahakkuk Eden Vergi: *Verginin devlet tarafından tahsil edilmesi gereken miktarı, gerçekleşen vergi miktarıdır.*

Tarıma Elverişsiz Arazi: *Taşlık, bataklık, dere yatağı, çorak arazi, askeri tatbikat alanı, yollar vb. arazileri kapsamaktadır.*

Tarıma Elverişli Olduğu Halde Kullanılmayan Arazi: *Tarım arazisi olup, herhangi bir nedenle ekilip biçilmeyen, nadas ve dinlendirmeye bırakılmamış, başkası tarafından herhangi bir şekilde işletilmeyen arazidir.*

Tarım İhracatı: *Dünya Ticaret Örgütü'nün STIC (Standard International Trade Classification-Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması) tanımlarına göre gıda ürünleri ve canlı hayvanlar kapsanmıştır. Kapsanan bölümler, 0- Gıda ve canlı hayvanlar (Balıklar ve diğer deniz ürünleri hariç), 1- İçecekler ve tütün, 4- Hayvansal ve bitkisel sıvı yağlar, katı yağlar ve mumlar ve 22- Yağlı tohumlar ve yağlı meyvelerdir.*

Tarımsal İşletme: *Yasal durumu ne olursa olsun, sahip olduğu, ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına bitkisel üretim yapan ya da küçükbaş veya büyükbaş hayvan besleyen yahut hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapan tek yönetim altındaki ekonomik birimdir.*

Tek yönetim: *Bir birey ya da hanehalkı; ortaklaşa olarak iki ya da daha çok birey ya da hanehalkları; bir kooperatif, şirket ya da devlet kurumu gibi tüzel kişi olabilir.*

Tarihi Sit Alanı: *Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır.*

Taşıma Modu: *Ürün, mal veya insanların bir yerden başka bir yere götürülme tipidir (karayolu, denizyolu, havayolu, demiryolu, boru hattı, kombine vb.).*

Tehlikeli Atık: *Başta sanayi olmak üzere tüm ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan, insan ve çevre sağlığına zarar verecek (zehirleyici, yanıcı, radyoaktif ve hastalık yapıcı) olan atıklardır.*

Temiz Üretim: *Hammadde ve enerjiyi daha az kullanmayı, yeniden kullanım ve geri dönüşümü artırmayı, daha az atık oluşturmayı ve tehlikeli atık miktarını azaltmayı amaçlayan çevreye duyarlı bir üretim stratejisidir.*

Tescil ve Terkin: *İşletmelerin ticaret siciline kayıt olması ve ticaret sicilini terk etmesi*

Toplam Doğurganlık Hızı: *Bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir.*

Toplam Yaş Bağımlılık Oran: *15-64 yaşlarındaki her 100 kişiye karşın, "0-14" ve "65 ve daha yukarı" yaşlarındaki kişi sayısıdır.*

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY): *Firma satın almak, yeni bir firma için kuruluşu için sermaye sağlamak ya da mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla başka bir ülkede yapılan yatırımlardır.*

Uzun Süreli İşsizler: *Bir yıl ve daha uzun süredir işsiz olanlardır.*

Vahşi Depolama: *Evsel ya da sanayi atıklarının gelişigüzel bir şekilde herhangi bir yalıtım ve drenaj sistemi olmadan depolanmasıdır.*

Yaş: *Kişinin bitirmiş (tamamlamış) olduğu yaştır.*

Yaşlı Bağımlılık Oranı: *'15-64' yaş grubundaki her 100 kişi için '65 ve daha yukarı' yaş grubundaki kişi sayısıdır.*

Yatırım Teşvikleri: *Yatırım miktarlarının artırılması amacı ile devlet tarafından, belirlenen kriterler çerçevesinde yatırımcıya verilen desteklerdir.*

Yatırım Teşvik Belgesi: *Yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın bu değerler ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkânı sağlayan belgedir.*

Yaygın Eğitim: *Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.*

Yenilenebilir Enerji: *Sürekli devam eden doğal süreçlerdeki var olan enerji akışından elde edilen enerjidir. Bu kaynaklar güneş ışığı, rüzgâr, akan su (hidrolik), biyokütle ve jeotermal olarak sıralanabilir.*

Yıllık Nüfus Artış Hızı: *İki sayım tarihi arasındaki dönemde her 1000 nüfus için yıllık artan nüfustur. Doğal artış bağıntısı*
*(Pn_{+t}= Pn *er t) ile hesaplanmaktadır. Burada;*
Pn : n tarihindeki (dönem başındaki) nüfus, Pn_{+t} : n+t tarihindeki (t yıl sonra) nüfus,
e : Logaritmar : Yıllık nüfus artış hızı,
t : İki tarih arasındaki süre (yıl olarak)

Yoksulluk: *İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur.*

Yükseköğretim: *Ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar. Bunlar üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezleridir.*

EK5. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

Düzey 1		Düzey 2		Düzey 3	
TR	**Türkiye**				
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul	TR100	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ	TR211	Tekirdağ
				TR212	Edirne
				TR213	Kırklareli
		TR22	Balıkesir	TR221	Balıkesir
				TR222	Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir	TR310	İzmir
		TR32	Aydın	TR321	Aydın
				TR322	Denizli
				TR323	Muğla
		TR33	Manisa	TR331	Manisa
				TR332	Afyonkarahisar
				TR333	Kütahya
				TR334	Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa	TR411	Bursa
				TR412	Eskişehir
				TR413	Bilecik
		TR42	Kocaeli	TR421	Kocaeli
				TR422	Sakarya
				TR423	Düzce
				TR424	Bolu
				TR425	Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara	TR510	Ankara
		TR52	Konya	TR521	Konya
				TR522	Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya	TR611	Antalya
				TR612	Isparta
				TR613	Burdur
		TR62	Adana	TR621	Adana
				TR622	Mersin
		TR63	Hatay	TR631	Hatay
				TR632	Kahramanmaraş
				TR633	Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale	TR711	Kırıkkale
				TR712	Aksaray
				TR713	Niğde
				TR714	Nevşehir
				TR715	Kırşehir
		TR72	Kayseri	TR721	Kayseri
				TR722	Sivas
				TR723	Yozgat

Düzey 1		Düzey 2		Düzey 3	
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak	TR811	Zonguldak
				TR812	Karabük
				TR813	Bartın
		TR82	Kastamonu	TR821	Kastamonu
				TR822	Çankırı
				TR823	Sinop
		TR83	Samsun	TR831	Samsun
				TR832	Tokat
				TR833	Çorum
				TR834	Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon	TR901	Trabzon
				TR902	Ordu
				TR903	Giresun
				TR904	Rize
				TR905	Artvin
				TR906	Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Ağrı	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Van	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep	TRC11	Gaziantep
				TRC12	Adıyaman
				TRC13	Kilis
		TRC2	Şanlıurfa	TRC21	Şanlıurfa
				TRC22	Diyarbakır
		TRC3	Mardin	TRC31	Mardin
				TRC32	Batman
				TRC33	Şırnak
				TRC34	Siirt
Toplam	12	26		81	

EK6. TEŞEKKÜR LİSTESİ

Ad	Soyad	Kurum
Doç. Dr. Çağlayan	AÇIKGÖZ	Bilecik Merkez Meslek Yüksekokulu
Ali	ADA	Osmaneli Kaymakamlığı
Arif	AK	Han Hüşrer Paşa Muhtarlığı
Cengiz	AKBULUT	Mihalgazi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Kadir	AKÇAALAM	İznik Esnaf ve Sanatkârlar Odası
Basri	AKÇASOY	ETİ Gıda ve San. ve Tic. A. Ş
Aslı Öztürk	AKDEMİR	Eskişehir Havacılık Kümelenmesi Derneği
Nedim	AKDEMİR	Bursa İl Özel İdaresi
Şerif	AKDEMİR	Alpu Özel İdare Müdürlüğü
Deniz	AKDEMİR	Sivrihisar Tapu Müdürlüğü
Nuri	AKDEMİR	Han Başara Köyü Muhtarlığı
Gülçin	AKGÖREN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Pazaryeri Meslek Yüksek Okulu
Gülçin	AKGÖREN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Pazaryeri MYO
Zeynep	AKGÜN	Mihalgazi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
İrfan	AKIN	Mihalıççık İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Prof. Dr. Nilüfer	AKINCITÜRK	Uludağ Üniversitesi
Hüseyin	AKKAYA	Yenipazar Kırmızı Et Üreticileri Birliği
Ahmet Fatih	AKPINAR	Eskişehir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
Cemil	AKSAK	Kestel Kaymakamlığı
E. Ozan	AKSÖZ	Anadolu Üniversitesi
Emre	AKSU	Çifteler Belediyesi
Serkan	AKŞAHİN	Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifi (MARMARABİRLİK)
Hamdi Bilge	AKTAŞ	Gürsu Kaymakamlığı
Alinur	AKTAŞ	İnegöl Belediyesi
Semih	AKYILDIZ	Korçelik Makine
Zafer Gürkan	AKYURT	Bilecik Belediyeler Birliği
İsmail	ALACA	Bursa İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü
Prof. Dr. Muhammet	ALAN	Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Zootekni
Taner	ALAN	YEŞİM SATIŞ MAĞAZALARI VE TEKSTİL FABRİKALARI A.Ş.
Aziz	ALBAYRAK	TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Eskişehir Şubesi
Ergin	ALKAN	Orhaneli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Dr. Murat	ALKAN	Bursa İl Özel İdaresi
Bahadır	ALTINBEK	Bozüyük Mesleki Eğitim Merkezi
Prof. Dr. Şule	ALTUN	Bursa Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan	ANAY	Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi
Kevser Canan	ARGIN	Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (BUSMEK)
Halil	ARI	Mahmudiye Köylere Hizmet Götürme Birliği
Ferhat	ARIKAN	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Cengiz	ARIKAN	Yenipazar Belediye Başkanlığı

Ad	Soyad	Kurum
Ali	ARLI	Bilecik Sanayici ve İşadamları Derneği (BİSİAD)
Mehmet	ARSLAN	Eskişehir Sosyal Etütler ve Proje Müdürlüğü
Nuri	ARSLAN	GÜMRED
Yasin	ARSLAN	Sivrihisar Belediyesi
Kadir Cenk	ASLAN	Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası
Fikri	ASLITÜRK	Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Eğitim Vakfı (BUTGEM)
Bülent	AŞÇI	Mudanya Ziraat Odası
İsmail	AŞÇI	İnönü Esnaf Ve Sanatkârlar Odası Başkanlığı
Ahmet	ATALAY	Sunteks Dokuma Boya Apre San. ve Tic. A.Ş.
Çiğdem	ATALMIŞ	Bursa Sağlık Turizmi Derneği (BUSAT)
Yrd. Doç. Gül	ATANUR	Bursa Teknik Üniversitesi
Aziz	ATAR	Han Hacılar Muhtarlığı
Sevgi	ATASAGUN	Seyitgazi Belediyesi
Kudret	AVCI	Gürsu Belediyesi
Abdullah	AY	Bilecik Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü
Oktay	AYATAY	Bilecik Orman İşletme Müdürlüğü
Selim	AYBEY	COATS Türkiye İplik Sanayii A.Ş.
Hasan Gökhan	AYDEMİR	İznik Vakfı
Hüseyin	AYDIN	Türk Eğitim Vakfı (TEV) Bursa Şubesi
Nezir	AYHAN	Orman ve Su İşleri Bilecik Şube Müdürlüğü
Ersan	AYTEN	Eti Maden İşletmeleri - Kırka Bor
Bilal	AYVAZ	Söğüt Namlı Osmanlı Konağı
Ali Şükrü	AZAK	Keles İlçe Özel İdare Müdürlüğü
M. Serdar	BAKIR	Orhaneli Kaymakamlığı
Murat	BAKIR	Beylikova 19 Haziran İmam Hatip Ortaokulu
İsmail	BAKIREZ	Seyitgazi İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Onur	BAKKAL	Bilecik İl Özel İdaresi
Ali	BAKLAN	BAKTAT Gıda Sanayi
Ecz. Utku	BALCI	Bilecik Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
Rafet	BALUM	İnönü Yönetim Kurulu Başkanlığı
Erol	BANDIRMACIOĞLU	Bilecik İl Özel İdaresi İmar ve Kentsel İyileştirme Müdürlüğü
Gürcan	BANGER	Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi Derneği
Neriman	BAŞAK	Sivrihisar Nüfus Müdürlüğü
Ufuk	BAŞARAN	KOSGEB Bilecik
Erol	BAŞARAN	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Cemalettin	BAŞARAN	Bursa Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
İbrahim	BAŞARAN	Mahmudiye Tapu Müdürlüğü
Yüksel	BAŞARAN	Han İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Mehmet	BAŞKAYA	Karayolları 14. Bölge Müdürlüğü 144. Şube Şefliği (Bilecik)
Recep	BAYAR	Eskişehir Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Serkan	BAYAZİT	Bilecik Orman ve Su İşleri Şube Müdürlüğü

Ad	Soyad	Kurum
Günal	BAYLAN	Bursa Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (BUSİAD)
Abdullah	BAYRAK	Elsisan Makine
Orhan	BAYRAK	Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
Şenol	BAYSAN	Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
Hakan	BEBEK	Bursa İl Özel İdaresi
Bekir	BELGECİ	Han Mal Müdürlüğü
Murat	BEŞARET	Han Sağlık Grup Başkanlığı
Süleyman	BİLEN	Sarıcakaya İlçe Halk Eğitim Merkezi
Seçil	BİLGİN	Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü
Sinan	BİLGİN	Ermkasan A. Ş
Fahrettin	BİLGİT	Bursa Esnaf ve Sanatkâr Odaları Birliği
Ekrem	BİRSEN	Eskişehir Esnaf ve Sanatkâr Odaları Birliği
Osman	BOSTANCI	Marmara Zeytin Tarım Satış Koop. Birliği
Emine	BOZA	Orman ve Su İşleri Eskişehir Şube Müdürlüğü
Süleyman	BULUŞAN	Tepebaşı Ziraat Odası
İlyas	BULUT	Karayolları 14. Bölge Müdürlüğü
Hüseyin	BURAN	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Fahrettin	BURSA	Sarıcakaya Kaymakamlığı
Selim	BÜYÜKPOYRAZ	Enerji Verimliliği Derneği (ENVERDER)
İsmail	CAMBAZ	İnhisar Belediye Başkanlığı
İsa	CAN	Maden Tetkik ve Arama Kuzeybatı Bölge Müdürlüğü (Balıkesir)
Fani	CAN	Frigya Kültürel Mirasını Koruma ve Kalkınma Birliği
Hasan Hüseyin	CAN	Bilecik İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Ceyda	CAN	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Eskişehir Şubesi
Emin	CAN	Eskişehir Çevre Sağlık İzcilik Gençlik ve Spor Kulübü Derneği
Ünal	CAN	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Necdet	CAN	Mahmudiye İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü
Serpil	CAN BAĞCI	Sivrihisar Kız Teknik Ve Meslek Lisesi
Kadir	CANDAR	Yenişehir Ziraat Odası
Serkan	CANLI	Gemlik Liman Başkanlığı
Süleyman	CENGİZ	Matlı Yem Sanayi
Yaşar	CENGİZ	Han İlçe Müftülüğü
İbrahim	CERRAH	Bebe Çocuk Konfeksiyonu Sanayici ve İşadamları Derneği (BEKSİAD)
Hasan	CEVİZLİDERE	Orhangazi Ziraat Odası
Erdoğan	CEYLAN	Bursa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Necip	CEYLAN	Beyçelik Gestamp
Bülent Hamdi	CİNGİL	Yenişehir Belediye Başkanlığı
Ahmet Köksal	COŞKUN	Bursa Orman Bölge Müdürlüğü
Mehmet	COŞKUN	Ziraat Mühendisleri Odası Bilecik Şubesi
Sami	COŞKUN	İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası
Prof. Dr. Alper	ÇABUK	Anadolu Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Araştırma Enstitüsü

Ad	Soyad	Kurum
Oğuz Alp	ÇAĞLAR	Pazaryeri Kaymakamlığı
İsmet	ÇAĞLAYAN	Bursa Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü
Selma	ÇAKIR	Bursa Bölgesi Ormancılık Kooperatifleri Birliği
Okan	ÇAKIR	Mustafakemalpaşa Ticaret Borsası
Kamil	ÇAKIR	Seyitgazi Kırka Belediye Başkanlığı
Hüseyin	ÇAKIRTAŞ	Sivrihisar Kaymakamlığı
Salih	ÇALI	Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği (UYMSİB)
Alpay	ÇALIŞKAN	Mustafakemalpaşa Mermerciler OSB
Dr. Halil	ÇANKAYA	Eskişehir İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Ercan	ÇELEBİ	Bilecik Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
Özgür	ÇELEBİ	Seyitgazi İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Saffet	ÇELEN	Odunpazarı Belediyesi
Elif	ÇELİK	Bilecik Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
Orhan	ÇELİK	Kent Gazetesi
Mehmet	ÇELİK	Gemlik Belediye Başkanlığı
Korkmaz	ÇELİK	Sivrihisar Ziraat Odası Başkanlığı
Emine	ÇELİKTIRAŞ	Han Sosyal Ve Yardımlaşma Vakfı
Mehmet Yaşar	ÇERÇİ	Bursagaz Eğitim Gönüllüleri Derneği
Göler	ÇETİN	Beylikova Mehmet Avdan Ortaokulu
Mustafa	ÇETİNKAYA	Harmancık Belediye Başkanlığı
Birol	ÇETİNOĞLU	Bursa Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
Doğuş	ÇEVİK	Mihalgazi İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Ahmet	ÇINAR	Bilecik I. Organize Sanayi Bölgesi
İsa	ÇINAR	Günyüzü Ziraat Odası Başkanlığı
Emine	ÇIRAY	İnönü İlçe Toplum Sağlığı Müdürlüğü
Salih	ÇİLDEM	Eskişehir İl Tarım Müdürlüğü
Serhan	ÇİLENGİR	GEMPORT / YILPORT
Servet	ÇİZMECİ	Osmaneli Kaymakamlığı
Musa	ÇOBAN	Alpu Belediye Başkanlığı
Abdurrahman	ÇOBAN	Gölpazarı İlçe Tarım Müdürlüğü
Mustafa	ÇOKRAN	Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı
Sühan	ÇOKUSUĞLU	Emek Yağ Sanayi
Yrd. Doç. Dr. Nesrin	ÇOLAK	Anadolu Üniversitesi Ulaştırma Bilimleri Enstitüsü
Nilüfer	ÇOŞKUNDENİZ	Bursa Osmangazi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğü
Emre	ÇOŞKUNLAR	Mihalıççık Özel İdare Müdürlüğü
Yrd. Doç. Dr. Nuray	ÇÖMLEKÇİOĞLU	Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Abdil	ÇUBUK	Çifteler Belediyesi
M. Hakan	DAĞ	Anadolu Üniversitesi
Şeref	DAĞDELEN	Devlet Su İşleri 3. Bölge Müdürlüğü
Nurcan	DALBOY	Sarıcakaya Fatih İlkokulu
Ayşegül	DAMKACI	Osmaneli Belediyesi

Ad	Soyad	Kurum
İ. Alparslan	DANKAZ	Bilecik İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Kazım	DEMİR	Mudanya Ziraat Odası
Gürsel	DEMİRCAN	Bursa Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü
İrfan	DEMİRÇELİK	İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Dr. Hüseyin	DEMİREL	Bursa Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
Muharrem	DEMİRER	Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayii AŞ (TÜLOMSAŞ)
Aziz	DEMİRKAKAN	Bursa İhtisas Deri Organize Sanayi Bölgesi
Yrd. Doç. Dr. Alper Kürşat	DEMİRKAYA	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu
Abdullah	DEMİRTAŞ	Beylikova Çok Programlı Lisesi
Birol	DENİZLİ	Mustafakemalpaşa TSO
Mehmet	DENİZLİ	Gölpazarı Ziraat Odası
Mehmet	DEVİRCİ	Bozüyük İlçe Özel İdaresi
Serkan	DİKER	Osmaneli Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü
Salih Cemal	DİLEK	Eskişehir Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü
Şükrü	DİNÇER	Beylikova Belediye Başkanlığı
Abdullah	DİNÇAR	Mihalıççık Ziraat Odası Başkanlığı
Emin	DİREKÇİ	Türkiye Kalite Derneği Bursa Şubesi (KALDER)
Hatice	DOYUK	Çifteler Belediyesi
Prof. Dr. Tuncay	DÖĞEROĞLU	Anadolu Üniversitesi
Kamil	DÖNMEZ	Gürsu Ziraat Odası
Muharrem	DUMANSIZOĞLU	Bilecik İl Özel İdaresi
İbrahim Murat	DURGUTLU	Seyitgazi Ziraat Odası
Arif	DURMUŞ	Edebali Kültür ve Araştırma Derneği
Ahmet	DURSUN	Eskişehir Orman Bölge Müdürlüğü
Şenol	DÜLGER	Osmangazi Belediyesi Başkanlığı
Şenol	DÜLGER	Osmangazi Belediye Başkanlığı
Ertuğrul	DÜZCE	Aunde Teknik Tekstil Sanayi
Mesut	EFE	Uludağ Elektrik Dağıtım A.Ş.
Ergün	EFENDİOĞLU	Orhangazi Ticaret ve Sanayi Odası
Hülya	EÇEN ÇALIŞKAN	Kalite Yönetim Temsilcisi
Seçkin	EKEN	Karacabey Belediyesi
Hakan	EKİM	Bursa Osmangazi Ziraat Odası
Senem	EKİNCİ	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi
Necmettin	EKİNCİ	Kestel Belediyesi
İbrahim	EKREN	Harmancık İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Tamer	ENTOK	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
Kadir	ER	KOSGEB Eskişehir İşletme Geliştirme Müdürlüğü
İlker	ER	Gürsu Organize Sanayi Bölgesi (GÜSAB)
Neslişah H.	ERBEY KUŞKU	Bursa Kent Konseyi
Yrd. Doç. Dr. Yasemin	ERBİL	Bursa Orhangazi Üniversitesi
Serpil	ERÇALIŞKAN	Eskişehir Odunpazarı Halk Eğitim Merkezi Müdürlükleri

Ad	Soyad	Kurum
Abidin	ERDEM	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü
Ahmet	ERDEMİR	İnönü Sulama Başkanlığı
Kaan	ERDİN	Söğüt Namlı Osmanlı Konağı
Ahmet Ozan	ERDOĞAN	Endel AŞ
Ferruh	ERDOVAN	TEMA Vakfı
Doç. Dr. Erdal	EREN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Ergin	ERGANİ	Eskişehir İli Damızlık Sığır ve Yetiştiriciler Birliği
Orhan	ERGÜL	Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası
Hüseyin	ERİŞ	Yenişehir Ziraat Odası
Şenol	ERTAN	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı
Fahri	ERTEM	Bilecik Gençlik Hizmetler ve Spor İl Müdürlüğü
Önder	ERTÜRK	Han Tapu Müdürlüğü
M. Ali	ERYILMAZ	Seyitgazi Halk Eğitim Merkezi
Doç. Dr Kadir Yasin	ERYİĞİT	Uludağ Üniversitesi
Esra	ESER	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Oğuz	EYİDOĞAN	Eskişehir İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğü
Zahit Şükrü	EZİM	Bursa İnegöl Mobilya Ağaç İşleri İhtisas OSB
Mustafa	FINDIK	Marmara Zeytin Tarım Satış Koop. Birliği
Fevzi	FIRTINA	Kestel Ziraat Odası
Dr. Mehmet Ali	FİDAN	Bilecik İl Sağlık Müdürlüğü
Yüksel	GEDİK	Eskişehir Süt Üreticileri Birliği
Türkan	GENÇ	Kent Gazetesi
Hüseyin	GEREN	Mihalıççık Ziraat Odası Başkanlığı
Bahattin	GEZEK	Mahmudiye Nüfus Müdürlüğü
Rıza	GİRAY	Yıldırım Belediye Başkanlığı
Doç. Dr. M. Cem	GİRGİN	Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu
Mehmet	GÖKÇEDAĞLIOĞLU	Ermetal A. Ş
Selma	GÖKSEL	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Bursa Şubesi
Pof. Dr. Hasan	GÖNEN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sema	GÖREL	Seyitgazi Sağlık Grup Başkanlığı
Ahmet	GÖRGÜLÜ	ETİ Gıda Sanayi ve Ticaret AŞ
Gülşah	GÖRÜCÜ	Sivrihisar Belediyesi
Mitat	GÖZEN	Söğüt Kaymakamlığı
Osman	GUZEY	Çifteler Belediyesi
Dinçer	GÜCÜM	Günyüzü Belediye Başkanlığı
Mehmet	GÜL	Pazaryeri Ziraat Odası
S. Hakan	GÜL	Uludağ Üniversitesi
Ali Osman	GÜL	Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Miray	GÜNAY	BUTEKOM
Güngör Sabri	GÜNAYDIN	İnegöl Belediyesi
Gül	GÜNAYDIN	Nilüfer Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü

Ad	Soyad	Kurum
Gönül	GÜNAYDIN ÇABUKOĞLU	Bilecik Sosyal Etütler ve Proje Müdürlüğü
Rifat	GÜNDAY	Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Mevhibe	GÜNDİNÇ	Bursa Orman Bölge Müdürlüğü
Şakir	GÜNDOĞDU	Mihalgazi İlçe Nüfus Müdürlüğü
Veysel	GÜNDOĞDU	Han Yazılıkaya Köyü Muhtarlığı
Fatma	GÜNDÜZ	Mahmudiye Ziraat Odası
Dr. Halil	GÜNGÖR	TEMA Vakfı
Erkan	GÜNGÖR	KOSGEB Bursa Hizmet Merkezi Müdürlüğü
Özcan	GÜRBÜZ	Çifteler Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı
Murat	GÜRCAN	Sivrihisar Halk Eğitim Merkezi
Mustafa	GÜRÇAY	Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi
Osman	GÜRÇAY	Bursakent Gazetesi
Umut	GÜRSAN	Bursa Doğalgaz Dağıtım A.Ş (BURSAGAZ)
Aydın Can	GÜVEN	İznik Çiniciler Derneği
Erşat	GÜZEL	KOSGEB Bursa İşletme Geliştirme Müdürlüğü
Necdet	HAKGÜDEN	GÜMRED
Temel	HIDIMOĞLU	ŞÜTAŞ- Tarfaş A. Ş
Nizamettin	HIŞTIROĞLU	İznik Ziraat Odası
Aslı	HOCKENBERGER	Uludağ Üniversitesi
Niyazi	ILGIN	Mudanya Ziraat Odası
Mehmet	ISIKAN	Osmaneli Belediye Başkanlığı
Uğur	IŞIK	Eskişehir Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
Muhsin	IŞIK	Eskişehir Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü
Cahit	IŞIK	Gemlik Kaymakamlığı
Nazım	İDİKURT	Sivrihisar İlçe Tarım
Prof. Dr. Recep	İLERİ	Bursa Orhangazi Üniversitesi
İlhami	İLHAN	Bursa Bölgesi Ormancılık Kooperatifleri Birliği
Yrd. Doç. Dr. Nazım	İMAL	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Muhammet	İMAMOĞLU	Eskişehir Ticaret Borsası
Necmi	İNCE	İnce Medya
Seçil Pınar	İNCECİK	Mudanya Belediyesi
Aziz	İNCİ	İnegöl Kaymakamlığı
Nurten	İPTEŞ	Seyitgazi Kaymakamlığı
Doç. Dr. Emel	İRGİL	Uludağ Üniversitesi Halk Sağlığı Eğitim Araştırma Uygulama Merkezi
Hüseyin	İŞÖZ	Özdilek Alışveriş Merkezleri Ve Tekstil San. A.Ş.
Orhan	İYİCAN	TÜLOMSAŞ
Nuray	KABAALİ	Mihalgazi İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü
Mustafa	KAÇAN	Han Pesene Muhtarlığı
Nurettin	KAHİLLİOĞLU	İznik Kaymakamlığı
Filiz	KAHRAMAN	İnce Medya
Tamer	KAHYAOĞLU	Arçelik AŞ

Ad	Soyad	Kurum
Mustafa	KAN	Bilecik İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Yasin	KANDEMİR	Bilecik Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
Ahmet	KAPANOĞLU	Eskişehir Belediyesi Sanat ve Kültür Sarayı Müdürlüğü
Mesut	KAPLAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu
Murat	KAPLAN	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Bursa İl Koordinatörlüğü (TKDK)
Orhan	KAPLAN	Yeni Marmara Gazetesi
Prof. Dr. Binnaz MERİÇ	KAPLANGİRAY	Uludağ Üniversitesi Tekstil Mühendisliği Bölümü
Raif	KAPLANOĞLU	Bursa Araştırmaları Vakfı
Hüsnü	KAPTAN	Odunpazarı Belediyesi
Geylani	KAPUSUZOĞLU	Bursa Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü
Zafer	KARA	BOTAŞ Bursa Şube Müdürlüğü
Halil İbrahim	KARA	Ertuğrulgazi'yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı
Tuncay	KARA	Günyüzü İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Ramazan	KARABENLİ	Bozüyük Organize Sanayi Bölgesi
Kazım	KARABULUT	Mustafakemalpaşa Kaymakamlığı
Fikret	KARAÇALI	Grand Çalı Otel
İhsan	KARADAYI	İznik Ziraat Odası
Kadir	KARADEDE	Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
Emine	KARADOĞAN	Osmangazi Kaymakamlığı
Abdurrahman	KARADOĞAN	Sarıcakaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Hakan	KARADUMAN	Sivrihisar İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Prof. Dr. Feza	KARAER	Uludağ Üniversitesi, Çevre Mühendisliği
Kemal	KARAHAN	Harmancık Kaymakamlığı
Hasan	KARAHASANOĞLU	Karacabey Ziraat Odası
Mehmet	KARAKAYA	Çevre Koruma Vakfı
Dr. Şirin	KARAKAYA	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Yrd. Doç. Dr. Cenk	KARAKURT	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Orhan	KARALAR	Bozüyük İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Adnan	KARALAR	Han İlçe Jandarma Komutanlığı
Aysun	KARALOM	Eskişehir İl Özel İdaresi
A. İhsan	KARAMANLI	Eskişehir Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi
Hasan	KARATAŞ	Mihalgazi Mal Müdürlüğü
Engin	KARDEŞ	İnönü İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Hale	KARGIN KAYNAK	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
Temel Naci	KARSLI	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Bursa İl Koordinatörlüğü (TKDK)
Hüsnü	KARTALLAR	Sivrihisar Sağlık Grup Başkanlığı
Ferit	KASAP	Seramik Araştırma Merkezi (SAM)
Adem	KAYA	İnhisar Kaymakamlığı
Ali	KAYA	Orhaneli-Keles-Büyükorhan-Harmancık Yardımlaşma ve Kültür Derneği (DAĞDER)

Ad	Soyad	Kurum
Bayram	KAYA	Bilecik Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü
Doç. Dr. M. Demir	KAYA	Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi – Tarla Bitkileri
Duygu	KAYA	Eskişehir İl Özel İdaresi İmar ve Kentsel İyileştirme Şube Müdürlüğü
Dr. Oktay	KAYA	Bozüyük Kaymakamlığı
Haydar	KAYA	Mudanya Ziraat Odası
Senem	KAYA	Beylikova Sosyal Dayanışma Ve Yardımlaşma Vakfı
Seyfullah	KAYA	Sarıcakaya İmar Teknik Lisesi
Yasemin	KAYALİ	Osmangazi Ziraat Odası
Süleyman	KAYNAK	Keles Belediye Başkanlığı
Tufan	KESEN	İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Doç. Dr. Abdulkadir	KESKİN	Uludağ Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi
Enes Battal	KESKİN	Bursa Kent Konseyi
Hayati	KESKİN	S.S. Yenipazar ve Çevre Köyleri Kalkınma Kooperatifi
İbrahim	KESKİN	Mahmudiye Belediye Başkanlığı
Şemsi	KILIÇ	Orhangazi Belediye Başkanlığı
Mevlüt	KILIÇ	Alpu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Bora	KILINÇ	Günyüzü İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Tacettin	KILINÇ	Sarıcakaya İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Hasan	KILINÇ	Sivrihisar Fahri Keskin Lisesi
Kenan	KIR	Osmangazi Belediyesi
İsmail Emre	KIRIMLI	MAJOR SKT Oto Donanım A. Ş
Aykut	KIRLANGIÇ	B.P.O. (B.Plas – Plastic Omnium) Otomotiv Metal ve Plastik Yan Sanayi A.Ş
Ufuk	KIVRAK	Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi Sanayici ve İşadamları Derneği
Canan	KIZILALTUN	Nilüfer Belediyesi
Mustafa	KIZMAZ	Eskişehir Orman Bölge Müdürlüğü
Mehmet	KOCABIÇAK	Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Evrim	KOÇ	Eskişehir Tepebaşı Belediyesi
Mehmet	KOÇ	İnönü İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Uluay	KOÇAK GÜVENER	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Mehmet	KOÇER	Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi
Mehmet	KOÇER	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Yenişehir Havaalanı Müdürlüğü
Adnan	KOLAÇ	Bilecik Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü
Prof. Dr. Adnan	KONUK	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Halis	KORKMAZ	Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Ümit	KORKMAZ	Bursa Büyükşehir Belediyesi
Necdettin	KOSVAKA	Han Yazı İşleri Müdürlüğü
A. Feray	KOYUNLULAR	Bursa Büyükşehir Belediyesi
İbrahim	KOZALAK	Bilecik Belediyesi
Orhan	KÖSEOĞLU	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı
Gamze	KULAN	Sarıcakaya Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Doç. Dr. Nabi Alper	KUMRAL	Uludağ Üniversitesi

Ad	Soyad	Kurum
Prof. Dr. Ramazan	KURT	Bursa Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Perihan Binnur	KURT	Bursa Teknik Üniversitesi
Sadi	KURTULAN	Mustafakemalpaşa Belediyesi
Ali	KUTLU	Bilecik Merkez Halk Eğitim Merkezi
Eyüp	KUTLUCAN	Anadolu Sanayici İşadamları Derneği
Sadık	KUTLUCAN	5M Mühendislik
Sami	KÜÇÜK	T.C. Devlet Demiryolları (TCDD) 1. Bölge Müdürlüğü Bozüyük Lojistik Şefliği
Onur	KÜÇÜKAKDERE	GEMPORT A.Ş./Yıldırım Holding
Erhan	KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU	Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. (TOFAŞ)
Resül	KÜKÇÜ	Sivrihisar İlçe Müftülüğü
Doç. Dr. Hüseyin	LEKESİZ	Bursa Teknik Üniversitesi
Temel	LEVENT	Bilecik İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Buğra	LEVENT	Bozüyük Ticaret ve Sanayi Odası
Halim	MAKUL	Orhangazi Esnaf ve Sanatkârlar Odası
Cüneyt	MANİSA	Mihalıççık Kaymakamlığı
Muhsin	MARDİN	Yenişehir Sanayici ve İşadamları Derneği
Mehmet	MEKİKÇİ	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Bursa Şubesi (MÜSİAD)
Rüstem	MERİN	İnönü İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Faruk	MERMER	Devlet Su İşleri 3. Bölge Müdürlüğü
Sezer	MERT	Eskişehir İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü
İsa	MUMCU	Han İlçe Nüfus Müdürlüğü
Tülin	MURATHANOĞLU	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik Kümelenmesi Derneği
Deniz	MURATHANOĞLU	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi Derneği
Sinan	MUSUBEYLİ	Eskişehir Sanayi Odası
Mustafa	MUTAF	Koza Altın Madeni
Vahit	MUTLU	İznik Ziraat Odası
Mithat	MUTU	Eskişehir Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü
Onur Alp	NAĞAS	Bilecik İl Özel İdaresi
Cahide	NALBANT	Bilecik İl Özel İdaresi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Halis	NALBANT	Bilecik İl Özel İdaresi
Hilal	NARİN	Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı
Rüştü	NESLİOĞLU	Çifteler Belediyesi
Burcu	ODABAŞ	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi Derneği
Yrd. Doç. Dr. Serhat	ODLUYURT	Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Birimi
Yüksel	OKŞAK	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Süleyman	OKŞİT	Mihalgazi İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Mutlu	OLAĞANER	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği Bursa Şubesi (MÜSİAD)
Harun	ONAT	Seyitgazi İlçe Milli Eğitim
Gökhan	ONUR	TUGİAD
Prof. Dr. Hakan	OZAN	Bursa Sağlık Turizmi Derneği (BUSAT)

Ad	Soyad	Kurum
Şenol	ÖNAL	Mustafakemalpaşa TSO
Adnan	ÖRDE	Seyitgazi Ziraat Odası
Fahri	ÖZ	Eskişehir Girişimci Sanayiciler ve İşadamları Derneği (EGSİAD)
Mehmet Emin Uğur	ÖZ	Uludağ Üniversitesi
Nurgül	ÖZATİLLA	Karacabey Belediyesi
Zeki	ÖZBEK	Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü
Hayri	ÖZCAN	Bozüyük Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğü
Prof. Dr. Reşat	ÖZCAN	Bursa Orhangazi Üniversitesi
Nurettin	ÖZCAN	Mihalıççık İlçe Tarım Müdürlüğü
Nihat	ÖZCAN	Mahmudiye İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Mehmet Emin	ÖZCAN	Korteks Mensucat San. ve Tic. A.Ş.
Levent	ÖZDAĞ	Bilecik 1. Organize Sanayi Bölgesi
Bülent	ÖZDEMİR	BUSKİ
Nazmi	ÖZDEMİR	Beylikova İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Celal	ÖZDEMİR	İnönü Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı
Gürbüz	ÖZDEMİR	Han Tepeköy Muhtarlığı
Yrd. Doç. Dr. Çağıl Hale	ÖZEL	Anadolu Üniversitesi
İlkay	ÖZEL	Gıda Mühendisleri Odası Eskişehir İl Temsilciliği
Dr. Emel	ÖZEL	Anadolu Üniversitesi
Mert Erman	ÖZEN	Eskişehir İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği
Talat	ÖZEN	BUSKİ Genel Müdürlüğü
Adem	ÖZER	Eskişehir Girişimci Sanayiciler ve İşadamları Derneği (EGSİAD)
Cihangir	ÖZER	Maden Tetkik ve Arama (MTA) Marmara Bölge Müdürlüğü
Süleyman Hilmi	ÖZER	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) YHT Bölge Müdürlüğü
Cihangir	ÖZER	Maden Tetkik ve Arama (MTA) Marmara Bölge Müdürlüğü (Kocaeli)
Derya	ÖZGÖK	Nilüfer Belediyesi
Bahadır	ÖZGÜN	Marmara ve Kuzey Anadolu Sanayici ve İşadamları Derneği (MAKSİFED)
Halit	ÖZILGIN	Beylikova Özel İdare Müdürlüğü
Talha	ÖZİŞ	İnegöl Mobilya Sanayicileri Derneği (İMOS)
Metin	ÖZKAN	Bilecik İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü
İsmail	ÖZKAN	Söğüt Belediyesi
Cemalettin	ÖZKAN	Bilecik Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü
Sibel	ÖZMEN	Bursa Osmangazi Halk Eğitim Merkezi
Cemil	ÖZOCAK	Bozüyük İlçe Tarım Müdürlüğü
Adem	ÖZTÜRK	Mudanya Kaymakamlığı
Hamdi	ÖZTÜRK	Osmangazi Elektrik Dağıtım A.Ş
Aslı	ÖZTÜRK AKDEMİR	Eskişehir Havacılık Kümelenmesi Derneği
Hatice	ÖZYER	Köy-Koop Bursa Tarım-Koop Birliği
Aşkın	PALAMUT	Han İlçe Tarım Müdürlüğü
Bilal	PEKER	İnegöl Mobilya Sanayicileri Derneği (İMOS)
Metin	PINARCI	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

Ad	Soyad	Kurum
Cevdet	PİLAR	Alpu İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Elif	PİŞKİN	İl Sağlık Müdürlüğü
Müjdat	POLAT	Bilecik Belediyesi
Mustafa Fatih	RAZBONYALI	KOSGEB Bilecik İşletme Geliştirme Merkez Müdürlüğü
Yahya	SAFRAN	Orhangazi Esnaf ve Sanatkârlar Odası
Miraç	SAĞLAM	İnce Medya
Doç. Dr. Neslihan	SAM	Uludağ Üniversitesi
Sevilay	SARIN	Güney Marmara Turizm ve Otel İşletmecileri Birliği Derneği (GÜMTOB)
Ayşegül	SARITABAK	Bursa İhtisas Deri Organize Sanayi Bölgesi
Hasan Fuat	SEÇKİNER	Eskişehir Girişimci Sanayici ve İşadamları Derneği (EGSİAD)
Oğuz	SERTLER	Bozüyük Belediyesi
Mustafa	SERTTAŞ	Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Caner	SEVİK	Büyükorhan Belediye Başkanlığı
Hayrettin	SEVİNÇ	Mudanya Ziraat Odası
Yusuf	SEZ	Yenipazar Tarım İlçe Müdürlüğü
Mustafa	SEZENCAN	SKAL Derneği Bursa Şubesi
Mustafa	SEZGİN	Pazaryeri Organize Sanayi Bölgesi
Enis Kazım	SEZGİN	Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü
Dr. Tayfun	SIĞIRTMAÇ	Coşkunöz Metal Form
Ahmet	SIRASÖĞÜT	Han Erten Mahallesi Muhtarlığı
Yrd. Doç. Erol	SOLMAZ	Uludağ Üniversitesi
Meral	SOYER	Tepebaşı Belediyesi
Ali İhsan	SÖKER	Çifteler İlçe Tarım Müdürlüğü
Aykan	SÖZÜÇETİN	PENGUEN GIDA SANAYİ
Nadir	SUĞUR	Eskişehir Kent Konseyi
Yrd. Doç. Dr. Zerrin	SUNGUR	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ender	SUVACI	Anadolu Üniversitesi
J. Nur	SÜLLÜ	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı
Mehmet	SÜLÜN	Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
Dr. Ali	SÜRMELİ	Eskişehir Sanayici İşadamları Derneği (ESİAD)
Necmettin	ŞAHAN	Han Ziraat Odası
Ali	ŞAHİN	Gölpazarı Ziraat Odası
Sudi	ŞAHİN	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Yenişehir Havaalanı Müdürlüğü
Prof. Dr. Mustafa	ŞAHİN	Uludağ Üniversitesi
Ömer	ŞAHİN	Gölpazarı Kaymakamlığı
Murat	ŞAŞMAZ	Orhaneli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Murat	ŞAŞMAZ	Orhaneli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Elif	ŞEHİTOĞLU	Nilüfer Belediyesi
Mesut	ŞEN	Osmangazi Elektrik Dağıtım AŞ
Hatice	ŞEN	Güney Marmara Profesyonel Rehberler Derneği (GÜMRED)
Sevgi	ŞENER	Türkiye Yardımsevenler Derneği Eskişehir Şubesi

Ad	Soyad	Kurum
Süleyman Baki	ŞENOL	TÜLOMSAŞ
Osman Kenan	ŞENŞAR	Bilecik Mermer ve Granit Sanayicileri Derneği
Kadri	ŞENTÜRK	Bilecik Belediyesi
Mustafa	ŞENTÜRK	İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası
Zekayi	ŞİMŞEK	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi (ESKİ) Genel Müdürlüğü
Emrah	ŞİMŞEK	Sivrihisar Sosyal Yardımlaşma Vakfı
Yusuf	ŞİNAY	Bilecik Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğü
İbrahim	TALAN	Gemlik Esnaf ve Sanatkârlar Odası
Atilla	TALAYHAN	Mahmudiye İlçe Özel İdare
Can	TAN	Bilecik Sosyal Etütler ve Proje Müdürlüğü
Ömer	TANBERK	Eskişehir İl Özel İdaresi
Hakan	TANDOĞDU	OYAK Renault
Nevzat	TANIŞIK	Orhaneli Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü
Niyazi	TARHAN	Maden Tetkik ve Arama Orta Anadolu Bölge Müdürlüğü (Ankara)
Ali	TARHAN	Mihalgazi İlçe Özel İdare Müdürlüğü
İbrahim	TARI	Bursa Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Nazlı Pınar	TAŞ	Yıldırım Belediye Başkanlığı
Faysal	TAŞDEMİR	Beylikova H.E.M
Yrd. Doç. Dr. Atıl	TAŞER	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Nihat	TATAR	Seyitgazi İlçe Halk Kütüphanesi
İrfan	TATLIOĞLU	Orhaneli Belediyesi
Meftun	TAYAN	Bursa İhtisas Deri Organize Sanayi Bölgesi
Soner	TEK	Eskişehir Doğalgaz Dağıtım A.Ş. (ESGAZ)
Şengül	TEKE	Bursa Tekstil & Konfeksiyon AR-GE Merkezi (BUTEKOM)
Mustafa	TEKELİ	Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği
Cemil	TEKİN	Burkent A.Ş.
Sami	TELLİ	Mudanya Ziraat Odası
Kaşif	TEMİZ	Beylikova Mehmet Avdan Ortaokulu
Yaşar	TEMUR	Beylikova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Prof. Dr. Aysen	TOKOL	Uludağ Üniversitesi
Aslı	TOKOL	Yenipazar Tarım İlçe Müdürlüğü
Gülnaz	TOPAC	Han Ağlarca Köyü Muhtarlığı
Seyfettin	TOPSOY	Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Ad	Soyad	Kurum
Feridun	TOPUZ	Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB)- Güney Marmara Bölgesel Yürütme Kurulu
Devrim	TORAMAN	Gölpazarı İlçe Tarım Müdürlüğü
Taner	TORUNOĞLU	Kestel Organize Sanayi Bölgesi
Bilal	TOSUN	Mihalıççık İlçe Tarım Müdürlüğü
Hayri	TUNCER	ÜÇGE Mağaza Ekipmanları A.Ş
Hikmet	TUNCER	Çifteler İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Selen	TUNÇMAN	Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi
Ersan	TURAN	Yıldırım Belediyesi
Halil	TURGUT	Bursa Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
Mehmet	TUTAŞ	Karayolları 4. Bölge Müdürlüğü
N. Gürhan	TUTLU	Uludağ İçecek
Basri	TÜFEKÇİOĞLU	BUSİAD
Nadir	TÜLEK	Bursa Hakimiyet
Aydın	TÜRK	Keles İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Doç. Dr. Erkan	UÇKAN	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı Eskişehir Temsilcisi
Ahmet	UĞUR	İnegöl Ticaret Ve Sanayi Odası
Prof. Dr. Agah	UĞUZ	ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi
Prof. Dr. Yusuf	ULCAY	Uludağ Üniversitesi
Erhan	ULUTÜRK	Sivrihisar İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Ahmet	URAL	Hastavuk
Doğan	URLU	Odunpazarı Belediye Başkanlığı
Emir Ali	USTA	Mudanya Esnaf ve Sanatkârlar Odası
Şaban	UYAR	TEMA Vakfı
Ali	UYAR	Leoni Kablo ve Teknolojileri San. ve Tic. Ltd.Şti
Mesut	UYSAL	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) 2. Bölge Müdürlüğü
Mustafa	UYSAL	TOSYÖV Bursa Destekleme Derneği
Alihan	UZ	Çifteler İlçe Özel İdare
Alaattin	ÜÇOK	Mustafakemalpaşa OSB
Özer	ÜLKER	Eskişehir Sulama Birliği
Özkan	ÜLKER	Mihalıççık Gün Sazak Yibo
Ali	ÜNAL	Bilecik Süt Üreticileri Birliği
Mustafa	ÜNAL	Bilecik 2. Organize Sanayi Bölgesi

Ad	Soyad	Kurum
Hasan	ÜNAL	Bursa Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü
Behzat	ÜNER	Büyükorhan İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Üstün	ÜNLÜ	Günyüzü İlçe Özel İdare Müdürlüğü
Prof. Dr. Eşref	ÜNLÜOĞLU	Osmangazi Üniversitesi
Bülent	ÜNVER	Osmaneli Ziraat Odası
Talat	ÜRERSOY	Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı
Doç. Dr. Gökhan Ekrem	ÜSTÜN	Uludağ Üniversitesi
Cemal	VAROL	Seyitgazi Pancar Bölge Şefliği
Mustafa	VAROL	İnönü İlçe Emniyet Amirliği
Ahmet	VATAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Söğüt MYO
Fatih Rüştü	YAĞMUR	Han Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü
Gökhan	YAKŞE	Bilecik İl Özel İdaresi Ulaşım ve Yol Hizmetleri Müdürlüğü
Erol	YALÇIN	Mahmudiye Ziraat Odası Başkanlığı
Orhan	YALÇIN	Sivrihisar Teknik Ve Endüstri Meslek Lisesi
Muzaffer	YALÇIN	Pazaryeri Belediye Başkanlığı
Ebru	YAMAN	Beylikova Mehmet Avdan Ortaokulu
Ramazan	YANAR	Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi Derneği
Ramazan	YANAR	Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi Derneği
Hüseyin	YANIK	Yenipazar Kaymakamlığı
Ahmet	YAPICI	Eskişehir İl Özel İdaresi
Yrd. Doç. Haluk	YAPICIOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Tuba	YARAR	Mihalıççık Gün Sazak Yatılı Bölge Ortaokulu
Nurcan	YARDIMCI	Bilecik Ziraat Odası
Salim	YAŞAR	Şeyh Edebali Derneği
Sibel	YATIR	Beylikova İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Prof. Dr. Yusuf	YAVUZ	Anadolu Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü
Ceylan	YAVUZ	Eskişehir Tepebaşı Halk Eğitim Merkezi Müdürlükleri
Melih	YAVUZ	Osmaneli Belediyesi
Halil İbrahim	YAVUZ	Belenören Köyü Muhtarlığı
Melih	YAVUZ	Osmaneli Belediye Başkanlığı
İbrahim Ethem	YAZAK	Büyükorhan Kaymakamlığı
Çiğdem	YAZGAN	Gürsu Organize Sanayi Bölgesi
Yrd. Doç. Dr. Resül	YAZICI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
İrem	YAZICI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Pazaryeri Meslek Yüksek Okulu
Ali	YAZICI	DSİ 1. Bölge Müdürlüğü
Ersin	YAZICI	Bursa SKAL Derneği
Ali Tanver	YAZICIOĞLU	Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (BUSEB)

Ad	Soyad	Kurum
Fatih	YER	Sivrihisar İlçe Milli Eğitim Şubesi
Hulusi	YETİM	Mihalgazi Diyanet Vakfı
Ali	YETKİN	Bilecik Merkez Mesleki Eğitim Merkezi
Mustafa	YILDIRIM	Yenipazar Ziraat Odası/ Bilecik İli Kırmızı Et Üreticileri Birliği
Hatice	YILDIRIM	Eskişehir SKAL Derneği
Cafer	YILDIRIM	Eskişehir Kızılay Şubesi
Rafet	YILDIRIM	Küçükçalık Tekstil San. Tic. AŞ.
Nuray	YILDIRIM	İznik TSO
Deniz	YILDIRIM	Sarıcakaya Çok Programlı Lisesi
Erdoğan	YILDIZ	Köy-Koop Bursa Tarım-Koop Birliği
Önder	YILDIZ	Borusan Lojistik
Enver	YILDIZ	Bilecik Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü
Cemalettin	YILDIZ	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Doç. Dr. Ali Rıza	YILDIZ	Bursa Teknik Üniversitesi Rektörlüğü
Fehmi	YILDIZ	Bursa Ticaret Borsası
Burcu	YILDIZ	Sarıcakaya Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü
Beytullah	YILDIZ	Han Akhisar Muhtarlığı
Tuncer	YILDIZ	ÜÇGE Mağaza Ekipmanları A.Ş
Arzu	YILDIZKAYA	Nilüfer Belediyesi
Mehmet Fatih	YILMAZ	İznik Ziraat Odası
Erkan	YILMAZ	Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik Kümelenmesi Derneği
Mustafa	YILMAZ	EMEK YAĞ SANAYİ
Sevinç	YILMAZ	Eskişehir Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü
Süleyman	YILMAZ	Yenişehir Kaymakamlığı
Aytekin	YILMAZ	Çifteler Kaymakamlığı
Kamil Can	YILMAZ	Osmaneli Belediye Başkanlığı
Yıldıray	YILMAZASLAN	Korçelik Makine
Cemalettin	YİĞİT	Bilecik Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü
Havana	YİĞİTALP	Bursa Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
Necmettin	YOLDAŞ	Pazaryeri Tarım İlçe Müdürlüğü
M. Selman	YURDAER	Orhangazi Kaymakamlığı
Yrd. Doç. Dr. Murat	YURDAKUL	Bozüyük Meslek Yüksekokulu /Maden Mühendisleri Odası
Ahmet	YURTSEVEN	Karacabey Kaymakamlığı
Kenan	ZENGİN	İznik Belediye Başkanlığı
Turgut	ZEYBEK	Mahmudiye İlçe Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü

BEBKA
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

Yeni Yalova Yolu
4.Km Buttim İş Merkezi
Buttim Plaza Kat 6
16250 Osmangazi/Bursa TÜRKİYE
T. 0224 211 13 27
F. 0224 211 13 29
bebka@bebka.org.tr

www.bebka.org.tr